

การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์
ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)

AN APPLICATION OF GOOD GOVERNANCE IN SANGHA ADMINISTRATION
OF PHRADHAMPARIYATTIVETEE (SUTEP PHUSSADHAMMO)

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์
ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม)

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN APPLICATION OF GOOD GOVERNANCE IN SANGHA ADMINISTRATION
OF PHRADHAMPARIYATTIVETEE (SUTEP PHUSSADHAMMO)

PHRAKHRUSANGHARAK SONGPHAN JAYATHATTO (PHIROMPHON)

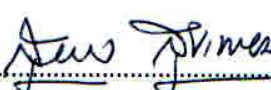
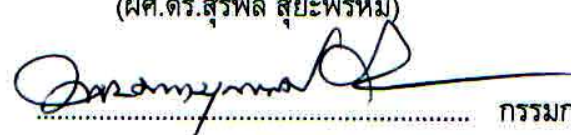
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์	 (พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร.)	ประธานกรรมการ
	 (อาจารย์ ดร.ทองวิทย์ แก้วศรี)	กรรมการ
	 (ผศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม)	กรรมการ
	 (พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.)	กรรมการ
	 (อาจารย์ วันชัย สุขตาม)	กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม	ประธานกรรมการ
	พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.	กรรมการ
	อาจารย์ วันชัย สุขตาม	กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม)
- ผู้วิจัย** : พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม, พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)
- : พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ผศ., ป.ธ.๗, พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับ
หนึ่ง)
- : ศศ.ม., รป.ม. (การจัดการความขัดแย้ง)
- : อาจารย์ วันชัย สุขตาม, น.ธ.เอก, ประโยค ๑-๒,
พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศศ.บ., รป.ม. (การจัดการทุนมนุษย์)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม)” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษาการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ และ (๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน ๑๒ รูป และคฤหัสถ์ จำนวน ๕ คน เพื่อให้ได้มุมมองของการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักธรรมาภิบาลเป็นรูปแบบของการบริหารจัดการและการปกครองที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นหลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีและพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนได้

ธรรมาภิบาลนี้เกิดขึ้นจากการรวมองค์ประกอบของการปกครองที่เป็นธรรม ยึดถือความถูกต้องในกฎ ระเบียบ ความดีงาม ปลอดจากประพฤติดีวินัยและจรรยาบรรณวิชาชีพ สามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ในทุกขั้นตอน เปิดโอกาสในการรับรู้ ตัดสินใจ ด้วยความเสมอภาค

และเท่าเทียม รับผิดชอบพร้อมปรับปรุงแก้ไข และใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นรูปแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม คล้ายคลึงกับรูปแบบการปกครองที่เป็นธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่สังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นสังคมตัวอย่างในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีระเบียบ แบบแผนในการเป็นอยู่ ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในรัฐแห่งสงฆ์นี้โดยธรรม

๒. แนวทางในการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เกิดจากแนวคิดที่สอดคล้องกันของธรรมาภิบาลและหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาลมีหลักคุณธรรมเป็นองค์ประกอบ และหลักการของพระพุทธศาสนาก็ใช้ระบบคุณธรรมเป็นเครื่องนำเมื่อวิเคราะห์โดยภาพรวม จึงพบแนวทางในการนำธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ได้ครบทุกองค์ประกอบ แม้หลักธรรมาภิบาลจะรับต้นแบบมาจากประเทศตะวันตก แต่ด้วยคุณสมบัติเฉพาะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สามารถวิวัฒนาการไปตามรูปแบบของการปกครองฝ่ายบ้านเมืองได้ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจถึงความจำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนวิธีการและรูปแบบของการปกครอง เพื่อให้มีความสอดคล้องกับปัญหา สภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จึงทรงอนุญาตให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองได้ หากแต่การอนุวัตน์นี้จะต้องไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย เช่น อาจจะปรับรูปแบบของการพิจารณาคดี หรือรูปแบบของการนุ่งห่มให้สอดคล้องตามวัฒนธรรมได้ เพื่อไม่ให้เป็นการก่อเข็นในเวลาเข้าสู่สังคม เช่น เมื่อเวลาไปแสดงธรรมเทศนา เป็นต้น

๓. พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) สามารถนำธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการมาประยุกต์ใช้ได้จริงกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ดังนี้

๓.๑ ด้านหลักนิติธรรม ได้ปกครองคณะสงฆ์โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง อิงอาศัยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่างๆ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวเนื่องพระธรรมวินัย มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ และมีระเบียบปฏิบัติที่บัญญัติขึ้นบังคับใช้เป็นการภายใน โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนูญสูงสุด เพื่อรักษาหมู่คณะให้มีข้อปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎ และหากมีการละเมิดกฎที่บัญญัติไว้ ผู้กระทำความผิดต้องได้รับโทษ เว้นไว้แต่การกระทำนั้นเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการบัญญัติเป็นกฎเพื่อปฏิบัติร่วมกัน

๓.๒ ด้านหลักคุณธรรม ได้ปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะการปกครองโดยธรรม ถือธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ ตามคติทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย โดยพื้นฐานจากคุณสมบัติภายในของผู้ปกครองที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แล้วจึงนำธรรมะมาใช้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อมรณรงค์ให้มีการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

๓.๓ ด้านหลักความโปร่งใส ได้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยความเปิดเผย ตรงไปตรงมา โดยอาศัยการจัดประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม และการจัดประชุมเพิ่มเติมเป็นการภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสร้างเวทีสำหรับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทันการณ์ มีความชัดเจน และถือเป็นโอกาสในการมอบนโยบาย แนวทางปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคีได้

๓.๔ ด้านหลักการมีส่วนร่วม ได้ปกครองคณะสงฆ์โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองในระดับต่างๆ และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารงานเฉพาะกิจ ในรูปแบบของการทำงานเป็นทีม ทุกคนในทีมมีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดวิธีปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอน จนถึงการสรุป ประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานได้

๓.๕ ด้านหลักความรับผิดชอบ ได้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง มีความกระตือรือร้นในการระงับอธิกรณ์ให้ยุติลง ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ มีการวินิจฉัยความผิดและลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัยหรือประพฤติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ด้วยความเที่ยงธรรม สุจริต เอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งปัญหา โดยอาศัยมาตรการทางวินัยเป็นเบื้องต้น และหากเป็นกรณีความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย ก็จะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองรับไปดำเนินการต่อ

๓.๖ ด้านหลักความคุ้มค่า ได้ปกครองคณะสงฆ์โดยการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน มอบหมายงานตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานของบุคลากร บนพื้นฐานความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีคุณค่ามากที่สุด มุ่งผลสำเร็จของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญหายไป โดยเลือกใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับงานนั้นๆ

กล่าวโดยสรุป หลักธรรมมาภิบาลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ได้ครบทุกองค์ประกอบ เนื่องจากพระพุทธศาสนามีคุณสมบัติเฉพาะที่สามารถวิวัฒนาการไปตามรูปแบบของการปกครองฝ่ายบ้านเมืองได้

Thesis Title : An Application of Good Governance in Sangha Administration of Phradhampariyattivetee (Sutep Phussadhammo)

Researcher : Phrakhrusañgharak Songphan Jayathatto (Phiromphon)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Assistant Professor Dr.Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

: Phramaha Boonlert Indapanno, Asst. Prof., Pali VII, B.A. (1st Class), M.A., M.P.A. (Conflict Management)

: Mr. Wanchai Suktam, Pali 1-2, B.A. (1st Class), B.A., M.P.A. (Human Capital Management)

Date of Graduation : 14 November 2011

ABSTRACT

The research entitled “An Application of Good Governance in Sangha Administration of Phradhampariyattivetee (Sutep Phussadhammo)”, has three main objectives are; 1) to study an administration with the principles of good governance, 2) to study the principles of good governance for their ministry, and 3) to study the application of the principles of good governance and rule of Phradhampariyattivetee (Sutep Phussadhammo). Researchers have used qualitative research methodology, the study of data from various documents and in-depth interviews of key informants. There are 12 priests, including the householders, are 5 lams, to get a view of the application of the principles of good governance in the government of Phradhampariyattivetee (Sutep Phussadhammo) more clearly.

The results show that : 1. Principles of good governance are a form of management and administration of justice. The principle is to live together in a peaceful country and society. To coordinate benefits and resolving conflict by peaceful means and to the sustainable development of society voice. This governance is the need to integrate the elements of a regime that is fair, upheld the validity of the peace, free from

regulatory misconduct, discipline and professional ethics; can monitor performance in all stages with an opportunity to recognize the equality and inequality, accountability and improvement and maximize use of resources are important. This is a form of peaceful coexistence in society. Similar form of governance is righteousness that the Buddha of the Buddhist society, for example, a society to live together peacefully, mutually beneficial cooperation, formalized in the well-being, the activities in this state by the clergy.

2. Guidelines for implementing the principles of good governance for the ruling Saṅgha. The concept of the Governance Committee and the principle of Buddhism is the Governance Committee has a moral component. And the principle of Buddhism is the merit system is adopted. When analyzing the overall approach is found in the Governance Committee of the ruling applied to all elements of the clergy, although the principles of good governance will be the master of the West. But with that Buddhism is a religion that can evolve as a form of government the country has. It is based on the accuracy of his discipline. The Buddha understood the need to modify the method and form of government, to ensure compliance with environmental and social changes over time. He allowed to be modified to conform to the rules of the country. If the sub-routine, but this must not be contrary to the gospel of discipline, for example, may be the form of a hearing or form of clothing to suit the culture, to avoid an awkward thing for society, such as time to preach sermons and so on.

3. Phradhampariyattivetee (Sutep Phussadhammo) was able to administrate the Governance Committee, Comprising six factors, with the Saṅgha administration.

3.1 The rule of law, the constitution had taken his discipline in administration, epiphytic act regulations, and a provision that benefits his discipline. The guidelines in the establishment ministry and regulations enacted to enforce internal discipline is not contrary to the gospel is most relevant, group to maintain a practice that is in the same manner under the same rules. No one is above the law. And if it violates the rule by law, shall be punished. Omitted, but the action takes place before the law as a rule to perform together.

3.2 The integrity rule by the clergy in the county fair. The fair is the most accurate. According to the Buddhist principle called Dhammādhīpateyya (rule of righteousness) basic properties of the mind of the righteous ruler of the mind. Then the Dharma came to an example for subordinates, a campaign to have the integrity to spread widely.

3.3 The transparency of the rule by the clergy openly, frankly, by virtue of meeting the resolution ecclesiastical administrative officer of the Sangha Supreme Council, and additional meetings of the county within the clergy. To create a forum for sharing information that is useful for parents looking to keep up with complete clarity. It is an opportunity to practice and policy ideas and strengthens the unity.

3.4 The principle involved was ruled by Buddhist monks who have the opportunity for knowledge work and qualified, took part in a government ministry appointed by the administrators of the ecclesiastical official levels, opportunity to participate in the management of ad hoc in the form of teamwork. Everyone in the team is free to share ideas. The practice, follow the steps to the summary evaluation. The decision to fix the problems that occurred during the operation.

3.5 The ministry with primary responsibility for the administration responsible for the realization of the conflict in the region. The enthusiasm in the suspension Adhikaraṇa (disciplinary case of dispute) the end conflict between the clergy and people mostly. The fault diagnosis, and punishes the monks who violated discipline or conduct should not behave with fairness and honesty Samaṇasāruppa (a monk's proper behavior) attention not neglect the issue. Based on a preliminary disciplinary measures, and if the offense is punishable by criminal justice on earth would he be assigned to the office of the department to continue.

3.6 The main value has been governed by the clergy and people to fit the job. Assignments based on knowledge and experience of personnel based on awareness of the importance of human resources. Resource management is a very valuable bet. Towards the completion of the work to be worth the time lost. The selection of personnel for the task to summarize the principles of good governance can be applied to every element of the monastic rule. Owing to Buddhism has evolved over the flagging form of government for the country.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, ผศ. และอาจารย์ วันชัย สุขตาม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ และช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร. และ อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี ซึ่งเป็นคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำเพิ่มเติม และขอขอบคุณ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการต่างๆ และให้ความเมตตาอนุเคราะห์จนดำเนินงานวิจัยสำเร็จไปได้อย่างราบรื่น

ขอกราบขอบคุณ พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ พระราชวชิราภรณ์ (สีนวล ปญฺญาวชิโร) รองเจ้าคณะภาค ๑๕ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียต สุทนต์) เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระราชสุวรรณมุนี (แคล้ว อุตฺตโม) เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี พระครูสมุทฺธกวี (จำลอง อาสโภ) เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พระรัตนสุธี (รวมสุเมธี) ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ พระรัตนเวที (ชานาญ เขมมนฺโท) รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระครูสิริคณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ) รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซุบ รมมฺโชโต) รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร พระมหาสุวิทย์ ปวิฑฺฒณฺญ เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕ ดร.อำนาจ บัวศิริ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี ดร.สมศรี จินะวงษ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม นายสมนึก ดีหะสิงห์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี และนายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วยดี และขอขอบคุณ พระครูสันติธรรมาภีรัต (บุญชัย สุนฺติโกโร) เจ้าคณะตำบลกรับใหญ่ ที่คอยสนับสนุนและช่วยเหลือตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอญบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน.

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต (ภิรมย์พร)

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	๗
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	๘
สารบัญแผนภาพ	๘
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	๙
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๗
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๒๓
๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๒๕
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๒๕
บทที่ ๒ การปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล	๒๖
๒.๑ หลักนิติธรรมในการปกครอง	๒๖
๒.๒ หลักคุณธรรมในการปกครอง	๓๐
๒.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครอง	๓๔
๒.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง	๓๙
๒.๕ หลักความรับผิดชอบในการปกครอง	๔๑
๒.๖ หลักความคุ้มค่าในการปกครอง	๔๘
๒.๗ สรุปวิเคราะห์	๕๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	๕๔
๓.๑ หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์	๕๔
๓.๒ หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์	๗๐
๓.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์	๘๗
๓.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์	๙๑
๓.๕ หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์	๑๐๒
๓.๖ หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์	๑๑๐
๓.๗ สรุปวิเคราะห์	๑๑๓
บทที่ ๔ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ	
 พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)	๑๑๘
๔.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)	๑๑๙
๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครอง	๑๒๓
๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง	๑๓๑
๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใสในการปกครอง	๑๔๕
๔.๕ การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง	๑๕๑
๔.๖ การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครอง	๑๕๗
๔.๗ การประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่าในการปกครอง	๑๖๑
๔.๘ สรุปวิเคราะห์	๑๖๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๗๕
๕.๑ สรุป	๑๗๕
๕.๒ อภิปรายผล	๑๘๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๘๘
บรรณานุกรม	๑๘๙

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก	๒๐๐
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๒๐๑
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๑๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๖

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)	๒๔
๓.๑ สรุปแนวทางการนำหลักธรรมมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	๑๑๔
๔.๑ การถวายความรู้แก่พระภิกษุผู้เข้าอบรมในโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘ ณ ชุ่มทวาราวดี วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	๑๓๔
๔.๒ ระยะเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการอบรมโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๔๒
๔.๓ การอบรมโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๖-๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๘ ณ ชุ่มทวาราวดี วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	๑๔๓
๔.๔ การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘	๑๔๗
๔.๕ รายนามคณะกรรมการโครงการอบรมพระผู้สวดพระปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕	๑๕๔
๔.๖ การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เชื่อมโยงโดยอ้างอิงกับ แหล่งข้อมูลที่ยืนยันการนำไปประยุกต์ใช้	๑๖๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย	๒๕
๒.๑ แนวคิดหลักนิติธรรม	๒๙
๒.๒ แนวคิดหลักคุณธรรม	๓๓
๒.๓ แนวคิดหลักความโปร่งใส	๓๘
๒.๔ แนวคิดหลักการมีส่วนร่วม	๔๐
๒.๕ แนวคิดหลักความรับผิดชอบ	๔๖
๒.๖ แนวคิดหลักความคุ้มค่า	๔๙
๒.๗ การปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล	๕๑
๓.๑ หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์	๖๙
๓.๒ หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์	๘๕
๓.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์	๙๐
๓.๔ ลำดับขั้นของการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน	๙๑
๓.๕ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์	๑๐๑
๓.๖ หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์	๑๐๙
๓.๗ หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์	๑๑๒
๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)	๑๗๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ ชื่อคัมภีร์ และ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ที่มณิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ หรือ ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ที่มณิกาย สีลขันธวรรค ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ที่มณิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ที่มณิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณณาสก	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อสีตินิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	---------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ที่มณิกาย	สมุญจลวิลาสินี	มหาวคคอฏฐกถา(ภาษาบาลี)
---------	--------	---	-------------	-----------	----------------	------------------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เมื่อเกิดมาแล้วจำเป็นที่จะต้องมีการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ทั้งนี้ เพราะมนุษย์จัดได้ว่าเป็นสัตว์สังคม (Social Animal)^๑ ดังนั้น การอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน จึงถือว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการเป็นอยู่ของมนุษย์ในอันจะดำรงเผ่าพันธุ์ของตนเองเอาไว้ได้ ซึ่งในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมมนุษย์นั้นจะพบว่าได้มีการพัฒนารูปแบบของสังคมมาเรื่อยๆ นับจากเริ่มรู้จักการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะเพื่อป้องกันภัย จนมาถึงมีการตั้งบุคคลขึ้นมาเป็นหัวหน้าทำหน้าที่เป็นผู้นำในการปกครองกลุ่ม ซึ่งอยู่ในรูปแบบของเผ่า และในภายหลังก็ได้พัฒนามาเป็นรูปแบบของสังคม-ชุมชนขนาดใหญ่ โดยมีการพัฒนาในด้านของการปกครองหรือใช้กลไกในการปกครองในชุมชนสังคมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และเป็นปึกแผ่น^๒ และจากประวัติศาสตร์การปกครองของประเทศทั้งหลายในโลกนี้ จากที่เคยมีมาในอดีตและใช้เป็นรูปแบบการปกครองในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้เพียง ๒ ประเภท คือ การปกครองแบบเผด็จการ (Dictatorship) และการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy)^๓

ชนชาติไทยนับเป็นชาติที่เก่าแก่และมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเป็นของตนเองที่ยาวนานอีกชาติหนึ่ง ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบการปกครองของตนเองเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบ้านเมือง เริ่มต้นจากการปกครองในสมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์^๔ สืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาและธนบุรี กระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์

^๑เบรนต์ อาร์ เนลสัน, ความคิดทางการเมืองตะวันตก, แปลโดย สมนึก ชูวิเชียร, (กรุงเทพมหานคร : เอ็ม. แอล. ครีเอชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

^๒จิรโชค (บรรพต) วีรสย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๓.

^๓สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔๒.

^๔ประยูร กาญจนกุล, ประวัติการปกครองของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒.

เป็นประมุขในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕^๕ และยึดถือเป็นรูปแบบในการปกครองประเทศมาจนถึงปัจจุบัน

นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน การปกครองของไทยก็ยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ หรือเป็นประชาธิปไตยเท่าที่ควร กล่าวคือ เป็นประชาธิปไตยเพียงเท่าที่คนทั่วไปนิยมขนานนามว่า “ประชาธิปไตยแบบไทยๆ” หรือ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ยังไม่เต็มใบ โดยสมบูรณ์ที่ราษฎรจะได้รับสิทธิเสรีภาพความเสมอภาคและมีส่วนร่วมในการปกครองโดยทั่วถึงอย่างแท้จริง การปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องล้มลุกคลุกคลานตลอดมา^๖ เกิดปัญหาขัดแย้งทางการเมือง (Political Conflict) ซึ่งมีสาเหตุจากหลากหลายประการ เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกัน ฯลฯ อันเป็นชนวนสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่พอใจ ความแตกแยกของคนในสังคม แบ่งเป็นฝักฝ่าย จนนำไปสู่เหตุการณ์รุนแรงดังที่ได้บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของการเมืองการปกครองไทย ได้แก่ เหตุการณ์ตุลามาหาবিপ্লব ใน พ.ศ. ๒๕๑๖ และ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ ตามลำดับ

จนถึงเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นสถานการณ์ความรุนแรงอีกครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย เมื่อนึกถึงมูลเหตุของความขัดแย้งในสังคมไทยขณะนี้ มีแนวโน้มที่จะมองว่า เกิดจากการแสวงหาอำนาจของคนไม่กี่คน ที่ต่างก็ใช้พลังมวลชนเป็นเครื่องมือ โดยมีเป้าหมายสร้างความขัดแย้ง ความรุนแรง^๗ และถ้าพลัดจาก “ประโยชน์สุขของประเทศไทยและประชาชน” ไปเป็น “ผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง” วิกฤตการเมืองการปกครองก็จะเกิดขึ้น^๘ ซึ่งแม้จะเพื่อเหตุผลใดก็ตาม แต่ถ้าหากไม่สามารถหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่ายได้ ก็อาจจบลงที่การประหัตประหารกันเองของคนในชาติอีกครั้งหนึ่งก็เป็นได้

สืบเนื่องจากการที่ประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยตราบกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน^๙ ดังนั้น เมื่อมีเหตุการณ์

^๕บรรพต วีระสย และวิทยา นาควศิรกุลกิจ, *ลัทธิการเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๘๑-๘๒.

^๖ดูรายละเอียดใน นคร พจนนรพงษ์ และอุกฤษ พจนนรพงษ์, *ข้อมูลประวัติศาสตร์การเมืองไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๓.

^๗ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ดุลยภาพดุลยพินิจ”, *มติชนรายวัน*, (๖ พฤษภาคม ๒๕๕๒) : ๖.

^๘พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), *สันติมรรคาเพื่อประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓.

^๙สุรพล สุยะพรหม, *การเมืองกับการปกครองของไทย*, หน้า ๒๔๒.

ความไม่สงบนั้นมีสาเหตุมาจากการปกครองเกิดขึ้น นักวิชาการจึงมองกลับไปที่พระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นส่วนพระวินัยคือคำสั่ง และพระธรรมคือคำสอนที่มีคุณค่าต่อการปกครอง

ปัญหามีอยู่ว่า เราเห็นคุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากันมากน้อยเพียงใด มีการยึดมั่นต่อจริยธรรมในการปกครองกันอยู่หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการตื่นตัวในเรื่องประชาธิปไตยและในด้านวัตถุธรรมหรือวัตถุนิยม (Materialism)^{๑๐} พระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมที่หัวหน้าฝ่ายปกครองและฝ่ายบริหารทุกระดับจะพึงใช้เป็นหลักในการปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงนั้นก็คือ หลักธรรมาภิบาล ซึ่งสงเคราะห์เข้าในหลักที่ดีที่ชอบ คือ ถูกต้อง เหมาะสม บริสุทธิ์ และยุติธรรม สำหรับหัวหน้าฝ่ายปกครองและฝ่ายบริหารทุกระดับ ต้องใช้เป็นหลักปฏิบัติงาน บำบัดทุกข์ บำรุงสุข เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพสูง^{๑๑} ดังในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ประกาศ ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ฉบับทั่วไป เล่ม ๑๑๖ ตอน ๖๓ ง วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ ว่า “ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย ๖ ประการ คือ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักความมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า”^{๑๒} เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม มีความสามัคคี ประชาชนปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี

ธรรมาภิบาลคือการมีส่วนร่วม คือความโปร่งใสตรวจสอบได้ และการมีความรับผิดชอบต่อในการปฏิบัติงาน เพื่อให้หลักประกันว่าการดำเนินนโยบายทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจวางอยู่บนฉันทานุมัติอย่างกว้างขวางของสังคม และให้ความมั่นใจว่าเสียงของคนยากจนและคนด้อยโอกาสจะเป็นที่รับฟังในกระบวนการกำหนดและดำเนินนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากร^{๑๓} ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ มิใช่แนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่เป็นการสะสมความรู้ที่เป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมวลมนุษย์เป็นพันๆ ปี ซึ่งเป็นหลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมือง และสังคมอย่างมีความสุข

^{๑๐}พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร), “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาสังคม”, ใน พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ, รวบรวมโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔) : ๒๒๗.

^{๑๑}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพรินต์, ๒๕๕๔), หน้า ๙๒.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

^{๑๓}ไชยวัฒน์ คำชู, **ธรรมาภิบาล = Good Governance การบริหารการปกครองที่โปร่งใส ด้วยจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หน้าฝน, ๒๕๕๕), หน้า ๔๒-๔๓.

สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีและพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน
“บนพื้นฐานของความเชื่อถือและความไว้วางใจ”^{๑๔}

ในอดีตนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงจัดรูปแบบการปกครองที่เป็นธรรมขึ้นแก่สังคมฯ หนึ่ง คือสังคมสงฆ์ โดยทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และมีระเบียบ แบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ ในระยะแรกที่พระพุทธองค์ทรงประกาศหลักคำสอนนั้นได้มีผู้ให้ความสนใจและเข้ามาศึกษาด้วย ซึ่งพระองค์ทรงดำเนินการรับและสั่งสอนเอง พร้อมกันนั้นก็ส่งไปประกาศศาสนายังชนบทอื่นๆ เมื่อกิจการของพระศาสนาเจริญเติบโต มีภิกษุจำนวนมากเกินกว่าที่จะทรงดูแลได้ทั่วถึง จึงทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยเคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะ “ธรรมราชา”^{๑๕} ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูกหรืออาจารย์ปกครองศิษย์ ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐาน และพระองค์ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เป็นสามัคคีธรรม ซึ่งเรียกว่า “สังฆาธิปไตย” ทรงวางระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่า “พระธรรมวินัย” เป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือร่วมกัน และในพระคัมภีร์ธรรมศาสตร์ของกฎหมายตราสามดวง ได้มีการหยิบยกเรื่องราวกำเนิดของรัฐและสถาบันการปกครองมาจากคัมภีร์อัคคัญสูตร โดยมีข้อสมมุติฐานเบื้องต้นว่า การดำรงอยู่ของรัฐและผู้ปกครองมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดต่อการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งนี้เพราะมนุษย์แม้เริ่มต้นจากการเป็นพรหมมาก่อน แต่ความที่มิถุนหาราคะมากขึ้นเรื่อยๆ จนพรหมจรรย์หมดไป กลายเป็นผู้มีธรรมชาติสันดานที่ชั่วร้าย ถ้าไม่มีผู้ปกครอง ผู้ที่แข็งแกร่งกว่าย่อมรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า เหตุดังนี้จึงได้ประชุมกันเลือกพระโพธิสัตว์ตั้งไว้ในฐานะพระมหากษัตริย์สมมติเทพราช แม้ไม่ใช่เทพแต่ก็ถือว่าทรงเป็นเสมือนเทพเพราะมีคุณสมบัติพร้อมที่จะรักษาสันติในหมู่ชน ในแง่ของหลักการนี้คือลักษณะหนึ่งของการปกครองแบบประชาธิปไตย^{๑๖} จึงกล่าวได้ว่า แนวความคิด Good Governance หรือธรรมาภิบาล หรือธรรมรัฐ นี้มีกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งยึดหลักความเชื่อมั่นในเรื่องเจตนาซึ่งเป็นสาเหตุของการกระทำ เรื่องความสุขของมนุษย์อันถือว่าเป็นเป้าหมายของมนุษย์ทั้งที่เป็นปัจจุบันและอนาคต พระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองเป็นเป้าหมายที่สูงที่สุดของการมีอำนาจ แต่กลับถือว่าเป็นเป้าหมายของการมีอำนาจก็คือการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สังคม เน้นย้ำให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารใช้ธรรมมาเป็นอำนาจมากกว่าใช้อำนาจมาเป็นธรรม และในขณะเดียวกันก็มีหลักธรรมสำหรับผู้ใต้ปกครองพึง

^{๑๔}เจริญ เจษฎาวัลย์, การวางมาตรฐานธรรมาภิบาล, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พอดี จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗๓.

^{๑๕}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๔.

^{๑๖}วินัย พงศ์ศรีเพียร, “สมานฉันท์ : แง่คิดจากกฎหมายตราสามดวง”, ประชาคมวิจัย, ฉบับที่ ๖๐ (มกราคม ๒๕๕๑) : ๒๓.

ยึดถือปฏิบัติด้วย ดังนั้น ผู้ทำหน้าที่ปกครองที่มุ่งหวังความมีประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม ความโปร่งใสและเกิดความร่วมมือร่วม ฟังนำหลักธรรมาภิบาลนี้ไปใช้ในการบริหารงานปกครอง

จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่า มีแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองอย่างไรให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย ที่พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ ด้วยเห็นว่าหากพระสงฆ์ผู้ได้รับความศรัทธาและเป็นแบบอย่างสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคม สามารถนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ได้ แนวทางดังกล่าวนั้นก็จักสามารถเป็นแบบแผนในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยได้เช่นกัน

จากที่กล่าวมา ประกอบกับการที่ผู้วิจัยมีสังกัดอยู่ในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยมีพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ เป็นผู้ปกครอง ที่เพียบพร้อมทั้งในด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา และความรู้ความเข้าใจในโลก มีวิสัยทัศน์ก้าวทันยุคทันสมัย พัฒนาและปรับปรุงงานบริหาร งานปกครอง งานสาธารณกุศล งานการศึกษา ทั้งทางธรรม และฝ่ายฆราวาส ตลอดถึงงานสงเคราะห์เป็นอเนกประการ เป็นคุณานุคุณมหาศาลแก่พระศาสนา และมวลชนตลอดมา^{๑๓} ท่านได้ทุ่มเทเพื่องานคณะสงฆ์ พัฒนางานทุกด้านอย่างมีวิสัยทัศน์ มีการจัดโครงการหลักสูตรพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ การจัดโครงการภาวะผู้นำ และอีกหลายต่อหลายโครงการ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อพัฒนาพระสังฆาธิการผู้ร่วมปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นระบบ^{๑๔} จึงกล่าวได้ว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เป็นผู้ทรงไว้ด้วยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ จึงสมควรที่จักได้นำมาใช้เป็นกรณีศึกษาในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้เป็นแบบแผนในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม)” เพื่อศึกษาการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ซึ่งข้อมูลทางวิชาการในรูปแบบงานวิจัยนี้จักสามารถเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามหลักธรรมาภิบาล และเป็นแบบแผนในการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย

^{๑๓}คณะศิษยานุศิษย์, ถักถ้อยร้อยมูทิตาแด่พระธรรมปริยัติเวที, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน, คำนำ.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ทั้ง ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

๒) ศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์

๓) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ทั้ง ๖ ประการ คือ การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักความมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์ และการประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ จำนวน ๑๒ รูป และ กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ คฤหัสถ์ จำนวน ๕ คน รวมบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้งสิ้นจำนวน ๑๗ รูป/คน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

เขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ประกอบด้วย ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๓ ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๔ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๕ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ การปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล เป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ เป็นอย่างไร
- ๑.๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การประยุกต์ หมายถึง การนำหลักการหรือความรู้มาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสอดคล้อง และเหมาะสมกับสถานการณ์

หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance) ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ ว่า “ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญ ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า”

หลักนิติธรรม หมายถึง การยึดถือพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ ต่าง ๆ รวมถึงกฎหมายบ้านเมืองและกติกาต่างๆ ที่เป็นธรรมในการปกครอง

หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงามและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งมีการรณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักคุณธรรมอย่างกว้างขวางในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์

หลักความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ทันการณ์ ครบถ้วนสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์

หลักความมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันทีที่ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา

หลักความคุ้มค่า คือ ตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัด และคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยรวม

การปกครอง หมายถึง การรักษาความสันติสุขเรียบร้อย ได้แก่ การดำเนินการบริหารปกครอง สอดส่อง ดูแล เพื่อให้ภิกษุสามเณรทั้งสังฆมณฑลในเขตปกครอง อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข เรียบร้อยดีงาม ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ ถูกต้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมายอาญาแพ่ง รวมถึงกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง

คณะสงฆ์ หมายถึง เขตการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้หมายถึงเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ประกอบด้วย ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

พระธรรมปริยัติเวที หมายถึง พระธรรมปริยัติเวที ศีลาจารย์วิสุทธิ พุทธมหาเจติยปฐิต ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี (สุเทพ ฝุสุธรรมโม) ป.ธ.๙, ศศ.บ., พธ.ม., พธ.ด., เจ้าคณะภาค ๑๕ เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร บทความทางวิชาการ รวมถึงงานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการ นักการศาสนา และผู้รู้หลากหลายท่านอย่างกว้างขวาง เพื่อนำมาประกอบการศึกษาวิจัย โดยได้ประมวลไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ “ธรรมาภิบาล” ซึ่งนักวิชาการ นักการศาสนา และผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ จึงได้นำมาประมวลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

คณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกลุ่มแรกที่บัญญัติคำไทยขึ้นใช้แทนคำว่า Good Governance โดยระบุในจดหมายเปิดผนึกถึงรัฐบาลไทยเป็นการกระตุ้นให้นาหลักการ Good Governance มาใช้เพื่อจัดการกับวิกฤตเศรษฐกิจ ทั้งนี้ จะต้องเป็นหลักการที่แสดงว่า ประชาชนสามารถควบคุม ตรวจสอบ ถ่วงดุลการดำเนินการของภาครัฐได้ และแสดงว่าประชาชนต้องการสร้างประชาสังคมให้เข้มแข็ง ซึ่งในจดหมายฉบับดังกล่าวใช้คำว่า “ธรรมรัฐ” เป็นคำไทยแทนคำว่า Good Governance^{๑๙}

^{๑๙}คณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ธรรมรัฐ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

ธีรยุทธ บุญมี กล่าวว่า Good Governance หรือ ธรรมรัฐ มีความหมายว่า เป็นการบริหารจัดการประเทศที่ดีทุก ๆ ด้าน และทุก ๆ ระดับ การบริหารจัดการที่ดีดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีหลักคิดว่าทั้งประชาชนและข้าราชการบริหารประเทศเป็นหุ้นส่วน (Partnership) กันในการกำหนดชะตากรรมประเทศ แต่การเป็นหุ้นส่วนไม่ใช่หลักประกันว่าจะเกิดธรรมรัฐ หรือ Good Governance แต่จะต้องหมายถึง การมีกฎเกณฑ์กติกาที่จะทำให้เกิดความโปร่งใสตรวจสอบได้ มีประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมของสังคมในการกำหนดนโยบายบริหาร ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างจริงจัง^{๒๐}

สถาบันพระปกเกล้า ได้ให้ความหมาย การบริหารจัดการที่ดีหรือหลักธรรมาภิบาลว่าหมายถึง หลักการบริหารที่มุ่งเน้นหลักการ โดยมีใช้หลักการที่เป็นรูปแบบทฤษฎีการบริการงาน แต่เป็นหลักการทำงาน ซึ่งหากมีการนำมาใช้เพื่อบริหารงานแล้ว จะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด^{๒๑}

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวว่า องค์การสหประชาชาติได้วิเคราะห์ความหมายของธรรมาภิบาล ว่าหมายถึงการใช้อำนาจทางการเมือง การบริหาร และเศรษฐกิจ ในการดำเนินภารกิจและกิจกรรมต่าง ๆ ของประเทศในทุกระดับ โดยมีกลไก กระบวนการ และสถาบันซึ่งประชาชนกลุ่มต่าง ๆ สามารถแสดงออกถึงความต้องการในผลประโยชน์และสามารถใช้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเพื่อประสานประโยชน์ และประนีประนอมความแตกต่างเหล่านั้นผ่านกระบวนการและสถาบันที่มีอยู่^{๒๒}

ไชยวัฒน์ คำชู กล่าวว่า มหาธีร์ โมฮัมหมัด นายกรัฐมนตรีมาเลเซีย ได้นิยามคำว่า ธรรมาภิบาล ว่าหมายถึง การใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การเมืองและรัฐประศาสน์เพื่อบริหารกิจกรรมต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง และหมายรวมถึงกลไกและกระบวนการความสัมพันธ์และสถาบันต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่อย่างซับซ้อน ซึ่งประชาชนพลเมืองใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องกับชีวิตของประเทศ^{๒๓}

^{๒๐}ธีรยุทธ บุญมี, “ธรรมรัฐกับการปฏิรูปสังคมไทยขั้นที่สอง”, วารสารกรมประชาสัมพันธ์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๔๑) : ๒๓.

^{๒๑}สถาบันพระปกเกล้า, วัตรระดับการบริหารจัดการที่ดี, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

^{๒๒}บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๒๓}ไชยวัฒน์ คำชู, ธรรมาภิบาล=Good Governance:การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วยจริยธรรม, หน้า ๒๘.

พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) กล่าวว่า หลักธรรมาภิบาลนี้เมื่อกระจายเป็นข้อวัตรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสำหรับพระราชามหากษัตริย์ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร ให้อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุข ชื่อว่า “ทศพิธราชธรรม” นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่นๆ อันโบราณบัณฑิตได้กล่าวแสดงไว้โดยปริยายอีก ได้แก่ ราชสังคหวัตถุ จักรวรรดิวัตร และพละ คือ กำลังของพระมหากษัตริราชเจ้า เป็นต้น เหล่านี้ก็นับรวมอยู่ในหลักธรรมาภิบาล อันผู้ปกครองหรือผู้บริหารประเทศชาติทุกระดับและแม้ผู้บริหารองค์กรอื่นๆ ได้แก่ องค์กรธุรกิจ เอกชน องค์กรทางศาสนาและสังคมต่างๆ พึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยส่วนรวมได้เป็นอย่างดี^{๒๔}

เจริญ เจษฎาวัลย์ กล่าวว่า หลักธรรมาภิบาลขององค์กรต่างๆ โดยทั่วไป เป็นเรื่องที่ทำหน้าที่ควบคุมกฎ (Regulators) ภาครัฐที่ดูแลกำกับกิจการนั้นควรต้องทำหน้าที่ประกาศกฎธรรมาภิบาลให้องค์กรที่ตนควบคุมดูแลนำไปปฏิบัติ^{๒๕}

สรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นหลักที่ตั้งอยู่บนรากฐานของแนวคิดในเชิงการจัดการ เป็นผลมาจากการปรับกระบวนการทัศน์ สะท้อนปัญหา ให้เห็นภาพความเป็นจริงของสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อนำไปสู่การบริหารทางสังคม การเมืองการปกครองที่เป็นธรรม มีความเป็นประชาธิปไตย กล่าวได้ว่า เป็นหลักการในการบริหารบ้านเมืองที่ดี เชื่อว่าหากมีการนำมาใช้เพื่อบริหารงานแล้ว จะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด และหลักธรรมาภิบาลนี้ยังสามารถนำไปใช้ในกิจการต่างๆ ได้โดยที่สมาชิกในสังคมหรือองค์กรนั้นสามารถใช้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเพื่อประสานประโยชน์ สร้างประชาสังคมให้เข้มแข็งขึ้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าหลักธรรมาภิบาลนี้ ผู้ปกครองหรือผู้บริหารทุกระดับชั้นควรใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม อย่างไรก็ตาม การนำหลักธรรมาภิบาลไปปฏิบัติให้เป็นผล จำเป็นต้องมีเครื่องชี้วัดที่เหมาะสม เชื่อถือได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่ามีความเป็นกลางอย่างแท้จริง

๑.๖.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ “การปกครอง” ซึ่งนักวิชาการ นักการศาสนา และผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ จึงได้นำมาประมวลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า “การปกครอง” ว่าหมายถึง ดูแลคุ้มครอง ระวังรักษา^{๒๖}

^{๒๔}พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์, หน้า ๓๔-๓๕.

^{๒๕}เจริญ เจษฎาวัลย์, การตรวจสอบธรรมาภิบาล ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ (Governance Audit Theory and Practice), (นนทบุรี : บริษัท พอดี จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.

^{๒๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

สุขุม นวลสกุล กล่าวถึง ความหมายของ “การปกครอง” ไว้ว่า การปกครอง (Governance) มีความหมายเกี่ยวกับการบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคม เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข^{๒๗}

จิรัช (บรรพต) วีระสัย และคณะ กล่าวถึง รากศัพท์ของคำว่า การปกครอง ไว้ว่า การปกครอง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Governance มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า Kybernetes ซึ่งแปลว่า ผู้ถือหางเสือเรือ อันทำให้เกิดการเปรียบเทียบว่า การเมืองการปกครองและโดยเฉพาะรัฐบาลเป็นเสมือนหางเสือเรือ และมีวลีที่ว่า “รัฐนาวา” ตามมาให้เห็นอยู่เสมอ^{๒๘}

เดโช สวานานนท์ กล่าวว่า การปกครอง (Governance) แปลตรงๆ ได้ว่า การดูแล การให้ความคุ้มครอง หรือการบริหารนั่นเอง คำว่า การปกครอง เป็นคำที่ใช้ในการบริหาร บ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองสูงสุดจะเรียกกันว่า พ่อเมือง กรมที่มีหน้าที่ดูแลในเรื่องการปกครองบ้านเมืองให้มีความสุขและมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชนเป็นสำคัญก็ยังคงเรียกว่า กรมการปกครอง และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการบริหารราชการแผ่นดินจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น คณะราษฎรผู้ยึดอำนาจการปกครองได้ตราพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวขึ้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นธรรมนูญการปกครองฉบับแรกของไทยราชอาณาจักรไทยด้วย^{๒๙}

แสวง อุดมศรี ให้ความหมายของ “การปกครอง” ไว้ว่า หมายถึง การจัดทำ กฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินกรณีขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความและการใช้ กฎหมาย ซึ่งทุกคนในสังคมจะต้องยอมรับและปฏิบัติตาม หากมีใครขัดขึ้นไม่ยอมรับหรือทำการ บางอย่างในลักษณะที่จะนำความเดือดร้อนมาสู่คนอื่น ย่อมจะได้รับโทษทัณฑ์บางประการตาม ควรแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อการปกป้องมิให้มีใครมาทำความเดือดร้อนนำวนวายให้เกิดขึ้นแก่สังคม และ เพื่อให้เป็นการคุ้มครองคนที่ยอมรับปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือกฎหมายให้ดำรงอยู่ ได้อย่างสงบสุข^{๓๐}

^{๒๗}สุขุม นวลสกุล, การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญไทยฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๒๘}จิรัช (บรรพต) วีระสัย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, หน้า ๔.

^{๒๙}เดโช สวานานนท์ อ้างใน สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๓-๔.

^{๓๐}แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แสดงแนวคิดเกี่ยวกับ การปกครอง ไว้ว่า การปกครองเป็นการวางระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันทำหน้าที่อย่างปกติสุข รวมทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง ตลอดถึงการพยายามสร้างรูปแบบ การปกครองที่จะกำจัดคนเลว โดยพยายามให้เกิดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดย ไม่มีการใช้อำนาจหรือการลงโทษมาบังคับให้ทำหรือปฏิบัติตาม^{๓๑}

คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อธิบายถึง การปกครองตามทัศนะของเพลโต (Plato) นักปราชญ์ชาวกรีก ไว้ว่า เพลโต กล่าวว่า การปกครองแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ โดยใช้กฎหมายมาเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณา เพราะมองเห็นว่ากฎหมายสามารถสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงแก่รัฐได้ ตลอดจนสามารถป้องกันความเลวร้ายของผู้ปกครองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ปกครองเป็นผู้ที่ขาดความยุติธรรม ซึ่งกฎหมายจะช่วยเหนี่ยวรั้งผู้ปกครองไม่ให้ใช้อำนาจไปในทางที่เสื่อมทรามลง ดังนั้น เพลโตจึงได้แบ่งการปกครองของรัฐออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) การปกครองที่ใช้กฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ๒) การปกครองที่ไม่ใช้กฎหมายเป็นหลักในการปกครอง^{๓๒}

สรุปได้ว่า การปกครองเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสงบสุขของการอยู่ร่วมกัน และการวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับการปกครองในสังคมก็เพื่อดูแล รักษา ค้ำครองคนในสังคมนั้น ส่วนรูปแบบของการปกครองในปัจจุบันมีแตกต่างกันไป หลักการปกครองของทฤษฎีหนึ่งจึงไม่อาจนำไปใช้กับทุกสังคมได้ จึงแสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่า หลักการปกครองเป็นหลักที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของสังคม สถานการณ์ ความเหมาะสม ตลอดจนทั้งความต้องการของคนในสังคมเป็นเงื่อนไขกำหนด ส่วนแนวคิดทางการปกครองแบบธรรมรัฐก็มีกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งยึดหลักความเชื่อมั่นในเรื่องกรรม เรื่องเจตนาซึ่งเป็นสาเหตุของการกระทำ และเรื่องความสุขของมนุษย์อันถือว่าเป็นเป้าหมายของมนุษย์ทั้งที่เป็นปัจจุบันและอนาคต

^{๓๑}คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๓๒}คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย ฉบับปรับปรุง**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖), คำนำ.

๑.๖.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับ “การปกครองคณะสงฆ์” ซึ่งนักวิชาการและนักการศาสนาหลายท่านได้กล่าวไว้ จึงได้นำมาประมวลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึง ความหมายของการปกครอง ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่จะเกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อให้แต่ละบุคคลบรรลุตามจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือเป็นคติได้ว่าการปกครองที่มีขึ้นนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงประวัติกษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกันด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำญา และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๓๓}

กรมการศาสนา ได้นิยามความหมายของ “การปกครองคณะสงฆ์” ไว้ว่า หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช^{๓๔}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโ) กล่าวถึง การปกครองคณะสงฆ์ ไว้ว่า การปกครอง เป็นการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่^{๓๕}

^{๓๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวัย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๓๔}กรมการศาสนา, วินัยบัญญัติมหัศจรรย์ขั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

^{๓๕}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึง ความหมายของคำว่า “การปกครองคณะสงฆ์” ว่า หมายถึง การกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าของหรือคณะเจ้าปกครอง ดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช โดยภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) ทั้งนี้ โดยอาศัยเครื่องมือ ๓ ประการ คือ ๑) พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว ๒) กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติ เพื่อจัดระเบียบและบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และ ๓) ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำไปปฏิบัติสืบๆ กันมา^{๓๖}

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ได้กล่าวถึง “การปกครองคณะสงฆ์” ว่าเป็นหนึ่งในภารกิจของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้ ภารกิจของพระสังฆาธิการนั้น นอกจากหน้าที่ตามปกติของพระสงฆ์คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติแก่พุทธบริษัทแล้ว ยังมีภารกิจด้านการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาอีก ๖ ด้าน กล่าวคือ งานการปกครอง งานการศาสนศึกษา งานการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่ งานการสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ การบริหารจัดการภาระงานด้านต่างๆ ดังกล่าวนั้น ล้วนต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ในด้านนั้นๆ อย่างเพียงพอจึงจะสำเร็จลุล่วงดังหมายได้^{๓๗}

พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน) กล่าวถึง กิจการคณะสงฆ์ใน ด้านงานปกครองว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่ว่า ละเอียดย่อยยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างไร งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้ เช่นกัน^{๓๘}

^{๓๖}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^{๓๗}พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ข.

^{๓๘}พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธรญาณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าว่า การสั่งแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่าย เพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ได้แก่ การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือ ยึดธรรมคือหน้าที่สำคัญ แม้พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่า พระองค์ทรงเป็นธรรมราชา แต่ก็ไม่ทรงใช้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยลำพังพระองค์เอง ทรงกระจายอำนาจในการบริหารให้กับคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะแรงจูงใจในการบริหารของพระพุทธเจ้าผู้หมดกิเลสแล้วย่อมไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ส่วนพระองค์^{๓๙}

สมบุรณ์ สุขสำราญ กล่าวถึง รูปแบบการปกครองของแคว้นกับรูปแบบการปกครองของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ว่า ในระยะเวลาก่อนพุทธกาลนั้น รูปแบบการปกครองหรือระบบการเมืองนั้นแบ่งเป็น ๒ ระบบใหญ่ คือ ราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นระบบที่ ๔ แคว้น ในประเทศอินเดียตอนเหนือนิยมใช้ และมีอำนาจทางการเมืองเข้มแข็งมาก ส่วนอีก ๒ แคว้นที่เหลือ นิยมระบอบการปกครองแบบสามัคคีธรรม หรือเทียบกักระบอบประชาธิปไตย ในปัจจุบัน พระพุทธเจ้ามิได้ต้องการให้พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระองค์ทำนุบำรุงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือสนับสนุนระบบการปกครองระบบใดระบบหนึ่งโดยเฉพาะ ทรงให้หลักธรรมในการปกครองสำหรับสองรูปแบบไว้สำหรับการปกครองแบบสาธารณรัฐ ให้ใช้หลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ และสำหรับรูปแบบราชาธิปไตยให้ใช้หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และจกักวัดติสุตร ๑๒ ประการ^{๔๐}

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ เป็นการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นงานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย โดยอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ และข้อบังคับของมหาเถรสมาคมเป็นเครื่องมือที่เข้ามาช่วยในการกำกับดูแล กล่าวได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองโดยธรรม ดังเช่นที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงถือเสียงข้างมากเป็นหลักในการปกครอง แต่ทรงถือเอาธรรมะคือความถูกต้องดีงามเป็นหลักในการปกครอง ด้วยเหตุที่ว่า ถ้าถือเอามติของเสียงส่วนใหญ่เป็นหลักในการปกครอง แต่หากมติของเสียงส่วนใหญ่ไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้องดีงาม การปกครองนั้นก็มิถือว่าเป็นการปกครองที่ดีได้

^{๓๙}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๔๐}สมบุรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑.

๑.๖.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบการศึกษาวิจัย โดยได้ประมวลไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑.๖.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาล

มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ “หลักธรรมาภิบาล” ไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประมวลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

พระมหาพุทธีวงศ์ หนูบุญ ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” พบว่า วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้มีการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจการของวัดอันมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ ซึ่งในบางประเด็นก็อาจเด่นชัดเป็นรูปธรรม เช่น ในด้านหลักนิติธรรม วัดได้ปกครองคณะสงฆ์โดยยึดหลักธรรมวินัย และ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ตลอดถึงวัดได้วางกฎระเบียบของวัดทั้งในส่วนของพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ในด้านคุณธรรม วัดได้มีการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่พระภิกษุสามเณร ตลอดถึงประชาชนโดยทั่วไป เช่น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยกิจ การปาฐกถาธรรมประจำวันอาทิตย์ การปฏิบัติธรรมสุดสัปดาห์ การอุปสมบทประจำเดือน เป็นต้น ในหลักการมีส่วนร่วม วัดได้จัดรูปแบบการปกครองภายในแบบกระจายอำนาจหน้าที่ไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ อันไปตามภารกิจ ของคณะสงฆ์ทั้ง ๕ ประการ กับอีก ๕ สายงาน เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถ ได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการบริหารงานคณะสงฆ์ของวัด ในความคุ้มค่า วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ได้มีการปฏิรูปการจัดพิธีกรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเน้นหลักในการจัดที่ว่า เป็นระเบียบ เรียบง่าย ประหยัด ได้ประโยชน์ และส่งเสริมสติปัญญา กล่าวโดยสรุปธรรมาภิบาลเป็นการปกครองที่ดีสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา เมื่อศึกษากรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์เป็นตัวอย่างแล้วก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวัดอื่นๆ และองค์กรอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ^{๔๑}

^{๔๑}ดูรายละเอียดใน พระมหาพุทธีวงศ์ หนูบุญ, “การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณี วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

พระมหาศกฺกา สุมโน ได้ศึกษาเรื่อง “ตัวแบบการใช้พุทธธรรมในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี” พบว่า หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการ ได้แก่ ๑) วิธีบริหารด้วยธรรมาธิปไตย ที่เน้นกระทำการด้วยปรารภความถูกต้องเป็นจริง ๒) พละ กำลังของความคิด ๓) ราชสวัสดิธรรม ธรรมของข้าราชการ เป็นธรรมของข้าราชการหรือหลักราชการ ซึ่งถือเป็นหลักธรรมาภิบาลที่ข้าราชการทุกคนต้องปฏิบัติเพื่อการเป็นข้าราชการที่ดี เริ่มตั้งแต่รับราชการจนกระทั่งออกจากราชการ ๔) สาราณียธรรม หลักการทำงานร่วมกัน ๕) พุทธธรรมเพื่อการสื่อสาร ๖) หลักธรรมข้อปฏิบัติเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยเน้นเรื่องความขยัน มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วจึงทำ มีความสำรวม เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท ผู้ที่ปฏิบัติเช่นนี้ย่อมได้รับการยอมรับ ความยกย่องนับถือ คำสรรเสริญในคุณความดี อันเป็นผลแต่กรรมดีเท่านั้น และจักร ๔ หลักความเจริญ ส่วนหลักพุทธธรรมที่มีความเห็นด้วยมากที่สุดและมีความสอดคล้องสูง ได้แก่ ๑) อิทธิบาท ๔ ธรรมนำไปสู่ความเจริญ ๒) คุณลักษณะของนักบริหารตามหุติยาปณิกสูตร ๓) อริยสัจ ๔ แนวทางแก้ปัญหาและตัดสินใจ และ ๔) พุทธวิธีการบริหารความขัดแย้ง โดยการแสดงให้เห็นคุณค่าของความสามัคคี และคุณค่าของฐานะที่ตนดำรงอยู่ รวมทั้งให้เห็นโทษของความขัดแย้งโดยใช้วาจาสุภาสิต^{๔๒}

พระมหาปริวัฒน์ □ □ ติวิริโย ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี” พบว่า การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการนั้นจะส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่า ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ ประชาชนได้รับความอำนวยความสะดวกและตอบสนองความต้องการ มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ^{๔๓}

^{๔๒}พระมหาศกฺกา สุมโน, “ตัวแบบการใช้พุทธธรรมในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๓-๒๖๔.

^{๔๓}พระมหาปริวัฒน์ □ □ ติวิริโย, “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

พระไพโรจน์ สิลเตโซ ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร” ซึ่งเป็นการศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลของครูผู้สอนกับระดับความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา จากการศึกษาพบว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน คือ ด้านหลักการมีส่วนร่วม ด้านหลักความรับผิดชอบ และด้านหลักคุณธรรม ส่วนในด้านหลักความโปร่งใส ด้านหลักนิติธรรม และด้านหลักความคุ้มค่า มีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก แต่ในรายข้อมีบางข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ครูผู้สอนมีข้อเสนอแนะให้พิจารณาความดีความชอบ โดยยึดผลงานการสอนมากกว่าทำงานนอกโรงเรียน และควรแต่งตั้งคณะกรรมการในด้านจัดซื้อ จัดจ้าง รวมทั้งมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพของครูมากกว่าอาคารสถานที่ด้วย^{๔๔}

อารยา กอบความดี ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม” พบว่า องค์ประกอบและกลไกการบริหารวัดแต่ละแห่งสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารวัดได้อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักธรรมวินัยนำหน้าใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบ หากมีปัญหามาจัดการทางสังคม เศรษฐกิจ ก็ประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างกลมกลืน ผลการวิจัยการบริหารวัดสามพรานตามหลักธรรมาภิบาล พบว่า ทุกมิติของการบริหารกิจการของวัดสามพรานสามารถกำหนดเทคนิค สาระสำคัญของการใช้หลักธรรมาภิบาลแต่ละหัวข้อได้อย่างชัดเจน ส่วนแนวทางวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารวัดโดยทั่วไปนั้น การวิจัยพบว่าควรมีขั้นตอนดำเนิน ๔ ขั้นตอน คือ ๑) การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมพื้นฐานของวัดด้านชุมชน ด้านสังคม ด้านบุคคล ด้านวัฒนธรรม และการจัดการของวัด ๒) การวิเคราะห์รูปแบบการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล ๓) ออกแบบการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล และ ๔) การดำเนินการตามที่กำหนดไว้ให้ครบทุกด้าน และดำเนินการทุกขั้นตอน คือ การอบรมความรู้ด้านธรรมาภิบาล การจัดทำระบบการบริหารด้วยการจัดทำคู่มือธรรมาภิบาล มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้

^{๔๔}พระไพโรจน์ สิลเตโซ, “การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

และการยอมรับรูปแบบการบริหาร แล้วมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ ก็จะทำให้วัดมีรูปแบบบริหารวัดด้วยหลักธรรมาภิบาลที่ชัดเจนเป็นระบบและเป็นรูปธรรมชัดเจน^{๔๕}

พระอธิการผจญ อาจาโร ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” พบว่า ในการบริหารจัดการวัดจะต้องมีการใช้หลักนิติธรรมในการออกกฎระเบียบ เพื่อควบคุมและจัดการระเบียบต่างๆ ให้เป็นไปตามกรอบที่ได้วางไว้ เพื่อที่จะให้เป็นไปตามกรอบและระเบียบให้มีความเสมอภาค และสร้างความน่าเชื่อถือในการปกครองวัด หลักคุณธรรม โดยเฉพาะในเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ด้านการปกครองได้ยึดตามกรอบระเบียบของวัด และมีความเมตตากรุณาและยุติธรรมต่อทุกคน ทั้งนี้เป็นเพราะในการปกครองวัดจะต้องมีการนำระเบียบ พร้อมด้วยความเมตตากรุณาในการปกครองวัดให้อยู่ในกรอบตามกฎหมายของพระพุทธศาสนา โดยจะบริหารงานโดยการสร้างความสามัคคีและใช้คุณธรรมในการบริหาร หลักความโปร่งใส นั้นเกิดจากการปกครองวัดนั้นจะต้องมีความโปร่งใส เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้ที่จะมาปฏิบัติธรรมรวมถึงพระลูกวัด โดยต้องการให้มีการปกครองของวัด เพื่อจัดลำดับขั้นตอนการจัดการของวัดได้อย่างถูกต้อง หลักการมีส่วนร่วมเกิดจากการปกครองวัดนั้นจะต้องการประชาชน และคณะกรรมการวัดได้เข้ามาส่วนร่วมในการปกครองวัด เพื่อการพัฒนาวัดให้มีระเบียบแบบแผนที่ดี ซึ่งจะต้องเห็นพ้องต้องกันในทุกฝ่าย และเต็มใจที่จะรับฟังความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายอีกด้วย หลักความรับผิดชอบ โดยได้มีการกำหนดมาตรฐานการบริหารงานด้านการปกครองไว้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบในการวางแผนและกำหนดมาตรฐาน เพื่อให้ชุมชนและพระภายในวัดได้ปฏิบัติตามนโยบายที่วางไว้ โดยเน้นการบริหารงานด้านการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การบริหารจัดการวัดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และ หลักความคุ้มค่า เป็นเพราะในการบริหารงานด้านการปกครองต้องมีการนำทรัพยากรมาใช้อย่างคุ้มค่า สามารถตรวจสอบได้ อย่างสม่ำเสมอ^{๔๖}

สรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาล ซึ่งเป็นหลักที่ประกอบด้วยหลักย่อยๆ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า รวม ๖ ประการนี้ เป็นหลักการและแนวคิดการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงาน เพราะเป็นหลักของการบริหารจัดการที่ใช้ระบบคุณธรรมนำหน้า ทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรได้ในทุกประเภททุกระดับ ไม่ว่า

^{๔๕}อารยา กอบความดี, “การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๔๖}พระอธิการผจญ อาจาโร, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

จะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรต่าง ๆ เพราะหลักธรรมาภิบาลนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารและปกครองเป็นไปได้อย่างดี มีความยุติธรรม มีระบบมาตรฐานในการปฏิบัติงาน และสนับสนุนความมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมหรือองค์กรนั้นๆ

๑.๖.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์

มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ “การปกครองคณะสงฆ์” ไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประมวลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี” พบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบการบริหารแบบพอปกครองลูกประกอบด้วยสันติวิธีธรรมหรือสามัคคีธรรม ให้สิทธิเสรีภาพเสมอกันไม่เลือกชนชั้นวรรณะ โดยอาศัยการนับอายุพรรษาในการนับระดับชั้นอาวุโส มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขสงฆ์ ทรงเป็นประธานในการตัดสินวินิจฉัยวางกรอบแนวการปกครองคณะสงฆ์ ให้อยู่ในรูปแบบที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ด้วยหลักพระธรรมวินัย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปหลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว คณะสงฆ์ในยุคหนึ่งๆ ก็ยังยึดถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อบัญญัติเกณฑ์กำหนดตัดสิน ให้ดำเนินไปด้วยหลักประชาธิปไตยโดยยึดหลักเสียงข้างมากเป็นมติเอกฉันท์ กล่าวโดยรวมในสมัยพุทธกาลนั้นได้กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ คือ การบวช พระธรรมวินัย การศึกษา และการเผยแผ่ สำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหารไปสู่ความเจริญ และมี กฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำ ในการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ มีความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติที่ดีงาม และเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม^{๔๗}

^{๔๗}พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒” พบว่า แนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๒ ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ดำเนินตามพุทธบัญญัติ เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย สอดคล้องกับกฎระเบียบมหาเถรสมาคม เป็นไปตามสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และอนุโลมตามกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งมีสาระเปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถตรวจสอบและควบคุมการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ตลอดเวลา และการปกครองคณะสงฆ์นั้น พระเทพโสภณได้ประยุกต์หลักพุทธธรรมนำมาบริหาร คงไว้ด้วยหลักที่ว่า “มีพระเดชมอพระคุณเกื้อหนุนการทำงาน” พระเดช หมายถึง บารมี ที่สามารถเป็นผู้นำได้ พระคุณ หมายถึง การยกย่องสรรเสริญช่วยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา มีวิสัยทัศน์พัฒนานำสิ่งใหม่ๆ ทันสมัยเหมาะสมกับเหตุการณ์ อีกทั้งมีความสามารถในการสื่อสารให้คณะสงฆ์ในเขตปกครองภาค ๒ ได้เข้าใจ ได้รู้ ได้ปฏิบัติ พัฒนาก้าวหน้ามาโดยตลอด ด้านการปกครองคณะสงฆ์นั้น ท่านส่งเสริมให้จัดอบรมประชุมเจ้าคณะพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคมอยู่เสมอ ในการประชุมแต่ละครั้งจะมีการวางแผนที่ถือแนวการปฏิบัติร่วมกัน เช่น โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ โครงการอบรมหลักสูตรพัฒนาศุภเคราะห์ อบรมหลักสูตรพระนักเทศน์ นักเผยแผ่ เป็นต้น^{๔๔}

พระมหาปัญญา ปญฺาสิริ ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์กำหนดและพัฒนาการ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์” พบว่า การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ผ่านมามีทั้งหมดในยุครัตนโกสินทร์นี้ สะท้อนให้เห็นถึงความใกล้ชิดกันระหว่างราชอาณาจักรกับ พุทธจักร ราชอาณาจักรมีหน้าที่ปกป้อง ค้ำครองคณะสงฆ์ไทย เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ในขณะที่เดียวกันก็ควบคุมคณะสงฆ์เช่นกัน จึงเป็นข้อเสนอที่ไม่สามารถปฏิเสธ

^{๔๔}พระครูปลัดอาทิตย์ อุตถเวที, “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๙.

ได้ เป็นระเบียบปฏิบัติที่ต้องให้ความสำคัญเช่นเดียวกับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จึงสะท้อนมิติทางด้านการปกครองของคณะสงฆ์ จนกลายเป็นสถาบันสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน^{๔๙}

พระมหากฤตวิทย์ อธิฐาโน ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบ แนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน” พบว่า ระบบประชาธิปไตยของพุทธปรัชญาเถรวาทกับประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันเหมือนกัน แต่ชื่อ แต่ความลึกซึ้งแบบประชาธิปไตยตามแนวพุทธปรัชญาจะมองได้สองส่วนคือ ส่วนภายนอกกับส่วนภายใน ส่วนภายนอกก็จะเป็นระดับโลกียะเท่านั้น ลักษณะนี้ตรงกับการปกครองของประชาธิปไตย ในสังคมปัจจุบันที่มุ่งหวังเพียงให้สมาชิกในสังคมมีการอยู่ดีกินดี มีสิทธิขั้นพื้นฐานในเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเท่านั้น ในขณะที่ทางพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นลงลึกไปถึง ส่วนภายในหรือจิตใจ คือการปกครองไม่ว่ารูปแบบใด ถ้าส่วนภายในจิตใจของผู้นำหรือผู้ปกครองที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม ให้เป็นธรรมาธิปไตยแล้ว รูปแบบการปกครองนั้นคงไม่สามารถจะอำนวยประโยชน์และตอบคำถามต่อคนทั้งหลายได้ว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด แต่เมื่อใดที่ธรรมาธิปไตยถูกนำไปประยุกต์ใช้ในระบบการปกครอง เมื่อนั้นรูปแบบการปกครองก็จะเป็นการปกครองที่ดีที่สุด^{๕๐}

สรุปได้ว่า การบริหารงานปกครองคณะสงฆ์เป็นภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ซึ่งต้องบริหารจัดการงานปกครองให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์จึงต้องเป็นไปตามปรัชญาการปกครองของพระพุทธเจ้า ด้วยการนำพระธรรมวินัยมาเป็นหลักสูงสุดในการปกครอง โดยเอื้อเฟื้อตามพระพุทธานุญาต อนุโลมตามกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง และใช้พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์เป็นเครื่องมือในการควบคุม กำกับ ดูแล พฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ ทั้ง

^{๔๙}พระมหาปัญญา ปณฺธิสโร, “ศึกษาวิเคราะห์กำเนิดและพัฒนาการของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๕.

^{๕๐}พระมหากฤตวิทย์ อธิฐาโน, “ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๑.

ฝ่ายผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสมบูรณ์ในการรักษาศีลและประเพณีธรรมให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้มุมมองเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ การรวบรวมเอกสาร

การรวบรวมเอกสารเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑) เอกสารชั้นต้น (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง บันทึก และรายงานการประชุม

๒) เอกสารชั้นรอง (Secondary Source) โดยเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ เช่น หนังสือ วารสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาล เพื่อนำมาประกอบในการศึกษาให้มีความสมบูรณ์และชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๗.๒ การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๗ รูป/คน

๑.๗.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนที่เหมาะสม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ผู้ศึกษาพิจารณาคัดเลือกด้วยตัวเอง โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ ได้แก่

๑) พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕

๒) พระสังฆาธิการผู้สนองงานการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จำนวน ๑๒ รูป

กลุ่มที่ ๒ คฤหัสถ์ ได้แก่

๑) รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

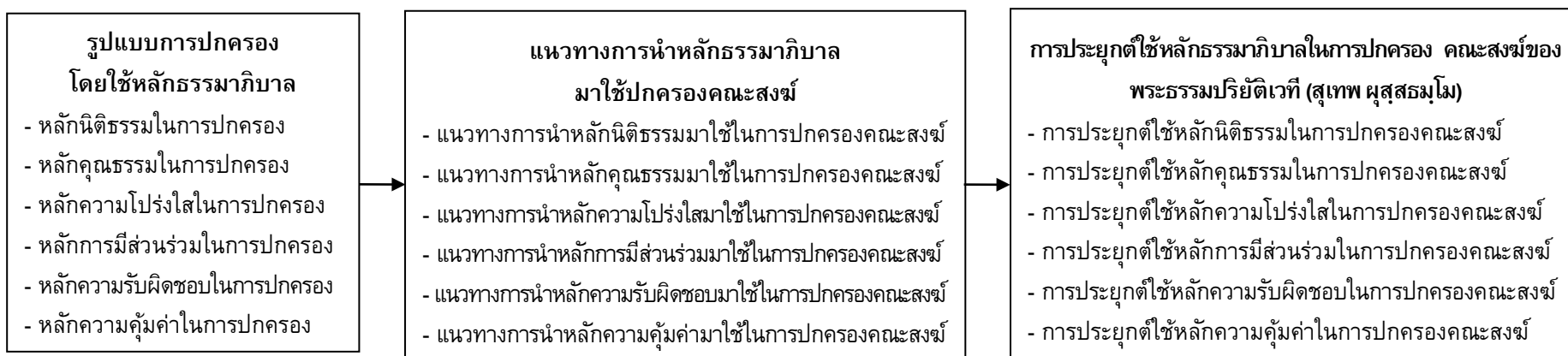
รวมทั้งสิ้น ๑๗ รูป/คน แสดงไว้ในตารางที่ ๑.๑

ตารางที่ ๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ที่	ชื่อ-ฉายา/สกุล	วุฒิการศึกษา	ตำแหน่ง
๑	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมุทโม)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๙, ศศ.บ., พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด.	เจ้าคณะภาค ๑๕
๒	พระราชวรสารภรณ์ (สินวล)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๙, พธ.ม. (กิตติมศักดิ์)	รองเจ้าคณะภาค ๑๕
๓	พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต)	น.ธ.เอก, ศศ.ม.(กิตติมศักดิ์)	เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๔	พระราชสุวรรณมณี (แคล้ว อุตตโม)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๗, ศศ.ม.(กิตติมศักดิ์)	เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
๕	พระครูสมุทรทวี่ (จำลอง อาสโภ)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๕	เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม
๖	พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๓	ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๗	พระรัตนเวที (ชานาญ เขมมนุโท)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๗, พธ.บ.(เกียรตินิยม)	รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๘	พระครูสิริศณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ)	น.ธ.เอก, ศศ.บ.(กิตติมศักดิ์)	รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี
๙	พระครูวัชรสุวรรณาท (ลูกซูป ฐมฺโชโต)	น.ธ.เอก, ป.บส., พธ.บ.(เกียรตินิยม), พธ.ม.	รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี
๑๐	พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล)	น.ธ.เอก, ป.ธ.๖, บช.บ., รป.ม.(เกียรตินิยม)	เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดดธรรมกายาราม จ.ราชบุรี
๑๑	พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนโน)	น.ธ.เอก, ป.บส., พธ.บ.(เกียรตินิยม), พธ.ม.	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร
๑๒	พระมหาสุวิทย์ ปวิษฐญญ	น.ธ.เอก, ป.ธ.๙	เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕
๑๓	นายอำนาจ บัวศิริ	กศ.บ., ค.ม., ค.ด.(อุดมศึกษา)	รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
๑๔	นายสุทธิรักษ์ หนูนัง	กศ.บ., ศษ.ม.	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จ.ราชบุรี
๑๕	นางสมศรี จินะวงษ์	ศศ.บ., พบ.ม., ค.ด.(พัฒนศึกษา)	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จ.สมุทรสงคราม
๑๖	นายสมนึก ดีหะสิงห์	ค.บ., ศษ.บ., กศ.ม.	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จ.เพชรบุรี
๑๗	นายสนธยา เสนเอี่ยม	น.บ., ศศ.ม.	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จ.ประจวบคีรีขันธ์

๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมฺโม)” มีกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ทำให้ทราบรูปแบบการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

๑.๙.๒ ทำให้ทราบแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์

๑.๙.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมฺโม)

บทที่ ๒

การปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

การปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล เป็นการนำแนวคิดธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า มาใช้ในการบริหารงานปกครอง ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวตามลำดับประเด็นดังต่อไปนี้

- ๒.๑ หลักนิติธรรมในการปกครอง
- ๒.๒ หลักคุณธรรมในการปกครอง
- ๒.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครอง
- ๒.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง
- ๒.๕ หลักความรับผิดชอบในการปกครอง
- ๒.๖ หลักความคุ้มค่าในการปกครอง
- ๒.๗ สรุปวิเคราะห์

๒.๑ หลักนิติธรรมในการปกครอง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ และมีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐตั้งแต่วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ เป็นต้นมา โดยทุกส่วนราชการต้องถือปฏิบัติและรายงานผลปฏิบัติต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา^๑ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีดังกล่าว ได้ระบุสาระสำคัญของหลักนิติธรรม ไว้ว่า หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม และสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล ในการนำหลักนี้มาปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเรื่องความเป็นธรรม และความยุติธรรม เพราะเมื่อระบบกฎหมายมีความซับซ้อนมากขึ้น คนในสังคมก็เริ่มมองว่ากฎหมายเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก มีวิธีปฏิบัติที่สับสน และเกิดความระแวงว่าข้าราชการจะแสวงหาประโยชน์ในการดำเนินการ โดยจะบังคับใช้กฎหมาย กฎระเบียบเหล่านั้นอย่างไม่เป็นธรรม

^๑ชนะศักดิ์ ยุวบูรณ์, “กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี”, ใน การปกครองที่ดี (Good Governance), (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๓) : ๓.

ในเรื่องนี้ภาครัฐจะต้องมีการทบทวน ปรับปรุง แก้ไขกฎหมายให้เข้าใจง่ายและมีการเผยแพร่ทำความเข้าใจเนื้อหาสาระของกฎหมายกับประชาชนให้ดี ให้ประชาชนเข้าใจว่าการตราและบังคับใช้กฎหมายอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลและความจำเป็นจริงๆ มิฉะนั้น ประชาชนจะต่อต้าน ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่บังคับใช้ นอกจากเรื่องความเป็นธรรมแล้วจะต้องมีการปรับปรุงกระบวนการร่างออกกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายให้มีความรัดกุม รวดเร็ว และเป็นธรรมด้วย

มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร และนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ให้ความหมายว่า หลักนิติธรรม คือ การใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยที่กรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรมและถูกบังคับใช้กับคนกลุ่มต่างๆ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน^๒

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมายว่า หลักนิติธรรม หมายถึง ระเบียบและกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นข้อตกลงในระดับต่างๆ ของหน่วยงาน โดยระเบียบและหลักเกณฑ์และการบังคับใช้เหล่านั้นต้องเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับจากสมาชิก และระเบียบและหลักเกณฑ์เหล่านั้นต้องนำมาซึ่งความเสมอภาคของสมาชิกในหน่วยงานและผู้รับบริการ รวมทั้งสภาพเอื้อต่อการควบคุมและพัฒนาผู้รับบริการด้วย^๓

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สรุปแนวคิดไว้ว่า หลักนิติธรรมประกอบด้วย กฎหมาย กฎเกณฑ์ต่างๆ มีความเป็นธรรม สามารถปกป้องคนดีและลงโทษคนไม่ดีได้ มีการปฏิรูปกฎหมายอย่างสม่ำเสมอให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป การดำเนินงานของกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว โปร่งใสและตรวจสอบได้ และได้รับการยอมรับจากประชาชน^๔

อาพันธ์ ปันยารชุน กล่าวถึง หลักนิติธรรม ว่า ทั้งเจตนารมณ์ สาระ และการบังคับใช้กฎหมายต้องเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เพื่อประโยชน์ต่อคนหมู่มาก ไม่ใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ต้องเสมอภาค ชัดเจน และคาดการณ์ได้^๕

^๒ดูรายละเอียดใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, "การพัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่", รัฐสภาสาร, ๔๙ (กันยายน ๒๕๔๑) : ๑-๓๓.

^๓สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, (สิงห์บุรี : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๖. (อัดสำเนา).

^๔สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, รายงานประจำปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^๕อาพันธ์ ปันยารชุน, "ธรรมรัฐ : Good Governance", ใน นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, (นนทบุรี : สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓) : ๗.

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี กล่าวถึง กฎหมายที่ยุติธรรม ซึ่งหมายถึง หลักนิติธรรม (Rule of Law) ว่า การปกครองประเทศจะใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานและทุกคนเคารพกฎหมาย โดยกรอบของกฎหมายที่ใช้ในประเทศต้องมีความยุติธรรมและบังคับใช้กับคนทุกกลุ่มอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน^๖

วนิดา แสงสารพันธุ์ กล่าวเกี่ยวกับ หลักนิติธรรม ว่า การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาลต้องมีกฎเกณฑ์เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ของทุกภาคในสังคม ซึ่งกฎเกณฑ์นี้อาจหมายถึงรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงกฎเกณฑ์ที่มีได้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎเกณฑ์ทางธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และศีลธรรมด้วย^๗

เจริญ เจษฎาวัลย์ กล่าวว่า หลักนิติธรรมนี้ ความสำคัญอยู่ที่การวาง “ข้อกำหนด” ให้ประชาชนในแต่ละสังคมยึดถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน และมีการวาง “ข้อห้ามมิให้ปฏิบัติ” ที่ทุกคนต้องยึดถือเหมือนกัน อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน^๘

กระทรวงมหาดไทย สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการตามหลักนิติธรรม (Operating by Rule of Law) ไว้ว่า การดำเนินการตามหลักนิติธรรม (Operating by Rule of Law) คือ การพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข และเพิ่มเติมกฎหมายให้มีความทันสมัยและเป็นธรรม^๙

ที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ **สถาบันพระปกเกล้า** อธิบายถึง นิยามความหมาย และหลักการสำคัญของหลักนิติรัฐหรือหลักนิติธรรม ว่า หลักนิติรัฐ หรือ หลักนิติธรรม เป็นหลักที่มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจของรัฐ มีหลักการอันเป็นสาระสำคัญ คือ ๑) หลักการแบ่งแยกอำนาจ ๒) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ๓) หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง ๔) หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา ๕) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา ๖) หลักไม่มีความผิดและไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย และ ๗) หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ^{๑๐} ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๑

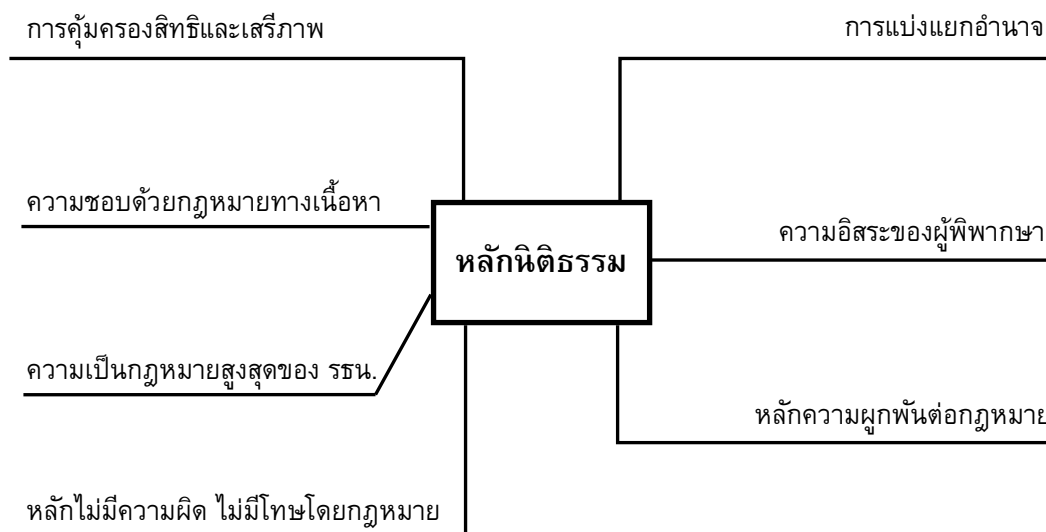
^๖บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, **ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล (Indicators of Good Governance)**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓.

^๗ดูรายละเอียดใน วนิดา แสงสารพันธุ์, “การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล”, วารสารนักบริหาร, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๓๙-๔๓.

^๘เจริญ เจษฎาวัลย์, **ทางสู่ธรรมาภิบาล (Good Governance to Be)**, (นนทบุรี : บริษัทพอดี จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

^๙ดูรายละเอียดใน สุจริต นิमितกุล, “กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี”, ใน **การปกครองที่ดี (Good Governance)**, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๒๔.

^{๑๐}สถาบันพระปกเกล้า, **วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

แผนภาพที่ ๒.๑ แนวคิดหลักนิติธรรม^{๑๑}

จากแผนภาพที่ ๒.๑ แสดงให้เห็นแนวคิดของหลักนิติธรรมในการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีหลักย่อยๆ ที่ต้องคำนึงถึง ๗ ประการ ดังนี้

๑) หลักการแบ่งแยกอำนาจ คือ ไม่ให้อำนาจเบ็ดเสร็จโดยสิ้นเชิง เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ

๒) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ คือ กฎหมายนั้นต้องระบุบทบัญญัติอย่างชัดเจนโดยมิให้กระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลบนพื้นฐานของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และต้องบังคับใช้ด้วยความเสมอภาค ไม่จำเพาะเจาะจงแก่บุคคลหนึ่งๆ หรือกรณีใดกรณีหนึ่ง เท่านั้น

๓) หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง คือ จะต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมาย และจะต้องใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน

๔) หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา คือ ต้องบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยความชัดเจน และมีให้มีผลย้อนหลังไปเอาโทษกับเหตุการณ์ที่ได้สิ้นสุดลงไปแล้ว

๕) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา คือ หลักประกันว่าศาลนั้นจะสามารถชี้ขาด ตัดสินคดีความได้โดยอิสระจากอิทธิพลภายนอกอย่างแท้จริง เป็นการคุ้มครองการกระทำของผู้ทำหน้าที่พิพากษาหรือตัดสิน

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

๖) หลักไม่มีความผิดและไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย คือ โทษที่ได้รับนั้นต้องเกิดจากผลของการกระทำ ที่เป็นการกระทำความผิดตามที่ระบุไว้ในกฎหมายเท่านั้น กล่าวคือ หากไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายไว้แล้ว ย่อมไม่มีความผิด จะตรากฎหมายขึ้นมาบังคับเอาผิดย้อนหลังหรือเพิ่มโทษให้สูงขึ้นไม่ได้

๗) หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนุญ คือ การยึดถือรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ซึ่งหากมีกฎหมายใด ที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับใช้

สรุปได้ว่า หลักนิติธรรมในการปกครอง ได้แก่ หลักในการตรากฎหมาย กฎเกณฑ์ หรือระเบียบปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม ที่สามารถนำมาซึ่งนำมาซึ่งความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันและต้องเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกในสังคมนั้น มิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปมีสองประเภท ประเภทแรกคือข้อกำหนดให้ปฏิบัติเพื่อความเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกันในสังคม ประเภทที่สองคือข้อห้ามมิให้ปฏิบัติเพื่อห้ามการประพฤติชั่วร้ายเลวทรามที่จะนำมาซึ่งความวุ่นวายในสังคม และหลักนิติธรรมนี้ต้องมีความเป็นธรรมสามารถปกป้องคนดีและลงโทษคนไม่ดีได้

๒.๒ หลักคุณธรรมในการปกครอง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ระบุสาระสำคัญของหลักคุณธรรมไว้ว่า หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยยรณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม และส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริใจ ขยัน อดทน มีระเบียบ วินัย ประกอบวิชาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร และนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักคุณธรรมไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ (เจ้าม อินฺทปญฺโญ) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คำที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือทำให้จิตใจยินดีก็เรียกว่าคุณ ทำให้จิตใจยินร้ายก็เรียกว่าคุณ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยประการทั้งปวงจะอยู่เหนือความหมายของคำๆ นี้ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมาย ๔ อย่าง^{๑๒} ดังนี้คือ

^{๑๒}พุทธทาสภิกขุ (เจ้าม อินฺทปญฺโญ), **คู่มือการพัฒนาคุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๙), หน้า ๓.

ธรรมะ คือ ธรรมชาติ

ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้

ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ

ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่ที่จะต้องมีหรือใช้มันอย่าง

ถูกต้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า คุณธรรม คือ สมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรักความเมตตา ความสงสาร อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ เสียสละ ความกตัญญูกตเวที ละอายและเกรงกลัวต่อบาป ความเคารพนบนอบ และความสุภาพอ่อนโยน เป็นต้น^{๓๓}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่ดีในจิตใจ^{๓๔}

พระมหาอดิศร ถิรสีโล กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีสูงสุด ปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงาม อยู่ในจิตสำนึก ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี อันเป็นเครื่องหมายเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อสนองความปรารถนา^{๓๕}

เทวี วัฒนา และคนอื่น ๆ กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีที่วิญญูชนพึงสำนึกในจิตใจของตน ในด้านความจริง ความดี ความงาม และใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิต^{๓๖}

มัย สุขเอี่ยม กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีทางความประพฤติ และจิตใจ^{๓๗}

^{๓๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

^{๓๔}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **จรรยาบรรณของข้าราชการ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

^{๓๕}พระมหาอดิศร ถิรสีโล, **คุณธรรมสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๗.

^{๓๖}เทวี วัฒนา และคนอื่น ๆ, **กรณีศึกษาเพื่อการเรียนการสอนเวชจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

^{๓๗}มัย สุขเอี่ยม, **การพัฒนาประสบการณ์ชีวิตและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : วังอักษร, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้คำนิยามไว้ว่า หลักคุณธรรม หมายถึง หลักปฏิบัติในการทำในสิ่งที่ถูกต้อง ด้วยความซื่อสัตย์ จริใจ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามบนพื้นฐานของศีลธรรมจริยธรรม ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของผู้รับบริการ และสามารถยังประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ^{๑๘}

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ให้คำนิยามไว้ว่า หลักคุณธรรม ประกอบด้วย การร้องเรียนหรือร้องทุกข์ในการดำเนินการในเรื่องต่างๆ ทั้งในและนอกองค์กร ลดลง คุณภาพชีวิตของคนในสังคมดีขึ้น มีการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรในชาติอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด สังคมมีเสถียรภาพ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยความมีระเบียบวินัย^{๑๙}

กิริติ บุญเจือ กล่าวว่า คุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนาบุคลิกภาพจะต้องสนใจฝึกฝนคุณธรรมให้มั่นคงในการประพฤติ ใครไม่ปลูกฝังคุณธรรม กิเลสจะเกิดขึ้น ยิ่งปลูกฝังคุณธรรมมากขึ้นเท่าใดยิ่งมีความโน้มเอียงที่จะทำความดีมากยิ่งขึ้น^{๒๐}

โสมนัส ฌ บางช้าง กล่าวถึง หลักคุณธรรม ไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) ซึ่งเป็นคุณธรรมอีกประการหนึ่ง เป็นการบริหารกิจการอย่างตรงไปตรงมา การรายงานผลการดำเนินงานต้องมีความถูกต้องและครบถ้วน ซึ่งความน่าเชื่อถือของรายงานจะขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์สุจริตของผู้บริหาร^{๒๑}

สุพล วังสินธ์ ได้รวบรวมแนวคิดของนักปราชญ์ชาวตะวันตกไว้ ๓ ท่าน ซึ่งกล่าวเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ที่แตกต่างกันตามยุคสมัย ไว้ดังนี้^{๒๒}

๑) แนวคิดของ โซคราติส (Socrates) ระบุว่า คุณธรรม เป็นสิ่งดีเด่นที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและเปลี่ยนแปลงได้บ้างเมื่อได้รับการศึกษา และถือว่าความรู้ นั่นคือคุณธรรม หรือคุณธรรมนั้นสอนกันได้

^{๑๘}สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, หน้า ๗.

^{๑๙}สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, รายงานประจำปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓, หน้า ๒.

^{๒๐}กิริติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔.

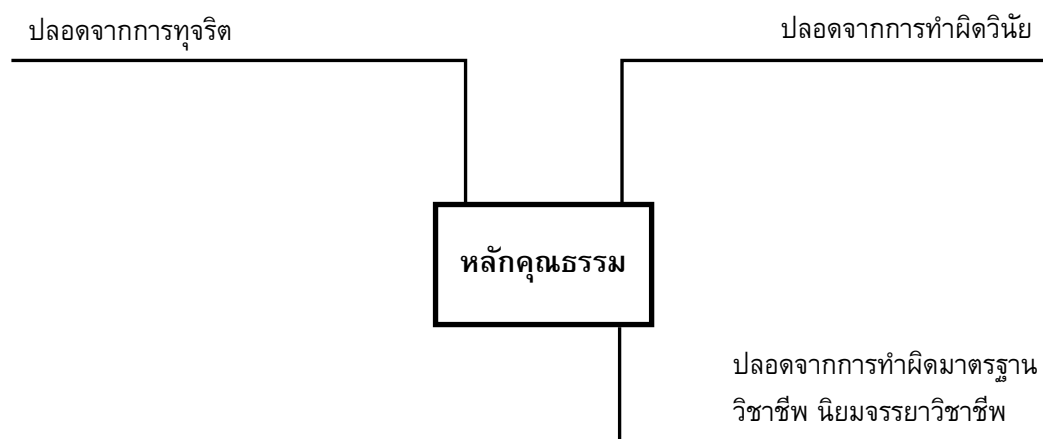
^{๒๑}โสมนัส ฌ บางช้าง, “Good Governance : การกำกับดูแลที่ดี”, วารสารนักบริหาร, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๔๘-๕๐.

^{๒๒}สุพล วังสินธ์, “คุณธรรมสำหรับการพัฒนาวิชาชีพครู”, ประชาศึกษา, ๔๑ (มิถุนายน ๒๕๓๔) : ๘.

๒) แนวคิดของเพลโต (Plato) ระบุว่า คุณธรรมเป็นความรู้ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในตัวคนโดยบังเอิญ คุณธรรมเกิดจากความรู้ ไม่ใช่ความรู้ภาคทฤษฎี แต่เกิดจากการปฏิบัติ

๓) แนวคิดของ อริสโตเติล (Aristotle) ระบุว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ซึ่งเป็นสภาวะจิตใจที่มั่นคงและแสดงออกมาในรูปการกระทำอยู่ในทางสายกลาง ความรู้กับคุณธรรมแยกกันไม่ออก แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

ที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ **สถาบันพระปกเกล้า** อธิบายถึง หลักคุณธรรม ว่า มีสาระสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) ปลอดจากการทุจริต ๒) ปลอดจากการทำผิดวินัย และ ๓) ปลอดจากการทำผิดมาตรฐานวิชาชีพ นิยมจรรยาวิชาชีพ ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๒

แผนภาพที่ ๒.๒ แนวคิดหลักคุณธรรม^{๒๓}

จากแผนภาพที่ ๒.๒ แสดงให้เห็นแนวคิดของหลักคุณธรรมในการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีหลักย่อยๆ ที่ต้องคำนึงถึง ๓ ประการ ดังนี้

๑) ปลอดจากการทุจริต หมายถึง ไม่มีการทุจริต หรือไม่มีการแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบ ปราศจากการคอร์รัปชันหรือฉ้อราษฎร์บังหลวง ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่ต่ำกว่าหรือเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด

๒) ปลอดจากการทำผิดวินัย คือ ให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบและวินัยของเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งในด้านการงานในหน้าที่ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล พฤติกรรมส่วนตัว และการสนองตอบความต้องการของประชาชน รวมถึงการลงโทษทางวินัยแก่ผู้กระทำผิดตามกฎหมาย เพื่อความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของราชการ ความเจริญของประเทศ ความมั่นคงของชาติ และความผาสุกของประชาชน

^{๒๓}สถาบันพระปกเกล้า, วัตรระดับการบริหารจัดการที่ดี, หน้า ๕๖.

๓) ปลอดภัยจากการทำผิดมาตรฐานวิชาชีพ นิยมจรรยาวิชาชีพ ซึ่งเป็นจรรยา มารยาทมีปรากฏอยู่ในวงการวิชาชีพทั้งหลาย เพื่อใช้เป็นแนวทางการดำรงชีวิตของผู้อยู่ในอาชีพ นั้นๆ โดยไม่มีกฎหมายบ้านเมืองมาบังคับ กล่าวคือ เกิดจากสำนึกและยอมรับร่วมกันเพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องควรกระทำ จรรยาวิชาชีพจึงเป็นอุดมคติที่สูงกว่ากฎหมาย ซึ่งจรรยาวิชาชีพหรือนิยมจรรยาวิชาชีพ หรือจรรยาบรรณนี้ มีองค์ประกอบในด้านผลลัพธ์หรืออรรถประโยชน์ ด้านปฏิสัมพันธ์ ด้านการยึดมั่นคำสัญญา ธรรมเนียม ระเบียบ ศาสนา และการทำงานตามขั้นตอน

สรุปได้ว่า หลักคุณธรรมในการปกครอง คือ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม เป็นคุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อสนองความปรารถนา กล่าวคือเป็นหลักปฏิบัติในการทำในสิ่งที่ถูกต้องด้วยความซื่อสัตย์ จริงใจ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามบนพื้นฐานของศีลธรรมจริยธรรม

๒.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครอง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ระบุสาระสำคัญของหลักความโปร่งใส ไว้ว่า หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กร ทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วย ภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชน ตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร และนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักความโปร่งใสไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบการศึกษา ดังต่อไปนี้

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ให้นิยามไว้ว่า ความโปร่งใส หมายถึง กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกาต่างๆ ที่เปิดเผยตรงไปตรงมา ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในสังคมสามารถถ่ายโอนได้อย่างอิสระ (Free Flow of Information) ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะของทางราชการได้ตามที่กฎหมายบัญญัติ^{๒๔}

สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้นิยามไว้ว่า ความโปร่งใส หมายถึง การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กร ทุกองค์กรให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้^{๒๕}

^{๒๔}ดูรายละเอียดใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “การพัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่”, รัฐสภาสาร, ๔๙ (กันยายน ๒๕๔๑) : ๑-๓๓.

^{๒๕}สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, หน้า ๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้นิยามไว้ว่า ความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้ประชาชนเข้าถึงได้สะดวก และมีส่วนร่วมตรวจสอบความถูกต้องในการดำเนินงาน^{๒๖}

เจริญ เจษฎาวัลย์ กล่าวว่า ความโปร่งใส (Transparency) หมายถึง การเปิดเผยการดำเนินงาน และรายงานทางการเงินของกิจการอย่างถูกต้อง ครบถ้วน เพียงพอ มีความชัดเจน และเรียบง่าย^{๒๗}

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี กล่าวว่า ความโปร่งใส เป็นการพิจารณาที่การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกา และความตั้งใจจริงในการบริหารงานของรัฐต่อสาธารณชน มีความเป็นอิสระในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การค้า สังคม และสิ่งแวดล้อมสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง หรือการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและรับทราบข้อมูลข่าวสารสาธารณะของทางราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมถึงความทันสมัยของข้อมูล และความรวดเร็วของการเผยแพร่ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อประชาชน เช่น ในการทำธุรกิจประกอบกิจกรรมสังคม หรือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในนโยบายของรัฐ นับเป็นสาระสำคัญที่แสดงถึงความโปร่งใสของการบริหารประเทศ^{๒๘}

อานันท์ ปันยารชุน กล่าวว่า ธรรมชาติของรัฐบาลจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ากระบวนการปกครองและการบริหารขาดความโปร่งใส และองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดความโปร่งใสประกอบด้วย สังคมต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ทันการณ์ และครบถ้วนสมบูรณ์ สังคมต้องมีกลไกที่ตรวจสอบได้ มีกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอิสระ มีสื่อที่เป็นอิสระ และสังคมต้องสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนรัฐต้องมีเหตุผลที่สามารถอธิบายการตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ ได้^{๒๙}

^{๒๖}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.

^{๒๗}เจริญ เจษฎาวัลย์, การตรวจสอบธรรมาภิบาล ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ (Governance Audit Theory and Practice), (นนทบุรี : บริษัท พอดี จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๒๘}บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล (Indicators of Good Governance), หน้า ๖๔.

^{๒๙}อานันท์ ปันยารชุน, “ธรรมรัฐ : Good Governance”, ใน นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, (นนทบุรี : สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓) : ๗.

สมาน รังสิโยกฤษฎ์ กล่าวถึง หลักการบริหารราชการที่มีความสุจริตและโปร่งใส (Honesty and Transparency) เป็นการบริหารราชการที่มีความสุจริตและโปร่งใส รวมถึงการมีระเบียบและการดำเนินงานที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา ประชาชนสามารถเข้าถึงและได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี เป็นธรรม ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายถึงการที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลหรือประชาชนสามารถเข้าตรวจสอบและติดตามผลได้^{๓๐}

นันทชาติ ศุภมมงคล กล่าวว่า ข้าราชการตำรวจ กล่าวถึง การปฏิบัติตามหลักความโปร่งใส ว่า ความโปร่งใสในการปฏิบัติงานควรเริ่มจากการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรให้โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ประชาชนมีอิสระในการสื่อสารและสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เมื่อทุกคนมีความเข้าใจก็พร้อมที่จะปฏิบัติเพื่อชุมชนและประเทศชาติต่อไป^{๓๑}

วนิดา แสงสารพันธ์ กล่าวว่า ความโปร่งใสจะทำให้การทุจริตและการบิดเบือนผลประโยชน์สาธารณะเกิดขึ้นได้ยาก^{๓๒}

โสมนัส ฌ บางช้าง กล่าวว่า ผู้บริหารต้องมีความโปร่งใสในการบริหาร ไม่ซ่อนเร้นปิดบัง รวมทั้งต้องเต็มใจอำนวยความสะดวกให้มีกลไกในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของทุกส่วน^{๓๓}

สมหมาย ปฐมวิชัยวัฒน์ กล่าวถึง ความมุ่งหมายและแนวปฏิบัติตามหลักความโปร่งใส ว่า ความโปร่งใสมุ่งถึงความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และเป้าหมายของแต่ละฝ่ายที่พึงมีภาระหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นอย่างถูกต้อง ผู้บริหารต้องสื่อสารให้เจ้าหน้าที่เข้าใจนโยบาย เป้าหมาย และทิศทางการดำเนินงานได้ตรงกันกับที่คาดหวังอย่างทั่วถึง^{๓๔}

^{๓๐}สมาน รังสิโยกฤษฎ์, *การบริหารราชการไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคต*, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

^{๓๑}ดูรายละเอียดที่ นันทชาติ ศุภมมงคล, “คำให้สัมภาษณ์เรื่องธรรมาภิบาลในองค์กร”, *วารสารนักบริหาร*, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๑๖-๑๘.

^{๓๒}วนิดา แสงสารพันธ์, “การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล”, *วารสารนักบริหาร*, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๔๒.

^{๓๓}ดูรายละเอียดใน โสมนัส ฌ บางช้าง, “Good Governance : การกำกับดูแลที่ดี”, *วารสารนักบริหาร*, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๔๘-๕๐.

^{๓๔}ดูรายละเอียดใน สมหมาย ปฐมวิชัยวัฒน์, “หลักการปกครองที่ดี (Good Governance) กับสภาวะแวดล้อมของระบบควบคุมภายใน (Internal Control Environment)”, *วารสารนักบริหาร*, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๕๑-๕๓.

วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์ ให้ทัศนะว่า การทุจริตเป็นเสมือนสิ่งปฏิญ์กลองใหญ่ของสังคมไทย สาเหตุหลักที่ทำให้การฉ้อราษฎร์บังหลวงในประเทศไทยเป็นไปอย่างกว้างขวางและสะดวกง่ายดาย มาจากโครงสร้างอำนาจทางการเมืองที่บิดเบี้ยว เพราะให้อำนาจกับรัฐบาลและนักการเมืองมากเกินไปโดยปราศจากการตรวจสอบจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคประชาชน^{๓๔}

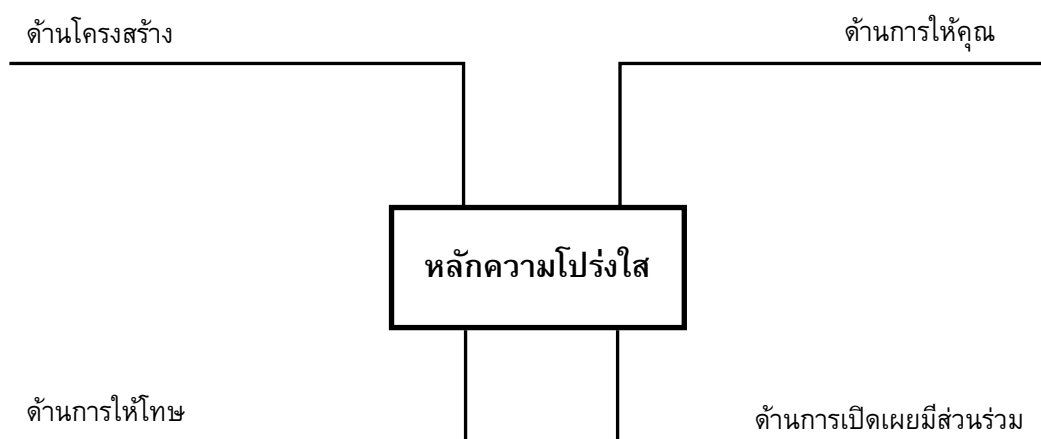
ศัลยา ประชาชาติ กล่าวว่า หลักความโปร่งใส เป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของหลักธรรมาภิบาลที่ทั่วโลกให้ความสำคัญและพยายามหาทางส่งเสริมให้ทุกประเทศบริหารกิจการบ้านเมืองด้วยความโปร่งใส และได้มีการจัดตั้งสถาบันเพื่อความโปร่งใสระหว่างชาติ (Transparency International : TI) ขึ้น มีสำนักงานอยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน มีหน้าที่พิจารณาจัดอันดับความโปร่งใสในการบริหารงานเป็นประจำทุกปี สำหรับประเทศไทย จากการจัดอันดับความโปร่งใสในปี ๒๕๔๔ อยู่ในอันดับที่ ๖๒ จากทั้งหมด ๙๑ ประเทศ เฉพาะในทวีปเอเชีย ประเทศไทยมีอันดับความโปร่งใสดีกว่าเพียง ๓ ประเทศเท่านั้น คือ ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศอินเดีย และประเทศอินโดนีเซีย^{๓๕}

ที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ สถาบันพระปกเกล้า อธิบายถึง หลักความโปร่งใสว่า ความโปร่งใส พอเทียบได้ว่ามีความหมายตรงกันข้ามหรือเกือบตรงกันข้ามกับการทุจริตคอร์รัปชัน โดยที่การทุจริตคอร์รัปชันให้ความหมายในเชิงลบและมีความน่าสะพรึงกลัวแฝงอยู่ ความโปร่งใสเป็นศัพท์ที่ให้แง่บวกและให้ความหมายในเชิงสงบสุข กล่าวคือ การทุจริตคอร์รัปชันคือพฤติกรรมที่เจ้าหน้าที่ของรัฐอาศัยอำนาจที่กระทำการใดๆ ในลักษณะซ่อนเร้น เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ส่วนตน ส่วนความโปร่งใสหมายถึงพฤติกรรมที่รู้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐอาศัยอำนาจหน้าที่กระทำการใดๆ เพื่อประโยชน์สาธารณะ^{๓๖} โดยที่สาระสำคัญอันเป็นองค์ประกอบของความโปร่งใส มี ๔ ประการ คือ ๑) ความโปร่งใสด้านโครงสร้างระบบงาน ๒) ความโปร่งใสด้านระบบการให้ทุน ๓) ความโปร่งใสของระบบการให้โทษ และ ๔) ความโปร่งใสด้านการเปิดเผยของระบบงาน ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๓

^{๓๔}วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์, คู่มือการกู้ชาติจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันสหสวรรค์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๒.

^{๓๕}ศัลยา ประชาชาติ, “ทีดีอาร์ไอ ลอกคราบเจ้าสัวไทย บรรษัทภิบาลจอมปลอม เปิดรูปแบบโกงหลกผู้ถือหุ่น”, มติชนสุดสัปดาห์, (๒ กรกฎาคม ๒๕๔๔) : ๑๒.

^{๓๖}สถาบันพระปกเกล้า, วัตรระดับการบริหารจัดการที่ดี, หน้า ๖๕.

แผนภาพที่ ๒.๓ แนวคิดหลักความโปร่งใส^{๓๘}

จากแผนภาพที่ ๒.๓ แสดงให้เห็นแนวคิดของหลักความโปร่งใสในการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีหลักย่อยๆ ที่ต้องคำนึงถึง ๔ ประการ ดังนี้

๑) ความโปร่งใสด้านโครงสร้างของระบบงาน คือ ระบบของหน่วยงาน โปร่งใส มีระบบตรวจสอบภายในหน่วยงานที่เข้มแข็ง มีระบบบริหารการเงินและพัสดุที่รัดกุม รวมถึงการสนับสนุนประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้การทำงานของหน่วยงาน

๒) ความโปร่งใสด้านระบบการให้ทุน คือ การให้ประโยชน์แก่บุคลากร ที่มีผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง และมีความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งเป็นการให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจ และเป็นการกระตุ้นการทำงานในหน่วยงาน

๓) ความโปร่งใสของระบบการให้โทษ คือ การลงโทษแก่ผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง ด้วยกระบวนการที่ชัดเจน ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพสูง เพื่อนำไปสู่การยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในปัจจุบันและที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

๔) ความโปร่งใสด้านการเปิดเผยของระบบงาน คือ การเปิดเผยให้ได้รับรู้กระบวนการทำงานทั้งระบบ ซึ่งเน้นการเข้ามาร่วมควบคุมโดยประชาชนหรือสมาคมวิชาชีพ นำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง ซึ่งเป็นสาระสำคัญที่แสดงออกถึงความโปร่งใสในหน่วยงาน

สรุปได้ว่า ความโปร่งใสในการปกครอง เป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกัน โดยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ทันท่วงที และครบสมบูรณ์ รวมถึงต้องมีกลไกที่สามารถตรวจสอบได้ และมีกระบวนการที่ยุติธรรม เป็นอิสระ กล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของธรรมาภิบาล เพราะธรรมาภิบาลจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ากระบวนการปกครองและการบริหารขาดความโปร่งใส

^{๓๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

๒.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ระบุสาระสำคัญของหลักความร่วมมือว่า หลักความร่วมมือ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวน การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรืออื่นๆ

มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร และนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักความร่วมมืออย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ให้นิยามไว้ว่า หลักความร่วมมือ หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคลากรในหน่วยงานและผู้รับบริการ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการบริหารงานหรือการดำเนินการต่างๆ ของหน่วยงาน ได้รับรู้ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ รวมทั้งร่วมสนับสนุนการติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงานสิ่งที่ตนเองได้ร่วมตัดสินใจ^{๓๙}

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน แสดงแนวคิดว่ หลักความร่วมมือ ประกอบด้วยความสัมพันธ์ของโครงการต่างๆ รวมถึงการประหยังบประมาณ ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบ จำนวนผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น หรือจำนวนข้อเสนอแนะ หรือข้อคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินงานเรื่องราวต่างๆ รวมถึงคุณภาพของการเข้ามามีส่วนร่วม^{๔๐}

สมยศ นาวิการ กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) คือ กระบวนการของการให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ PM เน้นถึงการมีส่วนร่วมในการทำงานประสานความเข้าใจกันและกันอย่างเข้มแข็ง โดยใช้ความเชี่ยวชาญอย่างสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาของการบริหารจัดการ ที่สำคัญ PM จะอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ถือว่าผู้บริการแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการให้กับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและอยู่ที่การตัดสินใจขององค์กร ไม่ใช่เพียงแค่สัมผัสปัญหาหรือแสดงความห่วงใยเพียงอย่างเดียว การทำงานที่มุ่งไปที่เป้าหมายของการทำงานในองค์กรให้องค์กรหนึ่ง^{๔๑}

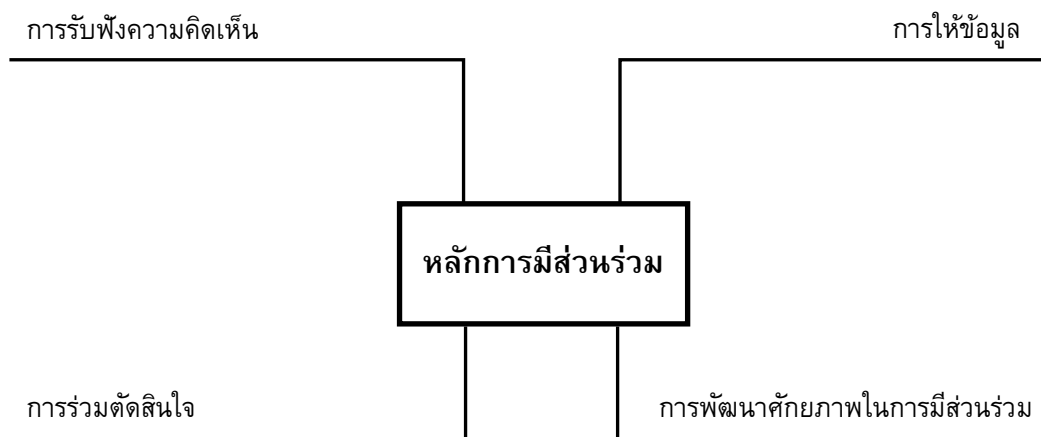
^{๓๙}สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, **หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี**, หน้า ๘.

^{๔๐}สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, **รายงานประจำปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓**, หน้า ๒.

^{๔๑}สมยศ นาวิการ, **การบริหารโดยวัตถุประสงค์ (Management by Objective : MBO)**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑-๒.

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี กล่าวถึง หลักความมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเชื่อมโยงกันระหว่างประชาธิปไตยกับธรรมาภิบาล ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคม เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นบทบาทสำคัญของการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องการเลือกตั้ง การออกกฎหมาย รวมถึงตัวบทกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคมทั้งหมด เช่น ด้านการจัดการสภาพแวดล้อม ด้านการรักษาผลประโยชน์ของชุมชน ด้านสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการประชาสังคม ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนอันเป็นองค์ประกอบหลักของธรรมาภิบาล นั่นคือ การรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรพัฒนาสังคมต่างๆ อันเป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกันปกป้องและดูแลสิทธิของตนเอง และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจในการจัดสรรทรัพยากรและโครงการต่างๆ ของรัฐบาล^{๔๒}

ที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ **สถาบันพระปกเกล้า** อธิบายถึง หลักความมีส่วนร่วมว่า เป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหาร เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษาแนะนำ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน^{๔๓} ทั้งนี้ หลักการมีส่วนร่วมมีแนวคิดสำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) การรับฟังความคิดเห็น ๒) การให้ข้อมูล ๓) การร่วมตัดสินใจ ๔) การพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๔

แผนภาพที่ ๒.๔ แนวคิดหลักการมีส่วนร่วม^{๔๔}

^{๔๒}บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, **ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล (Indicators of Good Governance)**, หน้า ๒๕.

^{๔๓}สถาบันพระปกเกล้า, **วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี**, หน้า ๗๗.

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

จากแผนภาพที่ ๒.๔ แสดงให้เห็นแนวคิดของหลักการมีส่วนร่วมในการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีหลักย่อยๆ ที่ต้องคำนึงถึง ๔ ประการ ดังนี้

๑) การรับฟังความคิดเห็น คือ การเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) การให้ข้อมูล คือ การให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการการให้ข้อมูลข่าวสารนี้ต้องให้ความสำคัญที่องค์ประกอบของการสื่อสารเพื่อผลสัมฤทธิ์ของการให้ข้อมูลนั้นๆ

๓) การร่วมตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกัน ใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและเท่าเทียมกันเป็นสำคัญ

๔) การพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม คือ การสร้างความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชนให้พัฒนาขึ้นไป เช่น การแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การทำประชาพิจารณ์ หรือการทำประชาคม เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความมีส่วนร่วมในการปกครอง เป็นหลักการหนึ่งของหลักธรรมาภิบาลที่มีความสำคัญที่สุดในหลักธรรมาภิบาล ถ้ามองอย่างผิวเผินเมื่อกล่าวถึงหลักธรรมาภิบาลอาจนึกถึงหลักความโปร่งใสเป็นอันดับแรก แต่ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า หลักที่มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังและส่งเสริมหลักอื่นๆ นั้น คือ หลักความมีส่วนร่วม ทำนองเดียวกับที่หลักความมีส่วนร่วมเป็นหลักการสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย นั่นเอง หลักความมีส่วนร่วมนี้ หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหาร เกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ มีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญๆ และสามารถตรวจสอบการปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเองได้ร่วมตัดสินใจ โดยที่หลักความมีส่วนร่วมของประชาชนนี้เป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างประชาธิปไตยกับธรรมาภิบาลโดยยึดสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของคนในสังคม

๒.๕ หลักความรับผิดชอบในการปกครอง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ระบุสาระสำคัญของหลักความรับผิดชอบไว้ว่า หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง ความกล้าที่จะยอมรับผลดีและเสียจากการกระทำของตน

มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร และนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักความรับผิดชอบไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึง หลักความรับผิดชอบ ว่า เมื่อพูดถึงประชาธิปไตย ถ้ากล่าวถึงความหมาย มีวิธีพูดง่าย ๆ อย่างหนึ่งคือ ยกเอาวาทะของประธานาธิบดีลินคอล์นมาอ้าง เพราะคนชอบและรู้จักกันมาก คือวาทะที่ว่า “ประชาธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” วาทะนี้คนจำได้แม่น เวลาพูดกันคนมักมองความหมายในแง่ของความรู้สึกตื่นเต้นว่า ตนเองจะได้ เช่น จะได้ใช้สิทธิ ได้อำนาจ หรือได้ความเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มองคือ “ความรับผิดชอบ”^{๔๕}

คำว่า รับผิดชอบ มีคำในภาษาอังกฤษซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันอยู่ ๒ คำ คือ คำว่า Accountability และคำว่า Responsibility ซึ่งกรมวิชาการได้แปลความหมายของคำทั้งสองนี้ไว้ในศัพท์บัญญัติทางการศึกษา ว่า Accountability หมายถึง ภาระรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้^{๔๖} และ Responsibility หมายถึง ความรับผิดชอบ^{๔๗} และ สมาคมผู้ตรวจสอบภายในแห่งประเทศไทย กล่าวถึงคำทั้งสองตามหลักธรรมาภิบาลดังนี้ Accountability หมายถึง ความรับผิดชอบต่อ การตัดสินใจและการกระทำของตน คือ ทุกฝ่ายในองค์กรจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสำนึก รับผิดชอบ มีความเข้าใจว่าต้องรับผิดชอบต่อใครบ้าง ในลักษณะใด แคไหน และอย่างไร เช่น คณะกรรมการบริษัทและผู้บริหารต้องมีสำนึกรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น โดยจะต้องสร้างคุณค่าระยะยาวให้แก่ผู้ถือหุ้น มีการเปิดเผยข้อมูลที่โปร่งใสและเพียงพอแก่ผู้ถือหุ้นทุกกลุ่มอย่างเสมอภาคกัน หรือพนักงานฝ่ายปฏิบัติการต้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่องานที่ปฏิบัติต่อองค์กรและลูกค้า โดยปฏิบัติงานอย่างถูกต้องตามหลักจรรยาบรรณ เป็นต้น ส่วน Responsibility หมายถึง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ คือ องค์กรจะต้องกำหนดภารกิจของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ทุกคนทุกฝ่าย รู้หน้าที่ของตนว่าต้องทำอะไร และเข้าใจในหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจน ยึดหลักความ ถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน เช่น มีการกำหนดภาระหน้าที่ของคณะกรรมการบริษัทว่าต้องพิจารณาถ่วงถ่วงงานอะไรบ้าง มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอย่างไร เป็นต้น^{๔๘}

^{๔๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๔๖}กรมวิชาการ, ศัพท์บัญญัติทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^{๔๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๔.

^{๔๘}อัจฉรา โยมสินธุ์, “บรรษัทภิบาลกลยุทธ์ธุรกิจแบบยั่งยืน”, วารสารนักบริหาร, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๓๓-๓๘.

คีสัน กุสลาณภาพ อธิบายคำว่า Accountability ว่า หมายถึง ความรับผิดชอบ ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ความรับผิดชอบของข้าราชการ ในอันที่จะให้บริการต่อสาธารณะตามเป้าหมายที่กำหนด

๒) ความรับผิดชอบที่มีต่อบุคคล ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาหรือผู้มอบหมายงานเป็นการให้สัญญาทางใจว่า ผู้ปฏิบัติงานยินดีจะกระทำหน้าที่นั้นเพื่อผู้ที่มอบหมาย^{๔๘}

วนิดา แสงสารพันธ์ อธิบายคำว่า Accountability ว่า เป็นความรับผิดชอบในผลของการตัดสินใจของตนและมีเหตุผลที่อธิบายได้ เป็นความรับผิดชอบในบทบาทภาระหน้าที่ที่มีต่อสาธารณชนโดยมีการจัดองค์กร การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เน้นการดำเนินงานที่สนองตอบต่อความต้องการของกลุ่มต่างๆ ทั้งยังสามารถที่จะถูกตรวจสอบและวัดผลการดำเนินงานได้ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ^{๔๙}

พร้อมรินทร์ พรหมเกิด อธิบายว่า Accountability เป็นการตัดสินใจกระทำการใดๆ หรือมาตรการที่นำไปใช้ในการกระทำใดๆ ต้องสามารถอธิบายโดยมีข้อมูลให้บุคคลที่เกี่ยวข้องรับรู้ได้ว่าเหตุใดจึงตัดสินใจอย่างนั้น ซึ่งเมื่อมีการตัดสินใจไปแล้วผลอาจจะออกมาดีหรือไม่ดีก็ได้ แต่บุคคลต้องรับผิดชอบต่อตัดสินใจของตนเอง^{๕๐}

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ให้นิยามไว้ว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การตัดสินใจใดๆ ของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำต่อสาธารณชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น^{๕๑}

^{๔๘}คีสัน กุสลาณภาพ, สารานุกรมศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๖), หน้า ๓.

^{๔๙}วนิดา แสงสารพันธ์, “การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล”, วารสารนักบริหาร, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๔๒.

^{๕๐}พร้อมรินทร์ พรหมเกิด, “ธรรมรัฐกับการปฏิรูปสังคมและการเมือง”, รัฐสภาสาร, ๔๘ (มีนาคม ๒๕๔๓) : ๒๗-๔๘.

^{๕๑}โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ อ้างใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “การพัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่”, รัฐสภาสาร, ๔๙ (กันยายน ๒๕๔๑) : ๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แสดงให้เห็นความหมายของ หลักความรับผิดชอบ ที่มีระบุไว้ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ว่า หลักความรับผิดชอบ หมายถึง ความตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจในปัญหาของบ้านเมือง มีความกล้าหาญที่จะรับผิดชอบต่อผลจากการกระทำ^{๔๓}

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้นิยามไว้ว่า หลักความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นและตั้งใจปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถให้บรรลุความสำเร็จ สอดคล้องตามกฎระเบียบและหลักเกณฑ์ของทางราชการ หรือส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอย่างมีจิตสำนึกต่อหน้าที่ สังคม ประชาชน และประเทศ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้รับบริการเป็นสำคัญ รวมทั้งยอมรับผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานดังกล่าวทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียหาย ตลอดจนพร้อมแสดงข้อเท็จจริงในการประกอบภารกิจต่อสาธารณชน สามารถชี้แจงเหตุผลได้ และพร้อมต่อการรับการตรวจสอบจากสาธารณะ^{๔๔}

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี กล่าวถึง Accountability ในหลักธรรมาภิบาลว่า การตัดสินใจใดๆ ของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนต้องกระทำโดยมีพันธะความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำกับสาธารณชนหรือผู้มีส่วนได้เสียกับหน่วยงานนั้น โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นหลัก และมีจิตใจเสียสละ เห็นคุณค่าสังคมที่ตนเองสังกัดอยู่^{๔๕}

พอล แซมมวล (Paul Samuel) กล่าวว่า Accountability หมายถึง แนวทางกลไก และข้อปฏิบัติ ซึ่งผู้ที่มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในบริการสาธารณะใช้เพื่อประกันว่าผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับที่พึงปรารถนา ดังนั้น Accountability ครอบคลุมไม่เฉพาะนโยบาย แต่รวมถึงระบบและกลไกที่จะจูงใจให้ข้าราชการส่งมอบบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับผู้มีส่วนได้เสียในบริการสาธารณะนั้น Paul มองว่าผู้มีส่วนได้เสียประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่ม คือ

๑) สาธารณะชนและลูกค้า (The Public and Customers) ซึ่งต้องการให้ผู้ให้บริการหรือข้าราชการมีความรับผิดชอบต่อพวกเขา ด้วยการส่งมอบบริการที่ให้ประโยชน์ต่อพวกเขามากที่สุด

^{๔๓}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙, หน้า ๒๖.

^{๔๔}สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, หน้า ๗.

^{๔๕}บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล (Indicators of Good Governance), หน้า ๖๗.

๒) ผู้นำทางการเมือง (เช่น นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี) และผู้บังคับบัญชา เป็นอีกกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มนี้ต้องการให้ผู้ให้บริการ (ข้าราชการ) มีความรับผิดชอบต่อพวกเขาด้วยการปฏิบัติตามนโยบาย รวมทั้งเป้าหมายส่วนตัว

๓) ผู้ให้บริการ เป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของกลุ่มนี้มักจะแตกต่างจาก ๒ กลุ่มแรก

ดังนั้น ระบบ Accountability มักเป็นผลลัพธ์ของการตอรองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง ๓ กลุ่ม^{๔๖}

เจอบรา และดิวีดี (Jabbara & Dwivedi) จำแนกประเภทของ Accountability ไว้ ตามที่มาขององค์กรที่เกี่ยวข้องเป็น ๕ ประเภท คือ

๑) ความรับผิดชอบทางการบริหาร (Organizational Administrative Accountability)

ได้แก่ Accountability ที่มีตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชาในองค์กรทั่วไป ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาสามารถสั่งการใดๆ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและการกิจที่ได้รับมอบหมาย การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของหัวหน้า/ผู้บังคับบัญชา ถือว่าไม่มี Accountability และมีความผิดที่ต้องได้รับโทษตามที่กำหนด อย่างไรก็ตาม ผู้ใต้บังคับบัญชาอาจไม่ปฏิบัติตามคำสั่งใดๆ ของผู้บังคับบัญชา หากพิสูจน์ได้ว่าคำสั่งดังกล่าวนั้นขาดความชัดเจนหรือไม่สามารถปฏิบัติตามได้ เนื่องจากไม่มีทรัพยากรที่เพียงพอในการที่จะทำให้การปฏิบัติงานตามคำสั่งดังกล่าวบรรลุผลได้

๒) ความรับผิดชอบทางกฎหมาย (Legal Accountability)

หมายถึง การตรวจสอบควบคุมโดยกลไกที่นอกเหนือจากกฎระเบียบข้อบังคับหรือข้อปฏิบัติภายในองค์กร กล่าวคือ เป็นกระบวนการตรวจสอบ ควบคุม โดยกระบวนการของกฎหมายที่ดำเนินการโดยกระบวนการทางนิติบัญญัติ หรือการดำเนินการโดยศาลยุติธรรม

๓) ความรับผิดชอบทางวิชาชีพ (Professional Accountability)

สายงานบางอย่างต้องการความเป็นวิชาชีพสูง อาทิ แพทย์ วิศวกร นักกฎหมาย นักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมสงเคราะห์ และนักบัญชี การปฏิบัติอยู่ภายใต้ความคาดหวังในการใช้วิชาความรู้และทักษะเฉพาะด้าน หากไม่สามารถปฏิบัติเป็นมืออาชีพให้บรรลุผล ก็มักจะได้รับการตำหนิเตือนว่า ไม่มีความชำนาญเฉพาะด้านที่เพียงพอ การใช้ดุลยพินิจของความเป็นมืออาชีพ อาจไม่สอดคล้องกับผลประโยชน์โดยรวม ในทางตรงข้ามอาจถูกมองว่าเป็นการกระทำหรือการตัดสินใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น เช่น กรณีที่ประเทศแคนาดา ในปี ค.ศ.๑๙๘๖ เมื่อแพทย์เดินขบวนประท้วงการตัดสินใจของรัฐบาลที่กำหนดอัตราค่ารักษาพยาบาล

^{๔๖}Paul, Samuel, **Accountability in Public Services : Exit Voice and Capture**, (Washington, D.C. : The World Bank, 1991), p. 2.

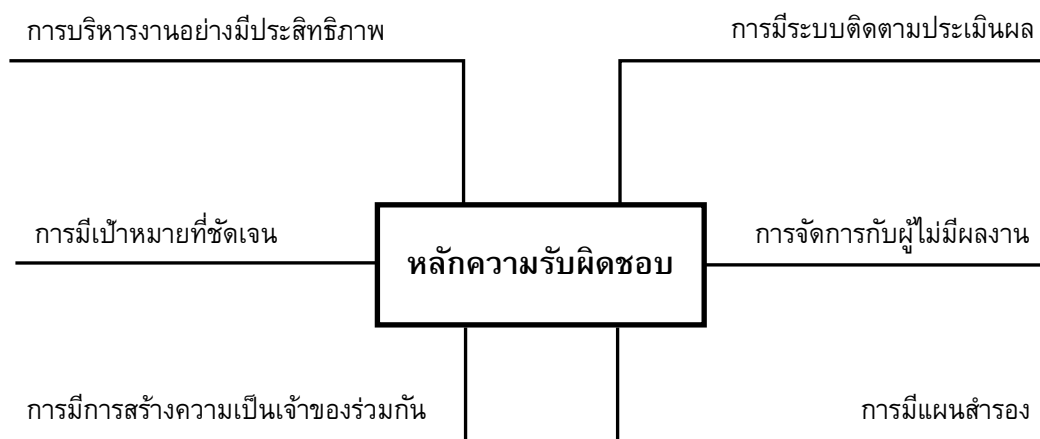
๔) ความรับผิดชอบทางการเมือง (Political Accountability)

เป็น Accountability ที่อยู่ภายใต้แนวความคิดของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่ว่านักการเมืองคือตัวแทนของประชาชนซึ่งเข้าไปทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ จัดสรรทรัพยากร และตัดสินใจดำเนินการต่างๆ ตามความต้องการของประชาชน โดยผ่านการดำเนินงานของระบบราชการ การปฏิบัติงานของข้าราชการจึงต้องมี Accountability ในทางการเมือง โดยปฏิบัติงานตามการมอบหมายจากนักการเมืองที่มีอำนาจหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย

๕) ความรับผิดชอบทางคุณธรรม (Moral Accountability)

เป็น Accountability ที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรม บุคคลคนหนึ่งในการบริหารงานภาครัฐจะมีพฤติกรรมที่ผันแปรไปตามแรงผลักดันของศีลธรรมที่คอยดึง และศีลธรรมที่คอยผลัก และ Accountability ของบุคคลนั้นจึงขึ้นอยู่กับศีลธรรมที่คอยผลักและดันเขาอยู่ ฉะนั้น Accountability จึงเป็นผลจากทางเลือกด้านศีลธรรมของบุคคลคนนั้น^{๕๗}

ที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ **สถาบันพระปกเกล้า** อธิบายถึง หลักความรับผิดชอบว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารกิจการสาธารณะ โดยความเชื่อและความสนใจหลักสำนักรับผิดชอบในสังคมไทยนั้นมีแรงผลักดันจากทั้งภายในและภายนอก^{๕๘} ทั้งนี้ หลักความรับผิดชอบมีแนวคิดสำคัญ ๖ ประการ คือ ๑) การบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ๒) การมีระบบติดตามประเมินผล ๓) การมีเป้าหมายที่ชัดเจน ๔) การจัดการกับผู้ไม่มีผลงาน ๕) การมีการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน ๖) การมีแผนสำรอง ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๕

แผนภาพที่ ๒.๕ แนวคิดหลักความรับผิดชอบ^{๕๙}

^{๕๗}เจบบรา และดิวีดี (Jabbra & Dwivedi) อ้างใน สถาบันพระปกเกล้า, **วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี**, หน้า ๑๐๕-๑๐๗.

^{๕๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

^{๕๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

จากแผนภาพที่ ๒.๕ แสดงให้เห็นแนวคิดของหลักความร่วมมือในการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีหลักย่อยๆ ที่ต้องคำนึงถึง ๖ ประการ ดังนี้

๑) การบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ต้องมีวิธีการทำงานหรือกลไกการทำงานที่รวดเร็ว มีคุณภาพและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามนโยบายและวัตถุประสงค์ รวมถึงก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคและความขัดแย้งน้อยที่สุด

๒) การมีระบบติดตามประเมินผล คือ ต้องมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะเพื่อให้ทราบถึงความก้าวหน้าหรือล้มเหลวของการปฏิบัติงาน และได้แก้ไขปรับปรุงหรือดำเนินการใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ทั้งยังต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จของงานด้วย

๓) การมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ การที่มีวัตถุประสงค์ในการทำงานอย่างชัดเจน และสามารถบรรลุผลได้จริง ซึ่งเป้าหมายนั้นอาจอยู่ในรูปของการวัดเชิงปริมาณ หรืออาจอยู่ในรูปเชิงคุณภาพก็ได้ แต่ต้องมีกำหนดเวลาแน่นอนในการบรรลุวัตถุประสงค์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการทำงานที่ทันเวลา

๔) การจัดการกับผู้ไม่มีผลงาน คือ การจัดการกับผู้ที่ไม่ทำงาน ไม่มีผลงานปรากฏ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ซึ่งอาจจะใช้วิธีการพูดคุยว่ากล่าว ตักเตือน พักงาน หรือให้ออกจากงาน เป็นต้น ซึ่งโดยหลักการแล้วมุ่งเพื่อให้คนกระตือรือร้นทำดี ไม่ใช่กำจัดคนไม่ดีเพียงอย่างเดียว

๕) การมีการสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน คือ การสร้างสำนึกรักและห่วงแหนองค์กรด้วยความรู้สึกที่เป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพจากภายใน

๖) การมีแผนสำรอง คือ การสำรองแผนเอาไว้เพื่อเตรียมพร้อมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต กล่าวคือ เป็นการคิดล่วงหน้าเพื่อเผชิญหน้าหรือแก้ไขสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที

สรุปได้ว่า หลักความรับผิดชอบในการปกครองเป็นความกล้าหาญที่จะยอมรับผลการกระทำตามสิทธิหน้าที่ของตนเอง ด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนไม่ว่าผลของการกระทำนั้นจะออกมาดีหรือไม่ดีก็ตาม

๒.๖ หลักความคุ้มค่าในการปกครอง

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ระบุสาระสำคัญของหลักความคุ้มค่าไว้ว่า หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยบรรณคดีให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

มีหน่วยงานของรัฐ องค์กร และนักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหลักความคุ้มค่าไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้นำมาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ให้นิยามไว้ว่า หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่ส่วนรวม รวมทั้งการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืน^{๖๐}

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน เสนอแนวคิดไว้ว่า หลักความคุ้มค่า ประกอบด้วย ความพึงพอใจของผู้รับบริการ ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ^{๖๑}

เกษม วัฒนชัย กล่าวถึง หลักความคุ้มค่า ไว้ดังนี้^{๖๒}

๑) การทำกิจการใดต้องสร้างระบบคุณภาพมาตรฐาน (Quality and Standard) ควบคู่กันไป ให้มีการกำหนดระดับมาตรฐานที่จะไปถึง กำหนดวิธีปฏิบัติและสร้างคู่มือปฏิบัติ แล้ววัดผลประเมินผลเป็นระยะ

๒) การบริหารจัดการทุกด้านต้องยึดหลักประหยัดและหลักประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

อัจฉรา โยมสินธุ์ กล่าวถึง หลักบรรษัทภิบาลเพื่อการทำธุรกิจที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักความคุ้มค่า ไว้ ๒ ประการ^{๖๓} คือ

^{๖๐}สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างใน สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, หน้า ๗.

^{๖๑}สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, รายงานประจำปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓, หน้า ๒.

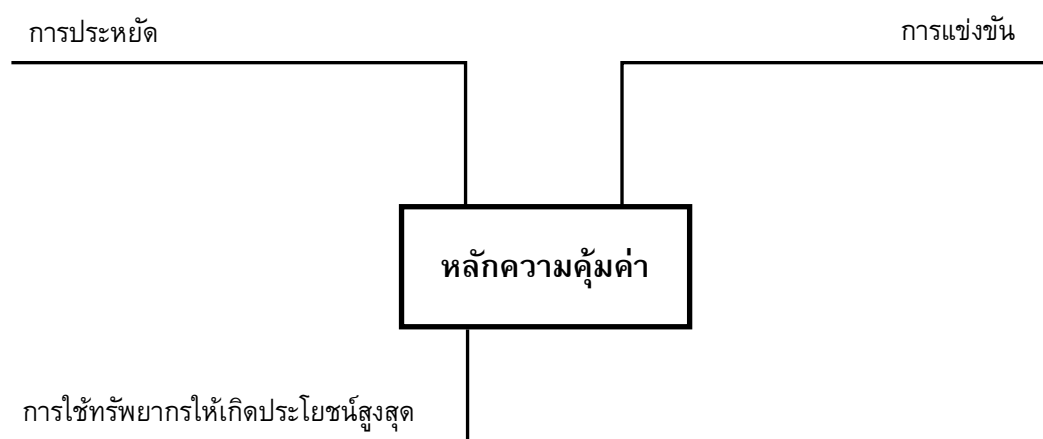
^{๖๒}เกษม วัฒนชัย, “สถาบันที่เข้มแข็งมั่นคง”, วารสาร มจร, ๔ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๔.

^{๖๓}ดูรายละเอียดใน อัจฉรา โยมสินธุ์, “บรรษัทภิบาลกลยุทธ์ธุรกิจแบบยั่งยืน”, วารสารนักบริหาร, ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๓๓-๓๘.

๑) คุณค่าระยะยาว หลักบรรษัทภิบาลให้ความสำคัญต่อการสร้างคุณค่าในระยะยาวแก่องค์กรมากกว่าการดักตวงผลประโยชน์ในระยะสั้น คณะกรรมการบริษัทจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความมุ่งมั่นที่จะทำธุรกิจเพื่อสร้างคุณค่าในระยะยาว เพื่อความมั่นคงและยั่งยืน เช่น การตัดสินใจลงทุนอย่างรอบคอบเพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าในระยะยาว หลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่ไม่จำเป็น พัฒนาศักยภาพของทรัพยากรบุคคลในองค์กรอย่างต่อเนื่อง การให้ความสำคัญกับลูกค้าด้วยการขายสินค้าหรือให้บริการที่มีคุณภาพ ราคายุติธรรม และมุ่งสร้างความประทับใจให้ลูกค้าเพื่อให้เกิดการซื้อซ้ำหรือบอกต่อ เป็นต้น

๒) การปฏิบัติที่เป็นเลิศ ต้องส่งเสริมให้การปฏิบัติงานในทุกด้านมุ่งสู่ความเป็นเลิศ มุ่งสร้างความสมบูรณ์แบบ โดยมีนโยบายชัดเจนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของธุรกิจ มีการผลักดันและสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีการพัฒนาตลอดเวลา

ที่กล่าวมา สอดคล้องกับที่ **สถาบันพระปกเกล้า** อธิบายถึง หลักความคุ้มค่า^{๖๔} ว่าเป็นการมุ่งเน้นถึงการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มีประสิทธิภาพ มีความประหยัด และสามารถแข่งขันกับประเทศต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ หลักความคุ้มค่ามีแนวคิดสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ๒) การประหยัด และ ๓) การแข่งขัน ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๖

แผนภาพที่ ๒.๖ แนวคิดหลักความคุ้มค่า^{๖๔}

จากแผนภาพที่ ๒.๖ แสดงให้เห็นแนวคิดของหลักความคุ้มค่าในการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล ซึ่งมีหลักย่อยๆ ที่ต้องคำนึงถึง ๓ ประการ ดังนี้

^{๖๔}สถาบันพระปกเกล้า, วัตรระดับการบริหารจัดการที่ดี, หน้า ๑๓๘.

๑) การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การตระหนักถึงความมีอยู่อย่างจำกัดของทรัพยากรที่ใช้ ดังนั้น จึงต้องบริหารทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดนั้นให้เกิดผลประโยชน์ ที่มากกว่าต้นทุนที่เสียไปในการนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ อย่าให้เกิดการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์

๒) การประหยัด คือ การเพิ่มมูลค่าของผลผลิตหรือการลดต้นทุนผลิต กล่าวคือทำได้โดยเพิ่มมูลค่าของผลผลิตให้มากขึ้นในขณะที่ใช้ต้นทุนเท่าเดิม หรือคงมูลค่าของผลผลิตให้คงที่ไว้ในขณะที่ต้นทุนลดน้อยลง

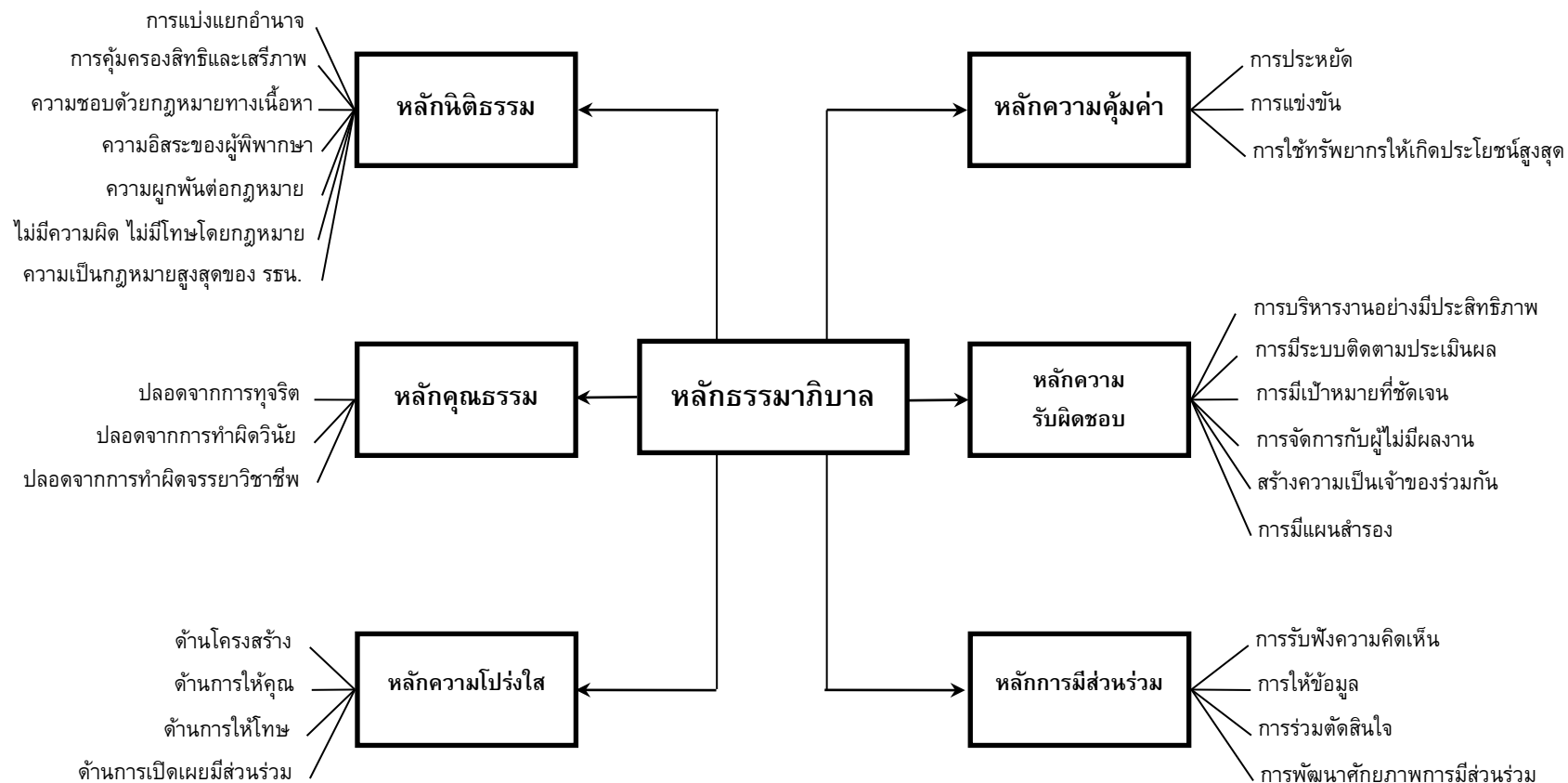
๓) การมีศักยภาพในการแข่งขัน คือ ความสามารถในการแข่งขันกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ ได้แก่ การมีนโยบายที่ชัดเจน มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกำหนดเป้าหมาย ให้สอดคล้องกับนโยบาย ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องมีศาสตร์และศิลป์ในการวางกลยุทธ์และมีความเป็นผู้นำที่สามารถพาผู้ใต้บังคับบัญชาไปสู่เป้าหมายตามนโยบายที่กำหนดไว้ได้ กล่าวได้ว่า ศักยภาพในการแข่งขันนี้ มุ่งไปที่กระบวนการบริหารและความมีภาวะผู้นำของผู้บริหารหรือผู้ปกครององค์กรหรือหน่วยงานนั้น

สรุปได้ว่า หลักความคุ้มค่า เป็นการคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด บนพื้นฐานของความประหยัด รู้จักใช้ เพื่อให้เกิดผลที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลสูงสุด และนำกระบวนการบริหารจัดการเข้ามาช่วยเพื่อสามารถแข่งขันกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นได้

๒.๗ สรุปวิเคราะห์

“หลักธรรมาภิบาล” หรือ อาจเรียกได้ว่า “การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี” หรือ “ธรรมรัฐ” หรือ “บริษัทภิบาล” ฯลฯ ซึ่งรู้จักกันในชื่อ “Good Governance” ที่หมายถึง “การปกครองที่เป็นธรรม” นั้น ไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่เป็นการสะสมความรู้ที่เป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมวลมนุษยชาติเป็นพันๆ ปี ซึ่งเป็นหลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีและพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน

จากที่ได้กล่าวถึง หลักธรรมาภิบาลในการปกครอง โดยได้ศึกษาองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาล ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี พุทธศักราช ๒๕๔๒ ซึ่งกล่าวถึงองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลไว้ ๖ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นแผนภาพเพื่อสะดวกต่อการทำความเข้าใจ ดังแสดงไว้ในแผนภาพที่ ๒.๗

แผนภาพที่ ๒.๗ การปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล

ที่มา : ปรับปรุงจาก สถาบันพระปกเกล้า, วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี, บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๕๐.

จากแผนภาพที่ ๒.๗ แสดงให้เห็นการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ๖ ประการ ได้แก่

๑) หลักนิติธรรม คือ ความถูกต้อง หรือความชอบด้วยกฎหมาย เป็นการปกครองที่มีการสร้างกรอบของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่เข้มแข็ง กล่าวคือ ปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่กระทำภายใต้อำนาจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

๒) หลักคุณธรรม คือ ความดีงาม เป็นการปกครองที่ยึดมั่นอยู่ในกรอบของวินัย องค์กร ปลอดทุจริต ผิดมาตรฐานวิชาชีพ กล่าวคือ เน้นสำนึกภายในจิตใจบุคคล

๓) หลักความโปร่งใส คือ ความบริสุทธิ์ เป็นการปกครองที่มีระเบียบและการดำเนินงานที่เปิดเผยตรงไปตรงมา สามารถเข้าถึงและตรวจสอบได้อย่างเสรี รวมถึงมีความถูกต้องเป็นธรรมในด้านการให้ทุนให้โทษ

๔) หลักการมีส่วนร่วม คือ ความยุติธรรม เป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการรับรู้และร่วมตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการเข้าร่วมได้โดยตรงหรือทางอ้อม รวมถึงการให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชน ในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์โดยเสรี กล่าวคือ เป็นการปกครองที่มุ่งกระจายอำนาจ

๕) หลักความรับผิดชอบ คือ ไม่ทิ้งพันธะ เป็นการปกครองที่เน้นระบบติดตามประเมินผล ไม่ทอดทิ้งภารกิจ กล่าวคือ รับผิดชอบในสิ่งที่กระทำหรือตัดสินใจและพร้อมปรับปรุงแก้ไขในทันที

๖) หลักความคุ้มค่า คือ การประหยัด เป็นการปกครองที่คำนึงถึงความมีจำกัดของทรัพยากรในการบริหารจัดการ เน้นประโยชน์สูงสุดโดยรวม กล่าวคือ ให้ได้ประโยชน์คุ้มค่ามากกว่าสิ่งที่จำเป็นต้องสูญเสียไป

โดยที่แต่ละองค์ประกอบต่างมีหลักการย่อยที่ต้องคำนึงถึง ตัวอย่างเช่น หลักนิติธรรม มีหลักการย่อยๆ อีก ๗ หลักการ ได้แก่ (๑) หลักการแบ่งแยกอำนาจ คือไม่ให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จโดยสิ้นเชิง (๒) หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ คือกฎหมายนั้นต้องระบุชัดเจนโดยมิให้กระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล (๓) หลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการและฝ่ายปกครอง คือต้องไม่พิจารณาพิพากษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมายและใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน (๔) หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา คือต้องบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยความชัดเจนและมีให้มีผลย้อนหลัง (๕) หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา คือหลักประกันว่าศาลนั้นจะสามารถชี้ขาดตัดสินคดีความได้โดยอิสระจากอิทธิพลภายนอกอย่างแท้จริง (๖) หลักไม่มีความผิดและไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย คือหากไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายไว้แล้วย่อมไม่มีความผิด จะตรากฎหมายขึ้นมาบังคับเอาผิดย้อนหลังหรือเพิ่มโทษให้สูงขึ้นไม่ได้ (๗) หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ คือยึดถือรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด หากกฎหมายใดๆ ที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายดังกล่าวย่อมไม่มีผลบังคับใช้ เป็นต้น

จากการศึกษา ผู้วิจัยจึงพบว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นรูปแบบของการบริหารจัดการและการปกครองที่เป็นธรรม ซึ่งเป็นหลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีและพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนได้ ธรรมาภิบาลนี้เกิดขึ้นจากการรวมองค์ประกอบของ การปกครองที่เป็นธรรม ยึดถือความถูกต้องในกฎ ระเบียบ ความดีงาม ปลอดจากประพฤติดิฉินัยและจรรยาบรรณวิชาชีพ สามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ในทุกขั้นตอน เปิดโอกาสในการรับรู้ตัดสินใจ ด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม รับผิดชอบพร้อมปรับปรุงแก้ไข และใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นรูปแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม คล้ายคลึงกับรูปแบบการปกครองที่เป็นธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่สังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นสังคมตัวอย่างในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีระเบียบ แบบแผนในการเป็นอยู่ ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในรัฐแห่งสงฆ์นี้โดยธรรม

บทที่ ๓

แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์

การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำแนวคิดธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า มาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งจะได้กล่าวเป็นประเด็นต่างๆ ไปตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์
- ๓.๒ หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์
- ๓.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์
- ๓.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์
- ๓.๕ หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์
- ๓.๖ หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์
- ๓.๗ สรุปวิเคราะห์

๓.๑ หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักนิติธรรม (Rule of Role) คือ การปกครองกันด้วยกฎหมาย ถือกฎหมายเป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย ทุกคนทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองต้องอยู่ใต้บังคับของกฎหมายและได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอ^๑ พระภิกษุสงฆ์ผู้มีฐานะพิเศษจากคฤหัสถ์ มีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองและการบริหาร โดยเฉพาะ^๒ ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์จึงต้องถือพระธรรมวินัยเป็นบรรทัดฐาน ดังกล่าวนี้นี้ ในหัวข้อว่า “หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์” จึงสามารถประมวลได้ ดังนี้

^๑พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๒.

^๒พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓.

๓.๑.๑ การปกครองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด

การปกครองของทุกประเทศในโลกจำเป็นต้องมีกฎหมายเป็นหลักสำคัญในการปกครองประเทศ กฎหมายหลักที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้นๆ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของกฎหมายทั้งหลาย กฎหมายใดที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นถือเป็นโมฆะ ดังนั้น “รัฐธรรมนูญจึงเป็นกฎหมายธรรมนูญการปกครองที่วางหลักทั่วไปแห่งอำนาจสูงสุดในประเทศ”^๓ เช่นเดียวกันกับการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงวางพระธรรมวินัยไว้เป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ และทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยอย่างมาก ดังที่ทรงได้ตรัสปัจฉิมวาจาจากพระอาณนท^๔ไว้ก่อนที่จะปรินิพพานว่า “อาณนท! บางทีพวกเธอคิดว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๕

ภายหลังพุทธปรินิพพานแล้วคราวหนึ่ง วัสสการพราหมณ์ได้ถามพระอาณนท^๖ว่า “ท่านอาณนท! ผู้เจริญ! มีภิกษุสักรูปหนึ่งใหม่ที่ท่านพระโคตมะได้ทรงแต่งตั้งไว้ว่า เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุนี้จักเป็นที่พึ่งพำนักของเธอทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้ที่พวกท่านคอยแล่นเข้าหาอยู่ในบัดนี้” พระอาณนท^๖ตอบว่า “ไม่มี และแม้แต่ภิกษุที่สงฆ์แต่งตั้ง ที่ภิกษุเถระจำนวนมากแต่งตั้งเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนพุทธปรินิพพานก็ไม่มี แต่กระนั้น ดูก่อนพราหมณ์ พวกเรามีใช้จะไรที่พึ่งพำนัก พวกเรามีที่พึ่งพำนัก คือมีธรรมเป็นที่พึ่งพำนัก ดูก่อนพราหมณ์! สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงรู้ผู้ทรงเห็นพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้ ปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงแล้วมีอยู่ ซึ่งเมื่อถึงวันอุโบสถพวกข้าพเจ้ามีจำนวนเท่าใด อาศัยเขตคามหนึ่งอยู่ทั้งหมดทุกรูปนั้นก็มิประชุม ณ ที่เดียวกัน ครั้นแล้วจะเชิญภิกษุรูปที่ทรงจำปาฏิโมกข์ได้คล่องให้สวดแสดง ปรากฏ ภิกษุมิอาบัติคือมีโทษที่ล่วงละเมิด อาตมาทั้งหลายจะปรับโทษให้เธอปฏิบัติตามธรรม ตามคำอนุศาสน์ การที่เป็นดังนี้จะชื่อว่าพวกภิกษุทั้งหลาย ทำการปรับโทษก็หามิได้ ธรรม(ต่างหาก) ปรับโทษ”^๕

^๓หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๗๕.

^๔ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๕พระพุทธเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕๕-๔๕๖.

จากที่ยกมากล่าวข้างต้น อันมีปรากฏในโคปกโมคคัลลานสูตร^๖ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้พระธรรมวินัยเป็นธรรมเนียมสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์นั่นเอง และแม้ในปัจจุบันนี้รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์จะคล้อยคลึงกับการปกครองของทางฝ่าย ราชอาณาจักร คือมีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายบังคับใช้ และวางระเบียบแบบ แผนในการปกครองคณะสงฆ์ แต่กฎหมายเหล่านั้นต้องบัญญัติขึ้นโดยเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย กล่าวคือ ไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัย และหากมีกฎหมายคณะสงฆ์หรือพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ใดที่ออกมาบังคับใช้โดยขัดกับพระธรรมวินัยซึ่งเป็นธรรมเนียมสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ กฎหมายต่างๆ เหล่านั้น ก็จะถือเป็นโมฆะ

วินัย คือ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์แบบต่างๆ ที่ตั้งขึ้นโดยอาศัยหลักธรรม คำสอนนั้น และเพื่อให้คำสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้นั้น ให้เกิดผลเป็นจริง เป็นจรรยามาแล้ว ก็ถือเป็นการนำสู่จุดหมายของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า^๗ และวินัย คือ การจัดตั้งระบบและระเบียบแบบแผน กับทั้งบทกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา ที่เป็นข้อกำหนด ในการจัดตั้งรวมทั้งการจัดการให้คนประพฤติปฏิบัติ หรือให้กิจการดำเนินไปตามตัวบทกฎหมาย เมื่อคนตั้งอยู่ในวินัยโดยปฏิบัติตามสิกขาบทก็เป็นผู้มีศีล ศีลจึงเป็นคุณสมบัติของคน เป็นสภาพ การฝึกฝนพัฒนาที่อยู่ในตัวคน^๘

ความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะห์ว่า “วิวิธวิเสสณยตุตา วินยโนโต เจว กายวานานํ วินยตุตวิทฺธิ อญฺ วิโนยติ อภฺยาโต” แปลว่า วินัยนี้อันท่านผู้รู้รรถแห่งวินัยทั้งหลาย เรียกว่า วินัย เพราะมีวินัยต่างๆ มีวินัยวิเสสและเพราะกำจัดกายวาจา (ให้เรียบร้อย)

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่นๆ ดีกว่าคนอื่นๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิวิธนย มีวินัยต่างๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาการียวินัย และ อนาการียวินัย

วิเสสณย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติ อย่างจริงจัง ถ้าทำเล่นๆ ย่อมจะมีโทษ

^๖ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๙-๘๔/๘๕-๙๕.

^๗พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) , พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑.

^๘พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๑.

วินัย คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาว่าที่เป็นอยู่^๕

ในช่วงต้นสมัยพุทธกาลยังไม่มีระเบียบวินัย เพราะจำนวนพระภิกษุสงฆ์มีน้อย และทุก ๆ รูปต่างก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ต่างสำนึกดีว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรทำ หรือไม่ควรทำ แต่เมื่อจำนวนพระภิกษุเพิ่มมากขึ้น การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสังคมคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ถ้าไม่ฝึกฝนตนเองให้อยู่ในประเพณีวัฒนธรรมที่สังคมนั้น ๆ กำหนดไว้ ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งได้ เพราะต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบัญญัติกฎเกณฑ์กติกาที่คนส่วนใหญ่ยอมรับมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในหมู่คณะให้เป็นไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมนั้น ๆ

พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาบัญญัติขึ้นนับแต่ช่วงตอนกลางแห่งการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นต้นมา ไม่มีการจัดเป็นหมวด ไม่มีการจัดลำดับความสำคัญ และไม่มีการจัดเรียงลำดับข้อ ต่อเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๑ ภายใต้การนำของพระมหากัสสปะเถระจึงได้มีการพิจารณาจัดแบ่งออกเป็นหมวด ๆ เรียงลำดับความสำคัญโดยแบ่งออกเป็นข้อ ๆ รวมเรียกว่า พระวินัย^๖ คือ สิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ข้อ^๗ สำหรับภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ^๘

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) กล่าวว่า พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปนั้นบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^๙ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิด ซึ่งมีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติแก่ผู้ประพฤติล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรก เรียกว่า มूलบัญญัติ หรือ พระบัญญัติ ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้น ๆ เพื่อให้มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การทำความผิด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๑๐} ตัวอย่างเช่น พระบัญญัติ หรือ มूलบัญญัติ ความว่า

^๕เสนาะ ผดุงฉัตร, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๑-๒๒.

^๖คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒-๒๓.

^๗วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

^๘วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๓๔/๒๓๑.

^๙พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), *หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๑๐}แสวง อุทุมศรี, *พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์^{๑๕} เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล นั่งในที่ประชุมสนทนานิรัตถกถาต่างๆ

คนทั้งหลายพากันตำหนิ ประณาม โทษนาว่า “ในพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล นั่งในที่ชุมนุม สนทนาติรัจฉานกถาต่างๆ คือ (๑) ราชกถา เรื่องพระราช (๒) โจรกถา เรื่องโจร (๓) มหามัตตกถา เรื่องมหาอมตย์ (๔) เสนากถา เรื่องกองทัพ (๕) ภยกถา เรื่องภัย (๖) ยุทธกถา เรื่องการรบ (๗) อन्नกถา เรื่องข้าว (๘) ปานกถา เรื่องน้ำ (๙) วัตตกถา เรื่องผ้า (๑๐) สยนกถา เรื่องที่นอน (๑๑) มาลากถา เรื่องพวงดอกไม้ (๑๒) คันธกถา เรื่องของหอม (๑๓) ญาคิกถา เรื่องญาติ (๑๔) ยานกถา เรื่องยาน (๑๕) คามกถา เรื่องหมู่บ้าน (๑๖) นิคมกถา เรื่องนิคม (๑๗) นครกถา เรื่องเมือง (๑๘) ชนบทกถา เรื่องชนบท (๑๙) อิตถิกถา เรื่องสตรี (๒๐) ปุริสกถา เรื่องบุรุษ (๒๑) กุมารกถา เรื่องกุมาร (๒๒) กุมาริกถา เรื่องกุมารี (๒๓) สურกถา เรื่องคนกล้าหาญ (๒๔) วิลิชาณกถา เรื่องตรอก (๒๕) กุมภฏฐานกถา เรื่อง ทำน้ำ (๒๖) ปุพฺพเปตกถา เรื่องคนที่ล่วงลับไปแล้ว (๒๗) นานัตตกถา เรื่องเบ็ดเตล็ด (๒๘) โลภักขาณิกถา เรื่องการคาดเกี่ยวกับโลก (๒๙) สมุททักขาณิกถา เรื่องการคาดเดาเกี่ยวกับทะเล (๓๐) อิติภวาวกถา เรื่องความเจริญและความเสื่อม (๓๑) อรัญยกถา เรื่องป่า (๓๒) ปัพพตกถา เรื่องภูเขา เหมือนพวกคฤหัสถ์ที่ยังบริโภคกามเล่า”^{๑๖}

พระพุทธรเจ้าทรงเรียกประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุและดำเนินขั้นตอนตามแบบแผนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ก็ ภิกษุใดเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตติย”

(อนุบัญญัติที่ ๑) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุหลายรูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปในหมู่บ้านตำบลหนึ่งในเวลาเย็น คนทั้งหลายเห็นภิกษุเหล่านั้นจึงได้อารณาดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านทั้งหลายเข้าไปเถิด” ครั้งนั้น ภิกษุเหล่านั้นมีความยำเกรงว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล” จึงไม่ยอมเข้าไป พวกโจรได้ปล้นภิกษุเหล่านั้น ครั้นภิกษุเหล่านั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ได้แจ้งเรื่องนั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๑๗}

^{๑๕}ภิกษุ ๖ รูป ได้แก่ พระปันทุกะและพระโลหิตกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กรุง เวสาลี พระเมตติยะ และพระภุมมชกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระอัสสชิและพระปุนิพพสุกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กัฏฐาคีรีชนบท แคว้นกาฬี (ม.ม.อ. ๒/๑๗๔/๑๓๘).

^{๑๖}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๘/๕๙๙-๖๐๐.

^{๑๗}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๐๘/๖๐๑.

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า
 “อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาแล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”
 (อนุบัญญัติที่ ๒) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าไปในหมู่บ้านตำบล
 หนึ่งในเวลาเย็น คนทั้งหลายเห็นภิกษุนั้นจึงได้อารธนาตั้งนืว่า “ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านทั้งหลาย
 เข้าไปเถิด” ครั้งนั้น ภิกษุมีความยำเกรงว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล
 โดยมีได้บอกลา” จึงไม่ยอมเข้าไป พวกโจรได้ปล้นภิกษุนั้น ครั้นภิกษุนั้นไปถึงกรุงสาวัตถี ได้แจ้งเรื่อง
 นั้นให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๑๘}

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า
 “อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”
 (อนุบัญญัติที่ ๓) ความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะเข้าหมู่บ้านด้วยคิดว่า “จะนำไปนำไฟ
 มา” แต่ครั้นแล้วมีความยำเกรงอยู่ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามการไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้า
 หมู่บ้านในเวลาวิกาล” จึงไม่ยอมเข้าไป แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๑๙}

ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุนี้ จึงได้บัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมว่า
 “อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้ว เข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติ
 ปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนเช่นนั้น”

ดังนั้น การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทยังไม่มีปรากฏในตอนต้นพุทธกาล
 เพราะพระพุทธเจ้ายังมีทรงบัญญัติสิกขาบทโดยปรารภเหตุใดๆ

ครั้นเมื่อกาลล่วงเลยมาถึงพรรษาที่ ๑๒ ขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ
 เมืองเวรัญชา ในคราวนั้นเมืองเวรัญชาเกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่แร้ง
 แค้น ครั้งนั้นพระสาฬหบุตรได้ทูลถามเกี่ยวกับพระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีต ที่พูดถึงใน
 ขณะนั้นออกพระนาม ๖ พระองค์ คือ พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี พระพุทธเจ้าเวสสภู
 พระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ว่า “พรหมจรรย์ของ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ไหนดำรง
 อยู่ไม่นาน”^{๒๐} พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบว่า “พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี
 และพระพุทธเจ้าเวสสภูดำรงอยู่ไม่นาน ส่วนพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้า
 โกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ดำรงอยู่นาน”

^{๑๘}วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๑๐/๖๐๑-๖๐๒.

^{๑๙}วิ.มहा. (ไทย) ๒/๕๑๑/๖๐๒.

^{๒๐}วิ.มहा. (ไทย) ๑/๑๘/๑๑.

ลำดับนั้น พระสารีบุตรได้ทูลถามต่อไปว่า “เพราะอะไรพรหมจรรย์ของ พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภูดำรงอยู่ไม่นาน และเพราะอะไร พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากุกสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ จึงดำรง อยู่ได้นาน” พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสตอบว่า

พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ที่ออกพระนามมาข้างต้นนั้นไม่ค่อยจะได้ทรงสั่งสอนและ มีคำสอนที่เป็นหลักการต่างๆ น้อย อีกทั้งไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ และไม่ได้มีการประชุม ทบทวนประมวลบัญญัติที่เรียกว่าปาติโมกข์ ต่างจากศาสนาของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์หลัง ซึ่งมีคำสอนมาก มีการบัญญัติสิกขาบท คือตราข้อกฎหมายไว้เป็นแบบแผนเรียบร้อย^{๒๑} พระพุทธเจ้า ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า

เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกรุ่นหลังๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานเหมือน ดอกไม้บานาพรรณกองอยู่ในแผ่นกระดานเอาด้ายร้อยไว้ ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้ ข้อนี้เป็นฉันใด เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตาม แล้ว สาวกซึ่งหลังๆ ต่างชื่อโคตร ต่างชาติวรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพา ให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานฉันนั้น^{๒๒}

ลำดับนั้นพระสารีบุตรจึงได้อาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังข้อความปรากฏ ในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิภังค์ พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ ว่า

ลำดับนั้นท่านพระสารีบุตรลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือไปทางพระผู้มีพระ ภาดเจ้า กราบทูลว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “จงรอไปก่อนเถิดสาธุบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิด อาสววิภูฏานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสววิภูฏานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะ บัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดกรรมเหล่านั้น”^{๒๓}

^{๒๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืน ถึง ธรรมชาติ, หน้า ๑๑๔.

^{๒๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

^{๒๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

จากเนื้อความที่ปรากฏอยู่ในมหาวิงศ์วินัยปิฎกนั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่าเมื่อไรจะถึงเวลาที่จะบัญญัติสิกขาบท เวลาที่บัญญัติก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ความเสียหายเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ และความเสียหายเหล่านั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

๑) พระศาสนาได้ตั้งมานานพอสมควรแล้ว และมีอัสวภูฏานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

๒) องค์คณะสงฆ์ใหญ่โตขึ้น และมีอัสวภูฏานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

๓) มีลาภสักการะเกิดขึ้นมากมาย และมีอัสวภูฏานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

๔) หมู่พระภิกษุเป็นพหุสุต และมีอัสวภูฏานิยธรรมเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์

เมื่อมีเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อไหร่ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาความเสียหายเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์และมีประชาชนติเตียนว่า ไม่ดีไม่งาม ไม่เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระศาสนา จนความนั้นมาถึงพระพุทธเจ้า เมื่อนั้นเองพระพุทธเจ้าก็จะทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามการกระทำเช่นนั้น แต่ก่อนถึงเวลาดังกล่าว ความเป็นอยู่ของพระภิกษุในระยที่ไม่มีมีการบัญญัติสิกขาบท จึงเป็นอยู่ได้โดยไม่มีกฎหรือข้อบังคับ วินัยมีอยู่โดยหลักการอย่างเป็นไปเอง วินัยมีอยู่แล้วทั้งๆ ที่ไม่มีสิกขาบท มีแต่เพียงหลักการและข้อนัดหมายหรือข้อความ หมายรู้ร่วมกันตามหลักการนั้น ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ตอนแรกมีวินัยโดยไม่มีสิกขาบท พระก็อยู่กันได้ด้วยดีโดยถือหลักการปฏิบัติไปตามหลักการ มีหลักการเป็นเครื่องรักษาควบคุม ดังปรากฏว่าในวันอุโบสถเมื่อพระภิกษุทั้งหลาย ประชุมกัน พระพุทธเจ้าก็ทรงแถลงหลักการของพระศาสนาเป็นการทบทวนว่าพระพุทธศาสนามีอุดมการณ์อย่างนี้ มีหลักการอย่างนี้ ทรงปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมาเป็นเวลา ๒๐ ปี จนกระทั่งเมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท จึงทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันทบทวนตรวจสอบความประพฤติด้วยสิกขาบทเหล่านั้น^{๒๔}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกล่าวเกี่ยวกับการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า ไว้ว่า

๑) เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เมื่อนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามประพฤติเช่นนั้น เป็นอย่างๆ ไป

๒) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มหรือแก้ไขให้เหมาะแก่ที่จะประพฤติได้ ถ้ายังหลวมอยู่ไม่พอจะห้ามความเสียหายนั้นเด็ดขาด ทรงบัญญัติรัดเข้าไปอีก ถ้าตึงนักก็แก้ไขหย่อนลงมา

^{๒๔}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่ยั่งยืนถึงธรรมชาติ, หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

๓) ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติพระบัญญัติที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติ ข้อที่ทรงเพิ่มเติมทีหลัง เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๒๕}

วินัยหรือสิกขาบทนี้ประกอบด้วยสิกขาบทต่างๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัว ข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก คือพระภิกษุด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างคนภายนอก เช่น กฎข้อทั้งหลายตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครองและการดำเนินกิจการต่างๆ ของสงฆ์ เป็นต้น แม้ภิกษุณีที่ทรงตั้งขึ้นภายหลังก็ทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ขึ้นเป็นวินัยเช่นกัน ส่วนผู้ที่สมัครจะเข้าเป็นสมาชิกแต่ยังมีคุณสมบัติบางอย่างไม่ครบถ้วน ก็อาจจะรับเข้ามาเป็นสามเณรหรือสามเณรีก่อน โดยมีฐานะและสิทธิแห่งความเป็นสมาชิกยังไม่สมบูรณ์ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นเครื่องกำกับความประพฤติ ๑๐ ข้อ ซึ่งรวมอยู่ในประมวลกฎหมายที่เรียกว่าวินัยนั้น^{๒๖} ดังนั้น การบัญญัติวินัยในแต่ละข้อ พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติตามพระทัยของพระองค์แต่อย่างใด แต่ จะทรงคิดถึงประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นตามความมุ่งหมายของวินัย คือการจัดระบบความเป็นอยู่สร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศตลอดจนระบบความสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมทุกอย่างให้เป็นสภาพเอื้อต่อการที่แต่ละบุคคลผู้เข้ามาสู่ชุมชนนี้จะมีโอกาส จะเรียนรู้พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น^{๒๗}

พระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต) กล่าวถึง วัตถุประสงค์ที่ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันของสังคมสงฆ์ ว่า เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาหรือประโยชน์ที่ทรงประสงค์ในการทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสงฆ์สาวก คือ

ก. ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

๑) สงฆ์สุขุมตาย เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ พระองค์ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งการประพฤตินั้นๆ ชัดเจนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยความเห็นชอบร่วมกัน

๒) สงฆ์ผาสุตตาย เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ หรือเพื่อความสำราญแห่งหมู่

ข. ว่าด้วยประโยชน์

๓) ทุมมุงฺกุณิ ปุคฺคลานิ นิคฺคหาย เพื่อข่ม หรือเพื่อกำจัดบุคคลผู้เกื้อยาค คือเพื่อกำราบคนผู้มีความเกียจคร้านมีความประพฤติดราม

๔) เปสฺสานิ ภิกฺขุณี ผาสุวิหาราย เพื่อความอยู่เป็นผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลดีงามเป็นที่รัก

^{๒๕}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๙-๑๐.

^{๒๖}พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, หน้า ๔๓๓.

^{๒๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ค. ว่าด้วยประโยชน์แห่งความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกาย วาจา ใจ

๕) ทัฏฐิธัมมิกานํ อาสวานํ สํวราย เพื่อปิดกั้นและเพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือเพื่อระวังปิดกั้นทางอันเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาภายหลังหรือภพหน้า

๖) สมปรากยิกานํ อาสวานํ ปฏิฆาตตาย เพื่อบำบัด และเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือเพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมาภายหลังหรือภพหน้า

ง. ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน

๗) อปฺปสนฺนํ ปสํสํ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

๘) ปสนฺนํ ภิยฺโยภาวาย เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว

จ. ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา

๙) สหุทฺตมมฺภฺ จิตฺตยา เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม

๑๐) วินยฺนคฺคหํ เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือทำให้มีบทบาทสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการจัดระเบียบของหมู่สงฆ์ เพื่อความสนับสนุนความมีวินัย ให้หนักแน่น มั่นคง ยิ่งขึ้น^{๒๘}

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีเพียงพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กรอบแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติในสังคมสงฆ์ เพื่อความเรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอย่างเดียวกันสำหรับการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และในการบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทนี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงกำหนดไว้อยู่ก่อนแล้ว กล่าวคือ ทรงบัญญัติขึ้นตามเหตุการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์ในแต่ละคราว โดยพระพุทธองค์จะทรงประชุมสงฆ์เพื่อสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทท่ามกลางมติเห็นชอบของที่ประชุมสงฆ์ และในการบัญญัติสิกขาบทหรือพระวินัยของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นเครื่องกำกับความประพฤติของพระสงฆ์สาวกในแต่ละครั้ง พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติขึ้นตามพระทัยของพระองค์ แต่จะทรงบัญญัติขึ้นเพื่อประโยชน์แก่หมู่สงฆ์ด้วยวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

^{๒๘}พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๐), หน้า ๒๐๘-๒๐๙.

๓.๑.๒ การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

นอกจากพระภิกษุสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นธรรมนูญสูงสุดใน การปกครองคณะสงฆ์แล้วยังต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกด้วย การตราพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์นี้มีมาใน พ.ศ.๒๔๔๕ รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โดยพระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ขึ้นบังคับใช้ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายกำหนดบังคับ มีลักษณะเป็นธรรมนูญ เพราะมี การจัดการปกครองไว้เป็นหมวดหมู่ ที่น่าสังเกตคือคณะรัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะ คณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ฝ่ายพุทธจักร จึงมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ในประกาศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ว่า

ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๗ ได้โปรดให้พระราชอาณัติหลายรูปออกไปจัด การศึกษาตามอารามในหัวเมืองและได้อาราธนาพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวิชรญาณวโรรส ที่ สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับภาระธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะ และได้โปรด ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนเจ้าหน้าที่พนักงาน ฝ่ายฆราวาส ความแจ้งอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๑๗ นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยความสะดวกตาม พระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความเจริญใน การเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังฆมณฑลขึ้นโดยลำดับมา บัดนี้ ทรงพระราช ดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

จึงได้ทรงโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ.๑๒๒ ความแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว^{๒๔}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ใช้บังคับจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ ประเทศไทยใช้การปกครองแบบประชาธิปไตย มี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ระบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรจึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของ ฝ่ายพุทธจักรเพื่อให้อยู่สอดคล้องกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักรนั้นด้วย

^{๒๔}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๔-๓๕.

คณะรัฐบาลในสมัยนั้นจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๔ ขึ้นบังคับใช้ โดยยกเลิกการปกครองที่ใช้พระราชบัญญัติเดิม ฉบับ ร.ศ.๑๒๑ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๔ และคณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ.๒๔๘๔ ดังข้อความต่อไปนี้

“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์ และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ก็คือได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในระเบียบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”^{๓๐}

กระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ใน พ.ศ.๒๕๐๕ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี มีเจตนาหมายให้การปกครองคณะสงฆ์สอดคล้องกับนโยบายการปกครองของรัฐบาล ที่เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจ แท้จริงคือความล่าช้า ขาดประสิทธิภาพในการบริหารการปฏิบัติงานกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญ และ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ.๒๕๐๕ นี้ ว่า

การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบันและโดยระบบ เช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”^{๓๑}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มีผลใช้บังคับมาเป็นเวลานาน ๓๐ ปี ต่อมาจึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ.๒๕๓๕ แต่ก็ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เพราะว่าการโครงสร้างการบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นผลมาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ที่มีผลใช้บังคับมาอย่างยาวนาน ทำให้บทบัญญัติบางมาตราต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงเพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเป็นการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ จำนวน ๑๖ มาตรา และเพิ่มเติมจำนวน ๙ มาตรา

^{๓๐}คณาจารย์มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙.

^{๓๑}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๕๑.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๑๖ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๓๕ โดยมีบัญญัติไว้ในตัวบทว่า คณะสงฆ์ทั้งหมดหรือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน โดยไม่มีข้ออ้างหรือข้อยกเว้นใดๆ ดังมีบัญญัติไว้ในมาตรา ๒๐ ว่า คณะสงฆ์ต้อง อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่ กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม^{๓๒} และในกรณีไม่มีสมเด็จพระสังฆราช หรือสมเด็จพระสังฆราชไม่ ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ได้ กำหนด ให้แต่งตั้งหรือเลือกสมเด็จพระราชาคณะเพียงรูปเดียวซึ่งปรากฏเหตุขัดข้องจนเกิด ความไม่สงบเรียบร้อยในการปกครองคณะสงฆ์ และวงการพุทธศาสนิกชน และอาจถึงขั้นนำไปสู่ ความไม่ปลอดภัยสาธารณะ ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากความแตกแยกไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ คณะสงฆ์ จึงกำหนดให้มีผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในรูปองค์คณะ เพื่อความสงบเรียบร้อย ยิ่งขึ้นและสร้างสมานฉันท์เพิ่มขึ้นอีกวิธีการหนึ่ง^{๓๓}

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แบ่งเขตการปกครอง คณะสงฆ์เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังที่ตราไว้ใน มาตรา ๒๐ ทวิ ว่า เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้า คณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้า คณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม^{๓๔} โดยที่กฎ มหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วย ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^{๓๕} ได้ระบุให้ เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ผู้ปกครองใน ๕ เขตการปกครอง ดังนี้

- (๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕
- (๒) เจ้าคณะใหญ่เหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗
- (๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

^{๓๒}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๓๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๓๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖
ภาค ๑๗ และภาค ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่หนธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ทุก
ภาค

ในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค มีระบุไว้ในความในมาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ว่า การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุ เป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับ^{๓๖} ดังนี้

- (๑) เจ้าคณะภาค
- (๒) เจ้าคณะจังหวัด
- (๓) เจ้าคณะอำเภอ
- (๔) เจ้าคณะตำบล

โดยที่ เจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ ดังที่มีระบุไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ข้อ ๑๐ ว่า เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน^{๓๗} ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้น
จังหวัด

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุ สามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

^{๓๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๓๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

สรุปได้ว่า การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นการบูรณาการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเกื้อกูลพระธรรมวินัย บทบัญญัติในบางมาตราต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันคงถือตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ถึงแม้ว่าคณะสงฆ์จะมีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การพึ่งอำนาจของรัฐน่าจะเป็นการสร้างความคิดดีลึกลับให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาไปตามนานาอารยประเทศ ถึงกระนั้น พระสงฆ์ก็ยังอยู่บนกรอบแห่งพระธรรมวินัยเดียวกัน นั่นเอง

๓.๑.๓ ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ

โดยปกติพระภิกษุสงฆ์ผู้ละเมิดพระวินัยจะพึงมีโทษจากการล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อยู่แล้ว ที่เรียกว่า อาบัติ แปลว่า ความต้อง โดยทรงปรับโทษไว้หนักและเบา ตามสมควรแก่ความผิด อาบัติมีโทษ ๒ ทาง คือ ๑) โลกวัชชะ คือ อาบัติที่มีโทษทางโลก หมายถึง สิกขาบทบางข้อภิกษุต้องเข้าแล้วมีโทษทางพระบัญญัติด้วย และผิดกฎหมายบ้านเมืองด้วย เช่น ฆ่าคนตาย เป็นต้น หรือไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่เมื่อภิกษุทำแล้วถูกชาวบ้านติเตียน เช่น ดื่มสุรา เป็นต้น ๒) ปณัตติวัชชะ คือ อาบัติที่มีโทษทางพระบัญญัติอย่างเดียว ภิกษุทำแล้วไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง และไม่ถูกติเตียน เช่น ห่มจีวรที่ไม่พินทุ เป็นต้น^{๓๘}

พระพุทธเจ้าทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้อย่างชัดเจน และในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้คือ เมื่อเกิดเรื่องขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทูลรับแล้ว ทรงชี้โทษแห่งการประพฤตินั้น และตรัสอานิสงส์แห่งการสำรวมระวังแล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป แต่หากมิได้ทรงบัญญัติไว้เป็นข้อห้ามมิให้ภิกษุล่วงละเมิด ภิกษุผู้ประพฤติเสียหายในกรณีนั้นๆ จะไม่มีโทษหรือมีต้องอาบัติ ตัวอย่างเช่น

เมื่อคราวที่พระสุทินกลั่นทบุตรเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาตามคำขอร้องของมารดา ด้วยเห็นว่าไม่มีโทษ ไม่มีสิกขาบทบัญญัติไว้ ต่อมาภายหลังเมื่อมีผู้โจษจนถึงการกระทำของพระสุทินกลั่นทบุตรดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุ และดำเนินขั้นตอนตามแบบแผน แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๓๙} แต่คราวนั้นมีได้ทรงปรับอาบัติใดแก่พระสุทิน ด้วยเหตุที่ยังไม่มีพระวินัยมารองรับ นั่นเอง

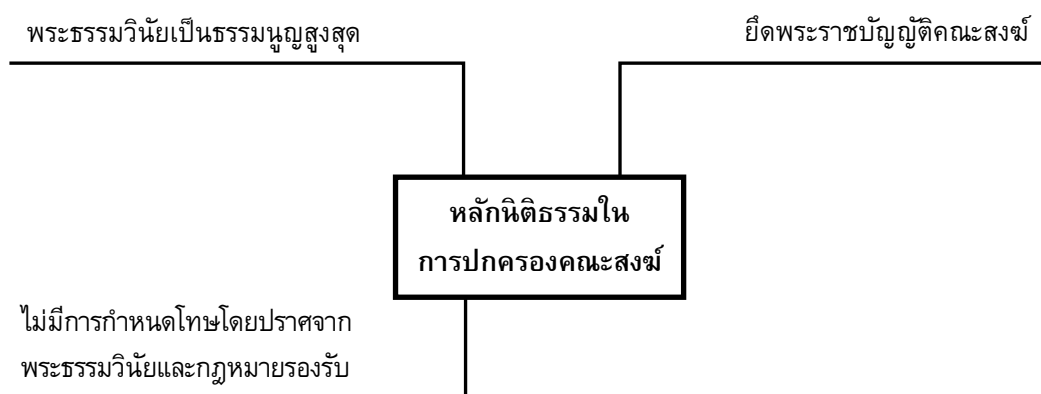
^{๓๘}ดูรายละเอียดใน คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๖), หน้า ๔๐๔-๔๐๘.

^{๓๙}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

อนึ่ง ปัจจุบันรูปแบบโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์นั้น พระภิกษุสงฆ์ต้องเอื้อเพื่อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยเคร่งครัด^{๔๐}

สรุปได้ว่า โดยปกติพระภิกษุสงฆ์ผู้ละเมิดพระวินัยจะพึงมีโทษจากการล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อยู่แล้ว แต่ในปัจจุบันรูปแบบโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์นั้น พระภิกษุสงฆ์ต้องเอื้อเพื่อต่อกฎหมายและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ รวมถึงพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยเคร่งครัด ดังนั้น การกำหนดโทษปรับทางการปกครองเนื่องจากล่วงละเมิดพระวินัยหรือกฎหมายอื่นๆ ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติที่มีเท่านั้น และการกำหนดว่าเรื่องใดเป็นความผิดนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของการกระทำ ไม่ใช่อยู่บนพื้นฐานในเรื่องของความคิด ดังนั้นผู้กระทำผิดจึงรู้แต่เบื้องต้นว่าจะได้รับโทษเพียงใด ข้อสำคัญ หากมิได้มีระบุไว้ในบทบัญญัติ ผู้กระทำผิดจึงไม่มีโทษโดยเด็ดขาด และหากมีบทบัญญัติเกิดขึ้นภายหลัง ห้ามมิให้มีผลย้อนหลังเพื่อกำหนดโทษหรือทำให้โทษที่มีอยู่แล้วสูงขึ้น

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การนำแนวคิดพื้นฐานของหลักนิติธรรมมาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำหลักของความมีกฎหมายเป็นใหญ่ และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกันมาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ โดยมีหลักการอันเป็นสาระสำคัญ ๓ ประการคือ ๑) การปกครองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด ๒) การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และ ๓) ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๑

แผนภาพที่ ๓.๑ หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์^{๔๑}

^{๔๐}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสน์การพิมพ์, ๒๕๕๑), อนุโมทนกถา.

^{๔๑}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากแผนภาพที่ ๓.๑ แสดงให้เห็นแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักนิติธรรมซึ่งถือความเป็นใหญ่ของกฎหมายและการได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายด้วยความเสมอภาคกัน มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑) การปกครองโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุด

เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีฐานะพิเศษ มีพระธรรมวินัยเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น กฎหมายหรือบทบัญญัติใดที่ขัดต่อพระธรรมวินัยก็จักไม่พึงยึดถือปฏิบัติ ด้วยถือความเป็นธรรมนูญสูงสุดของพระธรรมวินัยนั้น

๒) การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

นอกจากพระภิกษุสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นธรรมนูญสูงสุดใน การปกครองคณะสงฆ์แล้วยังต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกด้วย การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นี้มีมาในสมัย รัชกาลที่ ๕ คือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ และได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ คือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป เหตุที่ต้องมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใช้เป็นแบบแผนในการปกครองก็เพื่อให้สอดคล้องและสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ดังนั้น ฝ่ายพุทธจักรจึงต้องมีการปกครองคู่กันไปกับฝ่ายอาณาจักร

๓) ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ โดยที่รูปแบบโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์นั้นพระภิกษุสงฆ์ต้องเอื้อเพื่อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ รวมถึงพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยเคร่งครัด ดังนั้น การกำหนดโทษปรับทางการปกครอง เนื่องจากล่วงละเมิดพระวินัยซึ่งมีโทษตามพระบัญญัติอยู่แล้ว ยังต้องพิจารณาจากกฎหมายอื่นๆ ด้วย แต่ในการปรับโทษนั้นๆ ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติที่มีเท่านั้น ไม่สามารถเอาผิดในข้อที่ไม่มีได้มีบทบัญญัติไว้ หรือย่อหลังจากเอาผิดได้

๓.๒ หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงามและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งมีการรณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักคุณธรรมอย่างกว้างขวางในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ดังกล่าวนี ในหัวข้อว่า “หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์” จึงสามารถประมวลได้ ดังนี้

๓.๒.๑ การปกครองโดยธรรม

ในการปกครองสังคมสงฆ์ซึ่งเป็นสังคมตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนดำเนินกิจกรรมเพื่อให้คนในสังคมตัวอย่างนี้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่นั้น ทรงกำหนดรูปแบบของการปกครองไว้ว่าเป็น “ธรรมาธิปไตย”^{๔๒} คือ การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๔๓} พระพุทธเจ้าทรงนำเอาอธิปไตยมาอธิบายให้เป็นไปในแง่ของการปฏิบัติธรรมของภิกษุ แต่ก็สามารถนำมาอธิบายในเชิงการปกครองได้ โดยพระองค์ได้ตรัสเรื่อง อธิปไตย ๓ ประการ^{๔๔} ดังนี้

๑) อัตตาธิปไตย (Supremacy of Self)

อัตตาธิปไตย ได้แก่ การให้อำนาจไว้กับคนๆ เดียว เช่น มอบให้แก่พระราชหรือผู้ยิ่งใหญ่คนใดคนหนึ่ง^{๔๕} คำว่า “อัตตาธิปไตย” หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ หรือการปรารถนาตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทรรศนะ คือ

ก. ในแง่ของการประพฤติธรรม

คำว่า อัตตาธิปไตย นั้นเป็นการปรารถนาตนเองเป็นใหญ่ โดยปรารถนาว่าตนจะต้องมีความวิริยะอุตสาหะเป็นอย่างมากในการประพฤติปฏิบัติธรรม ดังที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอาธิปไตยสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อัตตาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ การที่เราละกามเช่นใดแล้วจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เราพึงแสวงหากามเช่นนั้นหรือกามที่เร็วกว่านั้น นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์ที่แน่นอน” เธอทำตนเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอภุศล

^{๔๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

^{๔๓} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๙.

^{๔๔} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

^{๔๕} สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕๓.

บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อตฺตาทิปปาโต^{๔๖}

เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมองอัตตาทิปปาโตไปในทางที่ปรารถนาเองในการปฏิบัติเพื่อกำจัดทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น กล่าวคือ เพื่ออิสรภาพของตนเอง หาได้มุ่งหวังเพื่อสนองกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ แต่พระองค์มุ่งหวังเพื่อการกำจัดกิเลสร้ายดังกล่าว อันจะนำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ (นิโรธ) นำไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลส (วิมุตติ)

ข. ในแง่ของปรัชญาการปกครอง

อัตตาทิปปาโต ถ้ามองในแง่ของการบริหารการปกครองก็จะหมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจของตนเองเป็นเครื่องตัดสิน กล่าวคือ อำนาจการปกครองทั้งหมด อันได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียว ส่วนบุคคลอื่นเป็นเพียงผู้รับคำสั่ง หรือรับนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจเท่านั้น ดังเช่นในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าก็เคยปกครองในระบอบนี้เหมือนกัน ในขณะที่เริ่มประกาศพระศาสนาใหม่ๆ เพราะอะไรๆ ก็ขึ้นอยู่กับพระองค์เพียงผู้เดียว เช่น การอุปสมบทแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา แต่พระองค์ก็ทรงใช้ระบบนี้ได้ไม่นาน จากนั้นจึงมอบอำนาจให้สาวกปฏิบัติแทน^{๔๗} และในประเทศไทยของเรามาก่อนนั้น การปกครองก็ใช้ระบบนี้ซึ่งเป็นแบบระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์^{๔๘} ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ระบอบเผด็จการ การปกครองระบอบนี้พระราชามีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองแผ่นดิน เช่น ในระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง เป็นต้น ระบบการปกครองนี้มีผลนำไปในทางที่ดี และไม่ดียังได้เช่นกัน แยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ นำความผาสุกมาสู่ประชาชน หากพระราชามีผู้ปกครองใช้อำนาจที่เป็นธรรมในการปกครอง เมื่อจะสั่งการอันใดด้วยความเด็ดขาดและเป็นธรรม ผู้รับบัญชาการนั้นก็จะต้องปฏิบัติโดยเร็ว ผลที่จะตามมา ก็จะเป็นผลดีนำความผาสุกมาสู่ประชาชนภายใต้การปกครองของพระองค์ และก็เป็นการง่ายอีกเหมือนกันที่การปกครองระบอบนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนเป็นอย่างมากทีเดียว เพราะสามารถสั่งการได้โดยไม่ฟังเสียงคัดค้านจากมหาชนหรือคนใกล้ชิดแต่ประการใด แม้ว่าคนเหล่านั้นจะเสียผลประโยชน์ของเขาไปก็ตามที แต่เพื่อประโยชน์สุขของคนหมู่มากแล้ว ผู้ปกครองก็ไม่เห็นแก่กลุ่มชนเหล่านั้น ฉะนั้นเมื่อจะสั่งการก็สามารถทำได้โดยลำพังตนเองทันที ผลที่จะตามมา ก็คือประโยชน์สุขของมหาชน นั่นเอง

^{๔๖} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑-๒๐๒.

^{๔๗} ดูรายละเอียดใน จำนงค์ ทองประเสริฐ, พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดันอ้อ แกรมมี่ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๕-๑๓๗.

^{๔๘} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สามัคคีสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๕.

ลักษณะที่ ๒ นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน เพราะหากพระราชอำนาจผู้ปกครองใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมหรือปกครองโดยธรรม ก็จะทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนไม่ได้รับความผาสุกจากการปกครองในระบอบนี้ และก็เป็นการง่ายที่ผู้ปกครองจะแสวงหาหรือกอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือบริวารญาติพี่น้องของตนได้

สรุปได้ว่า การปกครองลักษณะอัตตาธิปไตยหรือการให้อำนาจไว้กับคนๆ เดียวนี้ ผลประโยชน์อาจตกไปอยู่กับผู้มีอำนาจหรือสังคมก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองว่าจะมีธรรมะในการปกครองหรือไม่ เพราะฉะนั้นอาจเรียกการปกครองในลักษณะนี้ว่าเป็นระบบเผด็จการ (Dictatorship) ซึ่งอาจแบ่งเป็นระบบต่างๆ เช่น ระบบฟาสซิสต์ (Fascism) ระบบทรราช (Tyranny) ระบบรวมอำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarianism) และระบบจักรวรรดินิยม (Imperialism)

๒) โลกาธิปไตย (Supremacy of the World)

โลกาธิปไตย หมายถึง ความมีโลกเป็นใหญ่ หรือปรารถนาโลก (คนหมู่มาก) เป็นใหญ่^{๔๙} คำว่า โลกาธิปไตย มาจากศัพท์ “โลก” สันนิษฐานกับ “อธิปไตย” โลก ณ ที่นี้หมายถึงราชนิคมหรือสังคม ในอินเดีย โลกสภา หมายถึง สภาประชาชน คือสภาล่าง (ในอินเดียมีสองสภา อีกสภาหนึ่งคือ ราชนิคม หรือสภาสูง) โลกาธิปไตยจึงอาจถือได้ว่าเป็นการปกครองที่ใกล้เคียงกับประชาธิปไตย เพราะมีความหมายว่ายกให้พลเมืองเป็นใหญ่^{๕๐} แบ่งออกได้เป็น ๒ ทรราช คือ

ก. ในแง่ของการประพฤติดิธรรม

โลกาธิปไตย เป็นการปรารถนาโลกหรือคนส่วนมากเป็นใหญ่ก็เพื่อจุดมุ่งหมายในการที่จะบรรลุธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อเห็นคนอื่นเขามีความกระตือรือร้นชวนชวยในการประพฤติดิธรรมก็อยากจะเป็นเช่นนั้นบ้าง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อาธิปไตยสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย โลกาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนต้นไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อนึ่ง เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสะครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ ก็บวชแล้วอย่างนี้พึงคิดเรื่องกาม เรื่องปองร้าย เรื่องเบียดเบียน โลกสันนิวาส (การอยู่ร่วมกันของสัตว์โลก) นี้ใหญ่ ก็ในโลกสันนิวาสใหญ่ มีสมณพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ มีตาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่น สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองเห็นได้แม้จากที่ไกล แม้อยู่ใกล้ก็ไม่ปรากฏรู้จิต (ของบุคคลอื่น) แม้ด้วยจิต (ของตน) สมณพราหมณ์เหล่านั้นพึงรู้จักเราอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธา เขาจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เต็มไป

^{๔๙}พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๘.

^{๕๐}สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๒๕๔.

ด้วยบาปอกุศลธรรมอยู่ แม้เทวดาผู้มีฤทธิ์ มีดาทิพย์ รู้จิตของบุคคลอื่นก็มีอยู่ เทวดาเหล่านั้น ย่อมปรากฏจากที่ไกลบ้าง เข้ามาใกล้แล้วกลับมองไม่เห็นบ้าง ย่อมรู้ด้วยจิตบ้าง” เทวดาเหล่านั้น ฟังรู้จักเราอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดดูกุลบุตรนี้ เพราะมีศรัทธาเขาจึงออกบวชจาก เรือน บวชเป็นบรรพชิต เต็มไปด้วยบาปอกุศลมูลอยู่” ภิกษุนั้นเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เรา เริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอทำโลกเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรม ที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี่เรียกว่า โลกาธิปไตย^{๔๑}

ข. ในแง่ของการปรัชญาการปกครอง

โลกาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ใช้อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับความเห็นของคน ส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นอย่างไร ก็ถือเอาอย่างนั้น

โลกาธิปไตยในแง่ปัจจุบันมีใช้ในประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ถ้าเป็นประเภทประชาธิปไตยโดยตรง ก็จะทำให้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับ กิจการบ้านเมือง ประชาธิปไตยโดยตรงสามารถใช้ได้เฉพาะในประเทศเล็กๆ เช่น นครรัฐต่างๆ ของกรีกโบราณ เป็นต้น และประเภทประชาธิปไตยโดยอ้อม ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือเมื่อไม่สามารถนำประชาชนมาประชุมแสดงความเห็นพร้อมๆ กันได้ทั้งประเทศ ก็ให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตัวแทนของตนเองขึ้นมาทำหน้าที่แทน ตัวแทนเหล่านั้นออกเสียง หรือ แสดงความคิดเห็นอย่างไร ก็ถือว่าเป็นความคิดเห็นของบุคคลที่เลือกตนมา แต่โลกาธิปไตยอาจ รวมถึงลัทธิปกครองโดยคนาธิปไตยหรือระบบขุนนางก็ได้ ทำนองระบบสามัคคีธรรมโบราณ เพราะถือว่าชนชั้นปกครองเหล่านั้นเป็นตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นตัวแทนของ คนส่วนใหญ่ หรือแม้ลัทธิคอมมิวนิสต์หรือสังคมนิยมก็ถือว่าเป็นประชาธิปไตยโดยตรงเหมือนกัน เพราะต่อต้านระบบนายทุน เพื่อให้กลายมาเป็นระบบของคนหมู่มากในสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเรายึดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่ถือว่าปัจเจกชนสำคัญกว่าสังคม คนแต่ละคน เท่าเทียมกันและมีสิทธิอันละเมิดไม่ได้ เช่น สิทธิในอิสรภาพ เป็นต้น^{๔๒}

สรุปได้ว่า การปกครองลักษณะโลกาธิปไตยยึดทัศนะหรือความเห็นของคน ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้ง แต่พระพุทธเจ้าทรงมองโลกาธิปไตยไปในทางปรารภบุคคลอื่นๆ เป็นสำคัญ การปรารภบุคคลอื่นนั้นก็ปรารภในแง่ของความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม กล่าวคือ ตระหนัก อยู่เสมอว่าท่านเหล่านั้นจะต้องมองเห็นเราบกพร่องหรือย่อหย่อนในเรื่องของการปฏิบัติธรรมให้มาก ฉะนั้น จึงควรรับชวนชวายปรารภเอาโลกเป็นใหญ่ แล้วละอกุศล เจริญกุศล ให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อ ความบริสุทธิ์บริบูรณ์แห่งสมณธรรม เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นและเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด

^{๔๑} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๒-๒๐๓.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน ปรีชา ช่างขวัญยืน, ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิชาการ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๔.

๓) ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma)

ธรรมาธิปไตย หมายถึง ความมีธรรมเป็นใหญ่ หรือปรรภาธรรมเป็นใหญ่ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ทรรศนะ คือ

ก. ในแง่ของการประพฤติธรรม

ธรรมาธิปไตย เป็นการปรรภาพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในอาธิปเตตยสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมาธิปไตย เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้อยู่ในป่าบ้าง อยู่ตามโคนไม้บ้าง อยู่ในเรือนว่างบ้าง ย่อมเห็นประจักษ์ว่า “เราออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เราออกบวชจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่ใช่เพราะเหตุแห่งความมีหรือความไม่มีเช่นนั้น อื่นๆ เราถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำ ชื่อว่าถูกทุกข์ครอบงำ มีทุกข์อยู่ตรงหน้า ทำอย่างไร การทำที่สุดของทุกข์ ทั้งสิ้นนี้จะพึงปรากฏ พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อภิปัญญาชนพึงรู้เฉพาะตน ก็เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้เห็นอยู่ มีอยู่ การที่เราบวชในธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้พึงเกียจคร้านประมาทอยู่นั้นไม่สมควรแก่เราเลย” ภิกษุนั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า “ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน กายที่สงบแล้วจักไม่กระสับกระส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่” เธอยกธรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมาธิปไตย^{๔๓}

ข. ในแง่ของปรัชญาการปกครอง

ธรรมาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ การตัดสินใจทุกอย่างขึ้นอยู่กับความถูกต้องเท่านั้น ไม่ได้อิงอาศัยอำมาตย์สินจ้างหรือเกียรติยศ รวมถึงพรรคพวกญาติพี่น้องแต่อย่างใดไม่ การปกครองในลักษณะนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้กับทุกยุคสมัย เพราะไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นอมตะเหมือนพระธรรม ดังที่กล่าวว่า ความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย แม้จะกล่าวอีกสักกี่ครั้งก็ยุคสมัยก็คงเป็นอยู่อย่างนั้น อำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับธรรมะ คือความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยก็ตาม แม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว ทว่าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ก็ถือเอาตามนั้น

^{๔๓} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓.

การปกครองที่ดีเลิศตามนัยแห่งพุทธศาสนา คือ ธรรมาธิปไตย ได้แก่ การยกย่องธรรมะให้เป็นใหญ่ทั้งในหมู่ผู้นำและประชาชนทั่วไป มีการเทิดทูนผู้มีคุณธรรมให้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน การปกครองสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชหลังจากที่ทรงยอมรับนับถือพุทธศาสนาแล้ว ถือว่าเป็นแบบธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยยกย่องผู้มีธรรมะ และเป็นการปกครองที่อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและจริยธรรม และมุ่งให้ราษฎรยึดธรรมะเป็นเกณฑ์^{๔๔}

อธิปไตยทั้ง ๓ นั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุด โลกาธิปไตยก็ยิ่งดึกว่าธรรมาธิปไตย ถึงอย่างไรพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ตำหนิระบบเผด็จการที่ใช้ธรรมาธิปไตย ถ้าเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรมในความถูกต้อง เป็นธรรม ชอบธรรม มีความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง ต่อประชาชน เหมือนพ่อปกครองลูก (Paternalism) และมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุด แม้นักปรัชญาเมธีทางการเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน ก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้า โดยกล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด^{๔๕}

สรุปได้ว่า หลักธรรมาธิปไตย มีใช้ระบบการปกครองโดยตรง แต่สามารถนำไปใช้กับการทำงานทุกระบบได้ เช่น ด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม ฯลฯ ดังนั้น ในแง่ธรรมประยุกต์ก็สามารถนำไปใช้ในด้านการบริหารการปกครองได้ ดังจะเห็นได้ว่า นักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ คือ พระเจ้าจักรพรรดิ ตามคติของพระพุทธศาสนา ต้องมีหน้าที่ ๑ ใน ๕ ประการ คือ ธรรมาธิปไตย ซึ่งมีความหมายว่า ยึดธรรมเป็นใหญ่ ได้แก่ ยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลและหลักการ กฎ กติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ดังนั้น ผู้ปกครองไม่ว่าในระบบใดจึงต้องยึดความถูกต้อง ความยุติธรรมหรือความดีงามเป็นหลัก เรียกว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องโปร่งใส ไม่เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคมไม่ว่ากรณีใด ผู้ปกครองที่เป็นพระราชาก็ได้นามว่า “ธรรมราชา” และนี่คือระบบ “ธรรมรัฐ” (Good Governance) ที่มีความพยายามนำมาใช้ในระบอบการปกครองในปัจจุบัน

๓.๒.๒ การใช้หลักธรรมะในการปกครอง

จากหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมะที่ผู้ปกครองพึงยึดเป็นข้อปฏิบัติเป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้หลายหัวข้อด้วยกัน ดังนี้

^{๔๔}สุรพล สุยะพรหม, การเมืองกับการปกครองของไทย, หน้า ๒๕๔.

^{๔๕}วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, พุทธปรัชญาการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

(๑) ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม^{๕๖} แปลว่า ธรรมของพระราชาหรือธรรมสำหรับผู้ปกครอง ๑๐ ประการ ที่พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองบ้านเมือง และผู้ปกครองในทุกระดับจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว อันจะช่วยในการปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจสมาชิกในกลุ่มหรือผู้ใต้ปกครองให้ดำเนินไปบรรลุถึงเป้าหมาย

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) กล่าวว่า ทศพิธราชธรรมจะมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า ธรรมสำหรับพระราชา แต่ประชาชนพลชนิกทั้งหลายนี้อาจสามารถนำมาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติได้ เมื่อประพฤติตามนั้นแหละจะเกิดโอกาสมากมายสะดวกในการที่พระองค์จะดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ขอให้มองกันดีๆ ว่าทศพิธราชธรรมนั้นจะสามารถคุ้มครองบ้านเมือง ป้องกันบ้านเมือง พัฒนาบ้านเมืองในฐานะที่เป็นธรรมะที่จะช่วยได้จริง^{๕๗}

ดังนั้น หลักทศพิธราชธรรมนี้ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าต้องเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้นต้องประพฤติปฏิบัติตาม แท้จริงหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมที่ใช้ได้กับผู้ปกครองในทุกระดับชั้น ดังพระราชนิพนธ์ใน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ที่ว่า

“ทศพิธราชธรรมนี้เมื่อพิจารณาด้วยดีจักเห็นได้ว่า มิใช่เป็นธรรมะเฉพาะท่านผู้ปกครองประชาชนชั้นสูงสุดเท่านั้น แต่เป็นธรรมะสำหรับผู้ปกครองทั่วไปตั้งแต่ส่วนใหญ่ เช่น ประมุขของประเทศชาติและรัฐบาล ตลอดจนถึงส่วนน้อย เช่น หัวหน้าครอบครัว ทั้งเป็นธรรมะสำหรับผู้อยู่ในปกครองด้วย เพราะการปกครองจักดำเนินไปได้เรียบร้อยดี ผู้อยู่ในปกครองก็ต้องประพฤติธรรมนี้ตามด้วยฐานะ เพราะฉะนั้นราชธรรมนี้จึงเป็นธรรมสำหรับคนที่อยู่ด้วยกันเป็นหมู่เหล่า ตั้งแต่ครอบครัวหนึ่งจนถึงประเทศชาติหรือทั้งหมดพึงประพฤติต่อกัน เพื่อยู่ด้วยกันเป็นสุขสงบและมีความเจริญ โดยลำดับต่อไป”^{๕๘}

ฉะนั้น หลักทศพิธราชธรรมในพระคานานี้ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นพระมหากษัตริย์ หากแต่ในหลักธรรมนี้ใช้ได้กับนักปกครองที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง รัฐบาล หรือนักบริหารโดยทั่วๆ ไป^{๕๙}

^{๕๖} พ.ร.บ.อ.ส.ด. (ไทย) ๒๘/๒๕๐/๘๖.

^{๕๗} พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), โชคดีมีโอกาสได้ตามรอยยุคลบาท โดย ทศพิธราชธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๙), หน้า ๔๙.

^{๕๘} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, การปกครองแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๕๙} พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), ธรรมบรรยายชุดทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมมติ, ๒๕๓๑), หน้า ๒๕.

ทศพิธราชธรรม หรือธรรมของพระราชา ๑๐ ประการ^{๖๐} นี้ ได้แก่

๑) ทาน คือ การให้ทรัพย์สินสิ่งของและธรรมเพื่อช่วยเหลือประชาชน รวมทั้งการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ต่างๆ

๒) ศีล คือ การสำรวมระวังรักษาพฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม ทั้งที่เป็นอัตตหิตสมบัติคือความดีส่วนตัว และปรหิตสมบัติคือความดีงามเพื่อส่วนรวม

๓) ปริจาคะ คือ การเสียสละความสุขสบายส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๔) อาชชวะ คือ ความซื่อตรง สุจริต ไม่น้อฉลุลอกกลวง ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน

๕) มัททวะ คือ ความอ่อนโยน เป็นการปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความอ่อนโยน สุภาพ เรียบร้อย ไม่เย่อหยิ่งหลงตัวเอง

๖) ตปะ คือ ความเพียรเพื่อกุศลเสียดัณหา ไม่หลงระเหิรไปกับคำสรรเสริญเยินยอ และความสำเร็จสำราญที่มาพร้อมกับอำนาจวาสนา จนลืมนึกปฏิบัติหน้าที่ให้สมบูรณ์

๗) อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ เป็นการไม่ตกอยู่ในอำนาจของความโกรธ ไม่ใช่อำนาจบาตรใหญ่ มีความสุขที่ได้พบปะประชาชนทั่วไปอย่างใกล้ชิด

๘) อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียน ไม่หาเรื่องกดขี่ข่มเหงหรือลงอาญาแผ่นดินโดยปราศจากเหตุอันควร

๙) ขันติ คือ ความอดทน เป็นความอดทนต่อสิ่งที่ไม่ปรารถนา หรือไม่พอใจ สามารถควบคุมกิริยาอาการให้สงบนิ่ง ไม่แสดงอาการหงุดหงิดหรือแสดงความไม่พอใจ

๑๐) อวิโรธนะ คือ ความไม่คลาดจากธรรม ยึดมั่นในหลักปกครอง หลักนิติธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ โดยไม่ประพฤติดุปฏิบัติให้ผิดเพี้ยนไปจากหลักการเหล่านั้น

ดังนั้น นักปกครองที่ดีพึงวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ไม่เอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ดีที่ร้าย ลากสักการะใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรมคือความเที่ยงธรรม และนิติธรรมคือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ไม่ให้คลาดเคลื่อนหรือวิบัติไป ย่อมทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองรักใคร่ เชื่อฟัง เคารพนับถือ และให้ความร่วมมือ

สรุปได้ว่า หลักทศพิธราชธรรมนั้น นับว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่งของผู้ปกครองบ้านเมืองในทุกระดับชั้น ไม่จำเพาะเจาะจงอยู่แต่องค์พระมหากษัตริย์ เพราะในยุคปัจจุบันอำนาจในการบริหารบ้านเมืองแปรเปลี่ยนไปไม่เหมือนเดิม มีการใช้หลักการกระจายอำนาจการปกครองไปยังส่วนต่างๆ ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า

^{๖๐}ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๓ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓-๔๒.

เวลานี้เราเปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชธิปไตยเป็นประชาธิปไตย อำนาจก็เปลี่ยนจากพระมหากษัตริย์มาอยู่ที่ประชาชน แต่ประชาชนมีตัวแทนใช้อำนาจ มีสภาผู้แทน แล้วก็มีรัฐบาลเป็นผู้บริหารคือได้รับพระราชทานอำนาจมา... ตรงนี้คือจุดสำคัญ เมื่อรับพระราชอำนาจมาต้องรับพระราชธรรมมาด้วย ถ้าไม่รับพระราชธรรมมาสู่ภาวะทางการเมืองต้องเกิดปัญหาแน่... เวลาที่เราใช้พระราชอำนาจกันเต็มที่ แต่ราชธรรมไม่เคยพูดถึง ย้ำว่าราชธรรมไม่ใช่มีไว้สำหรับพระราชามหากษัตริย์พระองค์เดียว แต่ใครมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองก็ต้องปฏิบัติตามราชธรรมทั้งสิ้น... นักการเมืองไทยทุกคนควรต้องรู้ ถ้าคล่องได้ก็จะดี แล้วปฏิบัติตามด้วย^{๖๑} ดังนั้น ในการปกครองต้องมีหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลัก และมีหลักธรรมในหมวดอื่นๆ เป็นองค์ประกอบช่วยสนับสนุนให้การปกครองนั้นดำเนินไปด้วยดี เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนทุกหมู่เหล่า

(๒) จักรวรรดิวัตร

ในจักรวรรดิสูตร หรือสูตรที่ว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ ได้ปรากฏข้อความแสดงถึงวัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ๓ ประการ ในการรักษาความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป วัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิดังกล่าวนี้นี้ สรุปได้ ๓ ประการ คือ

๑) จงอาศัยธรรมสักการะเคารพนับถือธรรมให้ความคุ้มครองอันเป็นธรรมแก่มนุษย์และสัตว์ ไม่ยอมให้ผู้ทำการอันเป็นธรรมเป็นไปในแวันแคว้น

๒) ผู้ใดไม่มีทรัพย์ก็มอบทรัพย์ให้

๓) เข้าไปหาสมณพราหมณ์ผู้เว้นจากความประมาท ตั้งอยู่ในขันติ โสรัจจะ และสิ่งที่เป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ อะไรทำเข้าที่เป็นไปเพื่อเสียประโยชน์เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน อะไรทำเข้าเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อสุขตลอดกาลนาน เมื่อฟังแล้วก็รับเอาสิ่งที่เป็นกุศลมาประพฤติปฏิบัติ นี่แหละคือวัตรอันประเสริฐของพระเจ้าจักรพรรดินั้น^{๖๒}

การดำเนินตามวัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยรวม มุ่งให้ผู้ปกครองใช้อำนาจในทางสร้างสรรค์ความสงบสุขและสร้างระบบเศรษฐกิจที่ดี และดำเนินนโยบายในการปกครองโดยผ่านการปรึกษาผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นักปราชญ์ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณธรรม

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พินสุขภาวะยามสังคมวิฤต*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๒/๗๓.

จักรวรรดิวัตร มี ๑๒ ประการ ได้แก่

๑) ธรรมาธิปไตย ให้ยึดถือธรรมเป็นธงชัยในการปกครองประเทศ เคารพยำเกรง ธรรม

๒) อันโตชน ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่ชน หรือชนภายใน เช่น พระมเหสี พระโอรส พระธิดา ตลอดจนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด โดยการอบรม สั่งสอนให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยดีงาม เป็นต้น

๓) พลกาย ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพล เช่น ทหาร ข้าราชการ ตำรวจ โดยเป็นธรรม

๔) ขัตติยะ ให้ความคุ้มครองแก่กษัตริย์ที่เป็นเมืองขึ้น ตลอดจนชนชั้นปกครอง และนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย

๕) พราหมณคฤหบดี ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี ผู้ประกอบอาชีพวิชาการ พ่อค้า เกษตรกร ด้วยวิธีการจัดหาทุนทรัพย์และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

๖) เนคมชนบท ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง ทั้งในเมือง ชนบท และชายแดน โดยเป็นธรรมเสมอเหมือนกัน

๗) สมณพราหมณ์ ให้ความคุ้มครองแก่ พระสงฆ์ บรรพชิต นักบวช สมณะ ซี พราหมณ์ ด้วยการทำนุบำรุงพระศาสนา

๘) มิคปักษี ให้ความคุ้มครองนก เนื้อ และสัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย

๙) มา อธรรมการ ป้องกันมิให้อธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร ปราบปรามผู้มีอิทธิพลต่างๆ มิให้กระทำความทุจริตผิดกฎหมายบ้านเมือง

๑๐) ธนานุประทาน แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ มิให้มีผู้ขัดสน ขาดแคลนในแคว้นแคว้นโดยไม่ได้รับการเหลียวแลช่วยเหลือตามสมควร

๑๑) สมณพราหมณ์ปริปุจจา มีความสนใจศาสนาและศีลธรรม หมั่นปรีกษา ใต้ถามสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ นักวิชาการผู้ที่มีความรู้ดี ความสามารถดี ต้อง แสวงหาปัญญาความรู้และคุณธรรมอยู่เสมอ^{๖๓}

สรุปได้ว่า จักรวรรดิวัตร เป็นธรรมเนียมหรือหน้าที่ประจำของจักรพรรดิซึ่ง นักปกครองสามารถนำไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติได้ วัตถุประสงค์หลักของจักรวรรดิวัตรเป็นไปเพื่อ ประโยชน์สุขของสังคมโดยรวม โดยมุ่งสอนให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุขในสังคม

^{๖๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๔๕.

(๓) สังคหัตถุธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครอง เรียกว่า “สังคหัตถุ” ซึ่งเป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนของผู้ปกครอง^{๖๔} มี ๔ ประการ ได้แก่

๑) ทาน หมายถึง การให้ นักปกครองที่ดีต้องมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้ทานจะช่วยให้ผูกใจคนอื่นไว้ได้ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ททฺ ฅนฺถติ มิตฺตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรได้” การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน โดยยึดหลักการให้ทาน ๓ ประการ คือ

๑.๑) อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา

๑.๒) วิทยาทานหรือธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำ หรือสอนวิธีการทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลากร

๑.๓) อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง นั่นเอง

๒) ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำที่อ่อนหวาน รู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน

๓) อัตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น นักปกครองทำอัตถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ไม่สบาย เป็นต้น

๔) สมานัตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ คือเมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์” และผู้บริหารต้องรับผิดชอบในการตัดสินใจของตนเอง

คุณธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นไว้ได้ และยังความสมัคสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นระหว่างกันและกันด้วย หรือจะเรียกว่าเป็น “หลักมหาเสน่ห์” ก็ได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐของเรานั้น ได้ทรงเจริญคุณธรรม คือ ราชสังคหัตถุ ๔ ประการ เป็นพระราชจรรยาวัตรของพระองค์อยู่เป็นเนื่องนิตย์^{๖๕} ราชสังคหัตถุธรรม อันเนื่องในพระราชจริยานุวัตร ๔ ประการ นั้น โบราณบัณฑิตได้บัญญัติตั้งไว้เป็นแบบอย่าง ดังนี้

๑) สสุสมะธ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

๒) ปุริสเมธ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

๓) สมมาปาส ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นต้น

^{๖๔} พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๕/๒๕๖.

^{๖๕} พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงคลโล), หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพรินต์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๑.

๔) วาซเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

สรุปได้ว่า นักปกครองที่ดีนั้นต้องสามารถผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานไว้ได้ รวมถึงสามารถเป็นที่พึ่งหรือรู้จักการให้ การเสียสละ การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น ในลักษณะที่ว่า มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน นักปกครองที่จะเป็นเช่นนี้ได้ต้องประกอบด้วยสังคหัตถ์ หลักการสงเคราะห์ประชาชนของผู้ปกครอง (Virtues Making for National Integration) นั้นเอง

(๔) พรหมวิหารธรรม

นักปกครองที่จะปกครองคนได้จะต้องมีคุณธรรมที่เรียกว่าธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดช มีพระคุณ ควบคุมการบริหาร เรียกว่า พรหมวิหารธรรม คุณธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ๔ ประการ^{๖๖} คือ

๑) เมตตา ได้แก่ ความรัก ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้ปกครองต้องมีความรักและความหวังดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ความรักจะเกิดได้ถ้าผู้บริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนดีของผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขา ผู้ปกครองต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาประสบเคราะห์กรรม ผู้ปกครองต้องมีความสงสารและคิดหาทางช่วยเหลือแก้ไข ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อยอมรับความเห็นของคนอื่น

๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข ผู้ปกครองต้องส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าจะขึ้นมาเทียบบริศมีตน ไม่กีดกันใคร แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ และพลอยยินดีชื่นชม

๔) อุเบกขา ได้แก่ ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง นั่นคือมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและโทษ

สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรมนี้เป็นคุณธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เป็นผู้ปกครอง ผู้เป็นหัวหน้า ผู้นำคน ให้เป็นคนเที่ยงธรรม รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้รู้จักเห็นใจ รู้จักเข้าใจ เ็นดูผู้ย่อยหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ก็จะยังความน่าเคารพนับถือ เลื่อมใสศรัทธา ให้เกิดแก่หมู่ชนทุกฝ่ายได้

^{๖๖}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๔๑/๗๔๑.

(๕) อคติ

อคติ (Wrong Course of Behavior ; Prejudice) หรือ ความลำเอียง เปรียบเสมือนแว่นที่เราสวมใส่ ซึ่งกำหนดให้เรามองโลกไปตามสีของแว่น เราไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง คนที่สวมแว่นสีเขียวจะมองเห็นทุกสิ่งเป็นสีเขียว คนที่สวมแว่นสีแดงจะมองเห็นทุกสิ่งเป็นสีแดง และสิ่งที่แท้จริงคืออะไร เขาไม่มีทางทราบ ดังกล่าวนี้นี้ คือ อคติ ๔ ประการ^{๖๗} ได้แก่

๑) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ ถ้าเราชอบใคร ไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำอะไร เราเห็นดีกับเขาไปเสียทุกอย่าง

๒) โทษาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง ถ้าเราชังใคร ไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำอะไร เรารู้สึกขว้างขว้างตาไปหมด

๓) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง ถ้าเราขาดข้อมูลในเรื่องใด พอมีคนให้ข้อมูลเท็จในเรื่องนั้น เรามักเชื่อและตัดสินใจผิดพลาดได้ง่าย

๔) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว ถ้าผู้มีอำนาจสั่งให้เราพูดหรือทำสิ่งที่ขัดกับความรู้สึกของเรา บางครั้งจำเป็นต้องทำตามเพราะความกลัวภัย

สรุปได้ว่า หลัก อคติ ทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นความเอนเอียงที่ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม ซึ่งผู้ปกครอง ผู้ที่เป็นหัวหน้า ผู้นำคน ต้องละเว้น โดยพึงวินิจฉัย สั่งการต่อผู้ใต้ปกครองและผู้เกี่ยวข้องด้วยความชอบธรรม บนพื้นฐานแห่งหลักธรรม หลักการและข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้และตรงประเด็น ด้วยความเที่ยงธรรม ดังกล่าวนี้นี้ ย่อมจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผู้ปกครองที่ถือธรรมนี้เจริญด้วยเกียรติยศ ดำรงความเคารพศรัทธาจากผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งผลให้การปกครองดำเนินไปได้ด้วยดี เกิดความก้าวหน้าแก่หมู่คณะโดยรวม

๓.๒.๓ การอบรมและธรรมาภิบาลให้พระสงฆ์นำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน

การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะด้านของบุคคลโดยมุ่งเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและทัศนคติ อันจะนำไปสู่การยกมาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้น ทำให้บุคคลมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและองค์การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ การฝึกอบรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาบุคลากรด้วย^{๖๘}

^{๖๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๙๕-๑๙๖.

^{๖๘}สมคิด บางโม, เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

การฝึกอบรมมีความจำเป็นมากด้วยเหตุผล ดังนี้

๑) เพื่อสร้างความเข้าใจและทัศนคติที่ดีให้แก่พนักงานใหม่ที่เข้ามาทำงาน เช่น สร้างความเข้าใจในเรื่องของวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงสร้างทั่วไป บุคคลสำคัญของหน่วยงาน ผลผลิต และอื่นๆ ถ้าไม่มีการฝึกอบรมผู้บริหารจะต้องแนะนำเรื่องต่างๆ เหล่านี้ด้วยตนเอง

๒) เมื่อองค์การมีนโยบายใหม่หรือเปลี่ยนแปลงนโยบาย ผู้บริหารจะต้องส่งข่าวสารแจ้งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทราบ เพื่อให้ผู้รับนโยบายต่างๆ มีความเข้าใจในนโยบายใหม่ๆ ดังนั้น การอบรมจึงเป็นการถ่ายทอดความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นไปสู่พนักงาน

๓) เมื่อมีการนำเทคนิควิธีการใหม่ๆ มาใช้ ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกคนจะต้องทราบ จึงจำเป็นต้องมีการอธิบาย การสาธิต การตอบคำถาม ดังนั้น การฝึกอบรมจึงทำหน้าที่แทนผู้บริหาร

๔) ถ้าไม่มีการฝึกอบรมจะเกิดปัญหา ๒ ประการ คือ ประการแรก ปัญหาในการถ่ายทอดงาน เนื่องจากหัวหน้างานแต่ละคนมีความสามารถในการถ่ายทอดงานต่างกัน ดังนั้น ความสำเร็จในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชาจึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ของหัวหน้า และปัญหาประการที่สอง คือ เมื่อองค์การขยายตัวใหญ่ขึ้น ผู้บริหารต้องมียานมาก ไม่มีเวลามาสอนงาน ประสิทธิภาพในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชาจะต่ำลง จึงจำเป็นต้องมีการฝึกอบรม^{๖๙}

เนื่องด้วย พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป จะต้องอาศัยพระสงฆ์ปฏิบัติเป็นสำคัญ^{๗๐} ในการขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงานการศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์^{๗๑} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ปฏิบัติระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับประชาชนในแต่ละท้องถิ่นที่สุด

ดังนั้น การอบรมถวายความรู้แก่ “พระสงฆ์ปฏิบัติ” จึงเป็นหนึ่งในภารกิจที่สามารถถนอมรักษาให้ทุกฝ่ายนำหลักคุณธรรมไปใช้อย่างกว้างขวางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และเผยแผ่สู่ประชาชนได้

^{๖๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๖.

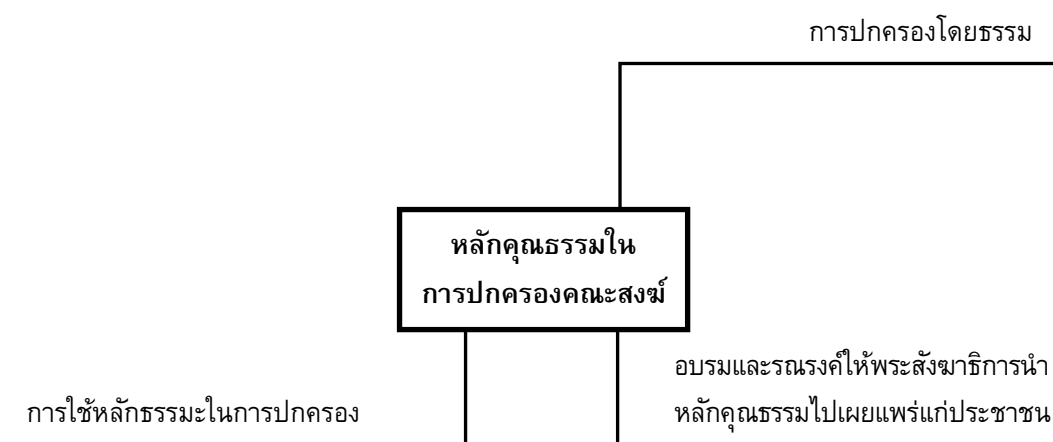
^{๗๐}กรมการศาสนา, คู่มือพระสงฆ์ปฏิบัติ ว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), คำนำ.

^{๗๑}สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, คู่มือปฏิบัติงานคณะสงฆ์, (สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

^{๗๒}ตามรูปศัพท์ เป็นการรวมคำว่า “พระ” + “สังฆ” + “อธิการ” แปลว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางสงฆ์” โดยเริ่มใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน มีกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสงฆ์ปฏิบัติ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสงฆ์ปฏิบัติ” เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์

สรุปได้ว่า การอบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์ฆาติการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน เป็นการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และรณรงค์ให้นำหลักคุณธรรมไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และสามารถนำไปเผยแพร่แก่ประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประชาชนในกลุ่มเยาวชน ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญและเป็นอนาคตของชาติ อีกทั้ง การอบรมยังเป็นการกิจที่ช่วยในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญด้วย ซึ่งดังกล่าวนี เป็นหน้าที่ประการหนึ่งของผู้บังคับบัญชาที่จะต้องถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆ ให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การนำแนวคิดพื้นฐานของหลักคุณธรรมมาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำหลักของการนำธรรมะมาใช้ในการบริหารการปกครอง รวมถึงรณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักธรรมะในการบริหารงานปกครองมาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ โดยมีหลักการอันเป็นสาระสำคัญ ๓ ประการคือ ๑) การปกครองโดยธรรม ๒) การใช้หลักธรรมะในการปกครอง และ ๓) การอบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์ฆาติการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๒

แผนภาพที่ ๓.๒ หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์^{๗๓}

จากแผนภาพที่ ๓.๒ แสดงให้เห็นแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักคุณธรรมซึ่งถือการนำหลักธรรมะมาใช้ในการบริหารการปกครอง รวมถึงรณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักธรรมะในการบริหารงานปกครอง มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

^{๗๓}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

๑) การปกครองโดยธรรม

การปกครองโดยธรรมหรือธรรมาธิปไตย เป็นการทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ยึดธรรมคือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลและหลักการ กฎ กติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม

๒) การใช้หลักธรรมะในการปกครอง

เป็นหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองพึงยึดเป็นข้อปฏิบัติเป็นสำคัญ อาทิ

๒.๑) ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของพระราชาหรือธรรมสำหรับผู้ปกครอง ๑๐ ประการ พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองบ้านเมือง และผู้ปกครองในทุกระดับจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว อันจะช่วยในการปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจสมาชิกในกลุ่มหรือผู้ใต้ปกครองให้ดำเนินไปบรรลุถึงเป้าหมาย

๒.๒) จักรวรรดิวัตร คือ วัตรปฏิบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ๑๒ ข้อ ที่มุ่งให้ผู้ปกครองใช้อำนาจในทางสร้างสรรค์ความสงบสุข และสร้างระบบเศรษฐกิจที่ดี และดำเนินนโยบายในการปกครองโดยผ่านการปรึกษาผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นักปราชญ์ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณธรรม

๒.๓) สังคหวัตถุธรรม คือ หลักการสงเคราะห์ประชาชน ๔ ประการของผู้ปกครอง อันเป็นเครื่องผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน

๒.๔) พรหมวิหารธรรม คือ ธรรม ๔ ประการของผู้เป็นใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดช มีพระคุณ ควบคุมการปกครอง

๒.๕) เว้นอคติ ๔ คือ เว้นจากความลำเอียงด้วยมูลเหตุต่างๆ ๔ ประการ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผู้ปกครองเจริญด้วยเกียรติยศ ดำรงความเคารพศรัทธาจากผู้ใต้บังคับบัญชา

๓) การอบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์ฆาติการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน

การอบรมถวายความรู้แก่พระสงฆ์ฆาติการเป็นหนึ่งในภารกิจที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และรณรงค์ให้นำหลักคุณธรรมไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และนำไปเผยแพร่แก่ประชาชน อีกทั้งยังเป็นภารกิจที่ช่วยในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญด้วย

๓.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์

ความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา เป็นประโยชน์ ทันท่วงที และครบถ้วนสมบูรณ์ ดังกล่าวนี ในหัวข้อว่า “หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์” จึงเป็นการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารการคณะสงฆ์ในรูปแบบ “การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง” ดังนี้

การประชุม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาร่วมปรึกษาหารือหรือกระทำการกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งนอกจากจะทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจตรงกันแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์อื่นอีกหลายประการ ดังนี้

- ๑) เพื่อให้คำแนะนำแก่สมาชิกโดยผู้บริหารหรือหัวหน้ากลุ่มหรือผู้เชี่ยวชาญ
- ๒) เพื่อให้มีการตัดสินใจหรือเจรจาตกลง โดยใช้ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมประชุม
- ๓) เพื่อประสานงานระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือฝ่ายต่างๆ
- ๔) เพื่อระดมความคิดเป็นการสร้างสรรค์
- ๕) เพื่อประหยัดเวลาในการตัดสินใจสั่งการ
- ๖) เพื่อกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน
- ๗) เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนข้อมูลข่าวสาร
- ๘) เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของบุคลากร^{๗๔}

พระพุทธเจ้าดำรัสให้เห็นถึงความสำคัญของการประชุมไว้ในมหาปริณิพพานสูตร คือ อปรินิยธมม^{๗๕} ได้แก่ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญเพียงฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งทรงกล่าวถึงการปกครองของแคว้นวัชชี อันเป็นแคว้นที่อุดมสมบูรณ์ ราษฎรมีความเป็นอยู่อย่างสงบสุข เพราะผู้ปกครองแคว้นนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ปกครอง ซึ่งใจความแห่งพระสูตรดังกล่าว ความว่า

ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ราชานแห่งแคว้นมคธ พระนามว่าชาตศัตถุเวเทหิบุตร มีพระประสงค์จะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชีรับสั่งว่า เราจะโค่นล้มพวกวัชชี ผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอำนาจพอย่างนี้ ให้พินาศย่อยยับ แล้วรับสั่งให้วัสสการพราหมณ์ผู้เป็นมหาอำมาตย์ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลให้ทรงทราบตามพระราชดำรัสดังกล่าว และให้จดจำคำพยากรณ์ของพระพุทธองค์มาถวายให้ทรงทราบด้วย^{๗๖}

^{๗๔}สมคิด บางโม, เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม, หน้า ๑๕๕.

^{๗๕}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖-๘๘.

^{๗๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑/๗๗.

เมื่อวัสสการพราหมณ์กราบทูลตามพระดำรัสของพระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหันไปตรัสถามพระอานนท์ที่กำลังถวายนานพัตถ์ว่า พวกวชิชียังถือมั่นในราชอุปทานิยธรรม ๗ ประการอยู่หรือไม่ เมื่อพระเถระกราบทูลว่า ยังถือปฏิบัติมั่นอยู่ จึงทรงพยากรณ์ว่า ตราบใดที่พวกวชิชียังถือปฏิบัติมั่นอยู่ ตราบนั้นพวกวชิชียะมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อม วัสสการพราหมณ์ฟังแล้วกราบทูลว่า พระเจ้าอชาตศัตรูไม่ควรไปปราบพวกวชิชียเลย นอกจากจะใช้อำนาจการทหารหรือไม่ว่าทำให้พวกวชิชียแตกความสามัคคีกัน แล้วทูลลากลับไป^{๗๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง หลักธรรมที่ชาววชิชียึดปฏิบัติเคร่งครัดตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ว่า อุปทานิยธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียว อยู่มี ๗ ข้อคือ

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พบปะปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน) โดยสม่ำเสมอ

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน

๓) ไม่ถือความอำเภोजาใครต่อความสะดวก บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว และถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม

๔) ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน พึงให้เกียรติ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก

๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปุชนิยสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ ระวังให้ดี และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี

๗) จัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน ทั้งเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก^{๗๘}

หลักอุปทานิยธรรมดังกล่าวนี้เริ่มต้นที่การหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์เพื่อปรึกษาหารือในกิจการอย่างสม่ำเสมอ โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม รับรู้ ข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ทันเหตุการณ์ และครบถ้วนสมบูรณ์

^{๗๗}ที่.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓๕/๑๒๒.

^{๗๘}Phraphromkhunaphon (P.A. Payutto), **A Constitution for living Buddhist Principles for a fruitful and harmonious life**, (Bangkok : Office of National Buddhism Press, 1997), p. 29.

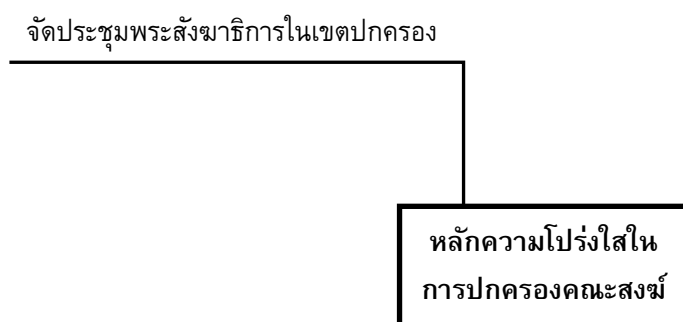
อนึ่ง สมัยพุทธกาล คณะสงฆ์ก็มีการประชุมสงฆ์กันเป็นประจำ โดยในทุกครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทเพื่อกำหนดขอบเขต กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ นโยบาย กรอบปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ พระองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ แล้วดำเนินการตามขั้นตอน คือ สอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น ซึ่งโทษของความประพฤตินั้น และชี้ประโยชน์ของการเว้นจากความประพฤตินั้น แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทท่ามกลางมติเห็นชอบของที่ประชุมสงฆ์ ทรงกระทำเช่นนี้จนเป็นแบบแผน จึงกล่าวได้ว่า ในสมัยพุทธกาลมีการประชุมกันเป็นประจำ

งานประชุมจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นส่วนที่จะทำให้งานบริหาร งานปกครอง ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ว่า ต้องมีการประชุมพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ปีละหนึ่งครั้ง ฝ่ายเลขานุการมีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้การประชุมได้ผล ตั้งแต่การแจ้งกำหนดประชุม จัดสถานที่ นัดผู้เกี่ยวข้องมาชี้แจง จัดทำวาระประชุม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือเตรียมเอกสารประกอบการประชุม อย่าให้ประชุมมือเปล่าเด็ดขาด ถ้าจะประชุมเรื่องอะไร กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งในเรื่องนั้นๆ ว่าอย่างไร ต้องนำมาแจกที่ประชุม มิฉะนั้นแล้ว จะทำให้การพิจารณาผิดกฎ ระเบียบ หรือคำสั่ง เช่นเดียวกับในการประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่องแต่ละเรื่องที่เสนอเข้าประชุมคณะรัฐมนตรี เลขานุการคณะรัฐมนตรีจะตรวจอย่างละเอียด ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเงินต้องถามไปที่กระทรวงการคลังก่อนว่าเรื่องนี้กระทรวงการคลังมีมติว่าอย่างไร ถ้าเป็นเรื่องงบประมาณต้องถามไปที่สำนักงบประมาณ ถ้าทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าควรเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงจะได้เสนอเข้าที่ประชุม^{๗๙}

สรุปได้ว่า การประชุม เป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การบริหารงานปกครองดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีการปรึกษาหารือ ให้ข้อมูล เปิดรับความคิดเห็น วางแผนร่วมกัน นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นผลจากการร่วมกันประชุม ส่วนการประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง เป็นการปฏิบัติตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคม ที่กำหนดว่าต้องมีการประชุมพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ อย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อพบปะปรึกษาหารือ กิจกรรมงานร่วมกัน ดังกล่าวนี เป็นไปตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของการประชุมไว้ในมหาปริณิพพานสูตร หัวข้อธรรมว่า อปรินิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญเพียงฝ่ายเดียว โดยเริ่มต้นที่การหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ตรงไปตรงมา ทันเหตุการณ์ ครบถ้วนสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์

^{๗๙}พระครูปลัดอาทิตย อดุทเทวี, “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔.

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การนำแนวคิดพื้นฐานของหลักความโปร่งใสมาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำหลักของการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ อย่างตรงไปตรงมาทันการณ์ และครบสมบูรณ์มาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ โดยมีหลักการอันเป็นสาระสำคัญ คือ การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๓

แผนภาพที่ ๓.๓ หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์^{๔๐}

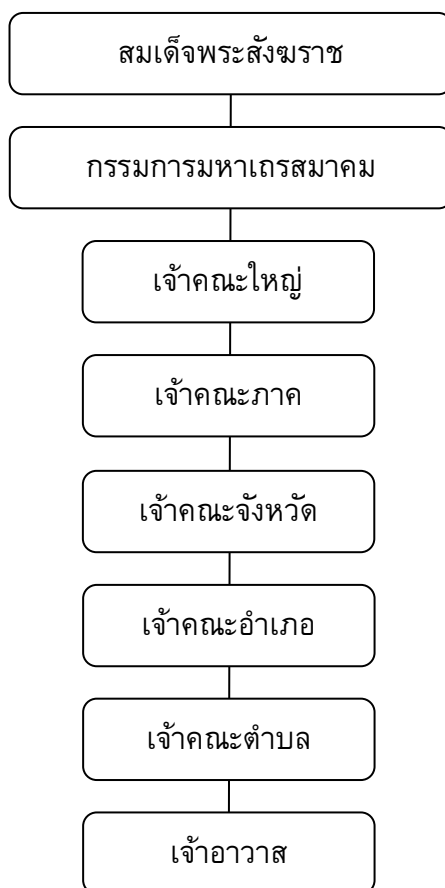
จากแผนภาพที่ ๓.๓ แสดงให้เห็นแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักความโปร่งใสซึ่งถือการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ อย่างตรงไปตรงมาทันการณ์ และครบถ้วนสมบูรณ์เป็นแนวคิดในการนำไปใช้ ด้วยการจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง ซึ่งถือเป็นภารกิจสำคัญอีกประการที่จะทำให้การบริหารงานปกครองดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่อง หลักการบริหารนิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญเพียงฝ่ายเดียว โดยหลักธรรมดังกล่าวนี้เริ่มต้นที่การหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์เพื่อปรึกษาหารือในกิจการอย่างสม่ำเสมอ เป็นประโยชน์ ทันเหตุการณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และเกิดการประสานกันทำงานระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง กล่าวได้ว่า การประชุม เป็นภารกิจของหลักความโปร่งใส เพราะมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ตรงไปตรงมา ส่วนการประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองที่ถือปฏิบัติอยู่ เป็นการปฏิบัติตามข้อกำหนดของมหาเถรสมาคมที่กำหนดว่าต้องมีการประชุมพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อพบปะปรึกษาหารือกิจการงานร่วมกัน

^{๔๐}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

๓.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจ ดังกล่าวนี ในหัวข้อว่า “หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์” นี้ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ หรือเรียกว่า “การแต่งตั้งพระภิกษุดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ” ดังนี้

การปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันได้จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสองส่วนด้วยกันคือ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค โดยทั้งสองส่วนนี้ได้มีอิสระจากส่วนกลาง นั่นคือ อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรปกครองสูงสุด โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขสงฆ์ ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๔

แผนภาพที่ ๓.๔ ลำดับชั้นของการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบัน^{๔๑}

^{๔๑}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๔๙.

ในส่วนของการปกครองส่วนภูมิภาคได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๔ เขตปกครอง อันได้แก่ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล โดยมีการคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ พร้อมทั้งได้กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการหรือปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้อีกด้วย โดยอำนาจหน้าที่ของการปกครองส่วนภูมิภาคนี้ได้มีกำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการจัดรูปแบบการปกครองเช่นนี้ ก็เพื่อกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) กำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการไว้ใน หมวด ๒ ข้อ ๖ ความว่า

พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามข้อ ๔ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้

- (๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- (๒) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
- (๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- (๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- (๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

- (๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- (๗) ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน^{๔๒}

ในการกำหนดคุณสมบัติในข้อ ๖ นี้ เป็นคุณสมบัติหลักของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่ว่าจะเป็นชั้นใดๆ ก็ตาม ให้ถือเอาคุณสมบัติตามข้อ ๖ นี้ เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้น และต้องพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ (๑) จนถึง (๗) นั้นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก^{๔๓}

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการส่วนภูมิภาค คือ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และที่ปรึกษาเจ้าคณะ มีระเบียบปฏิบัติอย่างชัดเจนใน กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

^{๔๒}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๘๕.

^{๔๓}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๑๙-๒๐.

ก. การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค

ในส่วนของการแต่งตั้งเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค มีระเบียบปฏิบัติอยู่ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ส่วนที่ ๒ ข้อ ๑๐ ถึง ข้อ ๑๓ ดังนี้

ข้อ ๑๐ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

- (๑) มีพรรษาพ้น ๒๐ และ
- (๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ
- (๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือ
- (๔) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชคณะชั้นเทพ หรือ
- (๕) เป็นพระราชคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙

ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) (๔) หรือ (๕) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๑๑ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๑๐ เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

ข้อ ๑๒ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะภาค ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๑๑ วรรคแรก มาใช้บังคับโดยอนุโลมรองเจ้าคณะภาค อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

ข้อ ๑๓ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะภาค หรือเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลมในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะภาคหรือรองเจ้าคณะภาคแล้วแต่กรณี พิจารณาแต่งตั้ง เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะใหญ่เพื่อทราบ^{๔๔}

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ) ได้อธิบายขยายความ การพ้นจากตำแหน่งของเลขานุการเจ้าคณะภาคและเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ไว้ว่า เลขานุการเจ้าคณะภาคพ้นจากหน้าที่ แยกได้เป็น ๒ คือ

- ๑) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้มีอำนาจแต่งตั้ง หมายถึง เจ้าคณะภาค ให้พ้นจากหน้าที่
- ๒) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้แต่งตั้ง (ตน) คือ เจ้าคณะภาค พ้นจากการเป็นเจ้าคณะภาค ซึ่งกำหนดไว้ในหมวด ๓ ว่าด้วยการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการแห่งภูกนี้

^{๔๔}กนก แสงประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๘๖-๘๗.

เลขานุการรองเจ้าคณะภาคพ้นจากหน้าที่ แยกได้เป็น ๒ คือ

๑) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้มีอำนาจแต่งตั้ง หมายถึง รองเจ้าคณะภาค ให้พ้นจากหน้าที่

๒) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้แต่งตั้ง (ตน) คือ รองเจ้าคณะภาค พ้นจากการเป็นรองเจ้าคณะภาค ซึ่งกำหนดไว้ในหมวด ๓ ว่าด้วยการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการแห่งกฎนี้^{๘๔}

ข. การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด

ในส่วนของการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด มีระเบียบปฏิบัติอยู่ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ส่วนที่ ๓ ข้อ ๑๔ ถึง ข้อ ๑๗ ดังนี้

ข้อ ๑๔ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่ง

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ

(๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ

(๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี

หรือ

(๔) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ ๑๕ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๑๔ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

ข้อ ๑๖ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัด ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๑๕ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๑๗ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดหรือเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะจังหวัดแล้วแต่กรณี พิจารณาแต่งตั้ง เลขานุการดังกล่าวในวรรคสอง พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ^{๘๖}

^{๘๔}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๘๖}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๘๗-๘๘.

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□) ได้อธิบายขยายความ การพ้นจากตำแหน่งของเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดและเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ไว้ว่า เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดพ้นจากหน้าที่ แยกได้เป็น ๒ คือ

- ๑) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้มีอำนาจแต่งตั้ง หมายถึง เจ้าคณะจังหวัดให้พ้นจากหน้าที่
- ๒) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้แต่งตั้ง (ตน) คือ เจ้าคณะจังหวัด พ้นจากการเป็นเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งกำหนดไว้ในหมวด ๓ ว่าด้วยการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการแห่งภูกนี้ เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดพ้นจากหน้าที่ แยกได้เป็น ๒ คือ
 - ๑) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้มีอำนาจแต่งตั้ง หมายถึง รองเจ้าคณะจังหวัด ให้พ้นจากหน้าที่

- ๒) พ้นจากหน้าที่ เพราะผู้แต่งตั้ง (ตน) คือ รองเจ้าคณะจังหวัด พ้นจากการเป็นรองเจ้าคณะจังหวัด ซึ่งกำหนดไว้ในหมวด ๓ ว่าด้วยการพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการแห่งภูกนี้^{๔๗}

ค. การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ

ในส่วนของการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ มีระเบียบปฏิบัติอยู่ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ส่วนที่ ๔ ข้อ ๑๘ ถึง ข้อ ๒๑ ดังนี้

ข้อ ๑๘ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

- (๑) มีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ
- (๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ
- (๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือ
- (๔) มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าคณะภาคอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๑๙ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๑๘ เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๒๐ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอ ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๑๘ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

^{๔๗}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๔๒-๔๓.

ข้อ ๒๑ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอหรือเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะอำเภอหรือรองเจ้าคณะอำเภอแล้วแต่กรณี พิจารณาแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคสอง พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากหน้าที่ เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อทราบ^{๔๔}

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□) ได้อธิบายขยายความ กำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ ไว้ว่า คุณสมบัติของเลขานุการของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ กำหนดตามคุณสมบัติพื้นฐานทั่วไปของพระสงฆ์ในข้อ ๖ ถึงแม้ว่าเลขานุการจะไม่ใช้ตำแหน่งพระสงฆ์ก็ตาม แต่งานที่ต้องสนองสำคัญและเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ จึงกำหนดคุณสมบัติตามคุณสมบัติของพระสงฆ์ ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นมาตรฐานของงานที่รับผิดชอบ^{๔๕}

ง. การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลและรองเจ้าคณะตำบล

ในส่วนของการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลและรองเจ้าคณะตำบล มีระเบียบปฏิบัติอยู่ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ส่วนที่ ๕ ข้อ ๒๒ ถึง ข้อ ๒๕ ดังนี้

ข้อ ๒๒ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

- (๑) มีพรรษาพ้น ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และ
- (๒) กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือ
- (๓) กำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือ
- (๔) เป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม

หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความรู้คุณสมบัติตาม (๒) (๓) หรือ (๔) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสม เจ้าคณะจังหวัดอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี โดยอนุมัติของเจ้าคณะจังหวัด

ข้อ ๒๓ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีความรู้คุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๒ เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

ข้อ ๒๔ ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบล ให้นำบทบัญญัติในข้อ ๒๓ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

^{๔๔}กนก แสงประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๘๘.

^{๔๕}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๕๐.

ข้อ ๒๕ พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติตามข้อ ๖ โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะตำบลพิจารณาแต่งตั้ง เลขานุการเจ้าคณะตำบล พ้นจากหน้าที่ ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือ ผู้แต่งตั้งพ้นจากหน้าที่

เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะ อำเภอฟเพื่อทราบ^{๙๐}

พระศรีศาสนวงษ์ (มีชัย วีรปญฺโ□) ได้อธิบายขยายความ การกำหนดให้มี รองเจ้าคณะตำบลได้ ไว้ว่า การกำหนดให้มีรองเจ้าคณะตำบลได้นั้น มีระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดจำนวนและเขตปกครองตำบล พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งประกาศในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๘๒ ตอนที่ ๗ ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๗ ในข้อ ๑๐ วรรคหนึ่ง ว่า ในตำบลเดียวกันที่มี วัดตั้งแต่ ๘ วัดขึ้นไป หรือหลายตำบลรวมกันมีวัดตั้งแต่ ๘ วัดขึ้นไป จะให้มีรองเจ้าคณะตำบล ๑ รูปก็ได้ เมื่อกล่าวตามระเบียบนี้ โดยเขตปกครองตำบลในปัจจุบัน จึงมีรองเจ้าคณะตำบลได้ รูปเดียวเท่านั้น และไม่มีข้อกำหนด หรือระเบียบให้รองเจ้าคณะตำบลมีเลขานุการได้ ทั้งตำแหน่ง พระครูสัญญาบัตรรองเจ้าคณะตำบลก็ไม่มี^{๙๑}

จ. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ในส่วนของการแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีระเบียบ ปฏิบัติอยู่ในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ.๒๕๔๑) ส่วนที่ ๖ ข้อ ๒๖ ถึง ข้อ ๓๓ ดังนี้

ข้อ ๒๖ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีก ส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๕ และ

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

ข้อ ๒๗ ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรอง เจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมด ไม่น้อยกว่า ๓ รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๖ แล้ว ให้ เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้ง

^{๙๐}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๘๙.

^{๙๑}พระศรีศาสนวงษ์ (มีชัย วีรปญฺโ□), อธิบายกฎหมายมหาเถรสมาคม, หน้า ๕๔.

ข้อ ๒๘ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๖ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

ข้อ ๒๙ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ

(๓) มีสมณศักดิ์

(ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

(ข) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวง

ชั้นตรี

ข้อ ๓๐ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ

(๓) มีสมณศักดิ์

(ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

(ข) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวง

ชั้นโท

(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตร

ที่มีนิตยภัต ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ข้อ ๓๑ ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๙ หรือข้อ ๓๐ แล้วแต่กรณี เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามข้อ ๒๙ หรือข้อ ๓๐ แล้วแต่กรณี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการตามความในวรรคต้น

ข้อ ๓๒ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๖ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม

ข้อ ๓๓ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม^{๕๒}

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ) ได้อธิบายขยายความ คำว่า “พระอารามหลวง” ไว้ว่า “วัดหลวง” หรือที่เรียกอย่างเป็นทางการว่า “พระอารามหลวง” ในปัจจุบันนี้ หมายถึง “วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเองก็ดี มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ทรงสร้าง หรือสร้างขึ้นหรือทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย”^{๕๓}

วัดหลวง หรือพระอารามหลวง ยังได้จัดแบ่งชั้นและชนิดตามลำดับความสำคัญดังนี้

๑) ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุพระบรมอัฐิ หรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มี ๓ ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร

๒) ชั้นโท ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สำคัญ หรือวัดที่มีเกียรติ มี ๔ ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร

๓) ชั้นตรี ได้แก่ วัดที่มีเกียรติ วัดประจำเมือง หรือวัดสามัญ มี ๓ ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ

และชนิดต่างๆ ของพระอารามหลวงดังกล่าว หมายถึง

๑) ราชวรวิหาร ได้แก่ พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

๒) วรวิหาร ได้แก่ พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาก็ดี แก่วัดเองก็ดี รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง ควรยกเป็นเกียรติยศจัดว่าเป็นวัดมีเกียรติ

๓) ราชวรมหาวิหาร ได้แก่ พระอารามชนิดราชวรวิหาร ที่เป็นพระอารามใหญ่โต และมีสิ่งก่อสร้างใหญ่โต

๔) วรมหาวิหาร ได้แก่ พระอารามชนิดวรวิหารที่เป็นพระอารามใหญ่โต และมีสิ่งก่อสร้างใหญ่โต

๕) สามัญ ได้แก่ พระอารามหลวงที่ไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ดังกล่าว^{๕๔}

^{๕๒}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๙๙-๙๑.

^{๕๓}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), อธิบายกฎหมายมหาเถรสมาคม, หน้า ๖๒.

^{๕๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔-๖๕.

จ. การแต่งตั้งที่ปรึกษาเจ้าคณะ

ในส่วนของการแต่งตั้งที่ปรึกษาเจ้าคณะ มีระเบียบปฏิบัติอยู่ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ส่วนที่ ๗ ข้อ ๓๔ ดังนี้

ข้อ ๓๔ การแต่งตั้งที่ปรึกษาเจ้าคณะตามข้อ ๒๙ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นไปตามนี้

พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และ รองเจ้าคณะตำบล ได้ปฏิบัติหน้าที่มาโดยเรียบร้อยจนมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ ให้ยกย่องเชิดชู เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะในชั้นนั้นๆ เว้นแต่ทุพพลภาพ หรือพิการ ถ้ายังมีความเหมาะสม หรือยังหา ผู้ดำรงตำแหน่งในชั้นนั้นๆ ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมจะพิจารณาให้ดำรงตำแหน่ง เดิมต่อไปอีกไม่เกิน ๓ ปี เฉพาะกรณี

ในการแต่งตั้งที่ปรึกษา ให้ผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม^{๔๕}

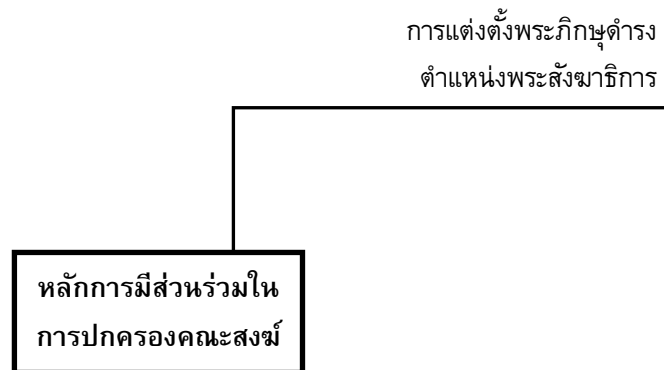
พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□) ได้อธิบายขยายความ คำว่า “สมควรยกย่อง เชิดชู” ในข้อ ๓๔ วรรคสอง ตอนกลาง ไว้ว่า ที่ว่า “หรือผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดเห็นสมควรยกย่อง เชิดชู” ในข้อนี้อย่าได้มองข้ามเป็นอันขาด เพราะบทบัญญัติให้อำนาจผู้บังคับบัญชาใกล้ชิด ถ้า เห็นสมควรยกย่องเชิดชูเจ้าคณะรูปใด ก็ให้อยู่ในดุลยพินิจของเจ้าคณะปกครองใกล้ชิดในชั้นนั้นๆ แม้อายุยังไม่ถึง ๘๐ ปีบริบูรณ์ก็ตามที่ สามารถเสนอยกขึ้นเป็นที่ปรึกษาได้ ขอเน้นว่า ในข้อความ นี้มีผลทางการปกครองเป็นอย่างมาก^{๔๖}

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการ ปกครอง โดยการคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองใน ระดับต่างๆ พร้อมทั้งได้กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการหรือปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ อีกด้วย ซึ่งการจัดรูปแบบการปกครองดังเช่นที่กล่าวนี้ก็เพื่อกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันดำเนินการ ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย และในการดำเนินสังฆกรรมต่างๆ ของภิกษุใน พระพุทธศาสนาต้องอาศัยความสามัคคีความพร้อมเพรียงกัน หรือการเข้ามีส่วนร่วมของพระภิกษุ สงฆ์เป็นประการสำคัญ สังฆกรรมนั้นจึงจะดำเนินไปได้และถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ข้อนี้ ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้มีการใช้หลักการมีส่วนร่วมเป็นปกติอยู่แล้วในการ บริหารการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่พุทธกาลจวบจนปัจจุบัน

^{๔๕}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๙๑.

^{๔๖}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโ□), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๗๔.

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การนำแนวคิดพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วมมาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำหลักของการเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจมาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ โดยมีหลักการอันเป็นสาระสำคัญ คือ การแต่งตั้งพระภิกษุดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๕

แผนภาพที่ ๓.๕ หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์^{๔๗}

จากแผนภาพที่ ๓.๕ แสดงให้เห็นแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมซึ่งถือการเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจ เป็นแนวคิดในการนำไปใช้ ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ หรือเรียกว่า การแต่งตั้งพระภิกษุดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ เป็นการคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ เพื่อกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะช่วยกันดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

^{๔๗}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

๓.๕ หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์

หลักความรับผิดชอบ หมายถึง รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุงแก้ไขได้ทันทีทั้งที่ ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า หลักความรับผิดชอบ หมายถึง ความรับผิดชอบในฐานะหน้าที่ทำอะไรแล้วต้องสนองตอบต่อสังคม มีองค์กรหน่วยงานพร้อมที่จะถูกตรวจสอบ มีหลักคุณธรรม แต่งตั้งโดยสุจริตเที่ยงธรรม มีอะไรต่าง ๆ มีถูกต้องชอบธรรม^{๙๙} ดังกล่าวนี ในหัวข้อว่า “หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์” จึงสามารถประมวลได้ ดังนี้

๓.๕.๑ การระงับอธิกรณ์

อธิกรณ์ หรือ อธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย หากไม่แก้ไขให้ยุติลงได้ ก็อาจทำให้ข้อขัดแย้งขยายวงกว้างออกไปกลายเป็นความแตกแยกกันเป็นฝักฝ่ายหรือเป็นลัทธินิกายไปในที่สุดได้^{๑๐๐}

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอธิกรณ์หรืออธิกรณ์แก่ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคราวภิกษุฉันนะเข้าข้างพวกภิกษุณีแล้ววิวาทกับพวกภิกษุ ชักชวนพวกภิกษุให้ไปเข้าข้างภิกษุณี โดยหลังจากที่ทรงสอบสวนและดำหนิภิกษุฉันนะแล้ว จึงทรงแสดงธรรมีกถารับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายถึง อธิกรณ์ทั้ง ๔ ประเภท^{๑๐๑} ดังนี้ คือ

๑) วิวาทาธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ วิวาทาธิกรณ์ เป็นใน

ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในกรณีนี้ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมวิวาทกันว่า

๑. นี้ธรรม นี้อธรรม
๒. นี้วินัย นีมิชวินัย
๓. นี้ตถาคตภาสิตไว้ ตรัสไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ภาสิตไว้ ไม่ได้ตรัสไว้
๔. นี้จรียวัตรที่ตถาคตได้ประพจน์มา นี้จรียวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพจน์มา
๕. นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
๖. นี้อาบัติ นี้อาบาติ
๗. นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก
๘. นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ

^{๙๙}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “พระพุทธศาสนากับหลักธรรมาภิบาล”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๕๐) : ๑๑.

^{๑๐๐}แสวง อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวีรยวัตรหรือภิกษุวิวัตร, หน้า ๖๔๓.

^{๑๐๑}ดูรายละเอียดใน วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๐-๓๓๑.

๙. นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่น การพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจ การด่าทอในเรื่องนั้นใจ เรียกว่า วิวาทาธิกรณ์

๒) อนุวาทาธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ เป็นไฉน

ภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง ในกรณีนี้ ภิกษุทั้งหลาย ย่อมโจทภิกษุด้วยศีลวิบัติ อาจารย์ วิบัติ ทุกฎวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ การโจท การกล่าวหา การฟ้องร้อง การประท้วง ความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความอุตสาหะโจท การตามเพิ่มกำลังให้ในเรื่องนั้น อันใด นี้เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ์

๓) อาปัตตาทิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ อาปัตตาทิกรณ์ เป็นไฉน

อาบัติทั้ง ๕ กอง ชื่อ อาปัตตาทิกรณ์ อาบัติทั้ง ๗ กอง ชื่อ อาปัตตาทิกรณ์

๔) กิจจาธิกรณ์

ในอธิกรณ์ ๔ อย่างนี้ กิจจาธิกรณ์ เป็นไฉน

ความเป็นหน้าที่ ความเป็นกรณีแห่งสงฆ์ใด คือ (๑) อปโลกนกรรม (๒) ญัตติกรรม (๓) ญัตติทุติยกรรม (๔) ญัตติจตุตถกรรม นี้เรียกว่า กิจจาธิกรณ์^{๑๐๑}

เกี่ยวกับ อธิกรณ์ หรือ อธิกรณ์ นี้ แสวง อุดมศรี ได้สรุปไว้ว่า อธิกรณ์ดังกล่าวนี้มี ๔ ประเภท คือ

๑) วิวาทาธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายวิวาทกันในเรื่องพระธรรมวินัย เช่น ภิกษุกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่าเป็นธรรม นี่เป็นวินัย ในขณะที่ภิกษุอีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่ามิใช่ธรรม นี่ไม่ใช่วินัย เป็นต้น

๒) อนุวาทาธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหากันในเรื่องศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทุกฎวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ

๓) อาปัตตาทิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหากันในเรื่องอาบัติ คือ อาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น

๔) กิจจาธิกรณ์ คือ เรื่องที่ภิกษุทั้งหลายมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องสังฆกรรม คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ว่าทำอย่างนี้ถูก ทำอย่างนั้นไม่ถูก เป็นต้น^{๑๐๒}

^{๑๐๑}วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๔/๓๓๑-๓๓๒.

^{๑๐๒}แสวง อุดมศรี, พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์, หน้า ๖๔๓.

อธิกรณ์อันเป็นข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุ ซึ่งอาจเป็นชนวนสู่ความแตกแยกนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสวิธีที่จะระงับ ยุติเหตุ ไว้เป็นสิกขาบทที่ ๒๒๑-๒๒๗ จากสิกขาบทของภิกษุ ทั้ง ๒๒๗ ข้อ หรือรวมเรียกว่า สมถะ

สมถะ คือ การสงบระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นให้หยุดนิ่ง ไม่ให้แพร่ขยายลุกลามออกไปจนกระทั่งดับหรือยุติลงได้อย่างแท้จริงตามกระบวนการแห่งพระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมถะดังกล่าวนี้มี ๗ ประเภท คือ

- ๑) สัมมุขาวินัย คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่พึงทำพร้อมหน้ากัน
 - ๒) สติวินัย คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ประกาศสมมติให้เป็นผู้ทรงศีล สมบูรณ์
 - ๓) อมูพหวินัย คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติ ขณะที่เปื้อนบ้าง
 - ๔) ปฏิญญาตกรณะ คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ดำเนินไปตามคำรับ สารภาพของจำเลย
 - ๕) ตัสสปาปิยสิกา คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการลงโทษแก่ผู้กระทำผิด
 - ๖) เยภุยยสิกา คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ยึดถือปฏิบัติตามเสียงข้างมาก
 - ๗) ตินวัตถการกะ คือ การระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการประนีประนอม^{๑๐๓}
- กล่าวได้ว่า อธิกรณ์สมถะ ก็คือ วิธีระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ อย่างข้างต้น โดยใช้สมถะ ทั้ง ๗ ประเภท มาเป็นรูปแบบในการระงับหรือตัดสินอธิกรณ์ให้ยุติลง เช่น

วิวาทาธิกรณ์ ย่อมระงับด้วยสมถะ ๒ คือ (๑) สัมมุขาวินัย (๒) เยภุยยสิกา บางที วิวาทาธิกรณ์ไม่อาศัยสมถะอย่างหนึ่ง คือ เยภุยยสิกา พึงระงับด้วยสมถะอย่างเดียว คือ สัมมุขาวินัย บางทีพึงตกลงกันได้^{๑๐๔} เป็นต้น

เมื่อเกิดอธิกรณ์ขึ้นจะพึงระงับให้ดับหรือยุติลงในที่ประชุมสงฆ์นั้นๆ หรือในกรณี ที่ที่ประชุมสงฆ์มีความไม่สะดวกด้วยเหตุบางอย่าง สงฆ์ก็จะเลือกภิกษุบางรูปในที่ประชุม นั้น ตั้ง เป็นคณะแล้วมอบเรื่องให้นำไปวินิจฉัย ครั้นปัจจุบัน พระภิกษุสามเณรอยู่ภายใต้การปกครอง ของมหาเถรสมาคม อันเป็นองค์กรการปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แบ่งเขตการปกครอง คณะสงฆ์เป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ในการนี้ได้มีการคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ไว้ตามลำดับชั้น

^{๑๐๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๓-๖๔๔.

^{๑๐๔}ดูรายละเอียดใน วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๓๑-๓๔๕.

ดังนั้น อำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการระบอบิกรณที่เกิดขึ้นจึงเป็นของพระสังฆาธิการ ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองในเขตนั้นๆ เมื่อดำเนินการเสร็จแล้วจึงรายงานคำวินิจฉัยไปยัง เจ้าคณะผู้ปกครองในลำดับที่สูงกว่าตนทราบ ซึ่งเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีลำดับสูงกว่า พึงมีหน้าที่ วินิจฉัยคำวินิจฉัยนั้น กระทำเช่นนี้เรื่อยไปตามลำดับชั้น

สรุปได้ว่า อภิกรณอันได้แก่อขัดแย้งที่เกิดแกภิกษุสงฆ์ในปกครองย่อมเป็น หน้าที่ความรับผิดชอบของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง พึงระบับให้ยุติลงในที่ ประชุมสงฆ์หรือคัดเลือกภิกษุที่เหมาะสมตั้งเป็นคณะเพื่อวินิจฉัยความตามลำดับชั้น ดังกล่าวนี เป็นหลักความรับผิดชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ที่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่การ งานได้อย่างทันท่วงที มีความเอาใจใส่ และกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา เพื่อมิให้อขัดแย้งนั้น นำไปสู่ความแตกแยกเป็นฝักฝ่ายหรือเป็นลัทธินิกายใดในที่สุด

๓.๕.๒ การวินิจฉัยลงนิกกรรม

กฎ ระเบียบ ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นผลจากการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของ มนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันมากขึ้น จำเป็นจะต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมขึ้น เพื่อการอยู่ ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข หากไม่แล้ว จะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายแก่สังคมนั้นๆ ได้ในระยะแรก อาจจะเป็นกฎระเบียบ กติกาของกลุ่ม ของหมู่บ้าน หรือชุมชน ก่อนพัฒนาขึ้นเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีและกฎหมายในที่สุด มนุษย์เป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ เพื่อจัดสังคมให้มีระเบียบ ขณะเดียวกัน ระเบียบทางสังคมเหล่านี้ก็สร้างสังคมมนุษย์ให้สมบูรณ์แบบใดในที่สุด ไม่เว้นแม้แต่พระภิกษุ สงฆ์ ก็ต้องมีกฎระเบียบให้ยึดถือปฏิบัติ ในสมัยพุทธกาล มาตรการทางวินัยที่พระพุทธองค์ทรง อนุญาตไว้ เพื่อให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือ สำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรม วินัยนั้น เรียกว่า นิกกรรม^{๑๐๔}

นิกกรรม แปลว่า การข่ม เป็นวิธีการลงโทษภิกษุตามพระธรรมวินัยเพื่อให้ เข็ดหลาบ นิกกรรม ใช้สำหรับลงโทษภิกษุผู้ทำเสียหาย เช่นก่อการทะเลาะวิวาทบาดหมาง ทำความ อื้อฉาว มีศีลวิบัติ ติเตียนพระรัตนตรัย เล่นคะนอง ประพฤติอนาจาร ลบล้างพระบัญญัติ ประกอบ มิจฉาชีพ เป็นต้น

นิกกรรม เป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เป็นสังฆกรรม ประเภทที่สงฆ์ใช้ลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัยหรือประพฤติดนไม่สมควรแก่ สมณสาธูป ซึ่งมีอยู่ ๖ วิธี คือ^{๑๐๖}

^{๑๐๔}ศาลาวัต, “นิกกรรม”, ข่าวสดรายวัน, (๙ มกราคม ๒๕๕๓) : ๒๙.

^{๑๐๖}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๒๓๑.

- ๑) ตัชชเนียรกรรม คือ วิธึลงโทษด้วยการตำหนิโทษไว้
- ๒) นิยสกรรม คือ วิธึลงโทษด้วยการถอดยศ ให้กลับไปเริ่มต้นใหม่ ทำให้หมดอำนาจหน้าที่
- ๓) ปัพพาชเนียรกรรม คือ วิธึลงโทษด้วยการขับไล่ออกไปจากหมู่คณะหรือจากวัด
- ๔) ปฏิสารณิเยกรรม คือ วิธึลงโทษด้วยการให้ระลึกถึงอุปการคุณของผู้อื่นหรือให้ไปขอขมาโทษ
- ๕) อุกเขปนียกรรม คือ วิธึลงโทษด้วยการห้ามอยู่ร่วม ห้ามฉันร่วมกับภิกษุทั้งหลายทั่วไป
- ๖) ตัสสาปาปิยสิกากรรม คือ วิธึลงโทษด้วยการพิจารณาตามความเหมาะสมหรือควรที่จะเพิ่มโทษอีก

ปัจจุบัน อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๘ และมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิกหกรรม เพื่อเป็นมาตรการลงโทษแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในกรณีความผิดที่ร้ายแรง หรือ ครุกาบัติ ซึ่งมีวิธีพิจารณาวินิจฉัยลงนิกหกรรม หลักทั่วไป ดังระบุไว้ในมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) หมวด ๓ ส่วนที่ ๑ ข้อ ๒๓ ถึง ข้อ ๒๗ ดังนี้

ข้อ ๒๓ การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมมี ๓ ชั้น คือ

- (๑) ชั้นต้น
- (๒) ชั้นอุทธรณ์
- (๓) ชั้นฎีกา

ข้อ ๒๔ การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นต้นให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นตามกำหนดไว้ในลักษณะ ๒ แล้วแต่กรณี

ข้อ ๒๕ การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิกหกรรมชั้นอุทธรณ์ ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งมีอันดับดังต่อไปนี้

(๑) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะอำเภอเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัดเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัดให้เจ้าคณะภาคพิจารณาเลือกเจ้าคณะจังหวัดในภาคเดียวกันเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๒) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค และรองเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาคให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกเจ้าคณะภาคในหนเดียวกันเข้าร่วมอีก ๑ รูป

(๓) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะภาคเป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะใหญ่และเจ้าคณะภาคในหนั้น ที่มีได้เข้าร่วมในการพิจารณาชั้นต้น ซึ่งเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเลือกอีก ๒ รูป

(๔) ถ้าเป็นกรณีอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาชั้นต้นซึ่งมีเจ้าคณะใหญ่เป็นหัวหน้า ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ข้อ ๒๖ การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมชั้นฎีกา ให้เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม

ข้อ ๒๗ คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในกรณีพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใด ให้เป็นอันถึงที่สุด^{๑๐๗}

การลงนิคหกรรมนี้ เป็นมาตรการทางวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระวินัยนั้น แต่ในบางกรณีแห่งความผิดและบทลงโทษ นอกจากมีโทษทางพระวินัยแล้ว ยังมีโทษทางอาญาแผ่นดินด้วย ดังเช่น

เรื่องปลอมบวช

โทษตามประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการปลอมบวช

ตามประมวลกฎหมายอาญาส่วนที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางศาสนาและวัตถุในทางศาสนา “มาตรา ๒๐๘ ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุสามเณร นักพรต หรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อวาทนเป็นบุคคลเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ^{๑๐๘} ตามมาตรานี้ พอละสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑) เจตนาที่กระทำการไปเพื่อให้คนอื่นเชื่อถือเป็นเช่นนั้น

๒) แต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ

๓) เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อวาทนเป็นบุคคลเช่นนั้น

๔) การปลอม

^{๑๐๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๑๐๘}ประวิณวัชร อิศรางกูร ณ อยุธยา, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายอาญา ปรับปรุงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๔๒), หน้า ๕๗๘.

ลักษณะของการปลอมบวช

ลักษณะของการปลอมนี้แยกได้ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง หมายถึงเอาผ้าเหลืองมานุ่งห่ม คือบวชเองโดยไม่มีพระอุปัชฌาย์บวชให้ และลักษณะที่สอง หมายถึง ผู้ที่ได้ทำการบรรพชาอุปสมบทถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย แต่ต่อมาได้ประพฤติล่วงละเมิดอาบัติร้ายแรงคือปาราชิกข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ แต่ไม่ละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต หรือลาสิกขาไปแล้ว เพราะต้องโทษอาบัติปาราชิก แล้วมาขอบวชใหม่โดยปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์^{๑๐๘}

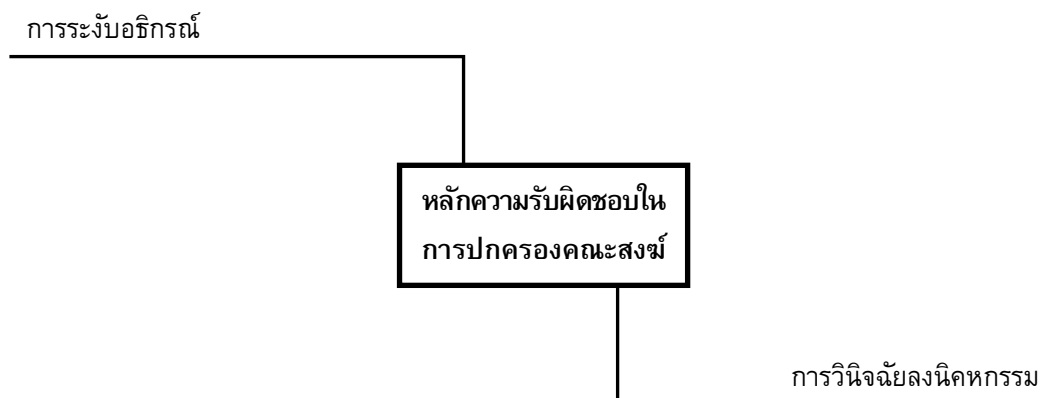
โทษของการปลอมบวช

โทษของการปลอมบวชตามลักษณะที่หนึ่ง มีบทลงโทษตามกฎหมายมาตรา ๒๐๘ ผู้ใดกระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ส่วนการปลอมบวชตามลักษณะที่สอง มีโทษตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๔๔ ว่า ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องอาบัติปาราชิกมาแล้ว ไม่ว่าจะมีความวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

สรุปได้ว่า การลงนิคหกรรม เป็นมาตรการทางวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเพื่อให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระวินัยนั้น เป็นกิจที่พึงทำอย่างหนึ่งของผู้ปกครองหมู่คณะ เป็นคำคู่กับปักเคหะคือการยกย่อง ทั้งสองอย่างนี้เป็นเครื่องมือในการปกครอง มีความสำคัญเท่าๆ กัน ทั้งนี้เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งสงฆ์ เมื่อมีผู้ประพฤติมิชอบสมควรแก่อนิคหกรรม ผู้ปกครองหมู่คณะมีหน้าที่รับผิดชอบปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด สุจริต และเที่ยงธรรม ดังนั้น การวินิจฉัยลงนิคหกรรม จึงเป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของผู้ปกครองหมู่คณะที่จะต้องให้ความเอาใจใส่และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตามหลักแห่งความรับผิดชอบ นั่นเอง

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การนำแนวคิดพื้นฐานของหลักความรับผิดชอบมาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำหลักของความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานพร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันที่ที่ ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหามาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ ๒ ประการคือ ๑) การระงับอธิกรณ์ และ ๒) การวินิจฉัยลงนิคหกรรม ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๖

^{๑๐๘}กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๒๓๒.

แผนภาพที่ ๓.๖ หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์^{๑๑๐}

จากแผนภาพที่ ๓.๖ แสดงให้เห็นแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักความรับผิดชอบซึ่งถือความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันทั่วทั้งที่ ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา เป็นแนวคิดในการนำไปใช้ได้ ๒ ประการ คือ

๑) การระงับอธิกรณ์

อธิกรณ์ คือ ข้อขัดแย้งที่เกิดแก่ภิกษุสงฆ์ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง พึงระงับให้ยุติลงในที่ประชุมสงฆ์หรือคัดเลือกภิกษุที่เหมาะสมตั้งเป็นคณะเพื่อวินิจฉัยความตามลำดับชั้น ซึ่งความรับผิดชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง ที่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานอย่างทันทั่วทั้งที่ เอาใจใส่ และกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา เพื่อมิให้ข้อขัดแย้งนั้น นำไปสู่ความแตกแยกได้

๒) การวินิจฉัยลงนิคหกรรม

มาตรการทางวินัยที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้เพื่อให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย เครื่องมือทางการปกครองดังกล่าวนี้เรียกว่านิคหกรรม การวินิจฉัยลงนิคหกรรมเป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของผู้ปกครอง หมู่คณะที่จะต้องให้ความเอาใจใส่และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา อย่างเคร่งครัด สุจริต และเที่ยงธรรม ทั้งนี้เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งสงฆ์

^{๑๑๐}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

๓.๖ หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์

หลักความคุ้มค่า หมายถึง ตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัดและคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม ดังที่ พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงคล) กล่าวว่า “ให้มีประสิทธิภาพสูง (High Efficiency) คือให้ได้ประสิทธิผล (Effectiveness) สูง ด้วยค่าลงทุน (Investment) ที่ต่ำ คือ ด้วยกำลังทรัพยากร ทั้งกำลังคน และกำลังเงินเป็นค่าใช้จ่าย และเวลาที่คุ้มค่า”^{๑๑๑} ดังกล่าวนี ในหัวข้อว่า “หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์” นี้ จึงประมวลได้ในประเด็นว่า “การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน” ดังนี้

การบริหารงานในทุกองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยสมาชิกหรือทรัพยากรมนุษย์เป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่างๆ ให้ดำเนินไปตามแผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ทรัพยากรมนุษย์จึงถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดขององค์กรในบรรดาปัจจัยชั้นพื้นฐานทั้งหมด^{๑๑๒} แต่ในขณะเดียวกันทรัพยากรมนุษย์อาจจะถูกมองข้ามและไม่มีการเอาใจใส่เท่าที่ควร เช่น ขาดการฝึกอบรม หรือมีการคัดเลือกและสรรหาจากแหล่งที่ไม่มีคุณภาพ จึงก่อให้เกิดปัญหาขึ้น เพราะฉะนั้นผู้บริหารที่ดีจึงควรที่จะทำหน้าที่สรรหาและคัดเลือกพนักงานให้เหมาะสมกับตำแหน่งและหน้าที่ที่ต้องการ (Put the Right Man on the Right Job)^{๑๑๓}

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management) หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือก และบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนาธำรงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีในการทำงาน^{๑๑๔}

การสรรหาบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งหรืองานที่มอบหมาย มีระบบการสรรหาอยู่ ๒ ระบบ ดังนี้

^{๑๑๑}พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๐๓.

^{๑๑๒}ศาสตราจารย์สุชาติ, Management การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี พี ไชเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๖.

^{๑๑๓}ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ (Organization and Management), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๗.

^{๑๑๔}พิชัย ผกาทอง, เอกสารประกอบคำบรรยายรายวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐), หน้า ๑-๒.

๑) ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) เป็นการสรรหาบุคคลเข้าทำงานโดยไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับความรู้ความสามารถว่าเหมาะสมกับงานหรือไม่ เพียงแต่เห็นว่าเป็นพรรคพวกกัน วิธีนี้จะทำให้ขวัญของคนในองค์กรเสีย ไม่มีความเชื่อมั่นในการทำงานในองค์กร จึงทำให้ความจงรักภักดีต่อองค์กรมีน้อย วิธีนี้อาจเรียกว่า “การใช้เส้นสาย”

๒) ระบบคุณธรรม (Merit System) เป็นการสรรหาบุคคลเข้าทำงานโดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และปัจจัยอื่นๆ เข้ามาช่วยในการตัดสินใจ โดยอาศัยเครื่องมือในการวิเคราะห์ เช่น การวิเคราะห์งาน (Job Analysis) การประเมินค่าของงาน (Job Evaluation) เป็นต้น^{๑๑๔}

จากระบบการสรรหาทั้ง ๒ ประเภทนี้ กล่าวได้ว่า ระบบคุณธรรม (Merit System) จึงจะเป็นระบบที่สามารถสรรหาบุคคลที่เข้าทำงานได้อย่างเหมาะสมกับงานอย่างแท้จริง เนื่องจากการพิจารณาคัดเลือกจากความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคล มิใช่เป็นการใช้เส้นสาย เล่นพรรคเล่นพวก โดยไม่พิจารณาถึงความเหมาะสมใดๆ

อนึ่ง ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์มาก ทรงมอบงานโดยจัดคนได้ตรงกับงาน ดังที่ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา คือ ผู้บริหารสูงสุดในองค์กรพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นธรรมราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^{๑๑๖} พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสาวิบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา รับผิดชอบงานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้าย รับผิดชอบด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือ ผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่างๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญการด้านธุดงค์ พระปุนณเณรมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญการด้านการแสดงธรรม ภิกษุณีปฏาจาราเป็นผู้ชำนาญด้านวินัย จิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญการด้านแสดงธรรม^{๑๑๗} การแต่งตั้ง “เอตทัคคะ”^{๑๑๘} นี้เป็นตัวอย่างของการกระจายอำนาจและการใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา^{๑๑๙}

^{๑๑๔}ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ (Organization and Management),

หน้า ๑๘๓.

^{๑๑๖}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๕.

^{๑๑๗}อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๖/๓๐.

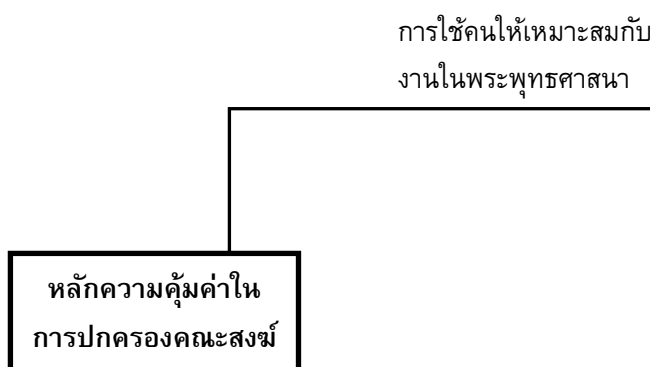
^{๑๑๘}ตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าประกาศยกย่องคุณของพระภิกษุทั้งหลายว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหมดในด้านนั้นๆ ซึ่งทรงแต่งตั้งตามความชำนาญของสาวกแต่ละท่านที่ได้บำเพ็ญมาเป็นเวลาช้านาน

^{๑๑๙}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

การแต่งตั้งเอตทัคคะของพระพุทธเจ้า เมื่อวิเคราะห์โดยหลักการและเหตุผลแล้ว จะพบว่า ทรงพิจารณาแต่งตั้งตามความเหมาะสมจากคุณสมบัติในด้านความรู้ความสามารถส่วนบุคคล มิได้ทรงพิจารณาจากคุณสมบัติทางวัยวุฒิ หรือชาติวุฒิ

สรุปได้ว่า ทรัพยากรบุคคล หรือ มนุษย์ ถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุดขององค์การทุกองค์การ เพราะฉะนั้นผู้บริหารหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองที่ดีพึงสรรหาและคัดเลือกให้ได้บุคคลที่เหมาะสมกับตำแหน่งและหน้าที่ที่ต้องการ โดยสรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในการทำงานนั้นๆ อย่างแท้จริง ให้เหมาะสมกับงานที่ต้องการมอบหมาย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์มาก ทรงใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา โดยทรงพิจารณาจากความชำนาญการของบุคคลผู้รับภาระด้านงานต่างๆ เช่น ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรรับผิดชอบงานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะรับผิดชอบด้านบริหาร เป็นต้น ส่วนผู้บริหารหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองที่ไม่สามารถทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์การเป็นไปด้วยความเรียบร้อยหรือไม่ครบถ้วนในสิ่งที่ควรทำ มักประสบปัญหาต่างๆ มากมาย ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสีย สิ้นเปลืองทรัพยากรทางการบริหารและเวลาไปโดยไม่คุ้มค่าหรือไม่เกิดประโยชน์กับส่วนรวมอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การนำแนวคิดพื้นฐานของหลักความคุ้มค่ามาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ เป็นการนำหลักของความตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัดและคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมมาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ โดยมีสาระสำคัญ คือ การใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓.๗

แผนภาพที่ ๓.๗ หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์^{๑๒๐}

^{๑๒๐}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากแผนภาพที่ ๓.๗ แสดงให้เห็นแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักความคุ้มค่าซึ่งถือความตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัดและคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมมาเป็นแนวคิดในการนำไปใช้ ด้วยการใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์ถือเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีคุณค่าที่สุด ดังนั้น ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองพึงสรรหาและคัดเลือกให้ได้บุคคลที่เหมาะสมกับงานในหน้าที่ที่ต้องการ โดยใช้ระบบคุณธรรมในการสรรหาบุคคลที่เข้าทำงาน เนื่องจากการพิจารณาคัดเลือกจากความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลอย่างแท้จริง เป็นการตัดปัญหาความสูญเสีย สิ้นเปลืองทรัพยากรทางการบริหารและเวลาไปโดยไม่คุ้มค่าหรือไม่เกิดประโยชน์กับส่วนรวมอย่างแท้จริง

๓.๗ สรุปวิเคราะห์

จากที่ได้กล่าวถึง แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เห็นได้ว่า สามารถนำแนวคิดธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า มาใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ได้ เนื่องจากหลักการของพระพุทธศาสนาใช้ระบบคุณธรรมเป็นเครื่องนำ เช่นเดียวกับแนวคิดของธรรมาภิบาลที่เป็นรูปแบบของการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยเชื่อมโยงกับหลักการแห่งพระพุทธศาสนา และบูรณาการเพื่อนำไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ สรุปแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์^{๑๒๑}

หลักธรรมาภิบาล		แนวทางการนำมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	การบูรณาการใช้ในทางปฏิบัติ
หลักการ	แนวคิด		
หลักนิติธรรม	ความมีกฎหมายเป็นใหญ่ และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกัน	พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์	ไม่บัญญัติกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ขัดต่อพระธรรมวินัย
		ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งมหาเถรสมาคม	ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และระเบียบ ข้อบังคับอื่น ที่บัญญัติขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
		ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ	การกำหนดโทษผู้ล่วงละเมิดพระวินัยตามพระบัญญัติ และพิจารณาจากกฎหมายอื่นๆ ด้วย ในการปรับโทษ นั้นๆ ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติที่มี ไม่สามารถเอาผิดใน ข้อที่มีได้มีการบัญญัติไว้ หรือย่อยลงมาเอาผิดได้
หลักคุณธรรม	การนำหลักธรรมะมาใช้ในการ บริหารการปกครอง รวมถึง หนุนจูงให้ทุกฝ่ายใช้หลัก ธรรมะในการบริหารงาน ปกครอง	ปกครองโดยธรรม (ธรรมาธิปไตย)	ยึดธรรมคือความถูกต้อง หลักการ กฎ กติกาที่ชอบ ธรรม เป็นบรรทัดฐาน
		ใช้หลักธรรมะในการปกครอง	นำหลักธรรมะ อาทิ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม ฯลฯ มาใช้ในการบริหารงานปกครอง
		รณรงค์ให้นำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน	อบรมพระสังฆาธิการให้มีความรู้สามารถนำหลัก คุณธรรมไปเผยแพร่สู่สาธุชนได้

^{๑๒๑}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

หลักธรรมาภิบาล		แนวทางการนำมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	การบูรณาการใช้ในทางปฏิบัติ
หลักการ	แนวคิด		
หลักความโปร่งใส	การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ทันการณ์ ตรงไปตรงมา และครบถ้วนสมบูรณ์	สร้างเวทีสำหรับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร	จัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง เพื่อให้ข้อมูล เปิดรับความคิดเห็น วางแผนร่วมกัน นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
หลักการมีส่วนร่วม	การเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมรับรู้และตัดสินใจ	กระจายอำนาจในการปกครอง	คัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ เพื่อกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบไปยังพระภิกษุรูปอื่นๆ ที่มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์
หลักความรับผิดชอบ	รับผิดชอบต่อการทำงาน พร้อมปรับปรุงแก้ไขได้ ทันทีทันที่	พร้อมแก้ไขข้อขัดแย้งและยุติปัญหาที่เกิดแก่หมู่สงฆ์	ระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นอย่างทันที่แห่งที่ เอาใจใส่ และกระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหา เพื่อมิให้ข้อขัดแย้งนั้น นำไปสู่ความแตกแยกได้
			วินิจฉัยลงนิคหกรรมแก่ผู้กระทำผิด ด้วยความใสใจ ไม่ทอดทิ้ง
หลักความคุ้มค่า	ตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัดและคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม	ใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา	สรรหาและคัดเลือกบุคลากรที่เหมาะสมกับงานในหน้าที่ โดยใช้ระบบคุณธรรมในการสรรหา พิจารณาคัดเลือกจากความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลอย่างแท้จริง

จากตารางที่ ๓.๑ แสดงให้เห็นแนวทางการนำธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ได้ครบทั้ง ๖ องค์ประกอบ ดังนี้

๑) หลักนิติธรรม คณะสงฆ์ถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายบังคับใช้ เพื่อวางระเบียบแบบแผนในการปกครองคณะสงฆ์ แต่กฎหมายเหล่านั้นก็บัญญัติขึ้นโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

๒) หลักคุณธรรม คณะสงฆ์นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารการปกครอง รวมถึงการรณรงค์ให้มีการนำคุณธรรมไปใช้และเผยแพร่สู่สาธารณชน

๓) หลักความโปร่งใส คณะสงฆ์มีการประชุมกันเป็นนิตยเพื่อเปิดเผยข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ทันเหตุการณ์ ให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

๔) หลักการมีส่วนร่วม คณะสงฆ์เปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ

๕) หลักความรับผิดชอบ คณะสงฆ์มีการระงับอธิกรณ์สงฆ์และวินิจัยลงนิคหกรรมด้วยความรับผิดชอบ ใส่ใจต่อปัญหา แก้ไขได้ทันที่ และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา

๖) หลักความคุ้มค่า คือ คณะสงฆ์พิจารณาเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา จากความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของบุคคล เพื่อป้องกันความสูญเสียทรัพยากรทางการบริหารและเวลาไปโดยไม่คุ้มค่า

จากการศึกษา ผู้วิจัยจึงพบว่า แนวทางในการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เกิดจากแนวคิดที่สอดคล้องกันของธรรมาภิบาลและหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาลมีหลักคุณธรรมเป็นองค์ประกอบ และหลักการของพระพุทธศาสนาก็ใช้ระบบคุณธรรมเป็นเครื่องนำ เมื่อวิเคราะห์โดยภาพรวมจึงพบแนวทางในการนำธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ได้ครบทั้ง ๖ องค์ประกอบ แม้หลักธรรมาภิบาลจะรับต้นแบบมาจากประเทศตะวันตก แต่ด้วยคุณสมบัติเฉพาะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สามารถวิวัฒนาการไปตามรูปแบบของการปกครองฝ่ายบ้านเมืองได้โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องตามพระธรรมวินัย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ราชัน อนุวตติต” ^{๑๒๒} เป็นการแสดงเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงเข้าใจถึงความจำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนวิธีการและรูปแบบของการปกครองเพื่อให้มีความสอดคล้องกับปัญหา สภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และแม้พระพุทธองค์จะทรงอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้คล้อยตามพระราช” ^{๑๒๓} ซึ่งหมายถึง อนุญาตให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองได้ หากแต่การอนุวัตครั้งนี้จะต้องไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย เช่น อาจจะปรับรูปแบบของการพิจารณาคดี หรือรูปแบบของการนุ่งห่มให้สอดคล้องตามวัฒนธรรมได้ เพื่อไม่ให้เป็นการเก้อเขินในเลาเข้าสู่สังคม เช่น เมื่อเวลาไป

^{๑๒๒}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘๖/๒๕๓.

^{๑๒๓}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๖/๒๕๕.

แสดงธรรมเทศนา เป็นต้น จากแนวคิดดังกล่าวนี้ จิรโชค (บรรพต) วีระสย และคณะ ก็มีแนวคิดเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผู้วิจัย ดังที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ในด้านการสร้างระบบคิด และมีวิวัฒนาการในด้านการปกครองที่เป็นรูปแบบค่อนข้างชัดเจน โดยมีองค์กรการปกครองที่เป็นระบบ มีมาตรฐานและมีความยืดหยุ่นในแง่ที่สามารถจะปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์ให้เข้ากับสภาพของสังคม”^{๑๒๔} และสอดคล้องกับกระแสการปกครองที่อยู่ในบริบททางสังคมได้อย่างหลากหลาย เช่น การนำเอารูปแบบการปกครองของรัฐต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมอินเดียมาประยุกต์ใช้เป็นรูปแบบการปกครองของสงฆ์ เป็นต้น

^{๑๒๔}ดูรายละเอียดใน จิรโชค (บรรพต) วีระสย และคณะ, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๓-๑๘๖.

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสุธมฺโม)

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสุธมฺโม)” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) และรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้มุมมองเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสุธมฺโม) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนที่เหมาะสม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๗ รูป/คน โดยจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ ได้แก่

(๑) พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสุธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕

(๒) พระสังฆาธิการผู้สนองงานการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จำนวน ๑๒ รูป

กลุ่มที่ ๒ คฤหัสถ์ ได้แก่

(๑) รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(๒) ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในคณะสงฆ์ภาค ๑๕

จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการศึกษาจากเอกสารข้อมูลต่างๆ และการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) สามารถนำเสนอในประเด็นต่างๆ ไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๔.๑ สังเขปประวัติ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสสุธมฺโม)

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครอง

๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง

๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใสในการปกครอง

๔.๕ การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง

๔.๖ การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครอง

๔.๗ การประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่าในการปกครอง

๔.๘ สรุปวิเคราะห์

๔.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมฺโม)

ประวัติโดยสังเขปของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมฺโม) น.ธ.เอก, ป.ธ. ๙, ศศ.บ., พธ.ม., พธ.ด., เจ้าคณะภาค ๑๕ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม มีดังนี้

พระธรรมปริยัติเวที มีนามเดิมว่า สุเทพ นามสกุล บุษบก เกิดวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ โยมบิดาชื่อน คุณพ่อบัว บุษบก โยมมารดา ชื่อคุณแม่ตุ้ย บุษบก ภูมิลำเนาเดิมอยู่บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลบ้านปราโมทย์ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม^๑

อุปสมบทเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ วัดปราโมทย์ ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมี พระวิกรมมุนี (ผล อุปติสฺส) วัดปราสาททอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์เล้ง ปทีโป วัดปราโมทย์ จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระครูสมุทรจันทร์ วัดปราโมทย์ จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นพระอนุสาวนาจารย์^๒

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนปราโมทย์ พิศอาดราษฎร์บำรุง จังหวัดสมุทรสงคราม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกมัธยมศึกษา สอบชั้นมัธยมศึกษาโทได้ ในสำนักเรียนวัดปราสาททอง จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกมัธยมศึกษา สอบชั้นมัธยมศึกษาเอกได้ ในสำนักเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ ในสำนักเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ (รุ่นฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี) และในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้รับปริญญาเกิตติมศักดิ์จาก ๒ สถาบัน คือ ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ (ศศ.บ.) จากสถาบันราชภัฏนครปฐม และใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตเกิตติมศักดิ์ (พธ.ด.) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๓

^๑วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชา แต่งตั้งเจ้าคณะภาค ๑๕, (กาญจนบุรี : สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๖๓.

^๒พระเทพปริยัติมุนี (สุเทพ ฝุสุสธมฺโม), หกสิบเทศนา หกสิบพรรษา, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธีสหภาพการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ก-ง.

^๓สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

งานด้านการปกครอง^๔

พ.ศ.๒๕๑๕	ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ดูแลพระอุโบสถ สำนักอุปาสิกาและคิษย์วัด บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์
พ.ศ.๒๕๑๘	เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พ.ศ.๒๕๒๐	เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร ตามพระบัญชาฯ ที่ ๒๘/ ๒๕๒๐
พ.ศ.๒๕๒๗	ได้รับการแต่งตั้งเป็นเลขานุการวัดพระปฐมเจดีย์
พ.ศ.๒๕๓๐	เป็นพระอุปัชฌาย์
พ.ศ.๒๕๓๕	ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร
พ.ศ.๒๕๓๖	ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร พระบัญชาฯ ที่ ๑/๒๕๓๖ (ลงวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖)
พ.ศ.๒๕๔๔	เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๕ พระบัญชาฯ ที่ ๑/๒๕๔๔ (ลงวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๔)
พ.ศ.๒๕๔๔	เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาค ๑๕ ตามคำสั่งเจ้าคณะหนใหญ่กลาง ที่ ๑/๒๕๔๔ (ลงวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๔)
พ.ศ.๒๕๔๔-ปัจจุบัน	เป็นเจ้าคณะภาค ๑๕ ปกครองคณะสงฆ์ในเขต ๔ จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ สมัยที่ ๑ ตามพระบัญชาฯ ที่ ๓/๒๕๔๔ (ลงวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๔) สมัยที่ ๒ ตามพระบัญชาฯที่ ๑๕ / ๒๕๔๕ ^๕ (ลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๕)

^๔วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร, ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชาฯ แต่งตั้งเจ้าคณะ
ภาค ๑๕, หน้า ๖๕-๖๖.

^๕สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

งานด้านการศาสนศึกษา

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้บริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ในส่วนของวัดพระปฐมเจดีย์ และคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตั้งแต่ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งฯ เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยจัดให้มีกิจกรรมส่งเสริมการศาสนศึกษาอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมพระภิกษุสามเณร นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ก่อตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ ณ วัดพระปฐมเจดีย์^๖ และจัดดำเนินการอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวงแก่พระภิกษุสามเณรในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน^๗

งานด้านการศึกษาสงเคราะห์

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาโดยเฉพาะกับเยาวชนที่กำลังเจริญเติบโต ถ้ามีโอกาสได้รับการศึกษาพอสมควรแก่สภาพแล้วก็จักเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาสืบไปได้ ดังนี้ จึงได้ดำเนินงานศึกษาสงเคราะห์โดยสงเคราะห์อุปกรณ์การศึกษา สงเคราะห์อาคารสถานที่เพื่อจัดการศึกษา และได้ก่อตั้งทุนศึกษาสงเคราะห์ พร้อมแจกทุนการศึกษาแก่นักเรียน นักศึกษา ทุกระดับชั้นเป็นประจำทุกปี^๘ ดังนั้น ท่านจึงได้รับการยกย่องประกาศเกียรติคุณมากมาย และในปี พ.ศ.๒๕๒๘ จึงได้รับพระราชทานเสมาธรรมจักรและเกียรติบัตร รางวัลผู้ทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประเภทส่งเสริมการศึกษา จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี^๙

งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้ดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๘ จนถึงปัจจุบัน โดยเป็นผู้บรรยายธรรมตามสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ แสดงปาฐกถาธรรมทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ เป็นวิทยากรอบรมพระสงฆ์และข้าราชการ พร้อมได้จัดพิมพ์หนังสือเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นประจำทุกปี อาทิ ปฐมมนต์วันมาฆบูชา ปฐมมนต์วันวิสาขบูชา ปฐมมนต์วันอาสาฬหบูชา ปฐมมนต์พุทธมณฑล ปฐมมนต์อานุภาพพระปริตร คู่มือธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก เป็นต้น และได้เรียบเรียงพระธรรมเทศนาเพื่อจัดพิมพ์เผยแพร์ในโอกาสต่างๆ จำนวนมากกว่า ๕๐ เรื่อง^{๑๐}

^๖ดูรายละเอียดใน พระเทพปริยัติมุนี (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), *หกลิขิตเทศนา หกลิขิตบรรณา*, หน้า ฉ.ข.

^๗สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ฎ-ฏ.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ท.

^{๑๐}ดูรายละเอียดใน วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร, *ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะภาค ๑๕*, หน้า ๗๐-๗๑.

งานด้านการสาธารณูปการ

เมื่อได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) ได้กำหนดนโยบายพัฒนาวัด โดยจัดการปฏิสังขรณ์ปิดทองพระพุทธรูปสำคัญ ปฏิสังขรณ์วิหารระเบียงคด ปฏิสังขรณ์ภาพกิจกรรมฝาผนังพระอุโบสถ และปรับปรุงพัฒนาบริเวณเขตพุทธาวาสให้เป็นรมณีสถาน โดยเน้นเรื่องความสะอาดและปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นเป็นสำคัญ ในส่วนของเขตสังฆาวาสได้จัดบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิแต่ละคณะที่ชำรุดทรุดโทรม ให้มีสภาพมั่นคง แข็งแรงและสวยงาม จัดวางผังวัดให้เหมาะสมเพื่อให้เข้าลักษณะสมกับเป็นพระอารามหลวงชนิด “ราชวรมหาวิหาร”^{๑๑} ซึ่งสรุปผลงานสาธารณูปการ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๓ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุวัดพระปฐมเจดีย์ เป็นจำนวนเงิน ๑๒๐,๓๑๒,๖๖๓ บาท (หนึ่งร้อยยี่สิบสามแสนหนึ่งหมื่นสองพันหกร้อยหกสิบสามบาทถ้วน)^{๑๒} ซึ่งจากการดำเนินงานสาธารณูปการดังกล่าว จึงส่งผลให้วัดพระปฐมเจดีย์ได้รับเลือกจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๓๗

งานด้านการสาธารณสงเคราะห์

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) ได้ดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์แก่ผู้ประสบสาธารณภัย โดยจัดตั้งหน่วยบรรเทาสาธารณภัยเพื่อเป็นหน่วยเสริมหรือรองรับการบริการของรัฐที่อาจช่วยเหลือไม่ทั่วถึง และเพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้ประสบภัย โดยสถิติของการช่วยเหลือนับแต่ได้ดำเนินการมา คิดเป็นจำนวนเงิน ๙๖,๔๒๘,๑๓๒ บาท (เก้าสิบหก ล้านสี่แสนสองหมื่นแปดพันหนึ่งร้อยสามสิบสองบาทถ้วน) อีกทั้ง มีโครงการพิเศษอื่นๆ เพื่อการสาธารณสงเคราะห์อีกมากมาย อาทิ โครงการชานนครปฐมร่วมใจรักในหลวง โครงการชานนครปฐมรวมใจทำความดี ๑๐๐ ปี สมเด็จพระเจ้า โครงการสงเคราะห์ให้ใช้ฉาปนสถาน โครงการช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรอาพาธและแม่ชี และโครงการจัดสวัสดิการถวายพระภิกษุสามเณรและแม่ชีภายในวัด เป็นต้น^{๑๓}

สรุปได้ว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ เป็นเจ้าคณะปกครองที่เพียบพร้อมทั้งในด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ทางโลก มีประสบการณ์ มีวิสัยทัศน์ก้าวทันยุค ทรงไว้ด้วยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานปกครองงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานสาธารณกุศล งานการศึกษาทั้งทางธรรมและฝ่ายฆราวาส ตลอดจนงานสงเคราะห์เป็นอเนกประการ สมควรที่จักได้นำมาใช้เป็นกรณีศึกษาในการประยุกต์ใช้หลักหลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี

^{๑๑}พระเทพปริยัติมุนี (สุเทพ มุสสุธมฺโม), *หกลิบเทศนา หกลิบบรรพชา*, หน้า ฌ.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ง.

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร, *ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะภาค ๑๕*, หน้า ๗๒-๗๓.

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครอง

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในด้าน “การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครอง” นี้ จากการศึกษาได้ค้นพบการนำ “หลักนิติธรรม” ไปประยุกต์ใช้ในประเด็น ดังนี้

๔.๒.๑ การมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจทางการเมืองการปกครอง ให้สงฆ์ปกครองกันเองในรูปแบบ “องค์กรคณะ” หรือ “คณะสงฆ์” ซึ่งเป็นการปกครองที่ได้รับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของรัฐสภายุคสมัย (Republic State) ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในอภิธานิธรรมที่ทรงแสดงแก่พระอานนท์ ด้วยรูปแบบการปกครองที่ให้คณะสงฆ์มีอำนาจเต็ม หรือสงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินการต่างๆ ที่เกิดขึ้น อาทิ การรับสมาชิกเข้าสังฆมณฑล (อุปสมบท) การตัดสินคดีความ (อธิกรณ์) เป็นต้น ซึ่งการนี้ทรงได้ประทาน “พระธรรมวินัย” ไว้เป็นธรรมนูญในการปกครองคณะสงฆ์ และทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากปัจจัยมโนว่าจาที่ตรัสไว้ก่อนปรินิพพานนั้น โดยนัยแห่งพระดำรัสทรงกำหนดให้พระธรรมวินัยเป็นกฎหมายหลักสูงสุดของสงฆ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าว จัดเป็นรูปแบบการปกครองแบบนิติรัฐที่ยึดถือกฎหมายเป็นหลักในการปกครองประเทศ (The State of Law) เรียกว่า รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทของกฎหมายทั้งหลาย กฎหมายใดที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นถือเป็นโมฆะ ดังนั้น “พระธรรมวินัยจึงมีศักดิ์เป็นรัฐธรรมนูญของสงฆ์ในสังฆมณฑล” ดังนั้น ถึงแม้ว่าการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันจะคล้อยคลึงกับการปกครองของทางฝ่ายราชอาณาจักร คือมีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายบังคับใช้ และวางระเบียบแบบแผนในการปกครองคณะสงฆ์ แต่กฎหมายเหล่านั้นต้องบัญญัติขึ้นโดยเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย คือ ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยอันเป็นธรรมนูญการปกครองสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังนี้

การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดำเนินการปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ยึดถือเรื่องระเบียบ กฎข้อบังคับเป็นหลัก^{๑๔} ดังที่ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) กล่าวถึง ความสำคัญของพระธรรมวินัย ไว้ว่า

^{๑๔}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

“พระพุทธศาสนาสืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้ได้ ก็เพราะมีระเบียบ มีหลักปฏิบัติ ในการรักษาหมู่คณะให้เป็นปึกแผ่น และปลูกความเลื่อมใสศรัทธาแก่สาธุชนทั้งหลาย สำหรับพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นแกนหลัก เป็นกลุ่มพี่ใหญ่ในบรรดากลุ่มพุทธบริษัท มีหน้าที่รักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และสืบทอดต่อไป มีพระธรรมวินัยเป็นหลักปฏิบัติโดยเฉพาะ จึงทำให้สามารถรักษาพระพุทธศาสนาให้สืบทอดมาได้จนทุกวันนี้”^{๑๕}

พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ปญ□าวชิโร) ได้กล่าวยืนยันในการให้สัมภาษณ์ว่า “พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้จัดการปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย อิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคมเป็นแนวทางมาโดยตลอด”^{๑๖}

เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุนฺทโร) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีความทันสมัยและเป็นธรรมในการออกกฎบังคับใช้ และระเบียบปฏิบัติภายใน เพื่อความคล่องตัวในการบริหารและสั่งการคณะสงฆ์ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับจารีตประเพณีท้องถิ่น และถือความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง”^{๑๗}

สอดคล้องกับที่ พระราชสุวรณมุนี (แคล้ว อุตฺตโม) ให้สัมภาษณ์ว่า “การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย งดงาม มีการบัญญัติกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติเพิ่มเติมภายในคณะสงฆ์ เพื่อเอื้อต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภารกิจทั้ง ๖ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้ ซึ่งระเบียบ ข้อปฏิบัติ ที่เพิ่มเติมขึ้นมานี้ ถูกต้อง ไม่ค้าน ไม่ขัดแย้งกับพระวินัยซึ่งเป็นหลักใหญ่ใจความสำคัญ”^{๑๘}

^{๑๕}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี-สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๑.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ปญ□าวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุนฺทโร), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระราชสุวรณมุนี (แคล้ว อุตฺตโม), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

ด้วยเหตุที่พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในแต่ละสังคมที่มีความแตกต่างกัน จำเป็นต้องมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ สำหรับปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อความสันติสุข ไม่เว้นแม้ในสังคมสงฆ์^{๑๙} ที่มีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องร้อยรัดเพื่อให้พระภิกษุสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข^{๒๐} พระธรรมวินัยจึงเป็นแม่บทของกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนคำสั่งในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ ดังนั้น กฎ หรือข้อบังคับ ในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ไม่พบว่ามีนโยบาย คำสั่ง หรือประกาศของเจ้าคณะภาค ๑๕ ฉบับใดที่ขัดต่อพระธรรมวินัย^{๒๑} พระสังฆาธิการผู้สนองงานคณะสงฆ์ทุกระดับตระหนักในหลักแห่งพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง จารีต ประเพณีท้องถิ่นและนโยบายคณะสงฆ์เป็นอย่างดี^{๒๒}

การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ด้วยเหตุที่ถือเอาพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ ดังกล่าวนี ผู้วิจัยจึงยกตัวอย่างกรณีปฏิบัติที่แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุทฺธโม) เรื่อง “การลงโทษพระสังฆาธิการที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัย” ดังนี้

“พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสรูปหนึ่งในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค ๑๕ รับถวายผ้ากฐิน ๒ ครั้ง ในปีเดียวกัน ซึ่งขัดกับพระธรรมวินัย ที่อนุญาตให้พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาในอาวาสนั้นๆ สามารถรับถวายผ้ากฐินได้ เพียง ๑ ครั้ง และต้องอยู่ในกาลแห่งกฐินที่กำหนดไว้เป็นระยะเวลา ๑ เดือน เท่านั้น ดังกล่าวนี เจ้าคณะภาค จึงมีคำสั่งให้เจ้าคณะจังหวัดสอบสวนข้อเท็จจริง และผลการสอบสวนปรากฏว่าพระสังฆาธิการรูปดังกล่าวได้กระทำความผิดจริง จึงมีบัญชาให้เจ้าคณะจังหวัด มีคำสั่งปลดพระสังฆาธิการรูปนั้น โทษฐานที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัย” ^{๒๓} นี่จึงเป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุทฺธโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ปกครองโดยถือพระธรรมวินัยเป็นหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัด พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์

^{๑๙}สัมภาษณ์ นางสมศรี จินะวงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๐}สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิฑฺฒณ, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระครูวัชรสุวรรณาท (ลูกซูป ธรรมโชโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, ๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๓}สัมภาษณ์ พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนโน), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

นอกจากนี้ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยังได้ให้ความสำคัญกับพระภิกษุผู้ทรงจำพรรษาวินัย (พระปาฏิโมกข์) ในฐานะผู้เป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา จึงได้จัดให้มีการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ของเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และได้จัดถวายพัสดุพระผู้ทรงพระปาฏิโมกข์แก่พระสงฆ์ผู้ทรงจำพรรษาวินัยในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ทั้งหมด เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติและบำรุงขวัญกำลังใจ ตลอดจนสามารถเป็นการเน้นย้ำให้ตระหนักถึงความสำคัญแห่งพระธรรมวินัย โดยปัจจุบันมีสถิติผู้ผ่านอบรมและรับพัสดุพระปาฏิโมกข์ในโครงการดังกล่าวจำนวนทั้งสิ้น ๓๔๓ รูป^{๒๔}

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองโดยถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญในการปกครอง แม้ในปัจจุบันจะมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ออกมาบังคับใช้ แต่กฎหมายเหล่านั้นย่อมต้องบัญญัติขึ้นโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนูญในการปกครองคณะสงฆ์ ดังกล่าวนี้นี้หมายรวมถึง ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนคำสั่งในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ที่ออกเป็นการภายในด้วย

๔.๒.๒ การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบต่าง ๆ

การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ คำสั่ง และประกาศเกี่ยวกับคณะสงฆ์ เป็นการบูรณาการการปกครองอนุโลมตามระบบการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง โดยมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองสูงสุด ส่วนพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่าง ๆ นั้นเป็นบทบัญญัติที่มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย บังชี้แนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ และระเบียบต่าง ๆ ที่บัญญัติขึ้นมา จึงต้องไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนูญสูงสุด

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นการสร้างระบบราชการในการปกครองคณะสงฆ์ โดยการบัญญัติด้วยบทกฎหมายซึ่งมีผลบังคับใช้กับคณะสงฆ์ในสังฆมณฑล โดยมุ่งวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายพุทธจักรมีรูปแบบการปกครองควบคู่กันกับฝ่ายอาณาจักร

กฎหมายเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง และประกาศเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ มีลักษณะเป็นข้อบังคับการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการผู้รับภาระธุระสนองงานคณะสงฆ์โดยรวม กฎหมายเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง และประกาศต่าง ๆ จึงมิใช่กฎหมายโดยตรง แต่ก็อาศัยอำนาจตามความในมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในการตรากฎ ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง หรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมาย และพระธรรมวินัย จึงใช้บังคับได้

^{๒๔}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) มีนโยบายให้เจ้าคณะปกครองทุกระดับชั้นต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด^{๒๕} โดยเน้นย้ำให้เจ้าคณะปกครองทุกระดับต้องจำอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนให้จงได้ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๕๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้^{๒๖}

เจ้าคณะภาค ท้องจำข้อ ๑๐ ทั้ง ๖ ขั้ววงเล็บ

เจ้าคณะจังหวัด ท้องจำข้อ ๑๕ ทั้ง ๖ ขั้ววงเล็บ

เจ้าคณะอำเภอ ท้องจำข้อ ๒๐ ทั้ง ๖ ขั้ววงเล็บ

เจ้าคณะตำบล ท้องจำข้อ ๒๕ ทั้ง ๖ ขั้ววงเล็บ

เจ้าอาวาส ท้องจำพระราชบัญญัติมาตรา ๓๗-๓๘ ทั้ง ๗ ขั้ววงเล็บ

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) ได้ชี้แจงให้เห็นถึงความสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ และระเบียบต่างๆ ไว้ว่า “ด้วยเหตุที่ในปัจจุบันสังคมและสิ่งแวดล้อมของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง คณะสงฆ์จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดหลักการและระเบียบสำหรับปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง ในรูปของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ข้อบังคับ และระเบียบมหาเถรสมาคม ตลอดจนคำสั่งผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ทั้งนี้ ก็เพื่อสนับสนุนการคณะสงฆ์โดยรวม ในเรื่องการรักษาหมู่คณะให้มีข้อปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เป็นความรุ่งเรืองและมีความงดงามเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยดี”^{๒๗}

พระรัตนเวที (ชานาญ เขมมนุโท) ให้สัมภาษณ์ว่า “การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมของเจ้าคณะภาค ๑๕ เป็นไปในแนวทางที่ยึดกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์”^{๒๘}

นายสนธยา เสนเอี่ยม ให้สัมภาษณ์ว่า “คณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการจัดระเบียบการปกครองภายในที่สอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ตลอดจนระเบียบและข้อบังคับต่างๆ”^{๒๙}

^{๒๕}บันทึกการประชุม เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เพื่อแถลงการณ์ปฏิบัติงาน แสดงวิสัยทัศน์ และรับทราบนโยบายจากเจ้าคณะภาค วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๕๘ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

^{๒๖}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๗๒.

^{๒๗}สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๘}สัมภาษณ์ พระรัตนเวที (ชานาญ เขมมนุโท), รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๒๙}สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๔.

นายอำนาจ บัวศิริ ให้สัมภาษณ์ว่า “เหตุที่การปกครองคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจาก เจ้าคณะผู้ปกครองสูงสุดคือเจ้าคณะภาค ตลอดจนเจ้าคณะปกครองชั้นรองลงมาจนถึงระดับล่างได้แก่เจ้าอาวาส ปฏิบัติตามกฎหมายคณะสงฆ์ ระเบียบคำสั่ง และมติมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด”^{๓๐}

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบนหลักแห่งความถูกต้อง ซึ่งคำว่า “ถูกต้อง” ในที่นี้ ได้แก่ ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง ตลอดจนกฎข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม และนโยบายของหน่วยเหนือตามสายการบังคับบัญชา เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่ได้มีหรือกำหนดไว้ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง คือให้ได้ประสิทธิผลมาก^{๓๑} อีกทั้งยังมี “ระเบียบปฏิบัติภายใน” ที่กำหนดขึ้นเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เพื่อรักษาหมู่คณะให้มีข้อปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

ประกาศคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่ ๓/๒๕๔๖ เรื่อง “ระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดงานวัดและเก็บรักษาเงินวัด” ซึ่งมีระเบียบปฏิบัติ กฎ กติกา และข้อบังคับ ตามที่มหาเถรสมาคมได้วางเป็นระเบียบปฏิบัติไว้แล้ว แต่เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกันตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเบื้องต้น คณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงมีประกาศให้เจ้าอาวาสที่จะจัดงานวัดทุกประเภทภายในวัด ได้ให้ความร่วมมือปฏิบัติให้เป็นไป ดังนี้ ๑) ในการจัดงานมหกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้บำรุงวัด หรือบำรุงกิจการใดๆ ของวัด อนุญาตให้จัดได้ไม่เกิน ๙ วัน ตามที่ระบุไว้ในข้อ ๑๕ แห่งระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.๒๕๓๗ ๒) การติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์การจัดงาน ควรจัดทำเนื่การพร้อมกับการขออนุญาต ๓) เจ้าอาวาสที่ประสงค์จัดงาน ก่อนที่จะทำหนังสือขออนุญาตจัดงาน ควรอ่านและศึกษาระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการวัด พ.ศ.๒๕๓๗ ให้เข้าใจอย่างถูกต้อง ๔) ในการจัดงานวัดทุกประเภท ต้องปฏิบัติตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.๒๕๓๗ อย่างเคร่งครัด และโดยเฉพาะในข้อที่ ๗ ที่ห้ามมิให้มีกิจกรรมอันไม่เหมาะสม เช่น การพนัน และการหารายได้โดยวิธีเสี่ยงโชค เลียนแบบการพนัน มีออกเบอร์ ตักไข่ เป็นต้น ๕) ในการจัดงานผูกพัทธสีมาฝังลูกนิมิต อนุญาตให้จัดงานได้เพียงครั้งเดียว เมื่อถึงวันสุดท้ายของงาน ให้ทำพิธีตัดลูกนิมิตผูกพัทธสีมาให้แล้วเสร็จเรียบร้อยไปเลย ยกเว้นไว้แต่กรณีที่ขอพระราชทานอภัยเชษฐา ตัดลูกนิมิต ๖) ในการจัดงานวัดทุกประเภท ทางวัดควรดำเนินการเอง ไม่ควรให้ผู้ใดมารับเหมาหรือประมูลรับจัดงาน ๗) ให้

^{๓๐}สัมภาษณ์ นายอำนาจ บัวศิริ, รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๓๑}สัมภาษณ์ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๔.

เจ้าอาวาสเก็บรวบรวมเงินรายรับทุกชนิด นำฝากเข้าธนาคารก่อน เมื่อถึงเวลาจะใช้จึงให้เบิกถอนจากธนาคาร จะสะดวกแก่การรักษาสมบัติของวัด และการลงชื่อในบัญชีธนาคารต้องประกอบด้วยบุคคลทั้ง ๓ ท่าน จึงเบิกถอนได้ คือ เจ้าอาวาส พระภิกษุภายในวัดที่เจ้าอาวาสคัดเลือก และ ไวยาวัจกร ^{๙๖}) ให้เจ้าอาวาสทำบัญชีแสดงรายรับ-รายจ่ายในการจัดงานให้เป็นที่ชัดเจน และรวบรวมเก็บหลักฐานการใช้จ่ายไว้ ทั้ง ๘ ข้อนี้ ให้เจ้าอาวาสทุกวัดในเขตภาค ๑๕ ถือปฏิบัติตามประกาศนี้โดยเคร่งครัด และให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นที่เกี่ยวข้อง ช่วยเป็นที่ปรึกษา ช่วยสอดส่องดูแล และแนะนำให้เจ้าอาวาสที่จัดงาน ได้ถือปฏิบัติให้เป็นไปด้วยดี^{๙๗} และการกำหนดระเบียบปฏิบัติภายในที่เป็นข้อปฏิบัติร่วมกันเพื่อรักษาหมู่คณะนี้ มีอีกหลายกรณี อาทิ ระเบียบว่าด้วยการแต่งตั้งเลขานุการวัด เป็นการเฉพาะเขตภาค ๑๕ เพื่อให้งานคณะสงฆ์ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยรวดเร็ว^{๙๘}

ดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นถึง การปกครองคณะสงฆ์ที่ยึดถือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ตลอดจนระเบียบ คำสั่ง และมติมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด ทั้งยังบูรณาการกับหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ พร้อมเชื่อมโยงเครือข่าย ด้วยการกำหนดระเบียบปฏิบัติร่วมกันเป็นการภายในที่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อรักษาหมู่คณะให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยอนุโลมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ และระเบียบต่างๆ

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบต่างๆ เป็นการปกครองโดยปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ซึ่งเป็นกฎหมายระบุจำเพาะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือประกาศ ที่อาศัยอำนาจตามความในมาตราแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ อันมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรบริหารสูงสุด ทำหน้าที่เป็นทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ พร้อมกันไป ดังกล่าวนี้อ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและเป็นไปในทิศทางเดียวกันด้วยความเรียบร้อย

^{๙๖}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๕๒.

^{๙๗}บันทึกการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๑ วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๕๑ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

๔.๒.๓ ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ

ปัจจุบันรูปแบบโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์นั้น พระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเอื้อเพื่อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศต่างๆ โดยเคร่งครัด ซึ่งหากพระภิกษุละเมิดข้อบัญญัติแห่งสิกขาบทในพระวินัยก็จะมีโทษตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อยู่แล้ว ส่วนการละเมิดข้อบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบปฏิบัติต่างๆ ก็จะมีโทษตามที่บทบัญญัตินั้นๆ กำหนดไว้ แต่หากการกระทำนั้นๆ เกิดขึ้นโดยยังไม่มีตัวบทกฎหมายเอาผิดไว้ หรือมีบทบัญญัติเกิดขึ้นภายหลัง ก็ไม่สามารถมีผลย้อนหลังเพื่อกำหนดโทษหรือทำให้มีโทษที่มีอยู่แล้วสูงขึ้นได้

โดยหลักการนี้ การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ดังในกรณี ประกาศคณะสงฆ์เรื่องประเพณีวัฒนธรรมในการบวชนาค ที่ ๒/๒๕๔๖ ลงวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๖ ความว่า “ขบวนแห่” นำหน้านาค ในปัจจุบันนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ เช่น ในขบวนแห่จะมีการเดินรำกันอย่างสนุกสนานแบบชาววัฒนธรรมไทย บางขบวนแห่มีการแจกสุราดื่มกันเพลิดเพลินไปด้วย บางขบวนแห่ยังมีจุดประทัด ยิงปืน ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่ง และเคยมีอันตรายมาแล้ว ล้วนเป็นเรื่องไม่งามทั้งสิ้น ดังนี้ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีเจ้าคณะภาคเป็นประธาน ได้ประชุมพิจารณาแล้วเห็นสมควรแก้ไขเรื่องดังกล่าวให้ถูกต้อง จึงมีมติเป็นระเบียบปฏิบัติให้ เจ้าอาวาสควบคุมขบวนแห่โดยเมื่อถึงวัดให้งดดื่มสุรา และการเวียนรอบโบสถ์ไม่ต้องใช้แห่ตรงแห่ ให้นาคเดินด้วยอาการสงบดังกล่าวนี้ให้ถือปฏิบัตินับแต่วันที่ออกประกาศ หากเจ้าอาวาสไม่ปฏิบัติตามมีความผิดฐานละเมิดจรรยาพระสงฆ์^{๓๔} แต่การนี้ก็ได้ย้อนหลังมากำหนดโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดข้อปฏิบัตินี้ก่อนที่จะประกาศใช้

สอดคล้องกับที่ พระครูสมุทรทวี (จำลอง อาสโภ) ให้สัมภาษณ์ว่า “ระเบียบปฏิบัติในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และประกาศต่างๆ เกิดจากความมีวิสัยทัศน์ของเจ้าคณะภาค ที่ต้องการให้เกิดข้อปฏิบัติร่วมกันเพื่อความเรียบร้อยในคณะสงฆ์ มีทั้งข้อที่ประกาศขอความร่วมมือประเภทนี้ไม่มีการกำหนดโทษ ส่วนข้อที่ประกาศบังคับใช้ ประเภทนี้มีการกำหนดโทษไว้ แต่ก็ไม่ได้เอาโทษกับผู้ที่ทำผิดในเรื่องนั้นๆ มาก่อนที่ประกาศนั้นมีผลบังคับใช้ และเป็นที่น่ายินดีที่พระสงฆ์ในเขตภาค ๑๕ ให้ความร่วมมือกับนโยบายของคณะสงฆ์ เมื่อมีประกาศคณะสงฆ์ออกมาก็พร้อมมาปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด”^{๓๕}

^{๓๔}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๕๐-๕๑.

^{๓๕}สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทวี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ เป็นรูปแบบของการปกครองที่กำหนดโทษจากการกระทำโดยพิจารณาตามตัวบทแห่งพระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ และระเบียบปฏิบัติอันเป็นการภายในที่มีบัญญัติไว้ ดังนั้น หากเป็นการกระทำที่ไม่มีระบุไว้ในบทบัญญัติดังกล่าว ผู้กระทำจะไม่มีโทษโดยเด็ดขาด และบทบัญญัติที่เกิดขึ้นภายหลังการกระทำนั้นๆ ก็จะไม่นำไปกำหนดโทษย้อนหลัง หรือไม่ทำให้มีโทษสูงขึ้นจากที่มีระบุไว้ในบทบัญญัติ ซึ่งตรงกับแนวทางการปกครองของพระพุทธเจ้า ที่จะไม่ทรงกำหนดโทษแก่พระภิกษุหากการกระทำนั้นยังไม่มีสิกขาบทมารองรับ และผู้ที่กระทำก่อนที่จะทรงบัญญัติสิกขาบท ก็มีได้ทรงปรับอาบัติย้อนหลังใดๆ แก่พระภิกษุต้นบัญญัตินั้นๆ

๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในด้าน “การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครอง” นี้ จากการศึกษาได้ค้นพบการนำ “หลักคุณธรรม” ไปประยุกต์ใช้ในประเด็น ดังนี้

๔.๓.๑ การปกครองโดยธรรม

การปกครองโดยธรรม เป็นรูปแบบการปกครองที่ยึดถือความถูกต้องเป็นใหญ่ การพิจารณาตัดสินใจใดๆ อยู่บนพื้นฐานความถูกต้องเท่านั้น ไม่เห็นแก่อำิส ไม่เห็นแก่พรรคพวก หรือเกรงกลัวต่ออำนาจใดทั้งสิ้น ดังกล่าวนี พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้ยึดถือปฏิบัติในการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่แรกเข้ารับตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๕ ดังที่มีหลักฐานปรากฏในบันทึกการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑ ความว่า

การปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ ขอยึดถือเอาระเบียบ กฎข้อบังคับเป็นหลัก ขอให้ทำงานกันแบบพี่น้อง มีอะไรขอให้ปรึกษาหารือกันก่อน และขอให้ปฏิบัติไปตามผิดตามถูก ไม่ต้องคำนึงถึงความคุ้นเคยกันเป็นส่วนตัว เพราะจะเป็นอุปสรรคในการทำงาน แม้คนที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับผมมาก่อนที่ผมจะรับหน้าที่ก็ไม่ต้องเกรงใจ ถ้าหากกระทำความผิด ข้อสำคัญที่สุด ขอให้ท่านเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด พร้อมเลขานุการ ได้เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ในหน้าที่ของตนเองอย่างต่อเนื่อง เชื่อเหลือเกินว่า จะเกิดความเรียบร้อยดีงาม ไม่มีปัญหาอย่างแน่นอน^{๓๖}

^{๓๖}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

ในประเด็นนี้ พระครูสิริรัตนารักษ์ (อเนก รตนวณฺโณ) ให้สัมภาษณ์ว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เป็นผู้ปกครองที่ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหัวใจในการบริหาร กล้าตัดสินใจ ท่านมีคติว่าถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ และหลักการ ไม่จำเป็นต้องถูกใจใคร ไม่จำเป็นต้องเอาใจใคร เอาความถูกต้องเป็นสำคัญ^{๓๗}

สอดคล้องกับที่ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียต สุทนต์) โดกล่าวกเกี่ยวกับการปกครองในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่ถือหลักความถูกต้องเป็นธรรม ว่า “ในการพิจารณาตัดสินใจ รายงานประวัติพระสังฆาธิการในการขอแต่งตั้ง-เลื่อนสมณศักดิ์ หากพระสังฆาธิการรูปใดไม่เคยนำสมุดบัญชีไปปรับเป็นเวลาหลายปี เพียงแต่ตั้งทุนไว้เท่านั้น บางรูปยอเงินต้นหายไปจากบัญชี ซึ่งทั้งหมดเป็นการผิดข้อปฏิบัติในการตั้งทุนสงเคราะห์ เมื่อพิจารณาความดีความชอบจึงไม่ผ่าน เพราะไม่ถูกต้องตามหลักของการจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา”^{๓๘}

การปกครองในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องเป็นสำคัญ ดังในกรณี เรื่อง วัดเขาตะเครา^{๓๙} ดังนี้

มีกลุ่มคนกล่าวหาว่า เจ้าอาวาสวัดเขาตะเครานำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด ซึ่งประดิษฐานอยู่ในอุโบสถออกมาประดิษฐานไว้ที่ศาลาการเปรียญ เป็นการนำพระพุทธรูปมาหารายได้ เจ้าคณะภาคลงไปตรวจสอบแล้ว พบว่า เจ้าอาวาสต้องการให้บริการประชาชนได้ ปิดทองได้สะดวก เนื่องจากหากมีประชาชนมาจากที่ไกลเพื่อมาปิดทองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ดังกล่าว ขณะที่ภายในอุโบสถกำลังประกอบพิธีให้การอุปสมบทกุลบุตรอยู่ ก็จะต้องรอคอยให้สังฆกรรมนั้นเสร็จสิ้นก่อน ซึ่งใช้เวลายาวนาน และเพื่อป้องกันการโจรกรรม เนื่องจากอุโบสถอยู่ไกลจากกุฏิสงฆ์ จึงได้นำพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ที่ศาลาการเปรียญ ใกล้กับที่อยู่ของพระสงฆ์ภายในวัด

กรณีนี้ เจ้าคณะภาค ๑๕ พิจารณานบนพื้นฐานของความถูกต้องแล้ว แจ้งว่า เจ้าอาวาสวัดเขาตะเคราไม่มีความผิดในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น ผลการตัดสินใจจากเรื่องกรณีดังกล่าวนี้ จึงเป็นเครื่องยืนยันว่า การปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ยึดถือความถูกต้องเป็นที่ตั้ง ไม่ได้ยึดถือทัศนคติหรือความเห็นของคนบางกลุ่มบางพวกเป็นที่ตั้ง

^{๓๗}สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนารักษ์ (อเนก รตนวณฺโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๗ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๓๘}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียต สุทนต์), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔

^{๓๙}ดูรายละเอียดใน บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๔๗ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๔๗ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ใน ประเด็น การปกครองโดยธรรม เป็นการปกครองโดยยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลและหลักการที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐาน ซึ่งดังกล่าวนี้นี้ ตรงกับคติของพระพุทธศาสนาที่ยึดธรรมเป็นใหญ่ หรือเรียกว่า ธรรมาธิปไตย นั่นเอง

๔.๓.๒ การนำธรรมะไปใช้ในการปกครอง

คุณธรรมสำหรับผู้ปกครองในทางพระพุทธศาสนามีหลายหลักธรรม ซึ่งการนำไปใช้ไม่ใช่เรื่องยาก แต่การวัดว่าผู้ปกครองมีคุณธรรมประจำใจอยู่ในระดับใด ถือเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เนื่องด้วยคุณธรรมเป็นคุณลักษณะความดีของจิตใจบุคคล เป็นลักษณะนิสัยและความตั้งใจหรือเจตนาที่ดีงาม ซึ่งเป็นนามธรรม ในประเด็น การนำธรรมะไปใช้ในการปกครอง จึงได้ประมวลไว้ ดังต่อไปนี้

(๑) สังคหัตถุธรรม ธรรมะสำหรับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา

มีหลัก ๔ ประการ ประกอบด้วย ทาน คือ การให้, ปิยวาจา คือ พูดจาดี, อตถจริยา คือ ช่วยเหลือไม่ดูตาย และ สมานัตตตา คือ วางตนสม่ำเสมอ

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้นำไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดังนี้

๑.๑) ทาน คือ การให้ พบว่า เป็นการให้ในรูปแบบที่เป็นวัตถุทาน และธรรมทาน โดยที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การให้ธรรมทานหรือวิทยาทาน หมายถึง ให้คำแนะนำ หรือสอนวิธีในการทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลากรในหลายโครงการ อาทิ โครงการอบรมพระผู้สวดพระปาฏิโมกข์ เป็นต้น โดยมีรายละเอียดของการบรรยายถวายความรู้แก่พระภิกษุผู้เข้าอบรม ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ การถวายความรู้แก่พระภิกษุผู้เข้าอบรมในโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑
ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๘ ณ ชุ่มทวาราวดี วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม^{๔๐}

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	เรื่อง	ผู้บรรยาย
๑	๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “ปาฏิโมกข์กับพระพุทธศาสนา”	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม)
๒	๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “คุณค่าแห่งพระปาฏิโมกข์”	พระราชปริยัติสุธี (สอิ่ง สิรินฺนโท)
๓	๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘	บรรยายเรื่อง “ความเป็นมาของพระปาฏิโมกข์”	พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ)
๔	๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “ความสำคัญของพระปาฏิโมกข์”	พระธรรมเสนานี (ชุณห์ กิตฺติวณฺโณ)
๕	๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “อานิสงส์ของพระปาฏิโมกข์”	พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ (รวม สุขเมธี)
๖	๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘	สาธิต-การสวดพระปาฏิโมกข์	พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ)
๗	๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘	ทดสอบ-การสวดพระปาฏิโมกข์	คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ รูป
๘	๑๒ กรกฎาคม ๒๕๔๘	โอวาทพิธีปิดโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม)

^{๔๐}กองงานเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑, (นครปฐม : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๕๔๘), หน้า ๓, (เอกสารเย็บเล่ม).

๑.๒) ปิยวาจา คือ พูดจาดี พบว่า เป็นการพูดเพื่อให้กำลังใจแก่ผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งพบว่า มีการพูดเพื่อบำรุงขวัญกำลังใจในการทำงานแก่พระสงฆ์ฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในทุกโอกาสที่มีการประชุม อบรม หรือตรวจเยี่ยมวัดในเขตปกครอง จึงแสดงให้เห็นพอสังเขป ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) พูดเพื่อบำรุงขวัญในการทำงานแก่พระสงฆ์ฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ ความว่า “ขอขอบคุณเจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี ที่ได้อนุเคราะห์ให้ใช้สถานที่ประชุมและถวายเป็นความสะดวกสบายตลอดการประชุม และขอขอบคุณผู้เข้าประชุมทุกท่าน ที่ได้ช่วยกันคิด ช่วยกันทำงานของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้เกิดความเจริญมั่นคงขึ้น”^{๔๑}

ตัวอย่างที่ ๒ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) พูดเพื่อให้กำลังใจในการทำงานแก่พระสงฆ์ฆาธิการระดับเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ความว่า “เจ้าอาวาสถือเป็นแกนหลักในการดำรงพระพุทธศาสนาและรักษาวัดวาอารามให้มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดจนเชิญชวนพุทธบริษัททั้งหลายให้มีความสมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมและทำกิจวัตรทางพระพุทธศาสนาให้เป็นไปด้วยดี แม้งานในหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบมาก ประสบกับปัญหาหลากหลายประการ ก็ขอให้ท่านทั้งหลายจงอดทน อภัยย่อท้อ เพราะทุกปัญหาอุปสรรคย่อมมีหนทางในการแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี”^{๔๒}

๑.๓) อุตถจริยา คือ การช่วยเหลือไม่ดูตาย พบว่า เป็นการทำให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยเป็นประธานในงานพิธีของผู้ได้บังคับบัญชา ซึ่งมีอยู่หลากหลายโอกาส จึงแสดงให้เห็นตามที่ปรากฏใน บันทึกช่วยจำ พ.ศ.๒๕๔๔^{๔๓} ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ดังนี้

วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๔๔ เป็นประธานในพิธีมอบวุฒิบัตร และให้โอวาทแก่
สามเณรภาคฤดูร้อน ที่วัดหัวหิน อำเภอหัวหิน
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

^{๔๑}บันทึกรายงานการประชุมพระสงฆ์ฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๔๔ วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๔๔ ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี.

^{๔๒}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๑๓๘.

^{๔๓}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), คู่มือปฏิบัติงานพระสงฆ์ฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค ๑๕, (กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์เมธี-สหายพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๕-๑๒๔.

วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๔ เป็นประธานในพิธีเปิดการอบรมและให้โอวาทแก่
พระนักเทศน์ของจังหวัดสมุทรสงคราม ที่วัดเพชรสมุทร
วรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม

วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๔๔ เป็นประธานในพิธีมอบตราตั้งเจ้าคณะอำเภอจอมบึง
แก่ พระครูวาปีวรคุณ วัดวาปีสุทธาวาส อำเภอจอมบึง
จังหวัดราชบุรี

วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ เป็นประธานในพิธีเปิดและให้โอวาทแก่พระภิกษุผู้
ปฏิบัติธรรม ที่วัดห้วยทรายใต้ อำเภอชะอำ จังหวัด
เพชรบุรี

ดังกล่าวนี้นี้ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ได้ถือปฏิบัติในข้ออัตถจริยา ใน
การกระทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยเป็นประธานในงาน พิธีต่างๆ ของผู้ได้บังคับบัญชาซึ่ง
ท่านได้ถือปฏิบัติมาตั้งแต่เข้าดำรงตำแหน่งรักษาการเจ้าคณะภาค ๑๕ จนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งพบว่า
มีเป็นจำนวนมากเกินกว่าจะจํามาแสดงให้เห็นทั้งหมด ที่นำมาแสดงนี้เป็นเพียงตัวอย่างโดยสังเขป
เท่านั้น

๑.๔) สมานัตตตา คือ การวางตนสม่ำเสมอ พบว่า เป็นความไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงาน
เมื่อมีผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตนก็ออกมาปกป้อง ไม่หนีเอาตัวรอดเพียงลำพัง ซึ่ง
มีปรากฏให้พบเห็นในหลากหลายโอกาสเช่นกัน จึงได้ยกมาแสดงให้เห็นโดยสังเขป เพียง ๑ กรณี
คือ เรื่อง การช่วยเหลือวัดที่ประสบภัยภาคใต้^{๔๔} ความว่า

เจ้าคณะภาค ๑๕ มีนโยบายเร่งด่วนในการระดมทุนเพื่อนำไปช่วยเหลือวัดที่
ประสบภัยภาคใต้ เมื่อเจ้าคณะปกครองระดับอำเภอได้นำเนินการตามนโยบายโดยบอกบุญไปยัง
วัดในเขตปกครอง มีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสส่วนหนึ่ง มีความเห็นว่าเป็นลักษณะการเรียไร
เกรงว่าจะเป็นการปฏิบัติที่ผิดคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการเรียไร ดังกล่าวนี้นี้ พระธรรมปริยัติเวที
(สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ได้ชี้แจงด้วยความไม่ทอดทิ้งผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตนที่สั่งโดยชอบ ว่า “เรื่องนี้
ไม่ถือเป็นการเรียไร ถือว่าเป็นการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ให้ร่วมกันเสียสละเถิด คนละมากบ้าง
น้อยบ้างตามศรัทธา การบอกบุญดูจะมีหลายอย่าง เช่น เงินวัดช่วยวัด เงินช่วยผู้ประสบภัย เงินช่วย
การอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง เป็นต้น นี่ไม่เรียกว่าเรียไร”

^{๔๔}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๘๕-๘๖.

(๒) พรหมวิหารธรรม ธรรมของผู้เป็นใหญ่

มีหลัก ๔ ประการ ประกอบด้วย เมตตา คือ ความรัก, กรุณา คือ ความสงสาร, มุทิตา คือ ความเอื้ออาทร และ อุเบกขา คือ วางตนเป็นกลาง

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้นำไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดังนี้

๒.๑) เมตตา คือ ความรัก พบว่า เป็นการหวังดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา มองแต่ส่วนดี มองข้ามข้อเสียส่วนบุคคลที่ไม่ผิดต่อหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายต่างๆ ซึ่งมีปรากฏให้พบในหลากหลายโอกาส ได้ยกมาแสดงให้เห็นโดยสังเขป เพียง ๑ กรณี คือ การขอเลื่อนสมณศักดิ์^{๔๕} ความว่า

“พระสังฆาธิการที่ไม่ได้นักธรรม เจ้าคณะคิดว่าไม่เข้าเกณฑ์จึงตัดออก ทำให้เสียโอกาส ความจริงในปัจจุบันไม่มีกำหนด เมื่อก่อนนั้นต้องได้นักธรรมชั้นตรีจึงจะเป็นเจ้าอาวาสได้ บางแห่งไม่มีพระที่เป็นนักธรรมแต่บังคับจำเป็นต้องมีเจ้าอาวาส จึงเกิดปัญหาขึ้น ต่อมาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช ๒๕๐๕ ไม่ได้ระบุวิทยฐานะของผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ดังนั้น ถึงพระที่ไม่เป็นนักธรรมก็ไม่ต้องตัดออก ให้ดูที่ผลงานในองค์กรทั้ง ๔ คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ ถ้ารูปที่ขอเลื่อน ต้องดูสาธารณสงเคราะห์ และศึกษาสงเคราะห์ ถ้าเป็นเจ้าคณะก็ต้องมีงานในตำแหน่งเจ้าคณะ ๒ อย่าง คือ งานประชุมและงานตรวจการคณะสงฆ์ หากงานทั้งหมดของพระสังฆาธิการที่ขอเลื่อนสมณศักดิ์ครบตามเกณฑ์ถึงจะมีข้อเสียที่ไม่มีนักธรรม ก็ไม่ต้องตัดออก”

๒.๒) กรุณา คือ ความสงสาร พบว่า เป็นความสงสารเห็นใจ ประารถนาให้พ้นทุกข์จากการประสบเคราะห์กรรม โดยคิดหาทางช่วยเหลือแก้ไข ซึ่งมีปรากฏให้พบในหลากหลายโอกาส ได้ยกมาแสดงให้เห็นโดยสังเขป เพียง ๑ กรณี คือ เรื่อง เจ้าอาวาสถูกขบไล่^{๔๖} ความว่า

“กรณีมีเจ้าอาวาสถูกชาวบ้านขบไล่ ให้ผู้ปกครองติดตามอย่างใกล้ชิด หากเจ้าอาวาสเป็นคนดี มีความรับผิดชอบในหน้าที่ แต่ขัดผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม ผู้ปกครองต้องลงไปช่วยอย่างเต็มที่กำลัง อย่าปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเผชิญปัญหาอย่างโดดเดี่ยว”

^{๔๕}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๗ วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๗ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

^{๔๖}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๕๒ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

๒.๓) มุกิตา คือ ความเอื้ออาทร เป็นความรู้สึกชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข อาทิ ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสามารถได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นก็มีความยินดีชื่นชม ไม่กีดกัน ซึ่งมีปรากฏให้พบในหลากหลายโอกาส ได้ยกมาแสดงให้เห็นโดยสังเขป เพียง ๑ กรณี คือ เรื่อง มอบ พระบัญชาแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์^{๔๗} ความว่า

เจ้าประคุณสมเด็จฯ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง มีพระบัญชาแต่งตั้ง พระมหาชานาญ เขมมนุโท ป.ธ.๗ วัดกุยบุรี ให้ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การนี้ เจ้าคณะ ภาค ๑๕ จึงได้นำพระบัญชามามอบ และแสดงความชื่นชมยินดี พร้อมกล่าวสัมโมทณียกถา ใจความว่า “วัดกุยบุรีมีพระประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีรูปหล่อหลวงพ่อบุญฤทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ มีเจ้าอาวาสที่มีความรู้ ความสามารถ สนองงานพัฒนาคณะสงฆ์ได้ด้วย ความเรียบร้อยดีงาม มีประชาชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างดี อาศัยความดีงามทั้งหลายที่มีอยู่ใน วัดกุยบุรีดังกล่าวนี้ จึงทำให้มีตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดเกิดขึ้น”

๒.๔) อุเบกขา คือ วางตนเป็นกลาง เป็นความรู้สึกวางเฉยเป็นกลาง ไม่ลำเอียง เข้าข้างคนใดคนหนึ่ง ซึ่งมีปรากฏให้พบในหลากหลายโอกาส ได้ยกมาแสดงให้เห็นโดยสังเขป เพียง ๑ กรณี คือ เรื่อง การแก้ไขปัญหาของการชุมนุมของประชาชน^{๔๘} ความว่า

ในที่ประชุม เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม แจ้งต่อที่ประชุมว่า เจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองแจ้งว่า มีวัดในเขตปกครองอนุญาตให้ผู้ชุมนุมฝ่ายพันธมิตรมาใช้สถานที่วัดเป็นที่ รวมพลเพื่อปราศรัยแจ้งประกาศนโยบาย เจ้าอาวาสวัดดังกล่าวจะมีความผิตถสถานใด ดังกล่าวนี เจ้าคณะภาค ๑๕ ประธานในที่ประชุมมีแนวให้นำไปปฏิบัติว่า “เรื่องนี้ต้องนำความกราบเรียน ปรีชาพระผู้ใหญ่ เช่น เจ้าประคุณสมเด็จฯ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ว่า คณะสงฆ์มีแนวทางใน การปฏิบัติเรื่องนี้อย่างไร เวลานี้ต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าข้างผู้หนึ่งผู้ใด ให้ตั้งอุเบกขาไว้”

^{๔๗}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๒๒๖-๒๓๒.

^{๔๘}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๑ วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๕๑ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

(๓) อดติ ๔ ความลำเอียงที่ต้องละเว้น

มีหลัก ๔ ประการ ประกอบด้วย เว้นจากฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ, เว้นจากโทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง, เว้นจากโมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง และ ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว หลักอดติทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นความเอนเอียงที่ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรม ผู้ที่เป็นผู้ปกครอง บังคับบัญชา ต้องละเว้น โดยพึงวินิจฉัย สั่งการด้วยความเที่ยงธรรม ดังกล่าวนี พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) ได้นำไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ และเน้นย้ำผู้ใต้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นให้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ซึ่งพบปรากฏเป็นหลักฐานในที่ประชุมพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดังจะได้ยกมาแสดงเป็นตัวอย่างให้เห็นโดยสังเขปดังนี้

เรื่อง คุณสมบัติของพระสังฆาธิการผู้เสนอขอสอบเป็นพระอุปัชฌาย์^{๔๙} ความว่า พระสังฆาธิการผู้เสนอขอสอบเป็นพระอุปัชฌาย์ต้องผ่านการพิจารณาเรื่องคุณสมบัติทางด้านร่างกาย สมัชชามหาเถรสมาคมมีมติให้พระภิกษุผู้พิการหรือทุพพลภาพเข้าสอบเป็นพระอุปัชฌาย์ คำว่า พิการ หรือ ทุพพลภาพ ทางกายหมายถึงไร้ความสามารถในการใช้วัยวะส่วนนั้นๆ หรือไม่สามารถใช้วัยวะส่วนนั้นได้ตามปกติ หากอ้างว่าหนั้นเขาก็ทำภาคนี้เขาก็ทำ สุดท้ายระเบียบจะถูกละเลย ฉะนั้น เวลาจะเสนอแต่งตั้งรูปใดให้พิจารณาด้วยว่า มีคุณสมบัติจะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้หรือไม่ ห้ามเสนอรูปที่มีความพิการ ทำงานอย่าเห็นแก่หน้ากัน อย่าเห็นแก่ความสัมพันธ์ส่วนตัว

เรื่อง การจัดงานวัด^{๕๐} ความว่า

เรื่องหนึ่งที่จะนำมากล่าวโดยย่อ เป็นเรื่องการปกครอง เกี่ยวกับการจัดงานวัด ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.๒๕๓๗ ที่ห้ามไว้ก็คือเลียนแบบการพนัน การทรมานสัตว์ ปกติการจัดงานวัดต้องขออนุญาตตามระเบียบ จัดงาน ๓ วัน เจ้าคณะอำเภออนุญาต จัดงาน ๖ วัน เจ้าคณะจังหวัดอนุญาต จัดงาน ๗ วันขึ้นไป เจ้าคณะภาคอนุญาต ดังนั้นก่อนอนุญาตเจ้าคณะต้องกำชับให้แน่นอน อย่าให้ผิดระเบียบ ถ้าผิดระเบียบต้องเอาโทษ โทษหนักให้ปลดเจ้าอาวาส เรื่องนี้ได้เคยกล่าวย้ำเป็นประจำอยู่แล้ว ขอให้เจ้าคณะอำเภอ และจังหวัดดูแลแนะนำให้อยู่ในระเบียบด้วย ทำงานอย่าเกรงใจลูกน้อง อย่างกลัว ถูกว่าไปตามถูก ผิดว่าไปตามผิด

^{๔๙}บันทึกการรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๕๒ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

^{๕๐}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๖๖.

อนึ่ง ในทุกครั้งของการประชุม พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ จะเน้นย้ำให้ผู้ได้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นตระหนักในความเที่ยงธรรมว่า ขอให้ทุกท่านดูแล จัดการ บริหารกิจการคณะสงฆ์โดยยึดหลักเกณฑ์ ถือกฎระเบียบเป็นสำคัญในการปฏิบัติงาน บางอย่างแม้ควรยืดหยุ่น แต่ก็ให้หนักแน่นในความถูกต้อง ไม่เห็นแก่พวกพ้อง อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่งานคณะสงฆ์^{๕๑}

จากที่ได้กล่าวมา แสดงให้เห็นถึง การนำธรรมะไปใช้ในการปกครอง เป็นคุณลักษณะเฉพาะบุคคล เป็นลักษณะนิสัยและเจตนาที่ดีของผู้ปกครอง ซึ่ง พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้นำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาของการเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาที่ดีไปใช้ในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดังที่ได้แสดงไว้ คือ สังคหวัตถุธรรม ธรรมะสำหรับผูกใจผู้ร่วมงานและผู้ได้บังคับบัญชา, พรหมวิหารธรรม ธรรมของผู้เป็นใหญ่ และอคติ ๔ ความลำเอียงที่ต้องละเว้น โดยนำมาใช้ในทักขณิก หวัข้อธรรมะ ครบตามองค์ประกอบ ส่วนหลักธรรมะสำหรับผู้ปกครอง อื่นๆ ที่มีได้นำมากล่าวไว้ อาทิ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ฯลฯ เป็นลักษณะของการนำมาประยุกต์ใช้ในแต่ละเหตุการณ์ แต่ละกรณี ซึ่งมีความหนักเบาของหลักธรรมแต่ละข้อแตกต่างกันตามความเหมาะสม

ดังที่ พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ) ให้สัมภาษณ์เป็นเครื่องยืนยันข้อเท็จจริงไว้ ความว่า “พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) มีภาวะผู้นำสูง กระทำตนเป็นแบบอย่างในการนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ พรหมวิหาร สัปปุริสธรรม สังคหวัตถุ และทศพิธราชธรรม โดยได้นำมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมในแต่ละสภาวะการณ์”^{๕๒}

พระมหาสุวิทย์ ปวิชฺชญญฺ ให้สัมภาษณ์ว่า “พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) มีความบริสุทธิ์เป็นส่วนตน เป็นต้นแบบของการปฏิบัติ เป็นแม่แบบของการนำธรรมะมาใช้ในการปกครอง”^{๕๓}

พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียต สุทฺถฺโต) กล่าวเสริมไว้ในการให้สัมภาษณ์ว่า “หลักธรรมะที่เจ้าคณะภาค ๑๕ ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ที่โดดเด่น คือ หลักพรหมวิหาร ๔”^{๕๔}

^{๕๑}บันทึกการรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๕๑ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๑ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

^{๕๒}สัมภาษณ์ พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ), รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๕๓}สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิชฺชญญฺ, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๕๔}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียต สุทฺถฺโต), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔

ธรรมะประจำตนเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล เป็นสภาวะทางจิตใจ ในการพิจารณาว่าบุคคลใดมีคุณธรรมอะไรประจำอยู่ในจิตใจต้องใช้การกระทำเป็นเครื่องตัดสิน^{๕๕} หลักคุณธรรมหรือธรรมะนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ขององค์กรสงฆ์ พระสงฆ์เป็นผู้มีศีล มีธรรมะ เป็นปกติของความประพฤติ เป็นต้นแบบทางคุณธรรมของสังคม^{๕๖} การปกครองคณะสงฆ์แม้จะมีพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นหลักนิติธรรมให้ยึดถือ เป็นกรอบในการปฏิบัติอยู่แล้วก็ตาม แต่หลักคุณธรรมในส่วนที่เป็นธรรมะประจำใจของผู้ปกครองนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะในบางกรณีหลักนิติธรรมเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๕๗}

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การนำธรรมะไปใช้ในการปกครอง เป็นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อาทิ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม ละเว้นอคติ ฯลฯ มาใช้ในการบริหารงานปกครอง ดังกล่าวนี้นักบริหารจึงต้องมีคุณสมบัติภายในเป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลาง โดยมีธรรมะประจำใจ นำหลักธรรมมาใช้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวได้ว่า ผู้ปกครองต้องมี “ภาวะผู้นำในการนำธรรมะไปใช้” เพื่อให้ผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชานำเป็นแบบอย่างการปฏิบัติ เพื่อให้องค์กรมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้

๔.๓.๓ การอบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์การนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน

การอบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์การนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน เป็นหนทางหนึ่งที่สามารถนำหลักธรรมไปสู่สังคมได้ เนื่องด้วย พระสงฆ์การทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์การระดับเจ้าอาวาสเป็นผู้ใกล้ชิดชุมชน เป็นที่ศรัทธาของคนในชุมชน ดังนั้น จึงมีโอกาสดำเนินการถ่ายทอดความรู้และสำนึกด้านคุณธรรม การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม นำสู่ประชาชนได้ ดังที่ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) ได้กล่าวไว้ว่า “การบริหารงานคณะสงฆ์ เป็นการทำงานเพื่อชาติ คือ ช่วยดูแลประชาชน สอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม”^{๕๘}

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๕๖}สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๕๗}สัมภาษณ์ นางสมศรี จินะวงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๕๘}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๒๓๒.

คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้จัดอบรมและรณรงค์ให้พระสังฆาธิการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน โดยมุ่งไปที่ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนผู้เป็นอนาคตของชาติ

โครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จัดมีขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ โดยมีลักษณะเป็นโครงการเฉพาะกิจ^{๕๙} โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ โครงการดังกล่าวนี้ จัดอบรมแก่พระสังฆาธิการ รวม ๕ รุ่น โดยมีรายละเอียดของ ระยะเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการอบรม ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ และ รายละเอียดของการอบรม ทั้ง ๕ รุ่น ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่เหมือนกัน จึงนำมาแสดงให้เห็นเฉพาะรุ่นที่ ๑ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒ ระยะเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการอบรมโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑๕

รุ่นที่	ระยะเวลา	สถานที่
๑	วันที่ ๕-๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๘	วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จังหวัดนครปฐม
๒	วันที่ ๑๒-๑๗ มิถุนายน ๒๕๔๘	วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จังหวัดนครปฐม
๓	วันที่ ๑๙-๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๘	วัดเพชรสมุทราช จังหวัดสมุทรสงคราม
๔	วันที่ ๒๖ มิถุนายน - ๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘	วัดบ่วงาม จังหวัดราชบุรี
๕	วันที่ ๓-๘ กรกฎาคม ๒๕๔๘	วัดกุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

^{๕๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

ตารางที่ ๔.๓ การอบรมโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๖-๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๘ ณ ชุมทวาราวดี วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม^{๖๐}

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	เรื่อง	ผู้บรรยาย
๑	๖ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “ครูสอนพระปริยัติธรรมกับอนาคตพระพุทธศาสนา”	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)
๒	๖ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “การสอนให้เข้าใจ”	พระครูปลัดสวัญนสฺสคุณ (รวม สุมะธี)
๓	๖ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายเรื่อง “การฝึกพูดในที่ประชุม”	พระมหาสุวิทย์ ปวิชฌญ
๔	๗ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “วิญญาณครู”	พระธรรมเสนานี (ชุณห กิตติวณฺโณ)
๕	๗ มิถุนายน ๒๕๔๘	สาธิต-ฝึกสอน “วิชาวินัย”	พระมหาประกอบ โชติปัญโญ
๖	๗ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “การพูดจูงใจเพื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ”	อาจารย์ สุรวงศ์ วัฒนกุล
๗	๘ มิถุนายน ๒๕๔๘	สาธิต-ฝึกสอน “วิชากระทู้”	พระมหาดุสิตศักดิ์ ติกุขปัญโญ
๘	๘ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “เทคนิคการสอนธรรม”	พระมหาไพเราะ จิตสีโล
๙	๘ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “หัวใจแห่งความเป็นครู”	พระราชปริยัติสุธี (สอิ่ง สิรินนฺโท)
๑๐	๘ มิถุนายน ๒๕๔๘	สาธิต-ฝึกสอน “วิชาธรรม”	พระศรีธีรวงศ์ (สมัย สจฺจาโร)
๑๑	๙ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “การสอนตามแนวพุทธองค์”	พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ)
๑๒	๙ มิถุนายน ๒๕๔๘	บรรยายพิเศษเรื่อง “ครูพระที่พึงประสงค์”	รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
๑๓	๙ มิถุนายน ๒๕๔๘	สาธิต-ฝึกสอน “วิชาศาสนพิธี”	พระครูปลัดสวัญนสฺสคุณ (รวม สุมะธี)
๑๔	๙ มิถุนายน ๒๕๔๘	สาธิต-ฝึกสอน “วิชาพุทธประวัติ”	พระมหาพินิจ (ไม่ทราบฉายา)
๑๕	๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๘	โอวาทพิธีปิดโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม คณะสงฆ์ภาค ๑๕	พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)

^{๖๐}กองงานเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑, (นครปฐม : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๕๔๘), หน้า ๖-๗, (เอกสารเย็บเล่ม).

ในประเด็นนี้ พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน) ให้สัมภาษณ์ว่า “คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรในองค์กรคณะสงฆ์อย่างมาก ประการสำคัญเพื่อให้สามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และสามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาสังคมในปัจจุบันได้อีกทางหนึ่ง”^{๖๑}

กล่าวได้ว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เป็น “พระนักเผยแผ่”^{๖๒} ให้ความสำคัญกับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนอันเป็นงานหลักของพระสงฆ์ผู้ได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ผลผลิตหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าท่านให้ความสำคัญกับการเผยแผ่พุทธธรรม คือ “หกลีบเทศนา หกลีบวรรณษา” ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมพระเทศนาปาฐกถา สัมโมทนิยกถา และบทความต่าง ๆ ที่ท่านได้แสดงไว้ เริ่มตั้งแต่ที่ยังเป็น พระมหาสุเทพ ผุสฺสธมฺโม มาจนถึงปัจจุบัน^{๖๓} และยังได้สร้างเครือข่ายเพื่อเผยแผ่ธรรมะ โดยอบรมพระสงฆ์ในเขตปกครองให้มีศักยภาพในการเผยแผ่คุณธรรมสู่ประชาชนในสังคมได้^{๖๔}

สรุปได้ว่า การอบรมและรณรงค์ให้พระสังฆาธิการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน เป็นหนทางในการนำหลักคุณธรรมไปสู่สังคม ในการนี้ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ให้ความสำคัญกับครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งเป็นผู้ต้องปฏิบัติหน้าที่ใกล้ชิดกับเยาวชนที่สุด โดยต้องเข้าไปจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอบรมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักธรรมะ เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้รับจากอบรมไปเผยแพร่แก่ประชาชนต่อไปได้

^{๖๑}สัมภาษณ์ พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๒}สัมภาษณ์ นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๖๓}พระเทพปริยัติมุนี (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), หกลีบเทศนา หกลีบวรรณษา, คำนำ.

^{๖๔}สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิษฐญญ, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

๔.๔ การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใสในการปกครอง

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในด้าน “การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใสในการปกครอง” นี้ จากการศึกษาได้ค้นพบการนำ “หลักความโปร่งใส” ซึ่งได้แก่การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา เป็นประโยชน์ ทันการณ์ และครบสมบูรณ์ ไปประยุกต์ใช้ในประเด็น การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง ดังนี้

ตามมติมหาเถรสมาคม กำหนดให้เจ้าคณะภาคจัดประชุมเพื่อแจ้งข่าวสารการคณะสงฆ์ แก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ เป็นประจำทุกปี ปีละ ๒ ครั้งๆ ละ ๑ วัน รวมถึงเพื่อจะได้ร่วมกันปรึกษาถึงแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ช่วยกันป้องกันปัญหาที่ยังไม่เกิด และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว^{๖๕} อีกทั้ง ยังเกิดประโยชน์โดยตรงแก่ผู้เข้าร่วมประชุม คือ ได้รู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความสามัคคีให้แก่หมู่คณะ^{๖๖} และมหาเถรสมาคมยังได้มีมติให้ คณะสงฆ์จัดประชุมระดับจังหวัด ทุกปี ๆ ละ ๑ ครั้ง โดยให้เจ้าอาวาสทุกวัดในจังหวัดเข้าร่วมประชุม

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เห็นประโยชน์และให้ความสำคัญกับการประชุมคณะสงฆ์อย่างมาก เห็นได้จากวาทะที่ได้กล่าวไว้ในที่ประชุมคณะสงฆ์ในครั้งแรกของการประชุมหลังจากที่ได้รับตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๕ ความว่า

สำหรับงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ต้องขอความร่วมมือกันอย่างจริงจังและจริงใจ โดยเฉพาะการประชุม ถ้าไม่มีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น อาหาร ขอยาได้ขาด ที่สำคัญทุกท่านเป็นพระผู้ใหญ่ที่มีหน้าที่มีตำแหน่งอยู่ ขอได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย เมื่อรู้กำหนดการประชุมแล้วควรต้องเลื่อนกิจนิมนต์ หรือนัดหมายงานอื่นไปก่อน เพราะการประชุมคณะสงฆ์ปีหนึ่งๆ มีไม่มาก ขอทุกท่านจงให้ความสำคัญ^{๖๗} เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้เคยให้หลักในการจัดประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคมไว้ สรุปได้ดังนี้ ๑) ควรมีระเบียบวาระประชุม ๒) ควรมีมติที่ประชุมในแต่ละเรื่อง ๓) ควรมีบันทึกการประชุมไว้เป็น

^{๖๕}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๔๒.

^{๖๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

^{๖๗}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

หลักฐาน ๔) ควรมีการปฏิบัติตามมติของที่ประชุม และ ๕) ควรติดตามผลการปฏิบัติตามมติที่ประชุม^{๖๘}

ในประเด็นนี้ พระราชวรสารภรณ์ (สินวล ปญฺา วชิโร) ให้สัมภาษณ์ว่า “พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ให้ความสำคัญกับงานประชุมของคณะสงฆ์มาก สังเกตได้ จากการที่ไม่เคยมาสาย ไม่เคยเลื่อนประชุม และทุกครั้งในการประชุมจะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ได้ไปเข้าร่วมประชุมกับเจ้าคณะใหญ่ โดยไม่มีการปิดบังซ่อนเร้น ไม่มีเงื่อนงำใด”^{๖๙}

พระครูสิริคณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ) ได้ให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่า “คณะสงฆ์ภาค ๑๕ จัดประชุมเป็นประจำ หลายระดับ หลายวาระ คือ ระดับเจ้าคณะภาคประชุมร่วมกับเจ้าคณะจังหวัดและพระเลขาณุกการ ระดับเจ้าคณะจังหวัดแต่ละจังหวัดประชุมร่วมกับเจ้าอาวาสในเขตจังหวัดตน ซึ่งเป็นวาระสามัญ นอกจากนี้ยังมีวาระพิเศษเพิ่มเติมที่เจ้าคณะภาคจัดขึ้นเพื่อนำนโยบายของผู้บังคับบัญชาเบื้องบนลงสู่เจ้าคณะปกครองเบื้องล่างโดยตรงด้วยความรวดเร็วและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ วาระที่เจ้าคณะภาคประชุมร่วมกับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และพระเลขาณุกการ วาระที่เจ้าคณะภาคประชุมร่วมกับเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลและพระเลขาณุกการ”^{๗๐}

การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงมีทั้งประชุมในสมัชชาสามัญ และสมัชชาวิสามัญ ซึ่งการประชุมในสมัชชาสามัญเป็นการประชุมในวาระปกติ ส่วนการประชุมในสมัชชาวิสามัญเป็นการประชุมในวาระเร่งด่วนหรือวาระเพิ่มเติม ดังนั้น การจัดประชุมพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ จึงมีสถิติการจัดประชุมแต่ละปีในจำนวนครั้งที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงนำสถิติการจัดประชุมพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ มาแสดงไว้เป็นตัวอย่าง ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔

^{๖๘}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), คู่มือปฏิบัติงานพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค ๑๕, หน้า ๔๔.

^{๖๙}สัมภาษณ์ พระราชวรสารภรณ์ (สินวล ปญฺา วชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๗๐}สัมภาษณ์ พระครูสิริคณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๗ กันยายน ๒๕๕๔.

ตารางที่ ๔.๔ การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๘^{๗๑}

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	การประชุม	สถานที่
๑	๗ มกราคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และพระเลขาณูการ ทั้งหมดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕	วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จังหวัดนครปฐม
๒	๒๑ มกราคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และพระเลขาณูการ เฉพาะเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์	วัดห้วยมงคล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๓	๒๘ มกราคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และพระเลขาณูการ เฉพาะเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสมุทรสงคราม	วัดบึงาม จังหวัดราชบุรี
๔	๑ เมษายน ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ และพระเลขาณูการ ทั้งหมดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕	วัดปราโมทย์ จังหวัดสมุทรสงคราม
๕	๒๐ เมษายน ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และพระเลขาณูการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ประชุมตามมติมหาเถรสมาคม	วัดปราโมทย์ จังหวัดสมุทรสงคราม
๖	๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ พระสังฆาธิการทุกระดับ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	วัดเพชรสมุทรฯ จังหวัดสมุทรสงคราม
๗	๑๒ พฤษภาคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ พระสังฆาธิการทุกระดับ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี	วัดหลวงพ่อดิศรธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี

^{๗๑}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๒๒๒-๒๒๕.

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	การประชุม	สถานที่
๘	๑๔ พฤษภาคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ พระสังฆาธิการทุกระดับ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์	วัดวังยาว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๙	๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ พระสังฆาธิการทุกระดับ ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี	วัดคงคาราม จังหวัดเพชรบุรี
๑๐	๔ สิงหาคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ พระสังฆาธิการทุกระดับในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ สมัยวิสามัญ เรื่อง การเจริญพระพุทธมนต์ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี	วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จังหวัดนครปฐม
๑๑	๒๙ ธันวาคม ๒๕๔๘	เจ้าคณะภาค ประชุมร่วมกับ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และพระเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ประชุมตามมติมหาเถรสมาคม	วัดพระปฐมเจดีย์ฯ จังหวัดนครปฐม

การจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ นี้ มีรูปแบบของการจัดประชุม โดยสรุปเป็น ๓ ประเภท คือ การประชุมเพื่อรับมอบนโยบายและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน, การประชุมเพื่อรับทราบปัญหาและระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหา และการประชุมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของบุคลากร^{๗๒} ดังนี้

๑) การประชุมเพื่อรับมอบนโยบายและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน

เป็นการประชุมเพื่อรับมอบนโยบายจากเจ้าคณะปกครองเบื้องสูง และแนวทางในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายนั้นๆ ตัวอย่างเช่น การประชุมระหว่างเจ้าคณะภาคร่วมกับเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และพระเลขาณุกการเฉพาะเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๔๘ เนื่องจาก เจ้าคณะภาครับนโยบายจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ให้กวตขันเรื่อง การจัดงานวัดให้เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.๒๕๓๗ เจ้าคณะภาคจึงกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานไว้ ดังนี้

(๑) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการแสดงใดๆ อันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

(๒) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการพนัน หารายได้โดยวิธีเสี่ยงโชค เลียนแบบการพนัน

(๓) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการเต้น การแสดงภาพนิ่ง ภาพยนตร์ ลามกอนาจาร

(๔) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการบ่าเรอ หรือการแสดงยั่วยวนกามอารมณ์

(๕) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการแข่งขันในรูปแบบการทรมานสัตว์ เช่น กัดปลา ชนไก่ ชนโค เป็นต้น

(๖) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการจำหน่ายสุราและของมีเมาทุกชนิด

(๗) การจัดงานวัดทุกประเภท มิให้มีการจัดประกวดหรือจัดแสดงเครื่องแต่งกายใดๆ ที่ขัดต่อศีลธรรมและวัฒนธรรม

(๘) การจัดงานวัด ที่มีใช้งานผังลูกนิมิต มิให้นำลูกนิมิตมาตั้งหารายได้

(๙) การจัดงานวัด ที่เป็นงานผังลูกนิมิต ให้จัดได้ครั้งเดียวและจัดพิธีผูกพัทธสีมาให้สำเร็จในคราวเดียว เว้นไว้แต่กรณีที่ขอพระราชทานอภัยเชษฐาเจติย ตัดลูกนิมิต^{๗๓}

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิษฐญญ, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๗๓} บัญชีกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ระดับเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และพระเลขาณุกการ เฉพาะเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๔๘ ณ วัดห้วยมงคล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.

๒) การประชุมเพื่อรับทราบปัญหาและระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหา

เป็นการประชุมเพื่อแจ้งให้ผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมเปิดรับความคิดเห็นในที่ประชุมเพื่อหาแนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ และหาแนวทางป้องกันมิให้เกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างเช่น การประชุมเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และพระเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม ในวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๒ เจ้าคณะภาคแจ้งต่อที่ประชุม เรื่อง ปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศของพระสงฆ์ที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์^{๗๔} ความว่า “ปัจจุบันมีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ สามเณร ที่มีพฤติกรรมส่อว่าเป็นกระเทย ทำตัวไม่เหมาะสมแก่สมณะ สร้างความเสียหายแก่สังคมส่วนรวม” ดังกล่าวนี้นี้ ที่ประชุมจึงร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหาโดยมีมติร่วมกัน ว่า ให้เจ้าคณะผู้ปกครองสอดส่องดูแล ว่ากล่าวตักเตือน ป้องกันเหตุแห่งความเสื่อม อันจะเกิดในท้องที่ปกครอง หากเกิดขึ้นแล้วต้องรีบเร่งช่วยกันระงับ ไม่ควรให้เรื่องถึงสื่อมวลชน

๓) การประชุมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของบุคลากร

เป็นการประชุมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีแก่หมู่คณะ ให้ผู้ได้บังคับบัญชาแต่ละระดับได้พบปะ สร้างความสนิทสนมและคุ้นเคยกัน เพื่อประโยชน์ในการร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ดังกล่าวนี้นี้ มีปรากฏในการประชุมสวดมนต์สรรจระคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

ในประเด็นนี้ พระมหาสุวิทย์ ปวิชชัญญู กล่าวเพิ่มเติมในการให้สัมภาษณ์ว่า “รูปแบบของการประชุมทั้ง ๓ ประเภทนี้ คือ การประชุมเพื่อรับมอบนโยบายและกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน การประชุมเพื่อรับทราบปัญหาและระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขและป้องกันปัญหา และการประชุมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของบุคลากร อาจมีอยู่ในการประชุมครั้งเดียวกันทั้ง ๓ ประเภท หรืออาจมีเพียง ๒ ประเภท หรือประเภทเดียว ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม สภาพการณ์ และความเร่งด่วนของปัญหาในช่วงเวลานั้นๆ”^{๗๕}

^{๗๔}บันทึกการรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๒ วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๕๒ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

^{๗๕}สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิชชัญญู, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

ดังนั้น การประชุมจึงเป็นหนทางในการแสดงความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นโอกาสให้ผู้บังคับบัญชาใช้สำหรับเปิดเผยข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ อย่างตรงไปตรงมาโดยครบถ้วนสมบูรณ์^{๗๖} ที่ประชุมคณะสงฆ์จึงเสมือนเวทีสำหรับเผยแพร่ข่าวสารที่เป็นประโยชน์และทันเหตุการณ์^{๗๗} และด้วยเหตุที่ พระสงฆ์อยู่ในฐานะผู้นำจิตวิญญาณของชุมชนประชาชนเชื่อถือในความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงต้องแสดงความบริสุทธิ์โปร่งใสนั้น สังคม ผ่านกิจกรรมทางการปกครองของคณะสงฆ์^{๗๘}

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใสในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นการประยุกต์ใช้โดยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา เป็นประโยชน์ ทันการณ์ และครบสมบูรณ์ ในการจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครอง ซึ่งพบว่ามีการจัดประชุมตามมติมหาเถรสมาคม และการจัดประชุมเพิ่มเติมภายในคณะสงฆ์ เพื่อประโยชน์คือ มอบนโยบาย กำหนดแนวทางปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคี

๔.๕ การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในด้าน “การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการปกครอง” นี้ จากการศึกษาได้ค้นพบการนำ “หลักความร่วมมือ” ไปประยุกต์ใช้ในประเด็น ดังนี้

๔.๕.๑ การคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ

การคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เหมาะสม มีความรู้ ความสามารถ เข้ามามีส่วนร่วมปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดีตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติ และกฎหมายต่าง ๆ^{๗๙}

^{๗๖}สัมภาษณ์ พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซูป ธมฺมโชโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, ๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๗๗}สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๗๘}สัมภาษณ์ นางสมศรี จินะวงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๖ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๗๙}สัมภาษณ์ พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นอำนาจของเจ้าคณะจังหวัดพิจารณา ส่วนการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เป็นอำนาจของเจ้าคณะภาค^{๔๐} ดังกล่าวนี **พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)** ให้ทัศนะเกี่ยวกับการแต่งตั้งพระภิกษุเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ ของคณะสงฆ์ไว้ว่า ควรพิจารณาพระผู้มีความเหมาะสม พิจารณารูปที่ให้ความสำคัญกับงานพระพุทธศาสนา ในกรณีแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ พร้อมทั้งรองเจ้าคณะ ควรพิจารณาผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และได้รับการสนับสนุนจากญาติโยมท้องถิ่นด้วยจะเป็นการดี อีกประการหนึ่ง เมื่อพิจารณาแต่งตั้งเจ้าคณะให้พิจารณารองเจ้าคณะก่อน หากไม่มีรองเจ้าคณะจึงพิจารณารูปอื่นๆ เช่น จะตั้งอำเภอให้พิจารณารองอำเภอก่อน หากไม่มีหรือมีแต่ไม่เหมาะสม เพราะอาพาธหรืออยู่ในช่วงสอบสวนเรื่องอธิกรณ์ จึงให้พิจารณาเจ้าคณะตำบลในเขตอำเภอดังกล่าว ที่มีคุณสมบัติมีความขยัน ควรรับผิดชอบ คุณวุฒิ คือต้องพิจารณาหลายอย่างประกอบกัน^{๔๑}

ในประเด็นนี้ **พระครูสมุทรทวิ (จำลอง อาสโภ)** ให้สัมภาษณ์ว่า “การปกครองคณะสงฆ์แม้จะมีรูปแบบเป็นการรวมอำนาจไว้ศูนย์กลาง ปกครองตามลำดับขั้น แต่ก็ยังเป็นลักษณะของการกระจายอำนาจทางการปกครองให้พระสังฆาธิการแต่ละระดับบริหารจัดการ โดยผู้ปกครองบังคับบัญชาจะเป็นผู้คอยสนับสนุนและแก้ไขในส่วนที่ขัดข้อง”^{๔๒}

สอดคล้องกับที่ **พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี)** ให้สัมภาษณ์ว่า “พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ มีนโยบายในการสนับสนุนให้พระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถ เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ เห็นได้ชัดจากประกาศคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่ ๑/๒๕๔๖ เรื่องการสนับสนุนและยกย่องพระภิกษุผู้ปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา ซึ่งตามประกาศฉบับดังกล่าวนั้น เป็นการแนะนำพระสังฆาธิการว่า สมควรจะได้ให้การส่งเสริมและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือในการปกครองที่ช่วยงานพระพุทธศาสนาด้วยดีเสมอมา เป็นระยะเวลาพอสมควร โดยถือว่าเป็นผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา สมควรยกย่องเกียรติคุณให้ปรากฏ ถ้าพระสงฆ์รูปนั้นยังไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการและมีคุณสมบัติครบ ก็ควรยกย่องเสนอแต่งตั้งให้เป็นพระสังฆาธิการได้”^{๔๓}

^{๔๐}สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๑}บันทึกการรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๘ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๔๘ ณ วัดปราโมทย์ จังหวัดสมุทรสงคราม.

^{๔๒}สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทวิ (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๔๓}สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๔.

การแต่งตั้งพระภิกษุที่มีความเหมาะสมให้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง จึงเป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้มีความรู้ ความสามารถ ตั้งใจทำงาน เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งในประเด็นนี้ มีความสำคัญที่ผู้ปกครองบังคับบัญชาต้องพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ดังที่ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) กล่าวเน้นย้ำแก่ผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับ ในวาระแห่งการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม เรื่อง การพิจารณาคัดเลือกพระสงฆ์ผู้จะเข้ารับตำแหน่งทางการปกครอง^{๔๔} ความว่า

การแต่งตั้งพระสงฆ์ให้เป็นผู้เป็นผู้นำเป็นผู้ปกครอง ต้องพิจารณาคัดเลือกผู้ที่ตั้งใจทำงาน ให้มีความสำคัญกับงานคณะสงฆ์ มีความรู้ความสามารถและเข้ากับญาติโยมได้ โดยเฉพาะตำแหน่งเจ้าอาวาส หน้าที่สำคัญคือดูแลที่ดินและเงินของวัด และต้องทำงานทุกๆ ด้านภายในวัด จึงให้เจ้าคณะจังหวัดนานโยบายนี้ไปมอบแก่ผู้บังคับบัญชาด้วย เพราะเจ้าคณะทุกระดับจะเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งผู้รักษาการแทน เช่น เจ้าคณะตำบล แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะจังหวัด แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ เป็นต้น เมื่อเจ้าคณะพิจารณาเลือกและแต่งตั้งผู้รักษาการแทนแล้ว เกือบร้อยละแปดสิบต้องเสนอผู้นั้นเป็นเจ้าอาวาสเป็นเจ้าคณะ ถ้าไม่เสนอแต่งตั้งก็จะถูกมองว่าไม่เป็นธรรม จึงขอให้พิจารณาให้ดี และก่อนที่จะเสนอแต่งตั้งควรจัดอบรมผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเสียก่อน

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ เป็นการเปิดโอกาสความร่วมมือให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการกระจายงานและเป็นการส่งเสริมให้คนดีมีความสามารถได้เข้าทำงาน ดังกล่าวนี้นี้ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยตำแหน่งแล้วเจ้าคณะปกครองระดับภาคมีอำนาจในการพิจารณาแต่งตั้งเฉพาะตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะอำเภอ โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่ แต่ในประเด็นนี้ได้มีการมอบนโยบายในการคัดเลือกพระภิกษุเข้าดำรงตำแหน่งทางการปกครองแก่ผู้บังคับบัญชาทุกระดับว่า ควรคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม มีความรู้ ความสามารถ และตั้งใจทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา

^{๔๔}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๗ วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๗ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

๔.๕.๒ การแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ

โดยปกติการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปตามสายการบังคับบัญชา ตามลำดับชั้น แต่ในบางกรณีเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพสูง จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้นเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ รูปแบบการปฏิบัติงานร่วมกันเฉพาะกิจในคณะสงฆ์นี้ อาจเรียกว่าเป็น รูปแบบของการทำงานเป็นทีม (Team Work) มีลักษณะที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ มีการมอบหมายงานอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ทุกคนในทีมมีอิสระ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและการทำงานของทีมได้ตลอดเวลา

คณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อให้ปฏิบัติงานเฉพาะการ โดยคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งสามารถวางแผน กำหนดวิธีปฏิบัติงาน และดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ร่วมกัน และมีอำนาจในการพิจารณาตัดสินใจเพื่อดำเนินการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างขั้นตอนของการปฏิบัติงานได้ คณะกรรมการประเภทนี้ เป็นคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติงานในโครงการที่มีลักษณะเป็นโครงการเฉพาะการ มีกำหนดเริ่มต้นและสิ้นสุดโครงการอย่างชัดเจน และคณะกรรมการจะพ้นสภาพในทันทีที่โครงการนั้นๆ สิ้นสุดลง ดังกล่าวนี้นี้ พบว่า มีการนำไปปฏิบัติอยู่มากมายในหลายวาระ จึงนำตัวอย่างมาแสดงให้เพียง ๑ กรณี คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ ดังนี้

ตาม ประกาศเจ้าคณะ ๑๕ ที่ ๒/๒๕๔๘ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการ โครงการอบรมพระผู้สวดพระปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๔๘^{๔๔} มีรายนามคณะกรรมการ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๕

ตารางที่ ๔.๕ รายนามคณะกรรมการโครงการอบรมพระผู้สวดพระปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕

๑	พระธรรมปริยัติเวที	เจ้าคณะภาค ๑๕	ประธานกรรมการ
๒	พระเทพวิสุทธิธารณ์	เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี	รองประธานกรรมการ
๓	พระเทพสมุทรมโกลี	เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม	รองประธานกรรมการ
๔	พระราชสุวรรณมุนี	เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี	รองประธานกรรมการ
๕	พระราชวิสุทธิคุณ	เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์	รองประธานกรรมการ
๖	พระพิศาลพัฒน์โสภณ	เจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง	กรรมการ
๗	พระศรีวิสุทธิโกศล	เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม	กรรมการ
๘	พระสิทธิญาณมุนี	เจ้าคณะอำเภอบางสะพาน	กรรมการ
๑๐	พระเมธีวราภรณ์	รองเจ้าอาวาสวัดเขาวิ้ง	กรรมการ
๑๑	พระญาณโมลี	ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอชะอำ	กรรมการ
๑๒	พระมงคลวชิราจารย์	ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอบ้านแหลม	กรรมการ

^{๔๔}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสุสมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

๑๓	พระครูสิริศนาภรณ์	เจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี	กรรมการ
๑๔	พระครูโพธารามพิทักษ์	เจ้าคณะอำเภอโพธาราม	กรรมการ
๑๕	พระครูสุนทรปริยัติคุณ	เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก	กรรมการ
๑๖	พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ	เจ้าคณะอำเภอปากท่อ	กรรมการ
๑๗	พระครูวาปีวรคุณ	เจ้าคณะอำเภอจอมบึง	กรรมการ
๑๘	พระครูโสภณอาจารย์คุณ	เจ้าคณะอำเภอบางแพ	กรรมการ
๑๙	พระครูศรีธรรมภรณ์	เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง	กรรมการ
๒๐	พระครูจริยาธรรมานุรักษ์	เจ้าคณะอำเภอสวนผึ้ง	กรรมการ
๒๑	พระครูญาณวิมล	เจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี	กรรมการ
๒๒	พระครูโสภณวัชรภรณ์	เจ้าคณะอำเภอบ้านลาด	กรรมการ
๒๓	พระครูไพบูลพัฒน์โสภณ	เจ้าคณะอำเภอเขาชัย	กรรมการ
๒๔	พระครูโสภณภิตตวัชรกิจ	เจ้าคณะอำเภอบ้านแหลม	กรรมการ
๒๕	พระครูวิสิฐวีรคุณ	เจ้าคณะอำเภอท่ายาง	กรรมการ
๒๖	พระครูปัญญาวชิราธร	เจ้าคณะอำเภอแก่งกระจาน	กรรมการ
๒๗	พระครูมานวัชรภรณ์	รก.เจ้าคณะอำเภอชะอำ	กรรมการ
๒๘	พระครูสุนทรวชิรคุณ	เจ้าคณะอำเภอหนองหญ้าปล้อง	กรรมการ
๒๙	พระครูสมุทรสารโสภณ	เจ้าคณะอำเภออัมพวา	กรรมการ
๓๐	พระครูสมุทรกวี	เจ้าคณะอำเภอบางคนที	กรรมการ
๓๑	พระครูวิบูลธรรมรักษ์	เจ้าคณะอำเภอทับสะแก	กรรมการ
๓๒	พระครูอาทรธรรม	เจ้าคณะอำเภอบางสะพานน้อย	กรรมการ
๓๓	พระครูศรีธรรมวาทิ	รองเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี	กรรมการ
๓๔	พระครูโสภณปัญญาวัง	รองเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี	กรรมการ
๓๕	พระครูสุธีปริยัติวิธาน	รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง	กรรมการ
๓๖	พระครูวิจิตรพัฒน์โสภณ	รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม	กรรมการ
๓๗	พระครูสมุทรทิวาการคุณ	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา	กรรมการ
๓๘	พระครูโกศลศุภกิจ	เจ้าคณะอำเภอกุยบุรี	กรรมการ
๓๙	พระครูอาทรศิริรักษ์	เจ้าคณะอำเภอปราณบุรี	กรรมการ
๔๐	พระครูพิทักษ์วรการ	เจ้าคณะอำเภอหัวหิน	กรรมการ
๔๑	พระครูปลัดสวพัฒน์สุดคุณ	ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕	กรรมการ
๔๒	พระมหาชำนาญ เขมมนุโท	เจ้าอาวาสวัดกุยบุรี	กรรมการ
๔๓	พระมหาสุวิทย์ ปวิษฐบุญ	เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕	เลขานุการ
๔๔	พระศรีปริยัติเมธี	เลขา จจ.ประจวบคีรีขันธ์	ผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕	พระครูสุตธรรมนิเทศ	เลขา จจ.สมุทรสงคราม	ผู้ช่วยเลขานุการ
๔๖	พระมหาเอกชัย ปญญาวิโร	เลขา จจ.ราชบุรี	ผู้ช่วยเลขานุการ
๔๗	พระมหาศุภชัย ชยธมโม	เลขา จจ.เพชรบุรี	ผู้ช่วยเลขานุการ

ดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อร่วมกันปฏิบัติงาน แบ่งงานกันทำ และทำงานเป็นทีม^{๔๖} โดยตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงาน เพื่อเข้าร่วมวางแผนและปฏิบัติงานตามภารกิจที่กำหนดไว้ เช่น โครงการอบรม พระผู้สวดพระปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นต้น^{๔๗} เป็นการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมแก่ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะในด้านนั้นๆ ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมตัดสินใจ นำไปสู่ภาคการปฏิบัติ^{๔๘} กล่าวได้ว่า คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ได้นำหลักของการมีส่วนร่วมมาใช้ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจในการบริหารงานคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ดำเนินตามรอยบาทพระพุทธรูปเจ้า ที่ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะกรรมการสงฆ์ เป็นคณะกรรมการเฉพาะกิจ โดยให้คณะกรรมการเฉพาะกิจนั้นๆ มีอำนาจอนุมัติเห็นชอบ หรือไม่เห็นชอบในการอุปสมบท กุลบุตรแบบญัตติจตุตถกรรม ซึ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมนี้ องค์การคณะสงฆ์ได้ใช้มาตลอด ๒,๕๐๐ กว่าปีแล้ว^{๔๙}

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ เป็นการนำหลักความร่วมมือมาใช้ โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงาน ให้มีอำนาจในการบริหารงาน เริ่มตั้งแต่การวางแผน การกำหนดวิธีปฏิบัติงาน การดำเนินงานตามขั้นตอน จนถึงสรุปและประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้หลักความร่วมมือในการปกครอง ตามแบบอย่างที่เราพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบไว้แก่คณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลและสืบทอดมาจนปัจจุบัน คือ การอุปสมบทแบบญัตติจตุตถกรรมนั่นเอง

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนต์), เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ปญฺญาวชิโร), รองเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ), รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นายสมนึก ดีหะสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๔.๖ การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครอง

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในด้าน “การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครอง” นี้ จากการศึกษาได้ค้นพบการนำ “หลักความรับผิดชอบ” ไปประยุกต์ใช้ในประเด็น ดังนี้

๔.๖.๑ การระงับอธิกรณ์

อธิกรณ์ ได้แก่ ข้อขัดแย้งที่เกิดแก่พระภิกษุในปกครอง ดังนั้น ความรับผิดชอบในการระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นภาระของผู้ปกครองบังคับบัญชาต้องระงับให้ยุติลง ด้วยความใส่ใจและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา

สมัยพุทธกาล อธิกรณ์เป็นการทะเลาะขัดแย้งกันระหว่างพระภิกษุ เป็นการวิวาทกันเพราะชนวนเหตุข้อขัดแย้งใจทักกล่าวหากันเรื่องอาบัติ หรือมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องสังฆกรรม ความเห็นไม่ตรงกันเกี่ยวกับพระธรรม พระวินัย เป็นต้น แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ไม่ได้ทะเลาะเบาะแว้งกันในเรื่องดังกล่าว อธิกรณ์ในยุคปัจจุบันเกือบทั้งหมดเป็นการขัดแย้งกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ หรือพระกับโยม^{๙๐}

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ให้สัมภาษณ์ว่า ธรรมชาติของการทำงานต้องมีปัญหา ข้อสำคัญให้ตระหนักในการะ อย่าปล่อยให้ปัญหาเป็นใหญ่ ปัญหาบางอย่างต้องเร่งรีบแก้ไขแข่งกับเวลา ปัญหาบางอย่างต้องใช้เวลาเป็นตัวช่วย^{๙๑} อธิกรณ์ภายในเขตहनกลาง ตามที่เจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่หนกลาง แจ้งให้ทราบ เป็นกรณีของอธิกรณ์ที่มีคฤหัสถ์เป็นฝ่ายแจ้งความ ฟ้องร้อง พระภิกษุ อาทิ กรณีวัดแก้วฟ้า จังหวัดปทุมธานี มีบุคคลขายภาพพุทธประวัติ จำนวน ๔๐ ภาพ ให้วัดแก้วฟ้าในราคา ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท วัดจ่ายในครั้งแรก ๒๐๐,๐๐๐ บาท ยังคงเหลือหนี้ที่ต้องชำระอีก ๒,๘๐๐,๐๐๐ บาท มีการนัดตกลงกันแล้วแต่วัดยังไม่จ่ายตามที่ตกลงกัน เจ้าทุกข์จึงฟ้องร้องศาล และอีกกรณีหนึ่ง เป็นอธิกรณ์ที่เกิดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ คือ กรณีวัดพุทธไชโย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีโยมผู้หญิงคนหนึ่งให้เจ้าอาวาสยืมเงินมาบูรณปฏิสังขรณ์วัด โดยเอาที่ดินและบ้านไปจำนอง เอาเงินออกจากธนาคารให้วัดกู้ยืม เมื่อครบกำหนดวัดไม่คืนให้ รวมต้นรวมดอกเบี้ยแล้วเป็นจำนวนหลายล้านบาท โยมผู้หญิงคนนี้จึงนำเรื่องร้องเรียนที่สำนักงานกฤษฎีกามนตรี กรณีนี้เรื่องเรียบร้อยไปแล้ว^{๙๒}

^{๙๐}สัมภาษณ์ พระราชสุวรมณีนี (แคล้ว อุตฺตโม), เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๙๑}สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๙๒}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๒๑.

เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรืออยู่ในปกครองของตน และชี้แจง แนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม^{๙๓} ความรับผิดชอบ ของผู้บังคับบัญชาในกรณีที่เกิดอธิกรณ์ขึ้นในเขตปกครอง คือ “หากมีเรื่องร้องเรียนจนเป็นข่าวใหญ่โต เจ้าคณะปกครองในฐานะผู้ปกครองบังคับบัญชาดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา ในเบื้องต้นต้องมีความยุติธรรม รับฟังเรื่องราวไว้ก่อน ไม่รับการร้องเรียนเลยเป็นเรื่องไม่เหมาะ รับมาแล้วว่ากันตามหลักฐาน ถ้าเรื่องทำนองนี้เกิดขึ้นกับวัดใดวัดหนึ่งในปกครอง อย่าปล่อยให้ผู้ใต้ปกครองโดดเดี่ยว ต้อง กระตือรือร้น เอาใจใส่ในการแก้ปัญหา”^{๙๔}

เรื่องการฟ้องร้องนี้ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีแนวปฏิบัติโดยยึดตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๒๒ เรื่อง การฟ้องร้อง ว่า ในกรณีที่มีการฟ้องร้องในเรื่องเกี่ยวกับการละเมิดพระวินัย และในเรื่องการละเมิดจริยาพระสังฆาธิการรวมกัน ให้แยกฟ้องร้องเป็นคนละเรื่อง จึงจะพิจารณา ถ้าฟ้องรวมกัน ไม่ให้รับไว้พิจารณา^{๙๕}

ในประเด็นนี้ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) มีนโยบายว่า “หากเกิด อธิกรณ์ขึ้นในเขตปกครอง เจ้าคณะผู้ปกครองต้องรีบลงไปดูแล แก้ไข ระงับ และเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ เป็นธรรมชาติที่ในกลุ่มคนดีจะมีส่วนน้อยที่ประพฤตินอกกลุ่มนอกทาง”^{๙๖}

พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) ให้สัมภาษณ์ว่า “นโยบายของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เรื่องการระงับอธิกรณ์ คือ ความรับผิดชอบ ไม่ทอดทิ้งปัญหา และไม่ต้องรอรายงาน ให้เจ้าคณะ ผู้บังคับบัญชาปกครองดำเนินการโดยทันที”^{๙๗}

สอดคล้องกับที่ พระครูสมุทรทวี (จำลอง อาสฺสโก) ให้สัมภาษณ์ว่า “คุณสมบัติที่ดี ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม) คือ เป็นคนทันต่อเหตุการณ์ มีระบบติดตามงานที่ดี จึงสามารถปรับปรุง แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทันเหตุการณ์”^{๙๘}

^{๙๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖.

^{๙๔}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๔๔ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

^{๙๕}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๕๗.

^{๙๖}สัมภาษณ์ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม), เจ้าคณะภาค ๑๕, ๑ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๙๗}สัมภาษณ์ พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี), ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕, ๑๙ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๙๘}สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทวี (จำลอง อาสฺสโก), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

แนวทางในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เรื่องอธิกรณ์สงฆ์ จึงเป็นนโยบายในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความเอาใจใส่ อย่างทันท่วงที และเน้นการแก้ไขปัญหาเพื่อให้อาณัติขึ้น มากกว่า แก้ไขได้ทันท่วงทีแต่ไม่มีคุณภาพ^{๙๙} และในปัจจุบันมีนโยบายในการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการดีกว่าไปตามแก้ไขปัญหาภายหลังที่ปัญหาขึ้นแล้ว ดังที่ เป็นวาระในการประชุมคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา เช่น เรื่องการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของวัด^{๑๐๐} ให้ทุกวัดนำส่งเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะจังหวัดแจ้งให้เจ้าคณะภาครับทราบไว้ เพื่อป้องกันเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต กรณีอธิกรณ์เกี่ยวกับเรื่องรายรับ-รายจ่ายของวัด^{๑๐๑}

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การระงับอธิกรณ์ เป็นความรับผิดชอบในการระงับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง ซึ่งในปัจจุบัน พบว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ซึ่งต่างกับอดีตที่อธิกรณ์สงฆ์จะเป็นเรื่องทะเลาะกันระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ ในประเด็นนี้ จึงเป็นความรับผิดชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองในการดำเนินการระงับข้อขัดแย้งด้วยสำนึกรับผิดชอบโดยไม่ทอดทิ้งปัญหา เอาใจใส่ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๔.๖.๒ การวินิจฉัยลงนิกหกรรม

มาตรการทางวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระวินัยหรือประพฤติดนไม่สมควรแก่สมณสาธูป เรียกว่า นิกหกรรม เป็นมาตรการการลงโทษพระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระวินัย ด้วยวิธีการดำเนินโทษ การถอดยศ การไล่ไล่ออกจากวัด การขอขมา และการมิให้อยู่ร่วมกัน ดังกล่าวนี้นี้เป็นมาตรการที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ ในปัจจุบัน นอกจากความมีโทษทางพระวินัยแล้ว ยังมีโทษทางอาญาแผ่นดินด้วย เนื่องจากมหาเถรสมาคมอาศัยอำนาจตามความแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิกหกรรมเพื่อลงโทษแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในกรณีความผิดที่ร้ายแรงหรือครุกาบัติ

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิชชัญญ, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระรัตนเวที (ชานัญ เขมณฺโฑ), รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๑}บันทึกการรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๕๔ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๔ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

ในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้ผู้ปกครองทุกระดับชั้นยึดตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ หากพบว่า มีพระภิกษุประพฤติผิดเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย ที่มีใช้ความผิดร้ายแรง ในเบื้องต้นให้เจ้าอาวาสสั่งลงโทษด้วยการภาคทัณฑ์ ทำทัณฑ์บนหรือขอขมาตามแต่สมควร ดังกล่าวนี **พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม)** อธิบายว่า อำนาจของเจ้าอาวาสตามข้อกำหนดที่ระบุในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕ ในมาตรา ๓๘ ข้อ ๓ เป็นการให้อำนาจเจ้าอาวาสในการวินิจฉัยลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติผิดโอวาทและคำสั่งของเจ้าอาวาสที่สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย และกฎหมาย คำว่า “ภาคทัณฑ์” คือ การทำทัณฑ์โทษ การคาดโทษ อาจให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ หรืออาจเพียงว่ากล่าวตักเตือนด้วยวาจาก็ได้ หรืออาจลงโทษเพียงว่ากล่าวตักเตือนก็ได้ ส่วนคำว่า “ทำทัณฑ์บน” แปลว่า ถ้อยคำ หรือทำหนังสือสัญญาไว้ว่า จะไม่ประพฤติละเมิดตามเงื่อนไขที่ได้ให้ไว้ ส่วนคำว่า “ขอขมา” คือ กล่าวคำขอโทษเมื่อรู้ตัวว่าตนทำผิด ประพฤติผิดไปจากที่สั่งไว้ และคำว่า “ให้ขอขมา” คือ สั่งให้ผู้ที่กระทำผิด กล่าวคำขอโทษ^{๑๐๒}

ดังกล่าวนี แสดงให้เห็นว่า ในกรณีที่เป็นความผิดร้ายแรงซึ่งพระภิกษุประพฤติกล่วงละเมิดพระวินัยและผิดกฎหมายอาญาและมรรยาท ระบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ให้เจ้าคณะผู้ปกครองดำเนินการเอาผิดทางวินัย ส่วนโทษอาญาแผ่นดินให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายบ้านเมือง^{๑๐๓} ดังกล่าวนี มีกรณีตัวอย่างการวินิจฉัยลงนิคกรรมความผิดของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เรื่อง ความผิดสองสถานะ^{๑๐๔} ความว่า

มีพระสังฆาธิการต้องอาบัติปฐมปาราชิก ถูกเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองจับได้พร้อมพยานและหลักฐาน ดังนั้น จึงเป็นความผิดสองสถานะ คือ

- ๑) ความผิดทางพระวินัย ฐานเสพเมถุน^{๑๐๕}
- ๒) ความผิดตามกฎหมาย ฐานข่มขืนผู้อื่นที่ไม่ยินยอม

ในส่วนความผิดทางพระวินัย เจ้าคณะปกครองได้ดำเนินการลงโทษโดยให้ลาสิกขาไป ส่วนความผิดตามกฎหมายบ้านเมือง ได้มอบให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองดำเนินการ

^{๑๐๒}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม), สารภาค ๑๕ เล่ม ๔, หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซุบ ธรรมโชโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี, ๙ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐๔}หนังสือราชการ ที่ จจ.๓๒๒/๒๕๕๔ เรื่อง ความผิดสองสถานะ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๔ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี วัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี.

^{๑๐๕}พระภิกษุมีเพศสัมพันธ์กับมนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ไม่ว่าเป็นเพศชาย หญิง หรือกระเทย โดยการสอดอวัยวะเพศเข้าไปในช่องอวัยวะเพศ ทวารหนัก หรือทวารเบา แม้ทางใดทางหนึ่งเพียงชั่วเมเส็ดงาหนึ่ง.

แม้ต่อมา อดีตพระสังฆาธิการขณะคดี ในส่วนความผิดตามกฎหมายบ้านเมือง แต่ความผิดทางพระวินัย เป็นความผิดที่มีบทลงโทษโดยการให้ลาสิกขาและจะกลับมาบวชอีกไม่ได้ ดังนั้น หากพระสังฆาธิการรูปใด รู้อยู่ จัดการให้บุคคลผู้นั้นมาบวชใหม่ หรือรับบุคคล เช่นนั้นซึ่งบวชมาจากที่อื่นเข้าสังกัดก็ดี ถือว่า พระสังฆาธิการรูปนั้นบกพร่อง

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในประเด็น การวินิจฉัยลงนิคหกรรม เป็นความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานของผู้ปกครอง หมู่คณะที่จะต้องให้ความเอาใจใส่และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา วินิจฉัยความผิดและลงโทษ พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระวินัยหรือประพฤติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป โดยใช้มาตรการทางวินัยเป็นเบื้องต้น ส่วนในกรณีความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย เป็นการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้ดำเนินการ

๔.๗ การประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่าในการปกครอง

การบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในด้าน “การประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่าในการปกครอง” นี้ จากการศึกษาได้ค้นพบ การนำ “หลักความคุ้มค่า” ซึ่งได้แก่ ความตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์สูงสุดของส่วนรวมไปประยุกต์ใช้ในประเด็น การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ด้วยเห็นว่า ทรัพยากรบุคคลถือเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่มีค่ามากที่สุด ความสำเร็จในการปฏิบัติงานของแต่ละองค์กร ต้องอาศัยบุคลากรเป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่าง ๆ มนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดขององค์กรในบรรดาปัจจัยขั้นพื้นฐานทั้งหมด และในองค์กรคณะสงฆ์ความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรบุคคล จึงได้แก่ การสรรหาและคัดเลือกบุคลากร เข้าทำงานตามความรู้ความสามารถในตำแหน่งหน้าที่ที่เหมาะสม ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Put the Right Man on the Right Job ซึ่งหมายถึง การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

คณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการปกครองของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้เล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ ดังกล่าวข้างต้น และคำนึงถึงความคุ้มค่าของต้นทุน ทางการจัดการ คำนึงถึงความคุ้มค่าของเวลาที่สูญเสียไปในการทำงาน^{๑๐๖} ดังนั้น ในการตัดสินใจ มอบงาน จึงพิจารณาเลือกใช้คนจากผลงาน^{๑๐๗}

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ นายสมนึก ดีหะสิงห์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี, ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๗}สัมภาษณ์ พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ), รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, ๘ กันยายน ๒๕๕๔.

ในประเด็นนี้ พระมหาสุวิทย์ ปวิชชฌญ ให้สัมภาษณ์ว่า การพิจารณามอบหมายงานในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เจ้าคณะภาคใช้หลักการเดียวกันกับพระพุทธเจ้า คือ มอบหมายงานให้แก่ผู้ที่มีความชำนาญ ผู้เป็นเอตทัคคะในด้านนั้นๆ เป็นผู้รับภาระ เช่น การปราบพยศผู้มีฤทธิ์ทรงมอบให้พระโมคคัลลานะผู้เป็นเอตทัคคะด้านมีฤทธิ์เป็นผู้รับภาระ^{๑๐๘}

คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้ความสำคัญกับทรัพยากรทางการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรด้านบุคลากร ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อองค์กรสงฆ์สูงสุด^{๑๐๙} การพิจารณาเลือกใช้คน จึงพิจารณาจากความเหมาะสมจากคุณสมบัติด้านความรู้ความสามารถส่วนบุคคล^{๑๑๐} พิจารณาคนจากผลของการกระทำ^{๑๑๑} ดังกล่าวนี้นี้ได้มีการนำไปใช้เป็นรูปธรรม ดังกรณีการแต่งตั้งผู้ประสานงานคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ มีปรากฏในบันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑/๒๕๔๕ ความว่า

“งานในคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยเฉพาะเรื่องการร้องเรียนเกี่ยวกับพระสังฆาธิการต่างๆ ซึ่งบางกรณีเจ้าคณะภาคไม่สมควรไปดำเนินการด้วยตนเอง ควรให้บุคคลอื่นไปสืบหาข้อมูลและทำหน้าที่ประสานช่วยเหลือ ดังกล่าวนี้นี้ จึงแต่งตั้งให้พระครูปลัดธรรม สุเมธี ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำภาค ๑๕ เป็น ผู้ประสานงานภาค ๑๕ อีกตำแหน่งหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นคนกลางไปประสานงานแล้วรายงานให้เจ้าคณะภาคทราบ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน และเรื่องการแต่งตั้งผู้ประสานงานนี้ ทำตามแบบของเจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่หนกลางที่ได้มีการแต่งตั้งผู้ประสานงานประจำคณะสงฆ์หนกลางไว้เหมือนกัน จำนวน ๕ รูป ซึ่งจะมีหน้าที่ประสานช่วยเหลือและหาข้อมูลต่างๆ เวลาเกิดเหตุการณ์ใดๆ ขึ้น”^{๑๑๒}

เช่นเดียวกับกรณี การแต่งตั้งผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำภาค ๑๕ ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ซึ่งเป็นการคัดเลือกภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในด้านการเทศน์ การบรรยาย การแสดงปาฐกถา และการเป็นวิทยากรในพิธีการสำคัญต่างๆ มารับภาระหน้าที่นี้โดยเฉพาะ

^{๑๐๘}สัมภาษณ์ พระมหาสุวิทย์ ปวิชชฌญ, เลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๐๙}สัมภาษณ์ พระครูสิริรัตนภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ), รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๗ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๑๐}สัมภาษณ์ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑๑}สัมภาษณ์ นายอำนาจ บัวศิริ, รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๔.

^{๑๑๒}บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๕ วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำภาค ๑๕ จึงเป็นพระภิกษุทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งให้ช่วยดูแลงานในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ รับผิดชอบการเผยแผ่ในส่วนที่เกี่ยวกับการเทศน์ การบรรยาย การแสดงปาฐกถา และการเป็นวิทยากรในพิธีการสำคัญๆ ของคณะสงฆ์ภาค ๑๕^{๑๑๓} ประกอบด้วย

๑) พระราชปริยัติสุธี	รองเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี
๒) พระศรีรัตนโมลี	รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม
๓) พระทักษิณคณิสสร	เจ้าคณะเขตพระบรมมหาราชวัง
๔) พระอมรสุธี	เลขาธิการสภาธรรมกถึก
๕) พระครูปลัดธรรม สุขเมธี	ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
๖) พระครูศรีธรรมวาที	เจ้าอาวาสวัดเทพอวาส
๗) พระมหาสมชัย จิตฺติธมฺโม	เจ้าอาวาสวัดรางกำหยาด

ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำภาค ๑๕ ทั้ง ๗ รูปนี้ เป็นผลของการคำนึงถึงความคุ้มค่าของการทำงาน เห็นความสำคัญของทรัพยากรบุคคล เป็นการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน (ปัจจุบัน งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามอบหมายให้เจ้าคณะจังหวัดแต่ละจังหวัดดูแลในเขตจังหวัดตน ผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำภาค ๑๕ ทั้ง ๗ รูป สิ้นสุดการปฏิบัติหน้าที่)

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่าในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นการประยุกต์ใช้โดย การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน ด้วยตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีค่ามากที่สุด การพิจารณาเลือกใช้คนทำงานจึงพิจารณาจากความรู้ความสามารถส่วนตัวของบุคคลเป็นที่ตั้ง เป็นหลักการเดียวกันกับพระพุทธเจ้าที่ทรงพิจารณาจากพื้นฐานความชำนาญการของบุคคลในการจัดสรรให้รับภาระด้านงานต่างๆ ในพระพุทธศาสนา อนึ่ง การคณะสงฆ์หรืองานพระพุทธศาสนา เป็นงานที่คำนึงถึงผลลัพธ์เชิงคุณภาพ ไม่คำนึงถึงมูลค่าของผลกำไรเป็นเป้าหมายดังเช่นองค์กรธุรกิจภาคเอกชน ดังนั้น การดำเนินงานขององค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรประเภทสาธารณธรรมาจึงมุ่งผลสำเร็จของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญเสียไปเป็นสำคัญ ซึ่งดังกล่าวนี จะสัมฤทธิ์ผลมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับ การเลือกใช้คนทำงาน แล้วได้งานที่มีผลสำเร็จ คุ้มค่ากับเวลาที่สูญไปนั่นเอง

^{๑๑๓}พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ สุสฺสธมฺโม), คู่มือปฏิบัติงานพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค

๔.๘ สรุปวิเคราะห์

จากที่ได้กล่าวถึง การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม) ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับการนำธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วมและหลักความคุ้มค่ามาประยุกต์ใช้ได้จริงในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ดังนี้ ผู้วิจัยจึงแสดงผลการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม) โดยเชื่อมโยงกับการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่ยืนยันการนำไปประยุกต์ใช้ ดังแสดงไว้ในตารางที่ ๔.๖

ตารางที่ ๔.๖ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม) เชื่อมโยงโดยอ้างอิงกับแหล่งข้อมูลที่ยืนยันการนำไปประยุกต์ใช้^{๑๔}

ธรรมาภิบาล	การประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	อ้างอิงการนำไปประยุกต์ใช้	
		เอกสาร	ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์
หลักนิติธรรม	พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔	๑) พระราชวชิราภรณ์ (สินวล ปญฺเฎาวชิโร) ๒) พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนโต) ๓) พระราชสุวรรณมุนี (แคล้ว อุตฺตโม) ๔) พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) ๕) พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซูป ฐมฺมโชโต) ๖) พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน) ๗) พระมหาสุวิทย์ ปวิษฐญญ ๘) นางสมศรี จินะวงษ์
	ยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบต่างๆ	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๕๑ ๓) บันทึกรายงานการประชุมแถลงการณ์ปฏิบัติงานแสดงวิสัยทัศน์เจ้าคณะภาค	๑) พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม) ๒) พระรัตนเวที (ชำนานู เขมมนฺโท) ๓) พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) ๔) นายอำนาจ บัวศิริ ๕) นายสนธยา เสนเอี่ยม
	ไม่กำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔	๑) พระครูสมุทฺรทกวี (จำลอง อาสโภ)

^{๑๑๔}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

ธรรมาภิบาล	การประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	อ้างอิงการนำไปประยุกต์ใช้	
		เอกสาร	ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์
หลักคุณธรรม	ปกครองโดยธรรม	๑) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๕๔ (ครั้งแรก) ๒) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๒/๒๕๕๗	๑) พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุหนฺโต) ๒) พระครูสิริคณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ)
	นำธรรมะไปใช้ในการปกครอง	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) คู่มือปฏิบัติงานพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ๓) เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ รุ่นที่ ๑ ๔) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๒/๒๕๕๔ ๕) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๕๗ ๖) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๕๑ ๗) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๒/๒๕๕๑ ๘) บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๒/๒๕๕๒	๑) พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุหนฺโต) ๒) พระรัตนเวที (ชำนัญ เขมณฺโฑ) ๓) พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) ๔) พระมหาสุวิทย์ ปวิฑฺฒณฺญ ๕) นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง ๖) นางสมศรี จินะวงษ์

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

ธรรมาภิบาล	การประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	อ้างอิงการนำไปประยุกต์ใช้	
		เอกสาร	ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์
หลักคุณธรรม	อบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์ให้การนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) หกสิบเทศนา หกสิบพรรษา ๓) เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมรุ่นที่ ๑	๑) พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน) ๒) พระมหาสุวิทย์ ปวิฑฺฒณู ๓) นายสุทธิรักษ์ หนูฉิ่ง
หลักความโปร่งใส	จัดประชุมพระสงฆ์ในการในเขตปกครอง	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) คู่มือปฏิบัติงานพระสงฆ์ การ คณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ๓) บันทึกroyงานการประชุมพระสงฆ์ การ ตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ (ครั้งแรก) ๔) บันทึกroyงานการประชุมพระสงฆ์ การ ตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๕๒ ๕) บันทึกroyงานการประชุมพระสงฆ์ การ เฉพาะเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์	๑) พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ๒) พระราชวรวิหารภรณ์ (สินวล ปญฺาวัชโร) ๓) พระครูสิริคณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ) ๔) พระครูวัชรสุวรรณาท (ลูกซูป ฐมฺมโชโต) ๕) พระมหาสุวิทย์ ปวิฑฺฒณู ๖) นางสมศรี จินะวงษ์
หลักการมีส่วนร่วม	คัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่างๆ	๑) บันทึกroyงานการประชุมพระสงฆ์ การ ตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๔๗ ๒) บันทึกroyงานการประชุมพระสงฆ์ การ ตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๔๘	๑) พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ๒) พระครูสมุทฺทกวี (จำลอง อาสโภ) ๓) พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) ๔) พระครูวิบูลเจติยาภิรม (ทวี ปสนฺโน)

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

ธรรมาภิบาล	การประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์	อ้างอิงการนำไปประยุกต์ใช้	
		เอกสาร	ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์
หลักการมีส่วนร่วม	แต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔	๑) พระราชวรวิหาร (สีนวล ปญฺาวัชโร) ๒) พระเทพสิทธิวิมล (ละเอียด สุทนฺโต) ๓) พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ) ๔) นายสมนึก ดีหะสิงห์
หลักความรับผิดชอบ	ระบอบอธิกรณ์	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) บันทึกroyงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๔๕ ๓) บันทึกroyงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๒/๒๕๔๙	๑) พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ๒) พระราชสุวรณมุนี (แคล้ว อุตฺตโม) ๓) พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ) ๔) พระรัตนสุธี (รวม สุเมธี) ๕) พระครูสมุทรกวี (จำลอง อาสโภ) ๖) พระมหาสุวิทย์ ปวิชฌญู
	วินัยฉัยลงนิกกรรม	๑) สารภาค ๑๕ เล่ม ๔ ๒) หนังสือราชการ ที่ จจ.๓๒๒/๒๕๕๔ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี	๑) พระครูวัชรสุวรณาท (ลูกซูป ธมฺโฆโต)
หลักความคุ้มค่า	การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน	๑) คู่มือปฏิบัติงานพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ๒) บันทึกroyงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติ มส. ครั้งที่ ๑/๒๕๕๔	๑) พระรัตนเวที (ชานาญ เขมณฺโฑ) ๒) พระครูสิริคณาภรณ์ (อเนก รตนวณฺโณ) ๓) พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) ๔) พระมหาสุวิทย์ ปวิชฌญู ๕) นายอำนาจ บัวศิริ ๖) นายสมนึก ดีหะสิงห์

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นการนำธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า มาประยุกต์ใช้จริงในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ในปัจจุบัน ดังนี้

๑) การประยุกต์ใช้หลักนิติธรรม

เป็นการนำหลักของควมมีกฎหมายเป็นใหญ่ และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกัน มาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ คำว่า กฎหมาย ในที่นี้ ได้แก่ พระธรรมวินัยข้อบัญญัติของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นแม่บท และกฎหมายคณะสงฆ์ซึ่งเป็นกฎหมายลักษณะการปกครองอันคล้ายคลึงกับฝ่ายราชอาณาจักร ดังกล่าวนี้นสามารถประมวลเป็นหัวข้อประเด็นหลักได้ ดังนี้

๑.๑) การมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์

เป็นการปกครองโดยถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญในการปกครอง เป็นแม่บทในการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนคำสั่งในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ที่ออกเป็นการภายใน เพื่อความคล่องตัวในการบริหารและสั่งการคณะสงฆ์ โดยถือความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้งและคำนึงถึงความเหมาะสมกับจารีตประเพณีท้องถิ่น

๑.๒) การปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบต่าง ๆ

เป็นการบูรณาการการปกครองอนุโลมตามระบบการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง โดยปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งมีลักษณะการปกครองระบุจำเพาะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อันเป็นบทบัญญัติที่มาจากมูลพระธรรมวินัยเพื่อบ่งชี้แนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ อันมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรบริหารสูงสุดทำหน้าที่เป็นทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการไปพร้อมกัน

๑.๓) ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมายรองรับ

เป็นรูปแบบของการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดโทษจากการกระทำ โดยพิจารณาตามตัวบทแห่งพระธรรมวินัย กฎหมายคณะสงฆ์ และระเบียบปฏิบัติอันเป็นการภายในที่มีบัญญัติไว้ การกระทำใดที่ไม่มีระบุไว้ในบทบัญญัติดังกล่าว ผู้กระทำจะไม่มีโทษโดยเด็ดขาด และบทบัญญัติที่เกิดขึ้นภายหลังการกระทำนั้นๆ ก็จะไม่นำไปกำหนดโทษย้อนหลัง หรือไม่ทำให้มีโทษสูงขึ้นจากที่มีระบุไว้ในบทบัญญัติ

๒) การประยุกต์ใช้หลักคุณธรรม

เป็นการนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ และรณรงค์ให้ผู้ใต้บังคับบัญชานำไปใช้และเผยแพร่แก่ประชาชน ดังกล่าวนี้นสามารถประมวลเป็นหัวข้อประเด็นหลักได้ ดังนี้

๒.๑) การปกครองโดยธรรม

เป็นการปกครองโดยยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล กติกา กฎ หลักการที่ชอบธรรมเป็นบรรทัดฐาน การพิจารณาตัดสินใจใดๆ อยู่บนพื้นฐานความถูกต้องเท่านั้น ตรงกับคติของพระพุทธเจ้าที่ทรงปกครองโดยยึดธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมาธิปไตย)

๒.๒) การนำธรรมะไปใช้ในการปกครอง

เป็นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อาทิ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร พรหมวิหารธรรม สังคหัตถุธรรม เว้นอคติ ฯลฯ มาใช้ในการบริหารงานปกครอง โดยเป็นลักษณะของการนำมาประยุกต์ใช้ในแต่ละเหตุการณ์ แต่ละกรณี ซึ่งมีความหนักเบาของหลักธรรมแต่ละข้อแตกต่างกันตามความเหมาะสม ซึ่งมีจุดเริ่มต้นและแกนกลางจากคุณสมบัติภายในของผู้บริหารที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แล้วจึงนำธรรมะมาใช้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นแบบอย่างการปฏิบัติเพื่อให้องค์กรมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๒.๓) การอบรมและธรรมาภิบาลให้นำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่แก่ประชาชน

เป็นการอบรมความรู้ ทักษะ แก่พระสงฆ์ฆาติการผู้ได้ปกครองบังคับบัญชาให้มีศักยภาพในการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่สู่สังคม การนี้จึงให้ความสำคัญกับครูสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน มีโอกาสที่จะถ่ายทอดความรู้และสำนึกด้านคุณธรรม การยึดมั่นในความถูกต้องดีงามสู่ประชาชนได้มากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน

๓) การประยุกต์ใช้หลักความโปร่งใส

เป็นการนำไปประยุกต์ใช้ผ่านกิจกรรมการจัดประชุมพระสงฆ์ฆาติการในเขตปกครองตามมติมหาเถรสมาคม และจัดประชุมเพิ่มเติมเป็นการภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ วัตถุประสงค์หลักของการจัดประชุมก็เพื่อสร้างเวทีสำหรับเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ทันท่วงที ตรงไปตรงมา อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และถือเป็นโอกาสในการมอบนโยบาย แนวทางการปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคี ซึ่งเป็นผลพลอยได้อันเกิดจากการประชุมอีกส่วนหนึ่ง

๔) การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วม

เป็นการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมรับรู้ และตัดสินใจในการปกครองคณะสงฆ์ ดังกล่าวนี้นี้สามารถประมวลเป็นหัวข้อประเด็นหลักได้ ดังนี้

๔.๑) การคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ

เป็นการเปิดโอกาสความมีส่วนร่วมให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสงฆ์ฆาติการผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ เป็นการกระจายงาน และเป็นการส่งเสริมให้คนดีมีความสามารถได้เข้าทำงาน

๔.๒) การแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ

เป็นการนำหลักความมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในการกิจเฉพาะ ในการจัดทำโครงการต่าง ๆ โดยแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นองค์คณะ มีรูปแบบการทำงานเป็นทีม ทุกคนในทีมมีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดวิธีปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอน จนถึงการสรุปและประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานได้

๕) การประยุกต์ใช้หลักความรับผิดชอบ

เป็นการนำหลักการของความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน ใส่ใจต่อปัญหา กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา พร้อมปรับปรุงและแก้ไขได้ทันที่ ดังกล่าวนี้นี้สามารถประมวลเป็นหัวข้อประเด็นหลักได้ ดังนี้

๕.๑) การระงับอธิกรณ์

เป็นความรับผิดชอบในการระงับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ ต่างกับอดีตที่อธิกรณ์สงฆ์จะเป็นเรื่องทะเลาะกันระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ ดังกล่าวนี้นี้เป็นสำนักรับผิดชอบของผู้ปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ ในการดำเนินการระงับข้อขัดแย้งให้ยุติลง โดยไม่ทอดทิ้งปัญหา เอาใจใส่ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

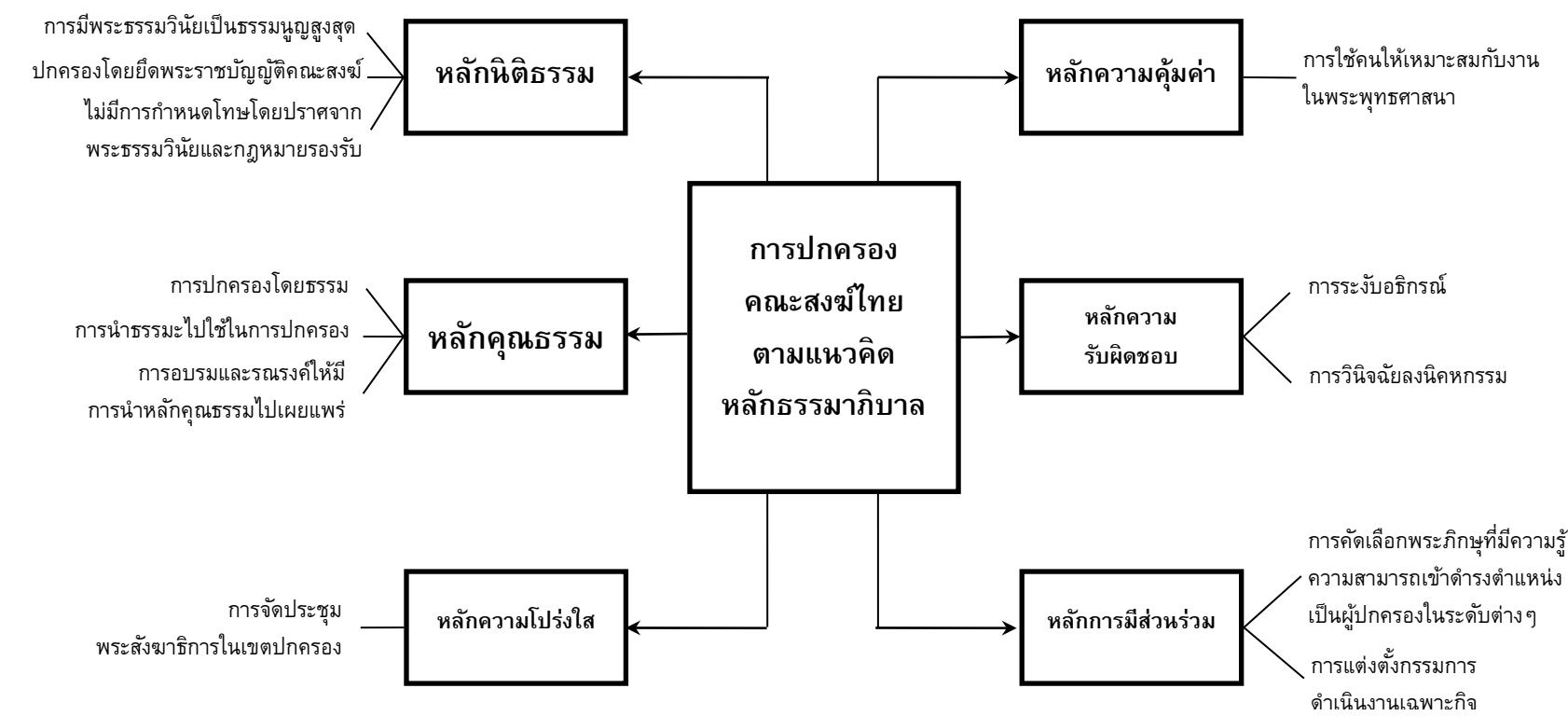
๕.๒) การวินิจฉัยลงนิคหกรรม

เป็นสำนักรับผิดชอบของผู้ปกครองบังคับบัญชาต่อปัญหาที่เกิดขึ้นภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ โดยการวินิจฉัยความผิดและลงโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิด ด้วยความเที่ยงธรรม สุจริต เอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้ง เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เป็นส่วนของการลงโทษด้วยมาตรการทางวินัย เรียกว่า นิคหะคือการข่ม ซึ่งคู่กับปคหะคือการยกย่อง เป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัยหรือประพฤติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ด้วยวิธีการทำโทษ การถอดยศ การขับไล่ การขอขมา และการมิให้อยู่ร่วมกัน ส่วนในกรณีความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย จะเป็นการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองรับไปดำเนินการ

๖) การประยุกต์ใช้หลักความคุ้มค่า

เป็นการประยุกต์ใช้ด้วยวิธี การใช้คนให้เหมาะสมกับงานในองค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบขององค์การสาธารณะ ที่มุ่งผลสำเร็จของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญเสียไป มากกว่าการมุ่งเน้นผลกำไร การใช้คนให้เหมาะสมกับงานนี้จึงได้แก่ การพิจารณาเลือกใช้คนให้ทำงานตามพื้นฐานความรู้ความสามารถส่วนตัวของบุคคล บนแนวคิดพื้นฐานความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีค่ามากที่สุด ดังกล่าวนี้นี้เป็นหลักการเดียวกันกับหลักการของพระพุทธเจ้า ที่ทรงพิจารณาเลือกใช้คนเข้ารับภาระงานด้านต่างๆ ในพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาจากพื้นฐานความชำนาญการของบุคคลเป็นที่ตั้ง

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย (Body of Knowledge) เกี่ยวกับ “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)^{๑๑๕}

^{๑๑๕}จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ตามแนวคิดหลักธรรมาภิบาล ๖ ประการ มีอธิบายดังนี้

ด้านหลักนิติธรรม เป็นการปกครองคณะสงฆ์โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง อิงอาศัยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกื้อกูลพระธรรมวินัย มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ และมีระเบียบปฏิบัติที่บัญญัติขึ้นบังคับใช้เป็นภายใน โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนูญสูงสุด เพื่อรักษาหมู่คณะให้มีข้อปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎ และหากมีการละเมิดกฎที่บัญญัติไว้ ผู้กระทำต้องได้รับโทษ เว้นไว้แต่การกระทำนั้นเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการบัญญัติเป็นกฎเพื่อปฏิบัติร่วมกัน

ด้านหลักคุณธรรม เป็นการปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะการปกครองโดยธรรม ถือธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ ตามคติทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย โดยพื้นฐานจากคุณสมบัติภายในของผู้ปกครองที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แล้วจึงนำธรรมะมาใช้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อมรณรงค์ให้มีการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่อย่างกว้างขวาง

ด้านหลักความโปร่งใส เป็นการปกครองคณะสงฆ์ด้วยความเปิดเผย ตรงไปตรงมา โดยอาศัยการจัดประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม และการจัดประชุมเพิ่มเติมเป็นการภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสร้างเวทีสำหรับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทันการณ์ มีความชัดเจน และถือเป็นโอกาสในการมอบนโยบาย แนวทางปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคีได้

ด้านหลักการมีส่วนร่วม เป็นการปกครองคณะสงฆ์โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารงานเฉพาะกิจ ในรูปแบบของการทำงานเป็นทีม ทุกคนในทีมมีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดวิธีปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอน จนถึงการสรุป ประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานได้

ด้านหลักความรับผิดชอบ เป็นการปกครองคณะสงฆ์ด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง มีความกระตือรือร้นในการระงับอธิกรณ์ให้ยุติลง ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ มีการวินิจฉัยความผิดและลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัย หรือประพฤติดนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ด้วยความเที่ยงธรรม สุจริต เอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งปัญหา โดยอาศัยมาตรการทางวินัยเป็นเบื้องต้น และหากเป็นกรณีของความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย ก็จะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองรับไปดำเนินการต่อ

ด้านหลักความคุ้มค่า เป็นปกครองคณะสงฆ์โดยการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน มอบหมายงานตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานของบุคลากร บนพื้นฐานความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีค่ามากที่สุด มุ่งผลสำเร็จของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญเสียไป โดยเลือกใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับงานนั้นๆ

จากการศึกษา การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลมาในการปกครองคณะสงฆ์ โดยศึกษาจากใช้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงพบว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นรูปแบบของการปกครองที่เป็นธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการแห่งพระพุทธศาสนา ในประเด็นของหลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ซึ่งมีจุดเริ่มต้นและแกนกลางจากคุณสมบัติภายในของผู้บริหารหรือผู้ปกครองที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แต่มีความแตกต่างกันที่ธรรมาภิบาลได้แยกคุณธรรมออกมาเป็นหลัก ๑ ใน ๖ ซึ่งมีความเป็นเอกเทศจากหลักอื่นๆ ที่เหลือ แต่ในทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมถือเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นของหลักการอื่นๆ ทั้งหมด

ดังนั้น ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ หรือ พุทธธรรมาภิบาล จึงควรมีคุณธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในเนื้อหาของหลักการทั้งหมด และทำหน้าที่เป็นตัวประสานทุกๆ หลักการเข้าไว้ด้วยกัน ให้เป็นพุทธธรรมาภิบาลที่สมบูรณ์ขึ้นได้ ดังกล่าวนี้นี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างประกอบดังนี้คือ ในหลักนิติธรรม ซึ่งได้แก่ การปกครองกันด้วยกฎหมาย ถือกฎหมายเป็นใหญ่ แต่หากกฎหมายที่นำมาใช้ไม่ได้บัญญัติขึ้นโดยยึดความถูกต้องดีงามด้วยคุณธรรม เอื้อประโยชน์เฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ย่อมไม่เป็นกฎหมายที่สมควรแก่การนำไปบังคับใช้ แม้จะบัญญัติขึ้นตามมติเสียงส่วนใหญ่ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยก็ตาม กฎหมายนั้นย่อมเป็นกฎหมายเลว หรือกฎหมายโจร ไม่สมควรแก่การนำไปบังคับใช้กับคนทั้งประเทศ หรือ ในหลักความมีส่วนร่วม ซึ่งได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการปกครองและบริหาร มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ได้ แต่หากการคัดเลือกผู้เข้าไปดำรงตำแหน่งทางการปกครองไม่ได้ยึดความถูกต้องดีงามตามคุณธรรม เปิดโอกาสเฉพาะผู้ที่เป็นพวกพ้องหรือกลุ่มเครือญาติ ก็มิใช่ความมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงโดยธรรมได้ ดังนั้นเป็นต้น ดังนั้น คุณธรรมจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่หลักใดหลักหนึ่งในธรรมาภิบาลเชิงพุทธ แต่ต้องเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในเนื้อหาของหลักการทั้งหมด และทำหน้าที่เป็นตัวประสานทุกๆ หลักการเข้าไว้ด้วยกัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม)” ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม) ว่าได้มีการนำมาประยุกต์ใช้อย่างไร คลอบคลุมหลักธรรมาภิบาลครบทุกหลักหรือไม่ เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ตามหลักธรรมาภิบาล และเป็นแม่แบบการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยได้ โดยเลือกใช้รูปแบบการวิจัยแบบคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ๒) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ และ ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม) โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม)” ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ รูปแบบการปกครองโดยหลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาล หรือ หลักบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี หรือ ธรรมรัฐ หรือ บรรษัทภิบาล ฯลฯ ซึ่งรู้จักกันในชื่อ Good Governance เป็นรูปแบบของการบริหารจัดการและการปกครองที่เป็นธรรม ซึ่งไม่ใช่แนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่เป็นการสะสมความรู้ที่เป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมวลมนุษยชาติเป็นพันๆ ปี ซึ่งเป็นหลักการเพื่อการอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสงบสุข สามารถประสานประโยชน์และคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี และพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนได้ ในส่วนของประเทศไทยได้มีการนำ

หลักธรรมาภิบาลเข้ามาใช้อย่างจริงจัง โดยมีกำหนดในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.๒๕๔๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ และมีผลบังคับใช้กับหน่วยงานของรัฐตั้งแต่วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ เป็นต้นมา โดยให้ทุกส่วนราชการต้องถือปฏิบัติและรายงานผลปฏิบัติต่อคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาตามหลักธรรมาภิบาล ๖ ประการ คือ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักการมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ และ ๖) หลักความคุ้มค่า ซึ่งทั้ง ๖ ประการนี้เป็นแต่ละองค์ประกอบของการปกครองที่เป็นธรรม ยึดถือความถูกต้องในกฎ ระเบียบ ความดีงาม ปลอดภัยจากประพฤติดุฉินัยและจรรยาบรรณวิชาชีพ สามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ในทุกขั้นตอน เปิดโอกาสในการรับรู้ ตัดสินใจด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียม รับผิดชอบพร้อมปรับปรุงแก้ไข และใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นสำคัญ เป็นรูปแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม คล้ายคลึงกับรูปแบบการปกครองที่เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่สังคมสงฆ์ ซึ่งเป็นสังคมตัวอย่างในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในรัฐแห่งสงฆ์นี้ โดยธรรม

๕.๑.๒ แนวทางการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ปกครองคณะสงฆ์

แนวทางในการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ เกิดจากแนวคิดที่สอดคล้องกันของธรรมาภิบาลและหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมาภิบาลมีหลักคุณธรรมเป็นองค์ประกอบ และหลักการของพระพุทธศาสนาก็ใช้ระบบคุณธรรมเป็นเครื่องนำ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันโดยภาพรวม แล้วจึงวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการนำหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ มาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ จากการศึกษา พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันสามารถนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ได้ครบ ทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ด้านหลักนิติธรรม คือ การปกครองกันด้วยกฎหมาย ถือกฎหมายเป็นใหญ่ ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย เป็นแนวทางซึ่งตรงกับการปกครองคณะสงฆ์ที่ถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง ถึงแม้ว่าการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันจะคล้ายคลึงกับการปกครองของทางฝ่ายราชอาณาจักร คือมีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมายบังคับใช้ และวางระเบียบแบบแผนในการปกครองคณะสงฆ์ แต่กฎหมายเหล่านั้นต้องบัญญัติขึ้นโดยเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย คือ ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยอันเป็นธรรมนูญสูงสุดของการปกครอง รวมถึงการไม่กำหนดโทษจากการกระทำซึ่งไม่มีปรากฏไว้ตามบทบัญญัติ และเมื่อมีการบัญญัติขึ้นใหม่ก็ไม่ย้อนหลังไปเอาโทษ หรือทำให้มีโทษที่มีอยู่แล้วสูงขึ้น ๒) หลักคุณธรรม คือ การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร สังคหวัตถุ พรหมวิหาร เป็นต้น มาใช้ในการบริหารการปกครอง รวมถึงการณรงค์ให้มีการนำคุณธรรมไปใช้และเผยแพร่สู่สาธารณชน ๓) หลักความโปร่งใส คือ การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ตรงไปตรงมา

ทันการณ์ ครบสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหลักการที่มีแนวทางในการนำไปใช้ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่อง หลักอปริหานิยธรรม ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญเพียงฝ่ายเดียว โดยหลักธรรมดังกล่าวนี้เริ่มต้นที่การหมั่นประชุมกันเป็นเนืองนิตย์เพื่อปริกษาหารือในกิจการอย่างสม่ำเสมอ เป็นประโยชน์ทันเหตุการณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ๔) หลักความมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้บุคลากรเข้าร่วมในกระบวนการรับรู้และร่วมตัดสินใจอย่างเท่าเทียม มีแนวทางในการนำไปใช้โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ เพื่อสามารถเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยได้ ๕) หลักความรับผิดชอบ คือ ไม่ทิ้งภาระ ไม่ทอดทิ้งภารกิจ จึงเป็นการนำมาใช้ในการระบอบธรรมาภิบาลและวินัยลงนิกกรรม ด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่การทำงาน ใส่ใจต่อปัญหา แก้ไขได้ทันที่ และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ๖) หลักความคุ้มค่า คือ คำนึงถึงความมีจำกัดของทรัพยากรในการบริหารจัดการ มีแนวทางในการนำไปใช้โดยการเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา โดยใช้ระบบคุณธรรมในการสรรหาบุคคลที่เข้าทำงานเนื่องจากเป็นการพิจารณาคัดเลือกจากความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลอย่างแท้จริง เป็นการตัดปัญหาความสูญเสีย สิ้นเปลืองทรัพยากรทางการบริหารและเวลาไปโดยไม่คุ้มค่า ดังกล่าวนี พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันสามารถนำหลักธรรมมาภิบาลมาใช้ได้ครบทั้ง ๖ องค์ประกอบ แต่อาจมีความเด่นชัดในการนำองค์ประกอบแต่ละประการไปใช้แตกต่างกันออกไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์โดยภาพรวมจึงพบแนวทางในการนำธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ได้ครบทั้ง ๖ องค์ประกอบ แม้หลักธรรมาภิบาลจะรับต้นแบบมาจากประเทศตะวันตก แต่ด้วยคุณสมบัติเฉพาะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สามารถวิวัฒนาการไปตามรูปแบบของการปกครองฝ่ายบ้านเมืองได้ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจถึงความจำเป็นต่อการปรับเปลี่ยนวิธีการและรูปแบบของการปกครอง เพื่อให้มีความสอดคล้องกับปัญหา สภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จึงทรงอนุญาตให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองได้ หากแต่การอนุวัตนี้จะต้องไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย เช่น อาจจะปรับรูปแบบของการพิจารณาคดีหรือรูปแบบของการนุ่งห่มให้สอดคล้องตามวัฒนธรรมได้ เพื่อไม่ให้เป็นการก้าวก่ายในเวลาเข้าสู่สังคม เช่น เมื่อเวลาไปแสดงธรรมเทศนา เป็นต้น

๕.๑.๓ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม)

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม) ซึ่งเป็นการศึกษาการนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ จริ่งกับการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม และหลักความคุ้มค่า ได้มีการนำมาประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

๑) หลักนิติธรรม (Rule of Law)

พบว่า มีการนำไปใช้ใน ๓ ประเด็น ได้แก่

๑.๑) การมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม) ปกครองโดยถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองสูงสุด เป็นแม่บทในการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนคำสั่งในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ที่ออกเป็นการภายใน เพื่อความคล่องตัวใน การบริหารและสั่งการคณะสงฆ์ ดังกล่าวนี้อธิบายว่าความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง และคำนึงถึงความเหมาะสมกับจารีตประเพณีท้องถิ่น

๑.๒) ปกครองโดยยึดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบต่าง ๆ โดย คณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม) มีการบูรณาการการปกครองอนุโลมตามระบบการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง ด้วยการปฏิบัติ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะการปกครองระบุจำเพาะในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ อันเป็นบทบัญญัติที่มาก่อมูลพระธรรมวินัยเพื่อป้องกันแนวทางในการ ปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ เช่น การปฏิบัติตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดการวัด พ.ศ.๒๕๓๗ เป็นต้น

๑.๓) ไม่มีการกำหนดโทษโดยปราศจากพระธรรมวินัยและกฎหมาย รองรับ โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุสุธรรมโม) กำหนดโทษจากการกระทำ โดยพิจารณาตามตัวบทแห่งพระธรรมวินัย กฎหมาย คณะสงฆ์ และระเบียบปฏิบัติอันเป็นการภายในที่มีบัญญัติไว้ การกระทำใดที่ไม่มีระบุไว้ใน บทบัญญัติดังกล่าว ผู้กระทำจะไม่มีโทษโดยเด็ดขาด และบทบัญญัติที่เกิดขึ้นภายหลังการ กระทำนั้นๆ ก็จะไม่นำไปกำหนดโทษย้อนหลัง หรือไม่ทำให้มีโทษสูงขึ้นจากที่มีระบุไว้ใน บทบัญญัติ เช่น กรณีการไม่เอาโทษพระสังฆาธิการที่อนุญาตให้มีการยิงปืนในขบวนแห่หน้าค ก่อนที่ ประกาศคณะสงฆ์เรื่องประเพณีวัฒนธรรมในการบวชนาค ที่ ๒/๒๕๔๖ จะประกาศบังคับใช้ เป็นต้น

๒) หลักคุณธรรม (Ethics)

พบว่า มีการนำไปใช้ใน ๓ ประเด็น ได้แก่

๒.๑) การปกครองโดยธรรม โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครอง บังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสธมฺโม) การปกครองโดยยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล กติกา กฎ หลักการที่ชอบธรรมเป็นบรรทัดฐาน การพิจารณา ตัดสินใจใดๆ อยู่บนพื้นฐานความถูกต้องเท่านั้น เช่น กรณีการร้องเรียนเรื่องวัดเขาตะเครา จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

๒.๒) การนำธรรมะไปใช้ในการปกครอง โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การ ปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสธมฺโม) ได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อาทิ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร พรหมวิหารธรรม สังคหัตถุธรรม เว้นอคติ ฯลฯ มาใช้ในการ บริหารงานปกครอง โดยเป็นลักษณะของการนำมาประยุกต์ใช้ในแต่ละเหตุการณ์ แต่ละกรณี ซึ่งมีความหนักเบาของหลักธรรมแต่ละข้อแตกต่างกันตามความเหมาะสม โดยมีจุดเริ่มต้นและ แก่นกลางจากคุณสมบัติภายในของผู้บริหารที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แล้วจึงนำธรรมะมาใช้ปฏิบัติ เป็นตัวอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นแบบอย่างการปฏิบัติเพื่อให้องค์กรมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

๒.๓) การอบรมและรณรงค์ให้พระสงฆ์นำหลักคุณธรรมไป เผยแพร่แก่ประชาชน โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรม ปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสธมฺโม) ได้จัดการอบรมความรู้ ทักษะ แก่พระสงฆ์ผู้ใต้ปกครอง บังคับบัญชาให้มีศักยภาพในการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่สู่สังคม การนี้จึงให้ความสำคัญกับ ครูสอนพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน มีโอกาสที่จะถ่ายทอดความรู้และสำนึกด้าน คุณธรรม การยึดมั่นในความถูกต้องดีงามสู่ประชาชนได้มากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน

๓) หลักความโปร่งใส (Transparency)

พบว่า มีการนำไปใช้ใน ๑ ประเด็น ได้แก่

การจัดประชุมพระสงฆ์ในเขตปกครอง โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้ การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสธมฺโม) ได้จัดประชุมพระสงฆ์ การ โดยมีวัตถุประสงค์หลักของการจัดประชุมก็เพื่อสร้างเวทีสำหรับเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็น ประโยชน์ ทันการณ์ ตรงไปตรงมา อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และถือเป็นโอกาสในการมอบนโยบาย แนวทางปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคีได้ เช่น การจัดประชุมพระสงฆ์ การ ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขต ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ตามมติมหาเถรสมาคม และการจัดประชุมเพิ่มเติมเป็นการภายใน เขตปกครองคณะสงฆ์ เป็นต้น

(๔) หลักการมีส่วนร่วม (Participation)

พบว่า มีการนำไปใช้ใน ๒ ประเด็น ได้แก่

๔.๑) การคัดเลือกพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถเข้าดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้เปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ เป็นการกระจายงาน และเป็นการส่งเสริมให้คนดีมีความสามารถได้เข้าทำงาน

๔.๒) การแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้แต่งตั้งคณะทำงานในโครงการเฉพาะกิจต่าง ๆ อาทิ โครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น โดยแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นองค์คณะ มีรูปแบบการทำงานเป็นทีม ทุกคนในทีมมีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดวิธีปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอน จนถึงการสรุปและประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานได้

(๕) หลักความรับผิดชอบ (Accountability)

พบว่า มีการนำไปใช้ใน ๒ ประเด็น ได้แก่

๕.๑) การระงับอธิกรณ์ โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้ดำเนินการระงับข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ ต่างกับอดีตที่อธิกรณ์สงฆ์จะเป็นเรื่องทะเลาะกันระหว่างพระสงฆ์กับพระสงฆ์ เช่น กรณีอธิกรณ์วัดพุทธไชโย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น ดังกล่าวนี้นี้ เป็นสำนักรับผิดชอบของผู้ปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ ในการดำเนินการระงับข้อขัดแย้งให้ยุติลง โดยไม่ทอดทิ้งปัญหา เอาใจใส่ กระตือรือร้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๕.๒) การวินิจฉัยลงนิคหกรรม โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครองบังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) มีความรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ มีการวินิจฉัยความผิดและลงโทษแก่ผู้ที่กระทำผิดด้วยความเที่ยงธรรม สุจริต เอาใจใส่ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์โดยไม่ทอดทิ้งปัญหา ในส่วนนี้เป็นการลงโทษพระภิกษุผู้กระทำผิดด้วยมาตรการทางวินัย เรียกว่า นิคหกรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับลงโทษพระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัยหรือประพฤติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ด้วยวิธีการดำเนินโทษ การถอดยศ การขับไล่ การขอขมา และการมิให้อยู่ร่วมกัน ส่วนในกรณีความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย จะเป็นการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองรับไปดำเนินการ เช่น ในกรณีความผิดสองสถานะของพระสังฆาธิการรูปหนึ่งในจังหวัดราชบุรี เป็นต้น

(๖) หลักความคุ้มค่า (Worthiness)

พบว่า มีการนำไปใช้ใน ๑ ประเด็น ได้แก่

การใช้คนให้เหมาะสมกับงาน โดยคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ภายใต้การปกครอง บังคับบัญชาของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้พิจารณาเลือกใช้คนให้ทำงานตาม พื้นฐานความรู้ความสามารถส่วนตัวของบุคคล เช่น กรณีการแต่งตั้งผู้ประสานงานคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ และ กรณีการแต่งตั้งผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำภาค ๑๕ เป็นต้น ดังกล่าวนี เป็น แนวคิดบนพื้นฐานความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการ จัดการที่มีค่ามากที่สุด ซึ่งเป็นหลักการเดียวกันกับหลักการของพระพุทธเจ้าที่ทรงพิจารณาเลือก ใช้คนเข้ารับภาระงานด้านต่างๆ ในพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาจากพื้นฐานความชำนาญการของ บุคคลเป็นที่ตั้ง และด้วยเหตุที่องค์กรคณะสงฆ์ถือเป็นองค์กรประเภทองค์กรสาธารณประโยชน์ที่มุ่งผลสำเร็จ ของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญเสียไป มากกว่าการมุ่งเน้นผลกำไร การใช้คนให้เหมาะสม กับงาน จึงเป็นเทคนิคการบริหารคณะสงฆ์ที่ยอมรับความสูญเสียด้านเวลา แต่ได้รับคุ้มค่าจาก ผลของงาน ซึ่งกระบวนการนี้มีจุดเริ่มต้นที่ การเลือกใช้นักวิชาการให้เหมาะสมกับงานนั้นๆ

จากผลการศึกษาโดยภาพรวมสรุปได้ว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม) ได้นำหลักธรรมาภิบาลทั้ง ๖ ประการ มาประยุกต์ใช้ได้จริงในการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครบทั้ง ๖ องค์ประกอบ แต่มีความเด่นชัดในการนำองค์ประกอบแต่ละประการไปใช้แตกต่างกัน ออกไป

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมาภิบาลเป็นรูปแบบของการปกครองที่เป็นธรรมเพื่อ การอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองและสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการแห่ง พระพุทธศาสนา ในประเด็นของหลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ซึ่งมี จุดเริ่มต้นและแกนกลางจากคุณสมบัติภายในของผู้บริหารหรือผู้ปกครองที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แต่มีความแตกต่างกันที่ ธรรมาภิบาล ได้แยกคุณธรรมออกมาเป็นหลัก ๑ ใน ๖ ซึ่งมีความเป็น เอกเทศจากหลักอื่นๆ ที่เหลือ แต่ในทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมถือเป็นส่วนประกอบที่จำเป็น ของหลักการอื่นๆ ทั้งหมด ดังนั้น ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ หรือ พุทธธรรมาภิบาล จึงควรมี คุณธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในเนื้อหาของหลักการทั้งหมด และทำหน้าที่เป็นตัวประสาน ทุกๆ หลักการเข้าไว้ด้วยกัน ให้เป็นพุทธธรรมาภิบาลที่สมบูรณ์ขึ้นได้

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม) สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

ด้านหลักนิติธรรม

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยมี พระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง อิงอาศัยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่างๆ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เกื้อกูลพระธรรมวินัย มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กรคณะสงฆ์ และมีระเบียบปฏิบัติที่บัญญัติขึ้นบังคับใช้เป็นการภายใน โดยไม่ขัดกับพระธรรมวินัยที่เป็นธรรมนูญสูงสุด เพื่อรักษาหมู่คณะให้มีข้อปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ภายใต้กฎระเบียบเดียวกัน ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎ และหากมีการละเมิดกฎที่บัญญัติไว้ ผู้กระทำความผิดต้องได้รับโทษ เว้นไว้แต่การกระทำนั้นเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการบัญญัติเป็นกฎเพื่อปฏิบัติร่วมกัน ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ **อดิเทพ ผาธา**^๑ กล่าวถึง รูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยที่มีลักษณะเหมือนการปกครองแบบนิติรัฐ ระบุว่า รูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตย เป็นรูปแบบที่มีพระธรรมวินัยเป็นเสมือนหนึ่งธรรมนูญสูงสุดในการปกครอง ซึ่งลักษณะการปกครองแบบนี้จัดเป็นการปกครองแบบนิติรัฐที่ยึดถือกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง (The State of Law) และสอดคล้องกับที่ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)**^๒ กล่าวว่า นิติธรรม (Rule of Law) คือการปกครองด้วยกฎหมาย ถือกฎหมายเป็นใหญ่ (คือถือธรรมาธิปไตยในระดับธรรมโดยบัญญัติ) ไม่มีใครอยู่เหนือกฎหมาย ทุกคนทั้งผู้ปกครองต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเสมอกัน และสอดคล้องกับที่ **สถาบันพระปกเกล้า**^๓ สรุปแนวความคิดการกำหนดโทษแก่ผู้กระทำผิดตามหลักนิติธรรม ระบุว่า การไม่มีโทษโดยกฎหมายได้แก่การมิให้กฎหมายมีผลย้อนหลังไปบัญญัติให้ความความผิดสำหรับการกระทำอันใดอันหนึ่งที่ผ่านพ้นมาแล้วนั้น และห้ามมิให้มีผลย้อนหลังเพื่อกำหนดโทษที่มีอยู่แล้วให้สูงขึ้น

^๑อดิเทพ ผาธา, “กำเนิดและพัฒนาการรูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยของคณะสงฆ์ สมัยพุทธกาล”, *บันทึกศึกษาปริทรรศน์*, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๑) : ๖๔-๖๕.

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่หยั่งถึงธรรมชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘๒.

^๓สถาบันพระปกเกล้า, *วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๑.

ด้านหลักคุณธรรม

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสมฺมโม) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในลักษณะการปกครองโดยธรรม ถือธรรมคือความถูกต้องเป็นใหญ่ ตามคติทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมาธิปไตย (Supremacy of the Dhamma) โดยพื้นฐานจากคุณสมบัติภายในของผู้ปกครองที่ต้องมีธรรมะประจำใจ แล้วจึงนำธรรมะมาใช้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อมทั้งรณรงค์ให้มีการนำหลักคุณธรรมไปเผยแพร่อีกอย่างกว้างขวาง ดังกล่าวนี้นสอดคล้องกับที่ **พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร)**^๔ กล่าวถึง ความจำเป็นที่ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมประจำใจ ไว้ว่า เมื่อใครก็ตามได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำ ก็ควรทำหน้าที่นั้นๆ ให้สมบูรณ์ด้วยดี โดยมีคุณธรรมในการปกครองแต่ละอย่าง เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและดีงามของสังคม เพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้ยึดถือเป็นแนวทางเป็นแบบอย่างที่ดีงามและถูกต้องของสังคมสืบต่อไป และสอดคล้องกับที่ **พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล)**^๕ กล่าวถึง การปกครองการบริหารแบบบูรณาการ (Integration) ที่ต้องอยู่บนหลักของความถูกต้อง ว่า ต้องอยู่บนความถูกต้องของกฎหมาย หลักวิชาการ และถูกต้องตามหลักศีลธรรม ซึ่งความถูกต้องตามหลักศีลธรรมนี้ เป็นความถูกต้องตามหลักธรรม ซึ่งเป็นอุปการะสำคัญที่สุดต่อการบริหารการปกครอง ดังที่พระมหากษัตริราชเจ้าทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักรแต่ปางก่อน ที่ใช้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ ตลอดมาแต่โบราณกาล จนถึงปัจจุบันนี้ อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงคุณประเสริฐของไทยเรา ก็ได้ทรงยึดถือเป็นหลักปฏิบัติพระองค์ตลอดมา และสอดคล้องกับ **พระมหาพุทธีวงศ์ ญาณญ**^๖ แสดงข้อค้นพบจากงานวิจัยไว้ว่า การบริหารตามหลักคุณธรรมเป็นการบริหารงานที่ตั้งอยู่บนหลักของความถูกต้องดีงาม มีความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี ทั้งมีการรณรงค์ให้มีการใช้หลักคุณธรรมอย่างกว้างขวางในทุกระดับจากระดับบริหารจนถึงผู้ปฏิบัติตามทุกคน

^๔พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร), “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาสังคม”, ใน **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ**, รวบรวมโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๔) : ๒๑๗-๒๑๘.

^๕พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), **หลักธรรมมาภิบาลและประมุขศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพรินต์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^๖พระมหาพุทธีวงศ์ ญาณญ, “การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมมาภิบาล : ศึกษากรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๕.

ด้านหลักความโปร่งใส

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้วยความเปิดเผยตรงไปตรงมา โดยอาศัยการจัดประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม และการจัดประชุมเพิ่มเติมเป็นการภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ เพื่อสร้างเวทีสำหรับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองอย่างครบสมบูรณ์ ทันท่วงที มีความชัดเจน และถือเป็นโอกาสในการมอบนโยบาย แนวทางปฏิบัติงาน ระดมความคิด และเสริมสร้างความสามัคคีได้ ดังกล่าวนี้นสอดคล้องกับที่ **บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี^๗** กล่าวถึง หลักการปฏิบัติในหลักความโปร่งใสในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ว่า ความโปร่งใส พิจารณาที่ การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับนโยบาย กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์กติกา และความตั้งใจจริงในการบริหารงานของรัฐต่อสาธารณชน และสอดคล้องกับที่ **อานันท์ ปันยารชุน^๘** กล่าวถึงความสำคัญของหลักความโปร่งใสแห่งธรรมาภิบาลในกระบวนการปกครอง ว่า ธรรมาภิบาลจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้ากระบวนการการปกครองและการบริหารขาดความโปร่งใส และองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดความโปร่งใส ประกอบด้วยสังคมต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ทันท่วงที และครบสมบูรณ์ และสอดคล้องกับที่ **สมคิด บางโม^๙** กล่าวถึง ประโยชน์ที่ผู้เข้าประชุมจะได้รับโดยตรงจากการเข้าร่วมประชุมไว้ว่า ประโยชน์ที่เป็นวัตถุประสงค์หลักของการประชุมคือเพื่อให้ข่าวสาร เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง โดยเป็นการจัดประชุมที่มีสมาชิกจำนวนมาก ซึ่งนิยมจัดประชุมเป็นทางการเพื่อบอกกล่าวหรือแจ้งให้ทราบ เช่น แถลงนโยบาย แนวปฏิบัติ ผลการดำเนินงาน เป็นต้น และสอดคล้องกับที่ **พระไพโรจน์ สิธเตโช^{๑๐}** แสดงข้อค้นพบจากงานวิจัยว่า ประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์ จำเป็นต้องได้รับข้อมูลข่าวสารของส่วนราชการทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งจากการทำงานและการประชุมสัมมนา

^๗บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี, **ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล (Indicators of Good Governance)**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔.

^๘อานันท์ ปันยารชุน, “ธรรมรัฐ : Good Governance”, ใน **นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี**, (นนทบุรี : สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓) : ๗.

^๙สมคิด บางโม, **เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๓.

^{๑๐}พระไพโรจน์ สิธเตโช, “การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๘.

ด้านหลักการมีส่วนร่วม

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยเปิดโอกาสให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ตั้งใจทำงาน และมีคุณสมบัติเหมาะสม เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการผู้ปกครองในระดับต่างๆ และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารงานเฉพาะกิจ ในรูปแบบของการทำงานเป็นทีม ทุกคนในทีมมีอิสระในการร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดวิธีปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอน จนถึงการสรุปและประเมินผล ตลอดจนการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานได้ ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ สมยศ นาวิกการ^{๑๑} กล่าวถึง รูปแบบของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นถึงการมีส่วนร่วมช่วยในการทำงานประสานความเข้าใจกันและกันอย่างเข้มแข็งโดยใช้ความเชี่ยวชาญอย่างสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหของการบริหารจัดการที่สำคัญอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการให้กับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ไม่ใช่เพียงแค่สัมผัสปัญหาหรือแสดงความห่วงใยเพียงอย่างเดียว และสอดคล้องกับที่ พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) ^{๑๒}กล่าวเกี่ยวกับ การแต่งตั้งผู้มีความสามารถให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานพระศาสนา ว่า เจ้าอาวาสหรือสมภารเจ้าวัดควรสร้างทายาท โดยใส่ใจในการสรรหากุลบุตรที่มีคุณภาพดีพอขัดเกลา อบรมบ่มนิสัยให้ดียิ่งขึ้นได้ เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แล้วให้การศึกษาอบรมในไตรสิกขาด้วยพระสัทธรรมและหลักวิธีการทำงานที่ดี เมื่อพระภิกษุนั้นมีคุณวุฒิและสมรรถภาพดีพอ จึงแบ่งงานและให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร ซึ่งอาจมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งตามความเหมาะสม ก็จะสามารถช่วยแบ่งเบาภาระได้ ยังประโยชน์แก่วัด และประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จด้วยดี อันจะช่วยสืบบรรพพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไปได้ และสอดคล้องกับที่ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ^{๑๓} กล่าวเกี่ยวกับ หลักการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการทำงานเป็นทีม (Team) ว่า ทีมงาน (Team Work) เป็นการรวมกลุ่มบุคคลเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน เป็นลักษณะกลุ่มที่เป็นทางการ สนับสนุนให้สมาชิกได้มีส่วนร่วม (Participation) ในการบริหารและตัดสินใจ

^{๑๑}สมยศ นาวิกการ, การบริหารโดยวัตถุประสงค์ (Management by Objective : MBO), (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๑๒}พระราชญาณวิสสุ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๓.

^{๑๓}ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ (Organization and Management), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๗.

ด้านหลักความรับผิดชอบ

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ด้วยสำนึกรับผิดชอบต่อปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเขตปกครอง มีความกระตือรือร้นในการระงับอิทธิฤทธิ์ให้ยุติลง ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ มีการวินิจฉัยความผิดและลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดวินัยหรือประพฤติตนไม่สมควรแก่สมณสาธูป ด้วยความเที่ยงธรรม สุจริต เอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งปัญหา โดยอาศัยมาตรการทางวินัยเป็นเบื้องต้น และหากเป็นกรณีความผิดที่มีโทษทางอาญาแผ่นดินรวมอยู่ด้วย ก็จะมีมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของทางฝ่ายบ้านเมืองรับไปดำเนินการต่อ ดังกล่าวนี้นสอดคล้องกับที่ **สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**^{๑๔} แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของหลักความรับผิดชอบในธรรมาภิบาลที่มีระบุไว้ใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ว่า เป็นความตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจในปัญหาของบ้านเมืองและการแก้ไขข้อขัดแย้ง มีแนวทางชัดเจนในการปฏิบัติที่เน้นเป้าหมาย และสอดคล้องกับที่ **เสนาะ ดิเยาว์**^{๑๕} กล่าวถึงความรับผิดชอบของผู้บริหารในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยความใส่ใจว่า การแก้ไขความขัดแย้งกระทำได้โดยขจัดสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้หมดไป ผู้บริหารที่ใส่ใจในปัญหาก็อาจจะสามารถขจัดสาเหตุของความขัดแย้งได้ทั้งหมด หรือกระทำถูกวิธีความขัดแย้งนั้นก็จะได้รับการแก้ไข (Resolved Conflict) และสอดคล้องกับที่ **มหาเถรสมาคม**^{๑๖} ได้ระบุขอขยายรับผิดชอบของเจ้าคณะภาคต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในเขตปกครองตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ในวงเล็บ ๓ ความว่า เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยลงนิกกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

^{๑๔}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙**, หน้า ๒๖.

^{๑๕}เสนาะ ดิเยาว์, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐๖.

^{๑๖}มหาเถรสมาคม อ้างใน วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, **ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชา แต่งตั้งเจ้าคณะภาค ๑๕**, (กาญจนบุรี : โรงพิมพ์สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒๔.

ด้านหลักความคุ้มค่า

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ได้ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ โดยการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน มอบหมายงานตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงานของบุคลากร บนพื้นฐานความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการจัดการที่มีค่ามากที่สุด มุ่งผลสำเร็จของการทำงานให้คุ้มค่ากับเวลาที่สูญเสียไปโดยเลือกใช้บุคลากรให้เหมาะสมกับงานนั้นๆ ดังกล่าวนี้นสอดคล้องกับที่ **ประเวศน์ มหารัตน์สกุล**^{๑๗} กล่าวถึง การจัดการทรัพยากรด้วยความคุ้มค่า ว่า เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรที่จำกัดเพื่อประโยชน์สูงสุดของส่วนรวม เป็นการบริหารจัดการที่คำนึงถึงการจัดกระบวนการทำงาน จัดองค์กรจัดสรรบุคลากรที่จำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับที่ **สาคร สุขศรีวงศ์**^{๑๘} กล่าวถึงความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ในฐานะทรัพยากรทางการจัดการที่มีค่ามากที่สุดว่า การบริหารงานในทุกองค์กรให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยสมาชิกหรือทรัพยากรมนุษย์เป็นผู้ขับเคลื่อนงานต่างๆ ให้ดำเนินไปตามแผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ดังนั้นทรัพยากรมนุษย์จึงถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดขององค์กรในบรรดาปัจจัยขั้นพื้นฐานทั้งหมด และสอดคล้องกับที่ **พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)**^{๑๙} ได้กล่าวถึง การใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ว่า พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระสาวกให้เป็นธรรมเสนาบดี มีฐานะเป็นรองประธานบริหาร อยู่ในลำดับถัดมาจากพระพุทธเจ้า และเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบงานด้านวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบงานด้านบริหาร พระอานนท์เป็นเลขานุการส่วนพระองค์ และทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะ คือผู้ชำนาญการที่รับภาระงานด้านต่างๆ เช่น พระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญการุดงค์ พระปุนณเณรมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม การแต่งตั้งเอตทัคคะนี้เป็นตัวอย่างของการกระจายงานและการใช้คนให้เหมาะสมกับงานในพระพุทธศาสนา

^{๑๗}ประเวศน์ มหารัตน์สกุล, การบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวทางใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี(ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๖.

^{๑๘}สาคร สุขศรีวงศ์, **Management การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี พี ไชเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๖๖.

^{๑๙}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพียง ๑ ประการ คือ องค์การคณะสงฆ์ควรสร้างตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในการปกครอง เพื่อวิเคราะห์ว่าได้มีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์มากน้อยเพียงใด มีความเหมาะสมหรือไม่ โดยที่เครื่องมือสำหรับชี้วัดระดับธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์นี้ ต้องวัดได้ในทางปฏิบัติจริง มีความทันสมัย น่าเชื่อถือ และเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยนำองค์ประกอบของธรรมาภิบาลทุกๆ หลักแปลงเป็นข้อคำถาม นำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ ผู้ที่มีส่วนหรือผู้ที่ได้รับผลจากการบริหารงานปกครอง แล้วจึงนำคำตอบที่ได้มาประมวลผล อย่างไรก็ดี ในการสร้างตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์นี้ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบขององค์การคณะสงฆ์เป็นสำคัญ เนื่องจากคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่มีความแตกต่างจากองค์กรภาครัฐ หรือองค์กรภาคเอกชนต่างๆ ในด้านวัตถุประสงค์การดำเนินการโดยสิ้นเชิง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยคัดเลือกพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งทางการปกครองมาใช้เป็นกรณีศึกษาเพียงกรณีเดียว ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนในทุกประเด็น ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษาการนำธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ของพระสงฆ์รูปอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยคัดเลือกด้วยตนเอง ซึ่งอาจทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนในทุกประเด็น ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปจึงควรนำไปศึกษาในเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากผู้ที่มีส่วนหรือผู้ที่ได้รับผลจากการปกครองคณะสงฆ์โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล เพื่อให้ได้ข้อมูลชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก แสงประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา. วิสัยทัศน์นักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กรมวิชาการ. ศัพท์บัญญัติทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

กิริติ บุญเจือ. จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช

จำกัด, ๒๕๔๒.

คณะศึกษานิเทศย์. ถักถ้อยร้อยมุกิตา แต่ พระธรรมปริยัติเวที. กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์

ธรรมเมธี, ๒๕๔๗.

คณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ธรรมรัฐ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๖.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย ฉบับปรับปรุง.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๖.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง. หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นวัตกรรมขั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๖.

คีสัน กุศลานุภาพ. สารานุกรมศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการ
จัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๖.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดันอ้อ แกรมมี จำกัด, ๒๕๓๙.

จิรัช (บรรพต) วีระชัย และคณะ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, ๒๕๔๐.

เจริญ เกษภูววัลย์. การวางมาตรฐานธรรมาภิบาล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พอดี จำกัด,
๒๕๔๕.

_____. การตรวจสอบธรรมาภิบาล ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ **Governance Audit
Theory and Practice**. นนทบุรี : บริษัท พอดี จำกัด, ๒๕๔๗.

_____. ทางสู่ธรรมาภิบาล (Good Governance to Be). นนทบุรี : บริษัท พอดี จำกัด,
๒๕๕๒.

ไชยวัฒน์ คำชู. ธรรมาภิบาล = **Good Governance** การบริหารการปกครองที่โปร่งใสด้วย
จริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๔๕.

เทวี วัฒนา และคนอื่นๆ. กรณีศึกษาเพื่อการเรียนการสอนเวชจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

นคร พจนรพงษ์ และอุกฤษ พจนรพงษ์. ข้อมูลประวัติศาสตร์การเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓.

บรรพต วีระชัย และวิทยา นภาศิริกุลกิจ. ลัทธิการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓.

บรรศักดิ์ อวรรณโณ. การสร้างธรรมาภิบาล (**Good Governance**) ในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.

บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และบุญมี ลี. ตัวชี้วัดธรรมาภิบาล (**Indicators of Good Governance**).
กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖.

เบรนต์ อาร์ เนลสัน. ความคิดทางการเมืองตะวันตก. แปลโดย สมนึก ชูวีเชียร. กรุงเทพมหานคร :
เอ็ม แอล ครีเอชั่น, ๒๕๔๘.

ประยูร กาญจนกุล. ประวัติการปกครองของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒.

ประวิณวัชร อิศรางกูร ณ อยุธยา. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมาย

อาญา ปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๔๒.

ประเวศน์ มหารัตน์สกุล. การบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวทางใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี(ไทย-ญี่ปุ่น), ๒๕๔๓.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิชาการ, ๒๕๓๔.

_____. ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาส์น จำกัด, ๒๕๔๐.

พระเทพปริยัติมุนี (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). หกสิบเทศนา หกสิบพรรษา. กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี-สหายการพิมพ์, ๒๕๔๔.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโ). เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโ). โชคดีมีโอกาสดำตามรอยยุคลบาทโดยทศพิธราชธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

_____. ๕ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). คู่มือปฏิบัติงานพระสังฆาธิการ คณะสงฆ์ภาค ๑๕. กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์เมธี-สหายพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๕.

_____. สารภาค ๑๕ เล่ม ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี-สหายการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). สลายความขัดแย้ง-สังคมศาสตร์ที่หยั่งถึงธรรมชาติ.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.

_____ . นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . ฟันสุขภาพะยามสังคมวิกฤต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๕๑.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหาร กิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินฺโน). ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). สันติมรรคาเพื่อประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาอดิศร ธีรสีโล. คุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๐.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). จรรยาบรรณของข้าราชการ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๘.

_____ . การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นครปฐม : เพชรเกษม การพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____ . หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์. กรุงเทพมหานคร : ชัยมงคลพริ้นติ้ง, ๒๕๔๘.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๐.

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีระปญฺโ). อธิบายกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน จำกัด ประยูรสาสน์ การพิมพ์, ๒๕๕๑.

พิชัย ผนาทอง. เอกสารประกอบคำบรรยายรายวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐.

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโ). คู่มือการพัฒนาคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา , ๒๕๒๙.

_____ . ธรรมบรรยายชุดทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหมิตร, ๒๕๓๑.

_____ . หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

- มัย สุขเอี่ยม. การพัฒนาประสบการณ์ชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : วังอักษร, ๒๕๓๗.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
- วัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร. ที่ระลึกในโอกาสรับพระบัญชา แต่งตั้งเจ้าคณะภาค ๑๕,
กาญจนบุรี : สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- วิรัช ถิรพันธุ์เมธี. พุทธปรัชญาการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖.
- วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์. คู่มือการกู้ชาติจากวิกฤต. กรุงเทพมหานคร : สถาบันสหสวรรค์,
๒๕๔๔.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ (Organization and Management).
กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.
- สถาบันพระปกเกล้า. วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี : บริษัท พิมพ์ดี
จำกัด, ๒๕๕๐.
- สมคิด บางโม. เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
วิทย์พัฒน์, ๒๕๕๑.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๐.
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๗.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. การปกครองแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑.
- สมบุญ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- สมยศ นาวิการ. การบริหารโดยวัตถุประสงค์ (Management by Objective : MBO). กรุงเทพมหานคร :
บรรณกิจ, ๒๕๔๖.
- สมาน รังสิโยภุชงค์. การบริหารราชการไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพมหานคร :
บรรณกิจ, ๒๕๔๓.
- สาคร สุขศรีวงศ์. Management การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี พี ไฮเบอร์พรีนท์ จำกัด, ๒๕๕๒.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. รายงานประจำปี ๒๕๔๑-๒๕๔๓. กรุงเทพมหานคร :
สำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖. คู่มือปฏิบัติงานคณะสงฆ์. สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, ๒๕๔๗.

สุขุม นวลสกุล. การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญไทยฉบับประชาชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

สุรพล สุยะพรหม. การเมืองกับการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณการ, ๒๕๔๗.

เสนาะ ตีเยาว์. หลักการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

เสนาะ ผดุงนัทร. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณการ กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

แสง อุดมศรี. พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวีกังค์หรือภิกขุวิกังค์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘.

(๒) บทความ :

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “การพัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่”, รัฐสภาสาร. ๔๙ (กันยายน ๒๕๔๑) : ๑-๓๓.

เกษม วัฒนชัย. “สถาบันที่เข้มแข็งมั่นคง”, วารสาร มจร. ๔ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๔.

ชนะศักดิ์ ยุกบุตร. “กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี”, ใน การปกครองที่ดี (Good Governance). (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๓) : ๓-๑๒.

ธีรยุทธ บุญมี. “ธรรมรัฐกับการปฏิรูปสังคมไทยขั้นที่สอง”, วารสารกรมประชาสัมพันธ์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๔๑) : ๒๓.

นันทชาติ ศุภมงคล. “คำให้สัมภาษณ์เรื่องธรรมาภิบาลในองค์กร”, วารสารนักบริหาร. ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๔๔) : ๑๖-๑๘.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ดุลยภาพดุลยพินิจ”, มติชนรายวัน, (๖ พฤษภาคม ๒๕๕๒) : ๖.

พร้อมรินทร์ พรหมเกิด. “ธรรมรัฐกับการปฏิรูปสังคมและการเมือง”, รัฐสภาสาร. ๔๘ (มีนาคม ๒๕๔๓) : ๒๗-๔๘.

พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตฺติธโร). “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาสังคม”, ใน **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ**. รวบรวมโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๔) : ๒๒๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “พระพุทธศาสนากับหลักธรรมาภิบาล”, **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๕๐) : ๑๑.

วนิดา แสงสารพันธ์. “การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล”, **วารสารนักบริหาร**. ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๔) : ๔๒.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. “สมานฉันท์ : แง่คิดจากกฎหมายตราสามดวง”, **ประชาคมวิจัย**. ฉบับที่ ๖๐ (มกราคม ๒๕๕๑) : ๒๓.

ศัลยา ประชาชาติ. “ทีดีอาร์ไอ ลอกคราบเจ้าสัวไทย บรรษัทภิบาลจอมปลอม เปิดรูปแบบโกงแหลกผู้ถือหุ้น”, **มติชนสุดสัปดาห์**. (๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔) : ๑๒.

ศาลาวัด. “นิคหกรรม”, **ข่าวสดรายวัน**. (๙ มกราคม ๒๕๕๓) : ๒๙.

สมหมาย ปฐมวิชัยวัฒน์. “หลักการปกครองที่ดี (Good Governance) กับสภาวะแวดล้อมของระบบควบคุมภายใน (Internal Control Environment)”, **วารสารนักบริหาร**. ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๔) : ๕๑-๕๓.

สุจริต นิमितกุล. “กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี”, ใน **การปกครองที่ดี (Good Governance)**, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓) : ๑๓.

สุพล วังสินธุ์. “คุณธรรมสำหรับการพัฒนาวิชาชีพครู”, **ประชาศึกษา**. ๔๑ (มิถุนายน ๒๕๓๔) : ๘.

โสมนัส ณ บางช้าง. “Good Governance : การกำกับดูแลที่ดี”, **วารสารนักบริหาร**. ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๔) : ๔๘-๕๐.

อดิเทพ ผาทา. “กำเนิดและพัฒนาการรูปแบบการปกครองแบบสังฆาธิปไตยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๑) : ๖๔-๖๕.

อัจฉรา โยมสินธุ์. “บรรษัทภิบาลกลยุทธ์ธุรกิจแบบยั่งยืน”, **วารสารนักบริหาร**. ๒๑ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๔) : ๓๓-๓๘.

อานันท์ ปันยารชุน. “ธรรมรัฐ : Good Governance”, ใน **นานาทัศนะว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี**. (นนทบุรี : สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๓) : ๗.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระครูปลัดอาทิตย์ อุตฺตเวที. “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธุโร). “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระไพโรจน์ สีสเตโช. “การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหากฤตวิทย์ อธิภู๑าโน. “ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวความคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาปัญญา ปญ๑าสิริ. “ศึกษาวิเคราะห์กำเนิดและพัฒนาการของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สมัยรัตนโกสินทร์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาปรีวัฒน์ ๑๑ติวิโร. “ความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาพุทธวิงศ์ นฏ๑ณญ. “การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล : ศึกษากรณีวัดชลประทานรังสฤษฏ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาศกฺกา สุมน. “ตัวแบบการใช้พุทธธรรมในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

พระอธิการผจญ อาจาโร. “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

อารยา กอบความดี. “การบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

กองงานเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑. นครปฐม : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๕๔๘. (เอกสารเย็บเล่ม).

กองงานเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๕. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมพระผู้สวดปาฏิโมกข์ คณะสงฆ์ภาค ๑๕ รุ่นที่ ๑. นครปฐม : สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๕, ๒๕๔๘. (เอกสารเย็บเล่ม).

บันทึกการประชุม เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะอำเภอรองเจ้าคณะอำเภอก เพื่อแถลงการณ์ปฏิบัติงาน แสดงวิสัยทัศน์ และรับทราบนโยบายจากเจ้าคณะภาค วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๔๘ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ระดับเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และพระเลขานุการ เฉพาะเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๔๘ ณ วัดห้วยมงคล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.

บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๔๔ วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๔๔ ณ วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี.

บันทึกรายงานการประชุมพระสังฆาธิการตามมติมหาเถรสมาคม ระดับเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขาธิการ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ครั้งที่ ๒/๒๕๕๒ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม.

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี. **หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี**. สิงห์บุรี : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, ๒๕๔๓. (อัดสำเนา).

หนังสือราชการ ที่ จจ.๓๒๒/๒๕๕๔ เรื่อง ความผิดสองสถานะ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๔ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี วัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Paul, Samuel. **Accountability in Public Services : Exit Voice and Capture**. Washington, D.C. : The World Bank, 1991.

Phraphromkhunaphon (P.A. Payutto). **A Constitution for living Buddhist Principles for a fruitful and harmonious life**. Bangkok : Office of National Buddhism Pres, 1997.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๓๒๓

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที เจ้าคณะภาค ๑๕
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทองพรรณ ฉายา ขยทฺธโต รหฺสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุมโน)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๗๑๗
1 nov 2009

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

สุรพล สุยะพรหม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/ ๓๓๓๓

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกถาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระราชวชิรภรณ์ รองเจ้าคณะภาค ๑๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักกรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ศุภสธมโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอบความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระสงฆ์
เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๕๔
ธมฺมวชิรภรณ์
รองเจ้าคณะภาค ๑๕
๒๓ ธันวาคม ๕๔

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๗๒๓

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงท่าสุวรรณเกษาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๑๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระเทพสิทธิวิมล เจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะ
สงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุณโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

วิเศษ วิชา วิเศษ
๓๓๓๓๓๓๓
๓ ๖๕๖/๐๔๕๔

Dr. Surapol Sueaprom

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๓๕๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนิมัสการ พระเดชพระคุณ พระราชสุวธรรมมุนี เจ้าคณะจังหวัดเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยทศโต รหฺสประจําตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุตมโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขออนุญาตขอทราบข้อมูลจากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนิมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบนิมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

๒๓ ม.ย. ๒๕๕๔

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๒๔๖

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงท่าสครธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๑๑๑๑
โทร. ๐-๓๒๒๔๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสมุทรภักดิ์ เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรรณ ฉายา ชยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
 นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ
 พระธรรมปริยัติเวที (สเทพ ผสสธโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากคุณท่านด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

นางสาว รุ่งอรุณ
รองอธิบดีอาวุโสบริหารงาน
3 ตุลาคม 2553

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/ ๗๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๑๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตขอพระราชทานเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบบังคมทูล พระเดชพระคุณ พระรัตนสุธี ผู้ประสานงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรหม ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขออนุญาตขอพระราชทานจากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบังคมทูลมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบบังคมทูลด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

พระรัตนสุธี
(พระรัตนสุธี)
๑๗.๑.๕๔

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/ ๓๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

สนง.รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบฯ
รับหนังสือที่ 36/2554
วันที่ 8/1/54 เวลา 12.40 น.

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระรัตนเวที รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยเหตุโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุมนโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนิมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ร.ม.ท.น. พระจ. ๙๐
พระรัตนเวที
(พระรัตนเวที)

รองเจ้าคณะจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

ดร.สุพล สุธะพรหม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

- 8 ก.ย. 2554

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๖๖๓

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสิริคณาภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ชยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ
พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จาก
พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากคุณท่านด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๗๐๘

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๔ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุมัติขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวัชรสุวรรณาทรร รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ชยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ
พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขออนุมัติขอทราบ
พระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากคุณท่านด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

Signature of the researcher

Signature of the official

พระครูวัชรสุวรรณาทรร

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

๔/๙/๕๔

สนง.พธ.ม.สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยา วัดหลวงพ่อดุสิตฯ
โทร/โทรสาร ๐๘๑-๐๔๑๓๔๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๗๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระราชญาณวิสิฐ เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุมนโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในกรณีนี้แล้ว
พระเดชพระคุณ
เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมการาราม อ.คำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิบูลเจติยาภิรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ฯ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขออนุญาตจากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในลักษณะขอรับทราบแล้ว

พระครูวิบูลเจติยาภิรม

๑ กันยายน ๒๕๕๔

นมัสการมาด้วยความเคารพ

สุรพล สุขะพรหม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๓๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.คำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาสุวิทย์ ปวิขญญ เลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๕
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมฺโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

ในอันจะขอแล้ว
พระมหาสุวิทย์ ป.
๑๕ กันยายน ๒๕๕๔

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๖๕๒

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ดร.อำนาจ บัวศิริ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรหม ฉายา ขยตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของ
พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสธมโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

๐๗/๑๑/๒๕๕๔
Chin
๖๕๖๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๗๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ้อธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๑๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

นาง.พระพุทธรักษา จ.ราชบุรี
เลขที่รับ 1238
วันที่ 6.๑.๕๔
เวลา.....
○อำนาจการ ○กลุ่มส่งเสริม

เรื่อง ขออนุญาตขอทราบข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรรณ ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปิฎก (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในพระรัตนตรัย
๑๐๐.๕๕

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/ ๓๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรรณ ฉายา ขยตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุมนโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นางสมศรี จินะวงษ์)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

กย. ๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๑๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๗๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๓

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตขอเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรณ ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสุธมโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขออนุญาตจากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สู่ประหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ

1๐ มีนาคม ๒๕๕๔
24 มี.ค. ๕๔
24 มี.ค. ๕๔

(นายสมนึก ดิเทศสิงห์)

นักวิชาการศาสนาชำนาญการ รักษาการแทน
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพชรบุรี

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒(๑)/๗๒๗

หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อดงธรรมการาม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี ๗๐๑๓๐
โทร. ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑
โทรสาร ๐-๓๒๒๔-๖๐๕๐-๖ ต่อ ๒๓๑

๑๗ มกราคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระทรงพรรณ ฉายา ขยทตฺโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๕๑๔๐๔๐๑๗
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครองคณะ
สงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ มุสสธมโม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดีและขอกราบขอบพระคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นายสนธยา เสนเอี่ยม)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๒๗ ก.ย. ๕๔

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม)

AN APPLICATION OF GOOD GOVERNANCE IN SANGHA ADMINISTRATION
OF PHRADHAMPARIYATTIVETEE (SUTEP PHUSSADHAMMO)

ชุด ก.

สำหรับ พระเดชพระคุณฯ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม), ป.ธ.๙, ศศ.บ., พธ.ม., พธ.ด.

ตำแหน่ง เจ้าคณะภาค ๑๕ เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม

วัน/เวลา ที่สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๑ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance) ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ ว่า ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญ ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

หลักนิติธรรม หมายถึง การยึดถือพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ รวมถึงกฎหมายบ้านเมืองและกติกาต่างๆ ที่เป็นธรรมในการปกครอง

หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงามและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งมีการรณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักคุณธรรมอย่างกว้างขวางในการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์

หลักความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ทันการณ์ ครบถ้วนสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์

หลักความมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันทีที่ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา

หลักความคุ้มค่า คือ ตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัด และคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. พระเดชพระคุณ ได้โปรดกล่าวถึง ประวัติส่วนตัว (โดยสังเขป) ว่ามีความเป็นมาอย่างไร

๒. พระเดชพระคุณ ได้นำแนวคิดของ หลักนิติธรรม ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๓. พระเดชพระคุณ ได้นำแนวคิดของ หลักคุณธรรม ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๔. พระเดชพระคุณ ได้นำแนวคิดของ หลักความโปร่งใส ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๕. พระเดชพระคุณ ได้นำแนวคิดของ หลักความมีส่วนร่วม ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๖. พระเดชพระคุณ ได้นำแนวคิดของ หลักความรับผิดชอบ ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๗. พระเดชพระคุณ ได้นำแนวคิดของ หลักความคุ้มค่า ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม)

AN APPLICATION OF GOOD GOVERNANCE IN SANGHA ADMINISTRATION
OF PHRADHAMPARIYATTIVETEE (SUTEP PHUSSADHAMMO)

ชุด ข.

สำหรับ พระสงฆ์ผู้สนองงานคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา
 การศึกษา
 ตำแหน่ง
 วัน/เวลา ที่ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance) ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ ว่า ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญ ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

หลักนิติธรรม หมายถึง การยึดถือพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ รวมถึงกฎหมายบ้านเมืองและกติกาต่างๆ ที่เป็นธรรมในการปกครอง

หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงามและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งมีการณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักคุณธรรมอย่างกว้างขวางในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์

หลักความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ทันการณ์ ครบถ้วนสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์

หลักความร่วมมือ หมายถึง การเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันทีที่ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา

หลักความคุ้มค่า คือ ตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัด และคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม

ส่วนที่ ๓ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. พระเดชพระคุณ พบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักนิติธรรม** ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๒. พระเดชพระคุณ พบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักคุณธรรม** ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๓. พระเดชพระคุณ พบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความโปร่งใส** ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๔. พระเดชพระคุณ พบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความร่วมมือ** ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๕. พระเดชพระคุณ พบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความรับผิดชอบ** ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๖. พระเดชพระคุณ พบว่า พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความคุ้มค่า** ในธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม)

AN APPLICATION OF GOOD GOVERNANCE IN SANGHA ADMINISTRATION
OF PHRADHAMPARIYATTIVETEE (SUTEP PHUSSADHAMMO)

ชุด ค.

สำหรับ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
และ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล
การศึกษา
ตำแหน่ง
วัน/เวลา ที่ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance) ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒ ว่า ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญ ๖ ประการ คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

หลักนิติธรรม หมายถึง การยึดถือพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ ต่างๆ รวมถึงกฎหมายบ้านเมืองและกติกาต่างๆ ที่เป็นธรรมในการปกครอง

หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงามและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งมีการรณรงค์ให้ทุกฝ่ายใช้หลักคุณธรรมอย่างกว้างขวางในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์

หลักความโปร่งใส หมายถึง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ทันการณ์ ครบถ้วนสมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์

หลักความร่วมมือ หมายถึง การเปิดโอกาสมีส่วนร่วมในการรับรู้และแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์

หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน พร้อมปรับปรุง แก้ไขได้ทันที่ที่ใส่ใจต่อปัญหา และกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา

หลักความคุ้มค่า คือ ตระหนักถึงความจำกัดของทรัพยากร ยึดหลักความประหยัด และคุ้มค่าเพื่อประโยชน์โดยส่วนรวม

ส่วนที่ ๓ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. ท่าน พบว่า พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักนิติธรรม** ในธรรมนูญบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๒. ท่าน พบว่า พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักคุณธรรม** ในธรรมนูญบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๓. ท่าน พบว่า พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความโปร่งใส** ในธรรมนูญบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๔. ท่าน พบว่า พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความร่วมมือ** ในธรรมนูญบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๕. ท่าน พบว่า พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความรับผิดชอบ** ในธรรมนูญบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

๖. ท่าน พบว่า พระเดชพระคุณ พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) เจ้าคณะภาค ๑๕ ได้นำแนวคิดของ **หลักความคุ้มค่า** ในธรรมนูญบาลไปประยุกต์ใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ อย่างไร

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระทรงพรพรณ ฉายา ชยทตฺโต นามสกุล ภิรมย์พร
- เกิด : วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๐
- สถานที่เกิด : ๑๙/๑ หมู่ ๑ ต.ท่ากระชับ อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
- การศึกษา : ประถมศึกษา—โรงเรียนวัดไทร จ.นครปฐม
 : มัธยมศึกษา—โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย จ.นครปฐม
 : ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ป.ว.ช.)
 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตนนทบุรี จ.นนทบุรี
 : พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๕๕ พ.ศ.๒๕๕๒
 : นักธรรมชั้นเอก
- อุปสมบท : ๒๑ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๐
- สังกัด : วัดอ้ออีเขียว ต.กรับใหญ่ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
- หน้าที่ : ครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำจังหวัดราชบุรี
 : ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำจังหวัดราชบุรี
 : หัวหน้าหน่วยอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดอ้ออีเขียว ต.กรับใหญ่ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
 : โทร. ๐๘-๖๐๒๖-๒๙๓๖